

MINISTERUL EDUCAȚIEI, CULTURII ȘI CERCETĂRII

ISTORIA

ROMÂNILOR ȘI UNIVERSALĂ
EPOCA MODERNĂ

CLASA
A XI-A

Ediția
CARTIDACT

11

MINISTERUL EDUCAȚIEI, CULTURII ȘI CERCETĂRII
AL REPUBLICII MOLDOVA

N. Chicuș, I. Șarov, I. Ojog, P. Cerbușca, V. Pâslariuc,
M. Dobzeu, T. Nagnibeda-Tverdohleb

Istoria

românilor și universală

Manual pentru clasa a XI-a

Acest manual este proprietatea Ministerului Educației, Culturii și Cercetării al Republicii Moldova.

Manualul a fost elaborat în conformitate cu prevederile Curriculumului la disciplină, aprobat prin Ordinul Ministrului Educației, Culturii și Cercetării al Republicii Moldova nr. 906 din 17 iulie 2019. Manualul a fost aprobat prin Ordinul Ministrului Educației, Culturii și Cercetării nr. 849 din 24.08.2020, ca urmare a evaluării metodico-științifice.

Denumirea instituției de învățământ _____ Acest manual a fost folosit:				
Anul de folosire	Numele și prenumele elevului	Anul de studii	Aspectul manualului	
			la primire	la returnare
1				
2				
3				
4				
5				

* Dirigintele clasei verifică dacă numele, prenumele elevului sunt scrise corect.

* Elevii nu vor face niciun fel de însemnări în manual.

* Aspectul manualului (la primire și la returnare) se va aprecia cu unul dintre următorii termeni:
nou, bun, satisfăcător, nesatisfăcător.

Comisia de evaluare:

Gumen Galina, grad didactic I, Gimn. Halahora de Sus, șef CM, DÎTS Briceni (coordonator)

Gherman Ala, grad didactic superior, LT „Liviu Deleanu”, Chișinău

Gherasim Cristina, dr., cercetător științific, Institutul de Istorie, AȘM, LTPS „N. Sulac”, Chișinău

Graur Dorina, grad didactic II, specialist principal, DÎTS, Fălești

Gurscaia Ludmila, grad didactic superior, LT „Lev Tolstoi”, Glodeni

Toate drepturile asupra acestei ediții aparțin Editurii *Cartdidact*.

Reproducerea integrală sau parțială a textului sau a ilustrațiilor din acest manual este posibilă numai cu acordul scris al editurii.

Redactor: *Lilia Toma*

Tehnoredactare: *Igor Ojog*

Coperta: *Lilian Guțu*

© Cartdidact, 2020

© N. Chicuș, I. Șarov, I. Ojog, P. Cerbușca, V. Pâslariuc, M. Dobzeu, T. Nagnibeda-Tverdohleb

Editura *Cartdidact*, șos. Hâncești 138/1, Chișinău, MD-2070

Tel./fax 24-10-62, 28-81-78; www.cartdidact.md; e-mail commercial@cartdidact.md

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Istoria românilor și universală : Manual pentru clasa a 11-a / N. Chicuș, I. Șarov, I. Ojog [et al.] ; comisia de evaluare: Galina Gumen [et al.] ; Ministerul Educației, Culturii și Cercetării al Republicii Moldova. – Chișinău: Cartdidact, 2020 [Lexon-Prim]. – 240 p. : fig. color, tab.

21500 ex.

ISBN 978-9975-3412-5-7.

94(=135.1)+94(100)(075.3)

I-87

Introducere

Manualul a fost elaborat și revizuit în baza cerințelor Curriculumului național pentru clasa a XI-a și aprobat de Ministerul Educației, Culturii și Cercetării al Republicii Moldova în anul 2019.

Sub aspect cronologic, în manual sunt descrise evenimentele istorice care corespund perioadei moderne, începând cu secolul al XVII-lea și până la începutul secolului al XX-lea.

Sub aspectul conținutului, au fost redată într-un mod accesibil conceptele de bază cu privire la cele mai importante momente din epoca modernă. Revoluția Franceză de la 1789 a contribuit esențial la schimbarea radicală a societății moderne. Condițiile economice, sociale și culturale de care depindea elita tradițională se schimbau neconținut, zguduind temelia vechii orânduiri. Procesul de modernizare s-a extins în Occident, pornind de la cel mai dezvoltat stat – Anglia, spre sud prin centrul Europei, și, de asemenea, în SUA. În anii 90 ai secolului al XIX-lea el a cuprins Rusia, iar la începutul secolului XX a apărut și prima putere economică asiatică – Japonia. Ritmurile de creștere au fost neuniforme în diferite state ale lumii.

Societatea civilizației industriale, în cea de-a doua jumătate a epocii moderne, s-a caracterizat printr-o creștere demografică considerabilă și printr-un masiv proces de urbanizare, necunoscut până atunci. Mijlocul secolului al XIX-lea a marcat finalul epocii revoluțiilor burgheze și în continuare societatea industrială a evoluat fără mari tulburări sociale. Afirmarea regimurilor politice constituționale, lărgirea dreptului de vot, accesul tot mai larg al maselor la conducerea statelor au deschis calea reformelor. Se constituie partide politice de tip nou, se conturează principalele doctrine social-politice – conservatorismul, liberalismul, socialismul etc., care reflectă interesele diferitor clase și categorii sociale. Au luat amploare mișcările pentru democratizarea vieții politice, emanciparea femeilor, secularizare etc.

Din punct de vedere didactic, autorii au ținut să pună accentul pe utilizarea surselor istorice și a materialului cartografic, pe realizarea conexiunii dintre evenimente. Sarcinile propuse vin să-l facă pe elev să reflecteze asupra cauzelor care au produs schimbări majore în epoca modernă. Pentru atingerea obiectivelor propuse manualul cuprinde un Glosar și un Tabel cronologic, este însoțit de o bibliografie selectivă, utilă atât pentru profesori, cât și pentru elevi. De asemenea, în manual sunt propuse mai multe sugestii pentru realizarea produselor, prevăzute de curriculum: prezentări, postere, proiecte de cercetare, colaje, expoziții, portofolii etc. Astfel, parcurgând pas cu pas fiecare temă și capitol din manual, vor fi dezvoltate competențele specifice disciplinei și unitățile de competență formate.

Autorii

Cuprins

Introducere	3

Capitolul I. Economie și societate (sec. al XVII-lea – mijlocul sec. al XIX-lea)

1. Economia occidentală în epoca preindustrială. Mercantilismul	6
2. Revoluția agrară și consecințele ei	10
3. Revoluția industrială – transformări cu caracter modernizator	12
4. Dezvoltarea economică a Țărilor Române în secolele XVII-XVIII	16
5. Structuri și relații sociale în Europa Occidentală	20
6. Procese demografice. Urbanizarea: capitală și provincie	24
7. Viața socială în Țările Române în secolele XVII-XVIII	28
8. Mod de viață și de gândire în Europa Occidentală și în Țările Române	32
Sinteză și evaluare	34

Capitolul II. Revoluții și structuri politice în epoca modernă

9. Anglia de la monarhia absolutistă la cea parlamentară	36
10. Iluminismul – revoluția ideilor	40
11. Războiul de Independență al coloniilor engleze. Constituirea SUA	44
12. Revoluția Franceză de la sfârșitul sec. al XVIII-lea	48
13. Epoca napoleoniană și impactul ei asupra societății europene	54
14. Absolutismul luminat în Europa în sec. al XVIII-lea	60
15. Organizarea politică a Principatelor Române în sec. XVII-XVIII	64
16. Răscoala de la 1821 de sub conducerea lui Tudor Vladimirescu	68
17. Principatele Române (1822-1848). Suzeranitatea otomană și protectoratul rusesc	72
18. Europa "Sfintei Alianțe". Mișcări revoluționare în Europa (1815-1847)	76
19. „Primăvara popoarelor.” Anul revoluționar 1848 în Europa	80
20. Revoluția din 1848-1849 în Țările Române	84
21. Drepturile naturale ale omului în actele revoluțiilor moderne	88
Sinteză și evaluare	90

Capitolul III. Relațiile internaționale (mijlocul sec. al XVII-lea – mijlocul sec. al XIX-lea)

22. Diplomația europeană: de la rațiune de stat la echilibru european	92
23. Principatele Române în contextul Chestiunii Orientale	96
24. Anul 1812 în istoria românilor. Anexarea Basarabiei la Imperiul Rus	102

Capitolul IV. Basarabia sub dominația țaristă: de la autonomie la gubernie

25. Lichidarea autonomiei Basarabiei: etape, evenimente, consecințe	106
26. Economia Basarabiei (1812-1914)	110
27. Politici sociale ale țarismului și colonizarea Basarabiei	114
28. Reformele țariste în Basarabia și consecințele lor	118
Sinteză și evaluare	122

Capitolul V. Statele naționale și multinaționale în a doua jumătate a sec. al XIX-lea

29. Contextul formării națiunilor	124
30. Doctrinile social-politice	128
31. Regimuri politice în Europa	132

32. Unirea Principatelor Române	136
33. Reformele lui Alexandru Ioan Cuza și modernizarea societății românești..	140
34. Instituirea monarhiei constituționale. Constituția de la 1866	144
35. Unificarea Italiei	146
36. Unificarea Germaniei	150
37. Imperiul Rus și Imperiul Austro-Ungar în a doua jumătate a sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea	154
38. Războiul civil în SUA. Reconstrucția Sudului	158
39. Epoca Meiji în Japonia	162
Sinteză și evaluare	166
Capitolul VI. Economie și societate (1850-1914)	
40. Civilizația industrială. Industrializarea și consecințele ei	168
41. Constituirea capitalismului monopolist	172
42. Modernizarea economică a României (1859-1914)	174
Capitolul VII. Relații internaționale și sistemul colonial mondial (mijlocul sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea)	
43. Europa între afirmarea națiunilor și rivalitatea marilor puteri.....	178
44. Obținerea independenței României	182
45. Politica externă a României (1878-1914)	186
46. Evoluția sistemului colonial (sec. al XIX-lea – începutul sec. XX)	190
Sinteză și evaluare	194
Capitolul VIII. Cultură și civilizație în epoca modernă	
47. Evoluția culturii în epoca modernă.....	196
48. Educația și gândirea critică	200
49. Stilurile artistice: baroc și clasicism.....	204
50. Evoluția culturii Țărilor Române în sec. XVII-XVIII	208
51. Civilizație și cultură românească (sec. al XIX-lea – începutul sec. XX)	212
52. Cultura în Basarabia sub dominația țaristă (1812-1918)	216
Sinteză și evaluare	220
Model subiect pentru extensie curriculară	
Europa modernă: o lume a contrastelor	222
Hărți. Europa după Pacea de la Westfalia (1648)	
Europa între anii 1871-1914	224
Glosar	226
Glosar biografic	232
Tabel cronologic	238

ECONOMIE ȘI SOCIETATE

(sec. al XVII-lea – mijlocul sec. al XIX-lea)

§ 1

Economia occidentală în epoca preindustrială. Mercantilismul

Perioada din secolele XVII-XVIII se încadrează încă în perioada preindustrială. Agricultură (sectorul primar al economiei) era ramura dominantă și sursa principală de bogății în Vechiul Regim. Totuși, de progrese importante dau dovadă industriile (sectorul secundar), prin dezvoltarea manufacturilor, și sfera serviciilor (sectorul terțiar). Înflorirea comerțului maritim ca urmare a descoperirilor geografice a dat un impuls semnificativ pentru intensificarea schimburilor comerciale și propagarea relațiilor capitaliste sau a economiei de piață. Pentru Europa Occidentală acest proces demarează cu epoca mercantilistă, atunci când activitățile economice încep să fie dirijate de stat.

EVOCARE

- ◆ Compară organizarea muncii în atelierul meșteșugăresc și în manufactură.
- ◆ Explică de ce manufactura este considerată întreprindere de tip capitalist.

● **Sistemul capitalist** O trăsătură fundamentală a economiei moderne o constituie răspândirea și generalizarea sistemului capitalist și a economiei de piață. Apărute în Europa secolului al XV-lea, acestea se răspândesc vertiginos din centru spre periferii, ca spre sfârșitul sec. al XIX-lea să cuprindă întreaga planetă. Capitalismul se sprijină pe trei factori de bază: **proprietate privată** pe plan juridic, **concurență liberă** pe plan economic și **libertăți democratice** pe plan politic. Prin urmare, componenta economică este complementară cu cea juridică, social-culturală și politică. Revoluțiile europene din sec. XVII-XIX au reușit să impună aceste valori în societate.

Scopul principal al capitalistului este obținerea **profitului**. O parte din acesta este acumulat (capital) și reinvestit în extinderea afacerii. Dacă antreprenorul nu ar face acest lucru, atunci economia ar stagna. Astfel, pentru a putea funcționa, sistemul capitalist are nevoie de o continuă dezvoltare și o permanentă creștere. Prima formă de capital a fost cea comercială. Negustorul obține un profit din diferența obținută dintre marfa cumpărată și cea vândută. O parte din profit el o transformă în capital pentru a cumpăra altă marfă, destinată vânzării ș.a.m.d. Profitul nu este însă garantat, deoarece comerțul depinde de conjunctura pieței, adică de echilibrul dintre cerere și ofertă.

Așadar, comerciantul și companiile săi își asumă pe cont propriu toate riscurile afacerii, ceea ce dezvoltă spiritul de inițiativă, stimulează căutarea unor noi metode de obținere a profitului, mai ales prin introducerea pe scară largă a inovațiilor. O cauză fundamentală a reușitei capitalismului și o caracteristică a acestuia în Occident a fost libertatea lăsată agenților economici (comercianților și producătorilor) din partea autorităților laice și religioase, pentru a se dezvolta nestingherit, urmându-se logica firească: supuși prosperi – stat prosper și puternic.

● **Mercantilismul** În secolele XVI-XVIII se considera că economia trebuie să servească pentru întărirea statului, iar acesta trebuie să ghideze industriile și comerțul. Este un pas înainte față de Evul Mediu, când autoritățile locale și municipale puteau să controleze și să reglementeze activitățile economice prin tarife sau prețuri fixe. La începutul epocii moderne, aceste drepturi au fost transferate de la nivel local la cel național. De aceea, **mercantilismul** a catalizat trecerea de la feudalism spre capitalism. Prin politica sa mercantilistă, statul încerca să unifice teritoriul atât din punct de vedere politic, cât și economic, pentru a crea o piață internă unică.

Piața Dam din Amsterdam. Tablou de Jacob van der Ulft, 1659

VOCABULAR

- Actul de navigație
- Balanță monetară
- Concurență liberă
- Cerere
- Mercantilism
- Ofertă
- Profit
- Protecționism

În epoca modernă, concepția generală era că un stat puternic este acela care acumulează cât mai multe metale prețioase, mai ales în detrimentul concurenților, față de care erau bune toate mijloacele, inclusiv cele militare.

Într-o prima etapă se pune accentul pe introducerea masei monetare în țară și descurajarea exportului de bani, aplicându-se principiul **balanței monetare active**. Ulterior s-a ajuns la conștientizarea faptului că metalele prețioase nu sunt un scop în sine, fiind încurajate alte forme de atragere a banilor prin dezvoltarea producției proprii și, mai ales, a comerțului. Balanța comercială activă devenea un instrument și un indiciu al prosperității statului.

Mercantilismul încuraja exporturile, dar privea negativ importurile. Logica era foarte simplă – atunci când se exportă, banii vin în țară, atunci când se importă, banii pleacă. Drept urmare, fiecare guvern încerca să încurajeze producția de bunuri și să reglementeze consumul.

Pentru aceasta guvernele trebuiau să organizeze producția bunurilor în țară, în special prin subvenționarea manufacturilor. Manufacturile se situau în afara reglementărilor de bresle, fapt care permitea dezvoltarea și creșterea producției.

O politică consacrată de mercantiliști a fost excluderea cu forța a produselor străine de pe piața internă prin aplicarea unor taxe vamale înalte, numite **prohibitive** sau **protecționiste**, deoarece protejau astfel producția autohtonă de mărfuri. Plus la aceasta, asemenea tarife constituiau importante surse de venituri.

• **Comerțul** Organizarea exporturilor era strâns legată de încurajarea activităților comerciale. În această perioadă negustorii încep să joace un rol tot mai mare în luarea deciziilor economice și politice, deoarece contribuie prin comerț la îmbogățirea statului și națiunii. Originea revoluțiilor burgheze din Țările de Jos (contra Spaniei), din Anglia (contra unei monarhii de tip feudal) a rezidat tocmai în dorința burgheziei de a prelua controlul politic, pentru a facilita afacerile economice.

Toate statele încurajau comerțul naval. Comerțul transoceanic a contribuit la îmbogățirea Olandei, Franței și Angliei.

Olandezii și-au făcut faima și averile prin serviciile de intermediari, fiind denumiți „**cărăuși ai lumii**”. Atunci când englezii, prin *Actul de navigație* (1651), au interzis transportarea importurilor în Anglia cu vase străine, olandezii le-au declarat război. De altfel, *Actul de navigație* constituie piatra unghiulară a sistemului colonial britanic. Conform acestei legi, comerțul cu coloniile trebuia să se facă doar pe nave britanice.

Harta lumii la sfârșitul. sec. XVI. Atlasul lui Gerhardus Mercator

Crește importanța posesiunilor coloniale ca element major al puterii și bogăției unei națiuni. Chiar dacă coloniile nu aveau bogății naturale proprii, ele puteau produce bunuri materiale necesare pentru metropolă sau puteau servi drept piață de desfacere pentru industria națională.

Astfel se explică lupta pentru India, America și Asia de Sud-Est, unde potențialul demografic făcea piețele locale foarte atractive. Marea Britanie nu a fost prea deranjată de blocada continentală instituită de Napoleon, deoarece putea să-și desfacă mărfurile în colonii. Din cauza particularităților climaterice, coloniile serveau drept sursă de export al plantelor exotice, din ce în ce mai căutate pe piețele europene (tutunul, cafeaua, fructele exotice, mirodeniile).

Acordarea monopolurilor de către guvern a fost o sursă de venit importantă pentru statul englez. În același timp, ea a răspuns dorinței de a nu crea concurență între conaționali, de care s-ar fi putut folosi străinii. Pe de altă parte, monopolul limita esențial dreptul burgheziei la practicarea liberă a activităților economice, pentru care fapt a fost criticat dur de **Adam Smith**. Importanța istorică a mercantilismului a fost acumularea de capital și crearea mecanismelor de intervenție economică a statului.

Panorama portului Amsterdam, sec. XVII.
Sursa: Atlas Beudecker. British Library, London

A Despre politica lui Colbert

Jean-Baptiste Colbert (1619-1683), economist și om politic francez. A cumulat mai multe funcții, între care și cea de controlor general al finanțelor, aplicând politici fiscale, financiare și economice care au consolidat puterea centrală a regelui Ludovic al XIV-lea. Cu scopul de a face mai eficiente finanțele regale, el întocmea trimestrial o balanță de cheltuieli și de venituri, fiind astfel la curent cu sumele pe care le avea la dispoziție. În politica fiscală încerca să facă cât mai eficiente impozitele directe datorate statului. A folosit autoritatea statului pentru a dezvolta industria manufacturieră. Pentru a încuraja exporturile și, implicit, atragerea banilor în țară, era nevoie de mărfuri competitive și calitative, a pus accentul pe producerea mărfurilor căutate de burgheziile prospere din Italia și Olanda: draperii de lux, dantele, mătase, parfumuri. Cu acest scop nu s-au cruțat finanțe pentru a-i invita pe cei mai buni specialiști din străinătate, care au pus bazele industriei manufacturiere franceze. Pentru a facilita circulația mărfurilor în interiorul țării, s-a îmbunătățit infrastructura economică – au fost construite drumuri, canaluri, porturi, depozite. Crearea unei flote comerciale competitive era un alt obiectiv al său. Pentru aceasta au fost construite multe șantiere navale, au fost fondate companii negustorești protejate de stat. Flota era un mijloc de expansiune colonială, care începe în această perioadă (Antile, Canada).

B Despre politica economică a statului

„Asupra acestui principiu insist (importanța industriei și comerțului), pentru că este sigur că el ne scoate în afara regatului cantități sporite de mărfuri necesare consumului țărilor străine (aceste mărfuri sunt: vinurile, oțelul, fierul, fructele, hârtia, pânzeturile, produse de lux, mătasea, articole de mercerie) pentru 12 sau 13 milioane de livre. Acești bani sunt „minele” regatului nostru (...). Dincolo de avantajele pe care le va aduce intrarea unei cantități mai mari de argint în regat, este sigur că prin manufacturi, un milion de oameni care acum lăncezesc în trândăvie își vor putea câștiga existența; că un număr la fel de considerabil va putea trăi din navigație și din activitățile din porturile maritime; că înmulțirea aproape la infinit a corăbiilor va spori grandoarea și puterea statului.”

Colbert

Realizează o concluzie despre politica economică promovată de Colbert? Care din direcțiile principale ale politicii sale sunt actuale și azi.

C Principiul mercantilismului

„O modalitate simplă de sporire a bogăției și averilor noastre este comerțul cu alte țări, în care trebuie să ținem cont de o regulă: în fiecare an trebuie să vindem străinilor mai mult decât consumăm de la ei.”

Thomas Moore

Apreciază importanța aplicării principiului mercantilismului pentru evoluția statului.

D „Lăsați piața singură”

Adam Smith (1723-1790), economist britanic. Începe studiul economic, ca să afle cauza lăcomiei și cum interesul propriu (egoismul) poate ajuta omenirea. Lucrarea sa, *Bogăția națiunilor* (1776), care stă la baza economiei politice, este un răspuns extins la această întrebare.

După părerea sa, bunăstarea generală nu depinde de bani, așa cum credeau mercanțiștii, și nici de resursele naturale, cum credeau fiziocrații, ci se bazează pe munca omului. De aici și importanța acordată diviziunii muncii. Analizând mecanismele pieței, el ajunge la concluzia că profitul personal al individului este mobilul activității economice. Bunăstarea fiecărui determină bunăstarea întregii societăți.

Interesele proprii (egoiste) ale oamenilor constituie acel motor care, „ca o mână invizibilă”, duce la un rezultat neașteptat – armonia socială. Confruntarea intereselor individuale duce la concurență, iar aceasta, la rândul său, îi face pe indivizi să producă acele bunuri de care societatea are nevoie. Cererea mare la produse și servicii face ca prețurile să fie foarte ridicate, iar producătorii avari de profituri contribuie la apariția mărfurilor și serviciilor căutate pe piață. Creșterea ofertei duce, la rândul său, la scăderea prețurilor și la faptul că mărfurile și serviciile, odinioară scumpe, devin accesibile tuturor. Cu toate că Smith recunoștea că egoismul uman este un lucru reprobabil, confruntarea egoismelor are efecte pozitive, sporind bunăstarea generală. Căutarea rentabilității este un alt indiciu al creșterii economice, obținut în acest mod. Astfel, Smith descrie mecanismele de funcționare a pieței libere (legea pieței), care trebuie să se autoregleze pe baza competiției libere și reglementării dintre cerere și ofertă. Statul, prin urmare, trebuie să se limiteze doar la funcția externă (securitatea națiunii) și cea internă (protejarea libertăților cetățenilor), idee care a intrat în tradiția liberalismului.

În ce constă esența doctrinei economice a lui Adam Smith? Ce raport a descris marele gânditor între cerințele economiei de piață și interesele proprii?

Manufactura centralizată

În epoca modernă existau trei forme de manufacturi: **centralizată**, **descentralizată** și **mixtă**.

Manufactura centralizată constituia o întreprindere capitalistă de dimensiuni mari, în care erau angajați sute și chiar mii de muncitori salariați. Toți lucrau într-o încăpere, de aceea creștea importanța cooperării dintre angajați. Acest gen de organizare era eficient în acele industrii ce necesită o mai mare diviziune a muncii și un număr mare de muncitori (minerit, metalurgie, navală, tipografii, industria hârtiei etc.). Proprietarii ai manufacturilor centralizate erau fie marii comercianți, care investeau în ramurile de bază capitaluri serioase, deoarece prin organizarea producției doreau să controleze piețele de mărfuri, fie statul, care era interesat de dezvoltarea unor ramuri strategice ale economiei. Astfel, în Franța ministrul finanțelor **Colbert** a organizat manufacturi în industria navală, textile, încurajând producerea mărfurilor de lux căutate în străinătate (manufactura Gobelains). Petru cel Mare a fondat manufacturi miniere în Ural, a căror producție a permis Rusiei să obțină victoria în Războiul Nordic. Împăratul Prusiei Frederic cel Mare a sprijinit și el crearea manufacturilor de stat.

Manufactura descentralizată și cea **mixtă** foloseau munca meșteșugarilor casnici la o prima etapă a producției, ca apoi materia finită să fie executată în cadrul întreprinderii (mai ales în textile). Anume acest mod de producție, numit domestic, a fost utilizat de capitaliști pentru investiții. Astfel, dacă negustorii nu mai doreau să depindă de prețurile fixate de producători, ei investeau o parte din capitalul lor (cel comercial) în producția de mărfuri, negociind prețurile de cumpărare care le erau convenabile.

Ludovic al XIV-lea în vizită la manufactura Gobelains, însoțit de Colbert și fratele său Philippe, 1667

1. Descrie trei caracteristici ale economiei moderne din societatea preindustrială.
2. Identifică factorii care au dus la apariția mercantilismului.
3. Caracterizează sistemul capitalist din perspectiva cerințelor economiei de piață.
4. Compară evoluția economiei în epoca modernă preindustrială cu cea din epoca medievală.
5. Stabilește legătura dintre mercantilism și evoluția comerțului în secolele XVII-XVIII.
6. Demonstrează că organizarea exportului este strâns legată de încurajarea activităților economice, în special cele comerciale.
7. Formulează o concluzie, pornind de la spusele lui A. Smith: "Bunăstarea fiecăruia determină bunăstarea întregii societăți".

Ce interes avea regele și oamenii săi pentru a vizita manufacturile? Descrie în 5-7 enunțuri activitatea de o zi în cadrul unei manufacturi din sec. XVII-XVIII?

Revoluția agrară și consecințele ei

Premisele pentru înaintarea spre o nouă treaptă istorică, societatea industrială, s-au creat în domeniul agricol. Progresele din această sferă au primit denumirea de revoluție agrară. Adesea numită și britanică, ea a generat creșterea fără precedent a volumului producției agricole. Urmările ei principale au fost creșterea demografică, trecerea de la economia naturală la producerea orientată spre desfacerea pe piață, introducerea muncii salariate în agricultură și, în cele din urmă, crearea celor mai importante premise pentru revoluția industrială.

EVOCARE

- ◆ Care erau ocupațiile de bază ale oamenilor în Evul Mediu?
- ◆ Ce rol avea agricultura în comparație cu meșteșugurile și comerțul?
- ◆ Ce schimbări au intervenit în societate la începutul epocii moderne?

Jethro Tull (1674–1741) a fost un agrotehnic și inventator englez, unul dintre primii teoreticieni ai științelor agricole, care au generat revoluția

agrară britanică. El a inventat semănătoarea mecanică modernă și un nou tip de plug, trase de cai.

Inovațiile lui Tull, experimentate pe propriul domeniu, s-au răspândit repede în fermele mari engleze și au pus bazele introducerii mecanismelor în agricultură. Principiul său de a semăna culturile în rânduri drepte este respectat în peste 90% din terenurile agricole din lume.

VOCABULAR

- Societate agrară
- Revoluție agrară
- Schimbul columbian
- Împrejmuire
- Landlorzi

• Progresele în agricultură

O societate agrară este o comunitate de oameni a cărei economie se bazează pe producerea și întreținerea culturilor și a terenurilor agricole. Ea recunoaște și alte activități de muncă, precum comerțul sau meșteșugurile, dar ponderea lor la începutul epocii moderne era secundară.

Elementul de bază al revoluției agrare a fost apariția și introducerea în practică a noilor tehnologii, care aveau drept scop reducerea pierderilor și creșterea productivității muncii. Fermierii care utilizau noile unelte de muncă produceau mai multă producție, folosind mai puține brațe de muncă. Creștea rapid numărul de mori puse în mișcare de forța vântului și a apei în comparație cu cele manuale. Făina produsă la aceste mori era mai măruntă și pâinea începe să prevaleze asupra terciului tradițional din trecut. Aceasta alcătuia circa 50-60% din alimentele întrebuintate de oamenii de rând.

În varietatea culturilor cerealiere de asemenea au loc schimbări. Secara, dominantă pe masa țăranilor în Evul Mediu, cedează tot mai mult locul grâului. Pâinea albă pe masă nu mai era un indiciu ai bunăstării gospodăriei țărănești.

Orezul, trestia de zahăr și multe alte culturi au diversificat alimentația oamenilor și, respectiv, a crescut speranța lor de viață. Noile culturi agricole, în special cartoful, tomatele și porumbul, aduse din America, au revoluționat producția agricolă. Extinderea culturii porumbului, în afara faptului că a adus pe masa oamenilor un nou aliment, a mărit volumul de hrană pentru animale și, respectiv, consumul de carne. La început răspândirea cartofului a fost mai puțin rapidă, dar treptat s-a trecut de la curiozitatea de plantă exotică la „cea de a doua pâine” a săracilor.

Progresele din agricultură au schimbat și componența socială din mediul rural. Landlorzii continuă să domine prin marile lor proprietăți, dar nu ei personal se ocupau de activitățile economice. Pământul era dat în arendă marilor arendași, care îl administrau într-un nou mod, capitalist. Cu timpul țăranii practic dispar în calitate de categorie socială. O parte din ei se transformau în muncitori agricoli salariați, iar altă parte, ruinându-se, pleacă la orașe, unde completează rândurile muncitorilor industriali.

Schimbările din economie au contribuit la creșterea rapidă a populației. Astfel, în Anglia și Țara Galilor, ea a crescut de la 5,5 milioane în 1700 la peste 9 milioane în 1801, ajungând la sfârșitul sec. al XIX-lea la peste 35 de milioane.

Astfel, în urma schimbărilor din agricultură s-au înregistrat progrese considerabile în întreaga societate modernă. Acestea au dus la schimbarea relațiilor de producție în domeniul agricol, la creșterea considerabilă a volumului și calității produselor agricole, stimulând în cele din urmă trecerea de la societatea agrară la cea industrială.

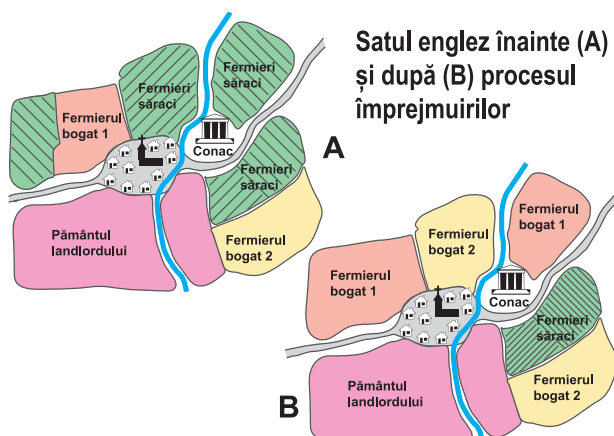
Împrejmuirile

În Anglia și Țara Galilor, termenul „împrejmuire” este utilizat și pentru procesul care a pus capăt vechiului sistem de agricultură arabilă pe câmpurile comunale deschise. Odată terenul împrejmuit, utilizarea sa a devenit restricționată și disponibilă doar proprietarului și el a încetat să mai fie teren pentru uz comunal.

O trăsătură importantă a revoluției agricole britanice a fost mișcarea de incintă. Înainte de 1700, fermierii britanici și-au plantat culturile pe mici fâșii de pământ, permițând animalelor lor să pască pe câmpuri comune împărțășite colectiv. În sec. al XVIII-lea, parlamentul britanic a adoptat legile numite „Actele de împrejmuire” (Enclosure Acts), care au permis ca terenurile comunale să devină proprietate privată.

Aceste legi le-au permis fermierilor înstăriți să cumpere loturi mari de pământ pentru a crea ferme mai mari și mai complexe. În cele din urmă, acest lucru i-a impus pe fermierii mai mici să plece de pe terenurile lor. După ce și-au pierdut modul de viață, mulți dintre acești fermieri au mers în orașe în căutare de lucru. Această migrație internă a fost importantă pentru revoluția industrială, deoarece a contribuit la crearea unui sistem care a furnizat brațe de muncă pentru fabrici și mine.

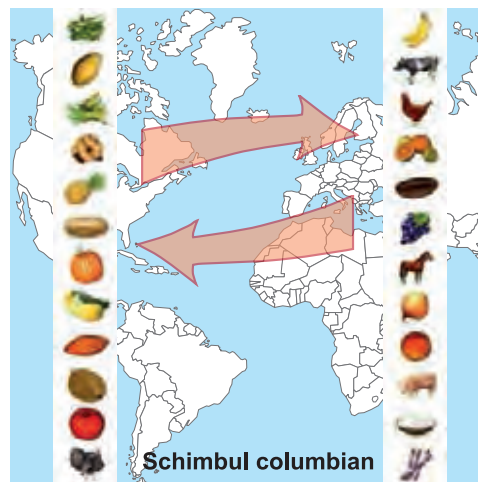
Astfel, după perioada împrejmuirilor masive situația în satul englez s-a schimbat radical. Au dispărut treptat gospodăriile micilor producători. Tot mai mult dominau domeniile agricole mari și medii, unde productivitatea muncii era mai mare. Structura proprietății funciare era următoarea: pământul aparținea landlordului și era dat în arendă fermierilor. Aceștia angajau muncitori agricoli și orientau producția spre relațiile de piață, asigurând orașenii cu produse agricole.

A Schimbul columbian

Termenul, introdus în circuit de către istoricul american Alfred W. Crosby, reflectă transferul pe scară largă de plante, animale, cultură, populații umane, tehnologie, boli și idei între America, Africa de Vest și Europa după descoperirile lui Columb pe parcursul secolelor XVI-XVII. Schimburile de culturi și schimbările din agricultură au modificat semnificativ populația globului. Cel mai semnificativ impact imediat al schimbului columbian au fost schimburile culturale și transferul de oameni (liberi și înrobiți) între continente. Noile contacte au dus la răspândirea unei mari varietăți de culturi și animale, ceea ce a avut ca urmare creșterea populației în ambele emisfere.

Răspândirea în Europa a porumbului, cartofului și roșiilor este cel mai elocvent exemplu al schimbului columbian. Acesta a avut și urmări negative secundare. Speciile de plante invazive și bolile umane transmissibile au provocat scăderi importante ale numărului de indigeni în America.

Describe consecințele schimbului columbian pentru populația globală pe termen scurt și pe termen lung.

AUTOEVALUARE

1. Explică sensul termenului „revoluție agrară”.
2. Caracterizează schimbările cele mai importante care au avut loc în societatea agrară la începutul epocii moderne.
3. Argumentează cum transformările din agricultură au schimbat modul de viață al diferitor categorii de populație.
4. Analizează consecințele procesului de împrejmuire a pământurilor, care a avut loc în Anglia la începutul epocii moderne.
5. Apreciază importanța schimbărilor care au avut loc în agricultură la începutul epocii moderne pentru alte domenii, inclusiv pentru industrie și comerț.

Revoluția industrială – transformări cu caracter modernizator

În ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea s-a declanșat revoluția industrială în Anglia. Revoluția industrială a însemnat trecerea de la sistemul manual de producție, bazat pe munca fizică a omului, la sistemul dominat de producția mecanizată, diviziunea muncii, fluxul liber de capital și urbanizare.

EVOCARE

- ◆ Care sunt caracteristicile societății preindustriale?
- ◆ Cum decurgea procesul de producție în manufactură?

• Caracteristicile generale

Evoluția spectaculoasă a tehnicii a bulversat întreaga structură a societății moderne, generând o transformare profundă a economiei, marcată de utilizarea pe scară largă a tehnicii mecanizate (motorul cu aburi, motorul cu ardere internă), introducerea unor noi surse de energie (cărbone, petrol, gaz, electricitate), unor noi metode de organizare a muncii (fabrica, uzina, linia mecanizată) și unor inovații tehnice (locomotiva, automobilul, radioul, telefonul etc.). **Revoluția industrială** constituie o schimbare generală față de economia tradițională bazată pe agricultură și utilizarea exclusivă a muncii manuale, prin trecerea de la sistemul domestic de organizare a muncii (manufactură) la cel mecanizat (fabrică). Astfel industria devine factorul principal al dezvoltării economice și sursa ei principală de creștere.

• Revoluția industrială în Anglia

La mijlocul secolului al XVIII-lea, în Marea Britanie s-au creat condiții favorabile pentru un salt cantitativ și calitativ nou în industrie. Cererea crescândă față de producția manufacturieră, existența unei piețe interne, disponibilitatea de capitaluri, provenite mai ales din comerțul exterior, și o abundență a forței de muncă, grație progresului demografic și a revoluției agrare, au favorizat dezvoltarea economică a statelor europene. Sectorul agrar, prin sistemul de împrejmuiri, folosirea unor metode agricole performante și introducerea mecanizării, a generat un spor deosebit al producției agrare, reducând riscul foamii, și a eliberat o enormă forță de muncă. Deplasarea spre oraș a unui mare număr de țărani, care nu-și mai găseau de lucru la sat, a dus la crearea unei piețe enorme de muncă, necesară pentru creșterea industrială. **Revoluția agrară** nu a oferit doar resurse alimentare pentru populație, dar și materie primă pentru industria textilă (lână), care a fost pionierul schimbării.

Industria textilă a fost cea în care s-au făcut primele inovații revoluționare. Existența sistemului domestic de producție (manufacturi descentralizate și mixte), în care un rol important îl juca capitalul, a facilitat schimbarea economică. Introducerea mașinilor și crearea fabricilor au fost determinate de deficitul forței de muncă în sistemul manufacturier, de existența unei largi baze de materie primă (inițial lână, apoi bumbac), de infrastructură (transport, canale, porturi) și de marile invenții mecanice (mașini, armament etc.). Între 1779 și 1812 costurile de producție în industria bumbacului au scăzut cu 90%, astfel țesăturile ieftine au devenit accesibile și populației sărace.

• Revoluția energetică

Un factor extrem de important pentru dezvoltarea economică a societății a fost utilizarea surselor de energie. Inteligența umană a inventat în această perioadă două tipuri de mașini – una care dă energie și alta care o utilizează, pentru a realiza producții de zeci, sute și mii de ori mai mari decât poate să le realizeze omul manual sau cu simple unelte de muncă.

Întreprindere engleză din sec. al XVIII-lea.
Tablou anonim, 1790

VOCABULAR

- Anglia, „atelierul lumii”
- Revoluție energetică
- Revoluție industrială
- Modernizare
- Mașină cu abur
- Fabrică
- Expoziție Universală

Introducerea cărbunelui în loc de lemn a fost un pas important pentru avântul industrial (cocsul) și folosirea sa la **producția fierului** (Henry Cort). Progresele în metodele de pompare a apei din mine au dus la sporirea **extracției cărbunelui** (Newcomen), dar și la cea mai importantă invenție a revoluției industriale – **mașina cu abur** a lui **James Watt** (1769). Europa „*calului de tracțiune*” începe să facă loc Europei „*calului-putere*”.

Transporturile beneficiază de o reușită introducere a **motorului cu aburi**. **Locomotiva** inventată de **George Stephenson** putea să atingă viteza de 30 km/oră, iar rețeaua de cale ferată se extinde rapid în Anglia, apoi în Belgia, Franța, Germania, SUA și Rusia. Transportul naval a fost îmbunătățit calitativ datorită invenției **vaporului** de către **Fulton**, care folosește motorul cu abur și înlătură vechea flotă cu catarg.

Modernizarea producției este strâns legată de extinderea capacității rețelelor de transport și a infrastructurii în general. Rețeaua fluvială în Marea Britanie este exploatată intens și crește, pe parcursul secolului XVIII, de la 165 la 1.004 km. Transportul fluvial permite livrarea masivă a materiei prime (cărbunele și fonta), în plus reduce costurile producției grație ieftinirii sale. La începutul sec. XIX transportul devine mult mai rapid datorită unor drumuri mai performante și mai solide (macadam), capabile să suporte garnituri cu mare tonaj. Utilizarea pe scară largă a fierului, apoi a oțelului a dus la construcția unor poduri din carcasa metalice și tuneluri, fapt care a scurtat foarte mult distanțele și timpul de transportare. Anglia, considerată „*atelierul lumii*”, devine cea mai puternică și bogată țară.

Progresele modernizării și industrializării nu s-au oprit la Insulele Britanice. Treptat se produce un transfer esențial de cunoștințe tehnologice, comerciale și financiare pe continent. Prima țară în care s-au semnalat progrese importante în acest sens a fost Belgia. O avantajă și situația geografică, ce favoriza comerțul. La **Liège**, în **1823** se construiește primul furnal înalt, ceea ce a dat un impuls siderurgiei. Independența de la 1830 a sporit procesele de modernizare a Belgiei, care a devenit „*atelierul mecanic*

al Europei”. În Franța existența unui bazin carbonifer și o puternică industrie textilă au avantajat creșterea în ansamblu a industriei. Existența unei flote comerciale și a coloniilor a favorizat desfacerea pe scară largă a produselor spre beneficiul producătorilor și comercianților.

În Germania, industrializarea a fost frânată de vigoarea vechiului sistem agrar, de diviziunea politică și de un sistem rigid mercantilist. Totuși renunțarea la barierele vamale din 1834 (**Zollverein**) a deschis drumul spre modernizarea economică. Bogată în zăcămintele naturale, Germania a început să dezvolte ramuri ca industria minieră și textilă. Treptat a crescut ponderea ramurilor strategice, industria producătoare de mașini și chimică, fapt care a permis Germaniei unificate să întrecă la indici toate statele europene spre sfârșitul secolului.

• Consecințele revoluției industriale

Revoluția industrială a însemnat un salt calitativ al forțelor de producție. Aceasta a dus la o creștere, nemaivăzută până atunci, a productivității muncii, a ponderii industriei și a circulației mărfurilor. Efectele imediate ale revoluției au fost: extinderea noilor metode de producție prin utilizarea mașinilor și energiei aburului, progrese în infrastructura de transporturi și comunicații. În sfera socială are loc un intens proces de urbanizare, transformarea structurii sociale și apariția unor noi ideologii. Efectele de durată le constituie apariția și răspândirea unor produse noi și accesibile, răspândirea globală a industrializării și relațiilor capitaliste, începutul unei competiții între statele industrializate pentru piețele de desfacere, îmbunătățirea generală a condițiilor de trai.

Revoluția industrială a modificat cunoașterea de către om a lumii, a deschis noi orizonturi în dezvoltarea științei, culturii și învățământului.

Regina Victoria inaugurează Marea Expoziție Universală la Palatul de Cristal din Londra, 1851. Tablou de Th.A. Prior

A Sectoarele economiei

Sectorul primar al economiei este acela al exploatării resurselor naturale (agricultură, creșterea animalelor, vânat, pescuit, minerit)

Sectorul secundar cuprinde toate activitățile de transformare a materiei brute în producție finită (industria)

Sectorul terțiar cuprinde sfera serviciilor, adică toate activitățile comerciale, transport, comunicații, servicii profesionale și publice, profesiunile liberale etc.

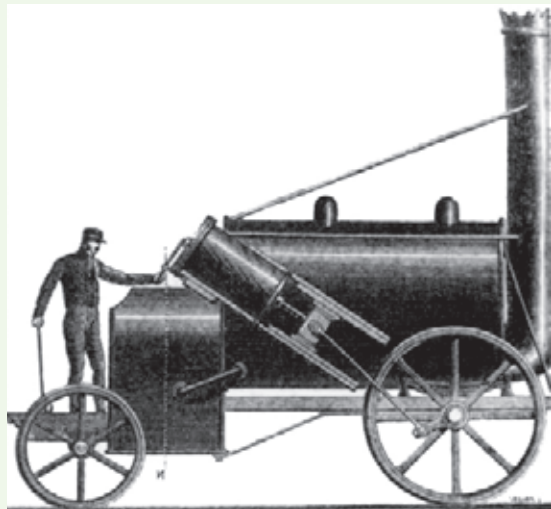
La începutul industrializării majoritatea forței de muncă era amplasată în sectorul primar, ca apoi să se transfere în cel secundar. Statele puternic industrializate sau postindustriale au deja majoritatea angajaților în economie folosiți în sectorul terțiar, fapt determinat de școlarizarea masivă a populației și de automatizarea progresivă.

Evoluția sectoarelor economiei în principalele țări industrializate, în %

Anul	Primar	Secundar	Terțiar
1800	80	10	10
1850	70	20	10
1900	35	35	30
1960	10	40	50

Căile ferate în km (1850-1914)

	1850	1914
Marea Britanie	10.000	38.500
Germania	6.000	63.000
Belgia	800	8.800
Franța	3.500	39.500
Italia	120	18.000
Spania	100	10.800
SUA	14.500	386.000

Prima locomotivă cu aburi (G. Stephenson, 1814)

Describe impactul revoluției industriale asupra diferitor sectoare ale economiei.

B Principalele descoperiri

Inventator	Anul	Descoperirea
T. Savery	1698	Pompa cu abur
G. Fahrenheit	1718	Termometrul cu mercur
Jethro Tull	1731	Mașina agricolă
J. Watt	1769	Mașina cu abur
S. Crompton	1779	Moara de filat
Frații Montgolfier	1783	Balonul cu aer
A. Volta	1800	Bateria electrică
J.M. Jacquard	1804	Războiul mecanic de țesut
G. Stephenson	1825	Trenul pe șenile
T. Telford	1825	Podul suspendat
B. Fourneyron	1827	Turbina
H. Bessemer	1857	Furnalul pentru oțel
A. Nobel	1867	Dinamita
W. von Siemens	1867	Dinamul
N. Otto	1876	Motorul cu ardere internă
G. von Linde	1877	Refrigeratorul
W. von Siemens	1879	Locomotiva electrică
H. S. Maxim	1883	Mitraliera
G. Daimler	1884	Motorul cu benzină
Daimler și Benz	1885	Automobilul
C. Ader	1890	Aeroplanul
W. Maybach	1892	Carburatorul
R. K. Diesel	1895	Motor diesel
G. Marconi	1901	Transmițătorul radio
Bréguet-Richet	1907	Helicopterul

Stabilește domeniile de utilizare a descoperirilor. Selectează acele invenții tehnice care, în opinia ta, stau la baza progresului societății contemporane. Argumentează-ți părerea folosind exemple concrete din localitatea ta.

Energia produsă în lume (milioane)

	Cărbune (tone)	Petrol (m ³)	Gaz (m ³)	Energia hidraulică	Total
1860	136	2	-	-	138
1880	310	6	3	-	319
1900	735	28	10	5	778
1920	1250	140	20	21	1431

Ce informații din tabel confirmă extinderea revoluției energetice.

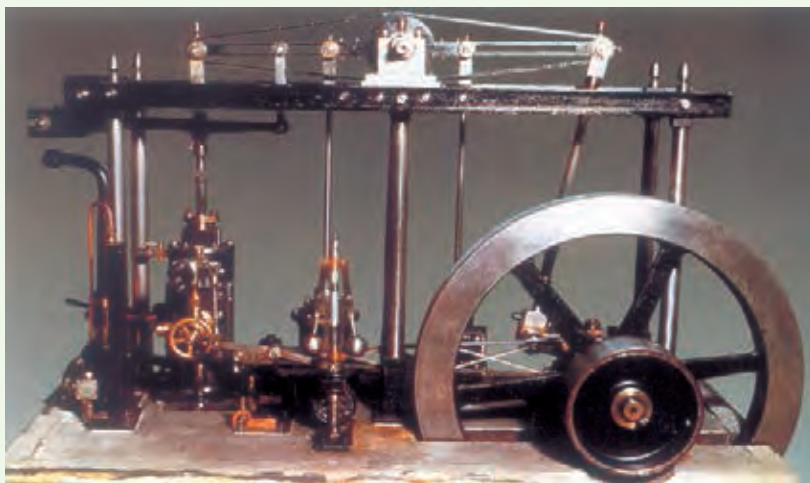
Modernizarea și rezistența față de ea

Modernizarea este un termen ce caracterizează un proces de durată, de transformări structurale prin intermediul cărora societățile mai puțin dezvoltate primesc caracteristici ale societăților dezvoltate.

O societate modernă este aceea care acceptă inovațiile ca modalitate de schimbare, iar omul poate să se dezvolte liber, fiindu-i create toate condițiile necesare pentru dezvoltare. Pe de altă parte, într-o societate tradițională omul vede lumea ca pe ceva static, nemișcat și nici nu-și imaginează că lucrurile se pot schimba în bine. Mai mult ca atât, transformarea și schimbarea sunt privite aici cu suspiciune, deoarece pot să pericliteze modul de funcționare a societății. Modernizarea, la rândul său, înseamnă mișcare și schimbare, calitativă și cantitativă, bazată înainte de toate pe creșterea economică.

Nici în Occident transformările nu s-au împlinit fără rezistență. Inovațiile erau respinse de către majoritatea societății. Însă insuficiența de brațe de muncă a dus la crearea mașinilor, capabile să compenseze această lipsă. Încercările de a introduce mașini se loveau de protestele muncitorilor. În **1579**, la Danzig a fost executat un mecanic care a inventat o mașină de tors. În **1598**, din Anglia a fost nevoit să fugă inventatorul **William Lee**, autorul unui război de țesut mecanic. La **1733 John Kay**, inventatorul „suveicii zburătoare”, a fost amenințat de breasla țesătorilor, casa sa a fost devastată, iar el a fost nevoit să emigreze în Franța. **Hargreaves**, inventatorul mașinii de tors mecanice, care a ridicat rentabilitatea muncii de 20 de ori, a fost și el prigonit, iar mașina sa distrusă. Revoluția industrială a fost și ea scena unor mișcări antimășină, cum ar fi cea a luddiților din industria textilă din nord-estul Angliei, care în 1811-1816 distrugeau sistematic mașinile din fabrici, fiind necesară intervenția forțelor de ordine. Îmbunătățirea condițiilor de muncă și ridicarea nivelului de trai au temperat și apoi au oprit mișcările antimecanice ale populației, dar societatea devenea conștientă de primejdiile legate de răspândirea rapidă a tehnologiilor.

**Prezintă argumente pro sau contra pentru o dezbatere a afirmației: „Progresul tehnologic a complicat viața oamenilor”.
Formulează o opinie proprie.**

Prima mașină universală industrială cu aburi a lui James Watt construită în 1784

1. Numește principalele transformări calitative produse în societatea modernă în timpul revoluției industriale.
2. Identifică cauzele revoluției industriale în epoca modernă, analizând schimbările din epoca preindustrială.
3. Evidențiază caracteristicile revoluției industriale în Anglia. Compară nivelul de desfășurare a revoluției industriale din Anglia cu cel din alte state din Europa și SUA.
4. Demonstrează impactul revoluției industriale asupra diferitor categorii de populație în epoca modernă.
5. Determină corelația dintre utilizarea mașinilor la fabrici și deficitul forței de muncă în sistemul manufacturier. Argumentează răspunsul prin exemple concrete.
6. Apreciază contribuția revoluției industriale la modernizarea societății prin 3-5 exemple concrete.

James Watt.
Portret de
H. Howard,
1797. Na-
tional Portrait
Gallery,
London

Ce unitate de măsură din Sistemul internațional de unități (SI) poartă numele acestui mare inventator scoțian?

Dezvoltarea economică a Țărilor Române în secolele XVII-XVIII

În a doua jumătate a secolului al XVII-lea – începutul secolului al XVIII-lea, după o perioadă lungă de calamități naturale și crize provocate de războaie, au fost înregistrate transformări semnificative în reorganizarea economiei. În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, în urma înfrângerilor turcilor în războaiele cu imperiile Habsburgic și Rus, apar multe premise pentru realizarea unui progres mai accentuat spre reorganizarea și modernizarea economiei. Se observă o creștere a productivității agricole, sporesc suprafețele cultivate, se înregistrează progrese în dezvoltarea meșteșugurilor și a comerțului.

EVOCARE

- ◆ Care erau caracteristicile generale ale dezvoltării economiei în Moldova și Țara Românească în Evul Mediu?
- ◆ La ce nivel de dezvoltare se găseau agricultura, meșteșugurile și comerțul?

Țăran cu desagă.
Tablou de Rudolf Schweitzer-Cumpăna

VOCABULAR

- Breaslă
- Frăție
- Atelier
- meșteșugăresc
- Târg, bâlci
- Taler olandez
- Leul românesc

• Caracteristici generale ale dezvoltării economice

Sub impactul evoluției interne și al influenței europene, factorul stimulativ al evoluției economice a fost interesul habsburgic și otoman pentru arealul românesc. Deși exercita dreptul de monopol asupra comerțului extern românesc pentru a asigura imperiul cu produsele necesare, Poarta stimulează parțial unele relații comerciale ale Țării Românești și Țării Moldovei cu țările străine.

Pe parcursul secolului al XVIII-lea perioadele de recesiune alternează cu cele de prosperitate. Documentele atestă un proces larg de defrișare și de extensivă a frontierei agrare, cu toate că rămân încă multe terenuri neprelucrate. Una din cauzele dezvoltării slabe a economiei în această perioadă este creșterea semnificativă a obligațiilor financiare ale Țării Moldovei și Țării Românești față de Poartă, precum și faptul că ele erau teatrul războaielor dintre statele vecine pentru influență în regiune.

Populația era nevoită să suporte cheltuieli mari pentru întreținerea trupelor militare străine (otomane, austriece, ruse) aflate în Principate, mai ales pe teritoriul Moldovei, unde otomanii își consolidau pozițiile în raialele turcești (Cetatea Albă, Tighina, Ismail, Hotin). Regiunile din sudul Moldovei și teritoriile din stânga Nistrului se găseau permanent sub invazia tătărăști, care le pustiau.

Creșterea economică a fost realizată îndeosebi pe baza **agriculturii** și a **creșterii vitelor**. Se manifestă tot mai intens interesul statului pentru problemele economice, exprimat printr-un șir de acțiuni de repopulare a așezărilor, prin acordarea de scutiri țăranilor în scopul de a reduce numărul de fugari de pe domeniile feudale. Domnitorii au inițiat un șir de reforme economice, au făcut multe intervenții menite să reglementeze fiscalitatea (stabilirea unei dări fixe percepute în patru rate, în locul dărilor multiple), cu toate că acest proces decurgea destul de greu din cauza schimbărilor dese la tron și a necesității permanente de a face daruri demnitarilor otomani.

Plug, sec. al XVIII-lea. Muzeul Agriculturii, Slobozia, jud. Ialomița, România

• Agricultura

În a doua jumătate a secolului al XVII-lea și pe parcursul secolului al XVIII-lea a crescut volumul producției agrare, care rămănea principala activitate economică. Mulți călători străini menționează existența unor condiții favorabile pentru agricultură, deși multe suprafețe de pământ rămăneau neprelucrate. S-au înregistrat extinderi mai mari ale culturilor de cereale (grâu, mei, orz, ovăz), în special în Transilvania. Aici, în **1769** a fost constituită **Societatea de Agricultură**. Apariția ei a fost determinată de condițiile economiei de piață și de cele impuse de otomani sau austrieci.

La răscrucea secolelor XVII-XVIII țărani acordă prioritate cultivării porumbului, deoarece roada lui e mai mare și putea fi folosit atât ca hrană, cât și ca furaj pentru vite. Proporții tot mai mari ia cultivarea tutunului, menționat în Moldova pentru prima dată în izvoare din anul **1688**. A sporit cu mult producția de legume și fructe.

Vița-de-vie este una din bogățiile principale ale multor regiuni din Moldova și Țara Românească. Vinul de Cotnari era faimos în multe state din Europa. După cum scria **Dimitrie Cantemir**, era cel mai nobil vin dintre toate vinurile europene. Vinul de calitate se păstra mai mult timp în pivnițe adânci.

Un rol important în dezvoltarea economică avea și producția animalieră (vite cornute, oi, porci, cai). Dezvoltarea ramurilor date era orientată spre satisfacerea solicitărilor crescânde ale comercianților și realizarea obligațiilor față de otomani.

• Meșteșugurile

Țărani furnizau o variată producție pentru târguri. Ei practicau morăritul, olăritul, prelucrarea sticlei, confecționau produse din piele, lemn, făceau hârtie, țesături etc.

Atât la sate, pe domenii, dar mai cu seamă la orașe, meșteșugurile cunosc un proces lent de refacere. Semnificativă este și tranziția de la **frății** la **bresle**, cu tendințe spre atelierul dezvoltat și chiar forme incipiente de producție manufacturieră, încurajate de stat. Breslele dispuneau de un statut, care reglementa organizarea muncii, realizarea producției, primirea noilor membri etc. Spre deosebire de breslele occidentale, în cele din Țările Române se intra fără un examen special, aceasta ne demonstrează faptul că nu exista concurență și nici un număr mare de meșteșugari.

Alături de munca țăranilor dependenți, se folosește cea a salariaților și a meșterilor străini, care tot mai mult treceau de la producția realizată

la comandă la cea destinată pieței. În orașe se întâlnesc mai mulți lăcătuși, armurieri, zidari, lemnari, strungari, blănari, croitori, olari etc. Orașele Sibiu și Brașov erau vestite prin producția de postav, piele, arme, iar Clujul pentru prelucrarea metalelor prețioase. Un număr mare de meșteri de diverse specialități lucrau la tipografiile din Iași și București.

O ocupație importantă a populației era exploatarea bogățiilor subsolului. În Transilvania se extrăgeau metale prețioase și minereu de fier, iar în Moldova și Țara Românească sare, silitră și păcură. Se utilizează mai intens silitră pentru a obține praful de pușcă, aurul era colectat din apele râurilor de munte, aducând venituri considerabile statului. Aceste schimbări ilustrează mișcarea societății românești spre modernism.

La orașe, deși ponderea populației urbane era încă mică (aproximativ 10%), apar un șir de ateliere meșteșugărești. În secolul al XVIII-lea apar și întreprinderi manufacturiere. În Transilvania, a cunoscut un adevărat succes manufactura metalurgică de la Hunedoara, rafinăria de mercur de la Mircești, fabrica de sticlă de la Porumbacul de Jos; în Moldova s-au construit fabrica de sticlă de la Călugăra, manufactura de postav de la Chiperești, șantierul naval de la Galați de pe Dunăre; în Țara Românească erau vestite manufactura de postav de la Pociovaliște, fabrica de lumânări de la București etc.

Cu toate acestea, baza tehnică autohtonă a producției rămâne sub nivelul necesităților de consum. Dezvoltarea meșteșugurilor era îngreuiată de controlul otoman, slaba dezvoltare a pieței interne, lipsa de capital. În secolul al XVIII-lea, din cauza jafurilor armatelor străine, au decăzut multe orașe, s-a redus numărul meșteșugarilor și au dispărut unele meserii. În schimb, apar noi specialități legate de deservirea curții boierești.

Fabrica de pavele din Iași

Describe condițiile de lucru ale muncitorilor la o fabrică din epoca modernă.

Factorii dezvoltării economiei în Principate (sec. XVII-XVIII)

Nr.	Factorii ce contribuiau la dezvoltarea economiei	Factorii ce frâneau dezvoltarea economiei
1.	- Principatele, deși greu, se integrează tot mai mult în procesul reformativ al Europei moderne;	- Cerințele excesive ale Porții față de Moldova și Muntenia, monopolul otoman asupra comerțului extern;
2.	- are loc o învioreare a vieții orășenești, care suferise mult în perioada precedentă din cauza fiscalității excesive și a războaielor;	- dările directe și indirecte, exagerat de mari, pe care trebuia să le plătească populația, mulți se ruinau, iar alții erau nevoiți să emigreze;
3.	- odată cu dezvoltarea meșteșugurilor, se dezvoltă și piața internă, se înviorează relațiile între cele trei țări române;	- războaiele statelor vecine pentru influență în regiune și jafurile turco-tătare, precum și ale altor armate străine;
4.	Principatele aveau un rol important în comerțul de tranzit, sporește comerțul extern cu statele vecine;	- schimbarea frecventă a domnitorilor în Moldova și Țara Românească - „bucuria nebunilor”;
5.	- în Principate se valorificau bogățiile subso-lului.	- schimbul preponderent natural, care a adâncit și mai mult criza economică din Principate.

În baza informației din tabelul de mai sus, formulează trei concluzii despre nivelul de dezvoltare al economiei din Principate.

A Despre armonia și importanța mediului natural pentru români

„... Am străbătut toate regiunile Europei, dar n-am aflat nici un alt ținut în care împărțirea câmpurilor, a dealurilor și a munților să fie atât de prielnică agriculturii și atât de fermecătoare ca perspectivă, cum este în Moldova și Țara Românească...”

Jean-Louis Carra

Prezintă rolul condițiilor naturale din Țările Române în dezvoltarea lor economică.

Familie de țărani

Describe viața unui țăran din epoca modernă. Compară cu modul de viață al lucrătorului agricol contemporan.

B Din „Descrierea Moldovei”

„...Negustorii străini, turci, evrei, armeni, greci... au pus mâna pe întregul negoț al Moldovei, și cumpărând la prețuri foarte joase turme de oi și vite, le duc la Constantinopol și în alte orașe, unde le vând pe preț în-doit sau în-treit...”

Dimitrie Cantemir

Comentează situația descrisă de Dimitrie Cantemir. Formulează o concluzie proprie.

C Istoria comerțului românesc

„Această inițiativă de comerț cu Apusul ajunsese a îngrijii pe turci. În 1760 marele vizir amintește că s-a obișnuit din vechime totdeauna că toată mierea, ceara, untul, săul, lâna, pielea, carnea sărată, boii și alte vite pe care le producea Țara Românească și Moldova, cu părțile înconjurătoare..., să fie cumpărate de acei negustori care erau obișnuiți a-i duce la strălucita Poartă. Acum, însă, unii precupeți greci, armeni, evrei le vând în Polonia, Ungaria, Veneția... Peste douăzeci de negustori din Constantinopol... se plâng că sunt îngustați astfel în cumpărăturile lor...”

N. Iorga

Compară informațiile din documentele de mai sus și determină ce schimbări s-au produs în comerțul din Principate. Argumentează-ți răspunsul cu referire la populația locală și la străini. Care au fost urmările schimbărilor intervenite în comerț?

Evoluția comerțului în epoca modernă

Deși modestă, sub aspect comercial, Principatele, în special Transilvania, cunosc o orientare spre statele vest-europene și baltice. În anul **1672**, pentru a stimula comerțul din Transilvania, a fost înființată **Compania orientală**. Pe parcurs, înviorarea schimburilor comerciale a încurajat apariția unor case de comerț, a societăților și companiilor negustorești.

Principatele întrețineau relații comerciale între ele, se largesc schimburile comerciale între sat și oraș. În orașele mai mari (București, Iași, Focșani, Botoșani, Sibiu, Brașov, Cluj și altele) se organizau **târguri** și **bâlciuri**. Printre orașele noi, apărute în această perioadă, se menționează și **Chișinăul (1666)**, care devine un târg important în regiune. În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea apar noi centre meșteșugărești și comerciale, precum Bălți, Leova, Otaci. Cu toate că o bună parte din orașeni continuau să se ocupe și cu agricultura, cei mai mulți se specializau prioritar în meșteșuguri și comerț.

Comercianții români importau produse meșteșugărești și exportau produse naturale (cereale, vite, blănuri și piei, pește, lână, miere etc.) prin porturile Brăila și Galați. Deși distruse în urma războaielor purtate pe teritoriul românesc, totuși erau active drumurile comerciale ce treceau din Polonia spre Țara Românească, sud-vestul Transilvaniei sau Moldova, care aveau un rol important în comerțul de tranzit. În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, în urma scăderii influenței Imperiului Otoman, se intensifică activitatea comercială la Dunăre și în bazinul Mării Negre a Austriei, precum și a Franței, Angliei, Rusiei și altor state. Aceasta a contribuit la lărgirea comerțului țărilor românești cu țările respective. Vinurile de Odobești se exportau în Rusia; din Austria se aducea postav, mătase, din Prusia se importau obiecte din metal și se exportau cai pentru armata prusacă; din Franța și Anglia se importau țesături.

Evidențiază specificul dezvoltării comerțului în Principatele Române în secolele XVII-XVIII.

Portul Galați la începutul sec. al XIX-lea. Din albumul Iacob Alt. Viena, 1825

1. Explică caracteristicile generale ale dezvoltării economice a Principatelor Române în secolele XVII-XVIII.
2. Descrie condițiile de muncă ale muncitorilor la o fabrică din epoca modernă.
3. Localizează pe hartă centrele principale industriale și comerciale din principate. Prezintă importanța acestora.
4. Analizează factorii interni și externi care frâneau și cei care contribuiau la dezvoltarea economiei principatelor.
5. Compară evoluția economiei Principatelor Române cu cea a altor state din Europa Occidentală.
6. Apreciază evoluția economiei Țării Moldova în secolele XVII-XVIII.

Circulația monetară

Pe piața internă a principatelor, circulau în paralel diverse sisteme monetare: otomane, austriece, italiene, poloneze. În sec. al XVII-lea, frecvent se folosea talerul olandez (*löwenthaler*) care avea gravat pe revers un leu rampant.

După ieșirea din uz a talerilor, numele de **leu** a fost păstrat ca termen generic pentru bani. În 1867, leul a devenit unitatea monetară a Principatelor Unite.

Taler-leu, 1660

Explică importanța introducerii leului în calitate de unitate monetară unică în 1867.

Structuri și relații sociale în Europa Occidentală

Evoluția economică și politică a statelor în epoca modernă a influențat și relațiile sociale. Situația materială a oamenilor a determinat modul de viață, gândirea și activitatea lor politică. Prin mișcări sociale, masele populare exercitau presiuni asupra guvernelor, cerându-le să acționeze în sensul liberalizării regimului politic. Reformele sociale au favorizat dezvoltarea relațiilor capitaliste în economie, au dinamizat evoluția generală a societății moderne.

EVOCARE

- ◆ Ce factori determină diferențierea socială?
- ◆ Care erau principalele categorii sociale în Evul Mediu și cum se manifestau relațiile dintre ele?

Piramida socială a sistemului capitalist. *Industrial Worker (IWW newspaper)*, 1911.

Inscripțiile de sus în jos:

- Noi vă dirijăm.
- Noi vă mințim.
- Noi vă împușcăm.
- Noi mâncăm pentru voi.
- Noi lucrăm pentru toți. Noi îi hrănim pe toți.

VOCABULAR

- Burghezie
- Societate pe acțiuni
- Sindicat (Trade-Union)
- Mișcarea chartistă
- Stare socială

• Diferențierea socială

Modernizarea societății, creșterea orașelor, industrializarea au modificat considerabil structura socială a populației. În toate statele populația era divizată în clase sociale, care se deosebeau prin putere și bogăție, influență politică și mod de viață. În epoca modernă principalele categorii sociale au fost: burghezia și muncitorii salariați. O pondere mare, în special în statele cu multe rămășițe medievale, aveau **aristocrația funciară** și masele de țărani.

Burghezia a întemeiat noi valori, printre cele mai importante fiind banii și studiile. Reprezentanții săi erau atașați față de proprietate, considerând-o sfântă, tindeau spre libertate, calitate și muncă eficientă.

Marea burghezie, formată din industriași și bancheri, era cea mai activă, influențând economia, viața politică și culturală. Burghezia de mijloc era alcătuită din avocați, medici, profesori și alții. Dezvoltarea științelor și artelor a creat o intelectualitate deosebită (filosofi, savanți, artiști), care oferea un mod aparte de gândire despre lume.

De asemenea **muncitorii** au influențat societatea. Deși veniturile muncitorilor au sporit, condițiile de viață erau modeste, deseori sub limita existenței.

Cei mai numeroși, dar și cei mai săraci, rămăneau **țăranii**. Pentru micii proprietari de pământ parcela lor nu le putea asigura existența, de aceea erau obligați să ia în arendă suprafețe suplimentare în schimbul cedării unei părți din recoltă sau să lucreze cu ziua pentru a supraviețui.

• Mișcările sociale

Odată cu progresul tehnologic, situația materială a maselor populare nu satisfacea necesitățile crescânde ale populației. Deseori se folosea forța de muncă mai ieftină a femeilor și a copiilor. Regimul strict, impus de patroni, îi face pe salariați să-și apere interesele prin adresări colective, petiții, demonstrații, greve, iar uneori și prin mișcări mai violente. De exemplu în timpul **mișcării chartiste** din Anglia (1838-1848) se revendica votul universal și secret, desființarea cenzului electoral.

Muncitorii se ridicau la lupta pentru îmbunătățirea situației lor economice. Astfel, în Franța a izbucnit o mare răscoală la **Lyon** (1831, 1834), în Germania – în **Silezia** (1844) ș.a.

Pentru a-și apăra drepturile, deseori muncitorii se uneau în diferite asociații și societăți. La nivel național au fost create **organizații muncitorești**: în Anglia – **Marea Uniune Națională a Muncii** (1834), în SUA – **Federația Americană a Muncii** (1881), în Franța – **Confederația Generală a Muncii** (1895).

Democratizarea treptată a societăților occidentale în sec. al XIX-lea a dus la implementarea în practică a dreptului cetățenilor la asociere. În baza acestui drept, muncitorii, intelectualii și micii proprietari și-au constituit propriile organizații, numite **sindicat**. Scopul lor principal era obținerea unei protecții sociale în relațiile cu proprietarii, majorarea salariilor, micșorarea zilei de muncă, asigurări sociale etc.

Primele sindicate au apărut în Anglia, fiind legalizate în anul 1825. În alte state, ele au trecut printr-o îndelungată confruntare cu autoritățile și au obținut cadrul legal la sfârșitul sec. al XIX-lea.

• **Reformele sociale** Schimbările radicale în economie au constatat rolul burgheziei, care a propus un nou model de organizare socială. Ea era interesată în modernizarea societății și implementarea unor reforme, care vor asigura prosperarea societății și afirmarea liberalismului.

Mulți reprezentanți ai administrației considerau reformele drept dăunătoare. **Klemens von Metternich** credea că într-o perioadă de stabilitate nu avem nevoie de reforme, iar în timpurile tulburi ele doar agravează situația. Adevăratul merit al unui om de stat constă în faptul să nu permită o situație când cedările sunt inevitabile.

În centrul reformelor sociale se găsea modelul individului liber de orice constrângere, bazat pe egalitatea juridică. Reformele contribuiau în cele din urmă la creșterea liberei inițiative și la dispariția treptată a rangurilor.

Datorită presiunii sindicatelor, se impunea o nouă relație între patroni și salariați. Intervenția statului în raporturile de muncă a avut ca rezultat legiferarea drepturilor sociale ale muncitorilor. În Anglia, Germania, Franța, SUA și alte țări dezvoltate, guvernele au întreprins pași concreți pentru a reglementa drepturile și responsabilitatea muncitorilor și ale patronilor, a fost recunoscut dreptul la greve și la asociații profesionale, s-a redus ziua de muncă, a început să fie implementat un sistem de asigurări pentru cazurile de bătrânețe și boli. În SUA creșterea salariilor era considerată un mijloc important prin care era realizat consumul. Adevăratul interes al salariatului, ca și cel al întregii societăți, este servit de o producție crescândă în cantitate și calitate, precum și de un nivel ridicat al salariului, care să asigure muncitorului o capacitate de consum constantă și un nivel ridicat de viață și cultură.

În statele din Europa Centrală și de Est reformele sociale aveau ca scop eliberarea și improprietărea țăranilor cu pământ. Serbia a fost desființată în unele state germane, Imperiul Austriac, Țările Române, Imperiul Rus.

Un șir de realizări economice și cuceriri democratice au provocat schimbări radicale în mentalitatea populației, în special a muncitorilor. Ei tot mai mult credeau în progresul societății pe calea reformelor, realizate prin reprezentarea lor în parlamentele burgheze.

• Mișcarea de emancipare a femeilor

În sec. al XIX-lea viața femeilor din diferite categorii sociale avea trăsături specifice. Femeile din clasa muncitoare lucrau din greu pentru o plată mizeră. Cele din clasa de mijloc și superioară aveau

o viață mai ușoară, treburile gospodărești fiind făcute de servitoare. Dar pe toate le unea un lucru. Statutul lor social era dependent de al bărbatului. Ele erau lipsite de dreptul de vot, de posibilitatea de a ocupa posturi în administrație, de a absolvi studii superioare sau de a profesa, de a dispune efectiv de proprietate etc.

Odată cu avansul civilizației industriale o parte din femei nu au mai vrut să tolereze această stare de lucruri. Astfel a apărut mișcarea de emancipare. Ea avea câteva direcții mai importante. În domeniul învățământului ele cereau dreptul de a face studii la toate nivelele și de a profesa, în domeniul juridic – dreptul de a dispune de proprietate, de a divorța și a-și lăsa copiii, în domeniul economic de a fi remunerată egal cu bărbații, în domeniul politic de a obține dreptul de vot.

Succese mai importante au obținut femeile din Anglia. Aici au fost înființate primele instituții în care fetele erau educate la fel ca băieții. După 1900 ele obțin dreptul de a susține examene și studia în universități. Din 1882 englezoaicele dobândesc dreptul de a dispune liber de proprietate, iar din 1886 de a-și păstra copiii în caz de divorț.

Lupta pentru obținerea drepturilor politice a fost mai anevoioasă. Ea a fost numită mișcarea Suffragette. În 1903 Emmeline Pankhurst a creat „Uniunea Social-Politică a Femeilor”. Sub conducerea ei au loc numeroase mitinguri, unele dintre ele luând forme violente. După refuzul Parlamentului din 1912 de a discuta cerințele lor, în centrul Londrei au loc ciocniri cu poliția. Au urmat arestări și greva foamei.

Mișcarea de emancipare a femeilor s-a extins și în alte state. Rezultatele au fost benefice. Din anul 1914 femeile din țările Europei de Nord și Australia au obținut accesul la puterea politică. În Anglia dreptul de vot le-a fost acordat în 1918. În statele unde predomina religia catolică, precum și în statele Europei de Sud-Est, dreptul de vot le-a fost acordat femeilor mai târziu.

Marele miting chartist din piața Kennington. Fotografie (dagherotip), 1848.

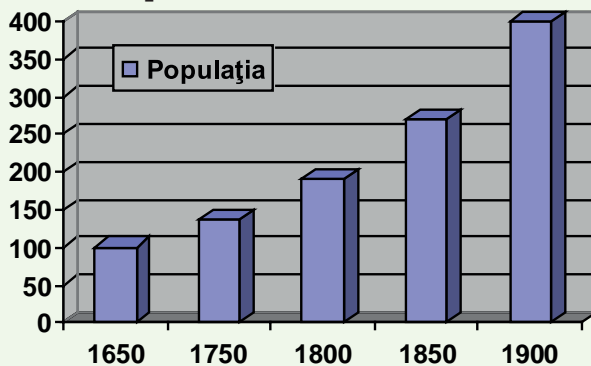
A **Tratat de ordine și simple demnități**

„Noi nu putem trăi împreună în condiții de egalitate; astfel că, din necesitate, unii conduc și alții se supun... Suveranii, seniori supremi, comandă tuturor supușilor din stat... și poporul care ascultă... e separat în mai multe ordine și ranguri. Unii s-au dedicat slujirii lui Dumnezeu, alții – apărării statului cu armele, alții – hrănirii lui...”

Charles Lozeau

De ce unii gânditori politici supuneau criticii sistemul social întemeiat pe privilegii? Comentează ideile lui Charles Lozeau.

Evoluția situației demografice din Europa în epoca modernă (în milioane)

Caracterizează situația demografică cu ajutorul datelor din tabel.

B **Discurs rostit în Camera Deputaților**

„În ultimii ani... o mână de oameni, străini de interesele mari ale dezvoltării noastre economice și sociale, s-au făcut stăpâni tot mai mari de suprafață cultivată a țării... Este de strictă și urgentă datorie a guvernului a căuta, prin toate mijloacele de care dispune, să stăpânească aceste abuzuri, pentru a împiedica creșterea mizeriei și agravarea mișcărilor la care aceste abuzuri au dat naștere.”

Ion C. Brătianu, 3 martie 1907

C **Despre puterea poporului**

„Din momentul în care artele, industria și comerțul au pătruns în rândurile poporului și au creat un nou mijloc de îmbogățire pentru clasa laborioasă, s-a pregătit o revoluție în legile politice. O nouă distribuție a bogăției producea o nouă repartitie a puterii. Așa cum posesiunea funciară a ridicat aristocrația, tot așa proprietatea industrială ridică puterea poporului.”

Joseph Barnave

În ce constă puterea poporului? Ce schimbări au avut loc pe parcursul timpului în afirmarea puterii poporului?

D **Elogiu burghezului francez**

„Numesc *burghez* pe orice om căruia regimul proprietății îi oferă măcar un rudiment de independență, care, bucurându-se de un anumit răgaz, își consacră activitatea fie agriculturii, fie comerțului, fie industriei, fie carierelor liberale, inclusiv armatei. Burghezul se definește prin părinții săi, prin felul în care mănâncă, bea, locuiește, se îmbracă, prin natura veniturilor sale, prin educația primită, prin copiii pe care îi are, prin felul cum își întrebunțează timpul liber, egal cu capacitatea de a se dedica unor ocupații dezinteresate.”

René Johannet

Datorită progresului economic, burghezia juca un rol tot mai important în societate. Activitatea ei era determinată de mentalitatea de producător, în comparație cu cea de consumator a nobililor. Prin ce se deosebește viața unui burghez din epoca modernă de cea a unui nobil din Evul Mediu? Determină schimbările care i-au făcut pe burghezi să se axeze pe alte valori și principii.

E **Interacțiunea dintre schimbările economice și cele sociale**

„...O anumită mobilizare a mâinii de lucru; prin deturnarea revendicărilor țărănești către stat în dauna nobililor incapabili să promoveze dezvoltarea economică a țării, ea trebuie să-i permită din nou statului să relanseze industria și să finanțeze dezvoltarea căilor ferate încă embrionare. Se observă că masa țăranimii sărace a permis demarajul economiei sub egida statului. Capitalurile investite în prima fază în construcția căilor ferate proveneau direct sau nu din lumea rurală.”

Yvette Katan

Ce obiective stăteau în fața guvernelor statelor pentru a stimula progresul societății? Ce condiții sunt necesare pentru realizarea unei armonii în societate? Argumentează relația dintre evoluția economică și schimbările sociale.

Stările sociale în Franța

În sec. al XVIII-lea, populația Franței, care număra circa 25 de milioane de locuitori, era împărțită în trei stări. Primele două erau considerate privilegiate și întruneau doar 250 mii de oameni. Fiecare stare își avea statutul propriu, bazat pe niște tradiții și privilegii (legi private) proprii. Egalitatea în fața legii, impozitelor, sarcinilor, ce domină societatea modernă, este cucerită abia după Revoluția Franceză.

Prima stare – **clerul**, care are funcția sacerdotală. El deținea monopolul asupra învățământului, ținea evidența populației (botez, căsătorie, înmormântări) și avea sarcina binefacerii. Preoții colectau decima și erau scutiți de impozite. În statele protestante clerul era mai puternic înglobat în societate.

A doua stare – **nobilimea**, investită cu mai multe privilegii de ordin politic, social și economic. În mâinile acesteia continuă să rămână majoritatea pământurilor, fapt care îi permitea să dețină și principalele roluri în viața politică, chiar dacă se simte tot mai puternic concurența burgheziei. Nobilimea veche, numită de sânge ori de sabie (*de l'épée*) este strămtorată tot mai puternic de una nouă, de funcții (de la *robe*), recrutată mai ales din burghezie. Statutul său dominant în societate era confirmat și de scutirea de impozite.

A treia stare – **restul populației** regatului (țărâni, meșteșugari, burghezi ș.a.) – constituia marea majoritate a producătorilor direcți. Tot ei suportau și grosul greutăților fiscale. Lipsa de drepturi politice și social-economice i-a făcut pe reprezentanții stării a treia să constituie forța motrice a revoluțiilor ce au pus capăt Vechiului Regim.

Sistemul împărțirii pe stări a fost abolit la începutul Revoluției Franceze. În noaptea de 4 august 1789 Adunarea Constituantă a anulat privilegiile clerului și ale nobilimii și astfel a pus capăt structurii sociale feudale.

Starea a treia duce în spate clerul și nobilimea. Caricatură, 1789. Ea era însoțită de comentariul: „Se speră că acest joc se va termina în curând”.

1. Numește factorii care au transformat burghezia în cea mai activă categorie socială și cea mai interesată în reformarea societății moderne.
2. Realizează un tabel cu genericul: „Asemănări și diferențe în modul de viață al păturilor sociale din epoca modernă”.
3. Comentează factorii care au favorizat modificările demografice în epoca modernă.
4. Prezintă rolul burgheziei în societatea modernă în comparație cu alte categorii sociale.
5. Argumentează că odată cu progresul tehnologic și dezvoltarea economică a statelor în epoca modernă, mișcările sociale ale maselor populare se intensifică.
6. Comentează adresarea către tineri a omului de afaceri american Andrew Carnegie: „Locul meu e în vârf. Fiți regi ai viselor voastre...”.

Vechiul regim a fost unul al **stărilor**. Noțiunea de stare este una de natură juridică. Starea se definește prin statutul social, adică un sistem bine stabilit de prerogative și obligații pe care le au membrii unui sau altui grup și care nu are nimic de a face cu bogăția economică.

Stabilește limitele societății divizate în stări. Cum se explică faptul că cei din starea a treia, fiind cei mai numeroși, erau și cei mai defavorizați în societate?

Procese demografice. Urbanizarea: capitală și provincie

În epoca modernă, deși majoritatea populației locuia la sate, orașele se dezvoltau și creșteau pe timp ce trecea. Orașul a fost spațiul definitoriu al modernității, unde au avut loc transformările cele mai evidente în gândire, în modul de viață, în organizarea politico-instituțională.

EVOCARE

- ◆ Cum era organizată viața populației în mediul rural în Evul Mediu?
- ◆ Care erau principalele categorii sociale în Evul Mediu și cum se manifestau relațiile dintre ele?

• Situația demografică

Spre deosebire de Evul Mediu, când populația creștea foarte încet, iar uneori se reducea din cauza recoltelor proaste, războaielor distrugătoare, epidemiilor, mizeriei și sărăciei, în epoca modernă creșterea demografică era evidentă. Europa concentra un sfert din populația lumii. Dacă în anul 1650 populația statelor europene alcătua 100 de milioane de locuitori, către 1850 ea s-a triplat. Populația Angliei, împreună cu Țara Galilor și Scoția, a ajuns la 10 milioane. O mare parte din europeni emigrau spre America și alte continente.

În sec. al XIX-lea a avut loc o adevărată explozie demografică, populația a depășit 400 de milioane. Ea a devenit nu doar mai numeroasă, ci și mai tânără, constituind o rezervă de forță de muncă pentru economie.

Schimbările în acest domeniu au fost mult influențate de progresele înregistrate în agricultură și, în special, în industrie și comerț, de scăderea mortalității infantile, precum și de limitarea războaielor. Descoperirile în medicină, prin vaccinuri și igienă, îmbunătățirea alimentației au contribuit atât la prelungirea duratei medii de viață, cât și la creșterea nivelului de viață și intelectual al oamenilor.

• **M** În majoritatea statelor populația trăia la sate, unde păstrarea tradițiilor era foarte puternică. Bisericele reprezentau centrul vieții locale. Aici era loc de întrunire a membrilor comunității.

În unele țări populația rurală ajungea la 90-95%. Evoluția populației rurale avea loc mult mai lent decât în cea urbană.

Agricultura era principala ocupație a țăranilor. Pe parcursul secolelor au avut loc transformări mari în ce privește cultivarea pământului și reutilizarea tehnică, deși acest proces evolua foarte încet. Deseori recoltele erau proaste, ceea ce ducea periodic la foamete și sărăcie.

Populația satelor se mai ocupa tradițional cu creșterea animalelor, pescuitul, albinăritul și altele. Erau dezvoltate meșteșugurile cas-

Interiorul unei locuințe țărănești (tablou de A. Korzuhin „Întoarcerea tatălui de la oraș”)

VOCABULAR

- Mediu de locuire (urban, rural)
- „Aristocrație muncitorească”
- Clasă de mijloc

Culegătoarele de spice.
Tablou de Jean-François Millet, 1857.
Muzeul Orsey, Paris.

nice, iar în unele țări (Anglia, Franța, Germania) țărani prestau anumite munci la domiciliu la comanda patronilor. Dezvoltarea rețelelor de drumuri a favorizat legăturile dintre sat și oraș. Produsele realizate la oraș pătrundeau și în mediul rural.

Țăranii locuiau în case particulare destul de modeste, asemănătoare cu cele de secole în urmă, lipsite de confort, unde își duceau viața de zi cu zi. Hrana era simplă, produsă de obicei în gospodăria proprie: terciuri de cereale, lactate, carne, legume și fructe. Băuturile preferate erau vinul, berea, mai rar - alcoolul de grâu. Vestimentația era confecționată din pânză de in sau cânepă, țesută și vopsită de regulă în casă.

Țăranii dispuneau de inventar agricol, păsări, animale și altele. Ei aveau un șir de obligații față de stat și proprietarii funciari, în cazul în care nu dispuneau de pământ. Taxele și impozitele mari îi sărăceau și îi făceau să fie dependenți economic, deși în majoritatea statelor europene (cu excepția Rusiei până la 1861) țărani aveau statut de oameni liberi. Populația rurală se folosea și de anumite bunuri comune: drumuri, pășuni, iazuri etc.

• Mediul urban

Populația urbană în epoca modernă creștea rapid, datorită evoluției economice, dezvoltării industriei comerțului și transportului. Mirajul orașelor îi atrăgea pe mulți țărani. În jurul gărilor și fabricilor se extindeau noi cartiere de muncitori. Orașele noi se ridicau în apropierea surselor de materii prime și a căilor de comunicație.

În anul 1750 peste 10 milioane de europeni trăiau la orașe, iar către sfârșitul secolului al XIX-lea erau deja 50 milioane. În sec. XIX 12,5% din numărul total al populației locuia la orașe. În majoritatea statelor din Vest populația urbană nu depășea 20%, iar în cele din Est abia ajungea la 5-7%. Însă în țări ca Olanda și Anglia populația urbană a depășit-o numeric pe cea rurală.

La începutul epocii moderne, orașele nu erau prea mari, aveau străzi înguste, case cu un singur nivel și majoritatea construcțiilor din lemn. Din această cauză pericolul de incendii era foarte mare.

În 1850, doar Londra și Parisul aveau peste un milion de locuitori. Atribute obligatorii ale orașului devin apeductele, sistemele de canalizare, și iluminarea cu gaz. Centrele orașelor diferă tot mai mult de zonele lor industriale și periferice. Aici domină mizeria și sărăcia maselor de proletari.

Orașele devin mai curate și mai bine amenajate. Drept modele de orașe servesc Parisul, Londra, Roma, Amsterdamul, Bordeaux, Marsilia, Lisabona, Madridul, Berlinul, Viena etc. Aici viața era mai activă, afacerile mai înfloritoare.

Orașele erau centre economice, administrative, judiciare, religioase, culturale. Săptămânal se organizau târguri, unde puteau fi procurate produse agricole și meșteșugărești. Treptat se construiesc fabrici, bănci, se dezvoltă transportul.

Populația urbană o alcătuiau burghezii, a căror ocupație principală era comerțul și afacerile financiare. Alături de ei locuiau meșteșugari, dar și mulți săraci.

Industrializarea a modificat mult structura socială a populației urbane. În toate țările societatea se diviza în funcție de averea indivizilor care o constituiau. Proprietatea privată devenise valoare socială supremă. Principalele categorii le constituie burghezia și masele de muncitori salariați. În societatea industrială occidentală rolul primordial în economie, viața politică, cultură l-a avut burghezia. Ea a impus un model de societate cu valori distinctive, astfel ca atașamentul față de proprietatea privată, păstrarea valorilor democratice, cultul muncii bine făcute, dorința de a progresa cinstit, de a avea o familie bună, de a crește copii într-o moralitate strictă.

Principalele categorii sociale sus-numite nu erau omogene. Polarizarea socială, care era în permanentă creștere în perioada precedentă, ceva s-a redus. Din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, industrializarea a dus la formarea unei numeroase clase de mijloc. Din ea făceau parte funcționari, medici, avocați, profesori, alți intelectuali ("oameni ai profesiilor libere"), precum și muncitorii salariați mai bine plătiți („aristocrația muncitorească”).

Explică de ce la oraș viața era mai dinamică în comparație cu cea de la sate.

O familie burgheză de la oraș

A Despre modernizarea vieții la sat

„La fel de importantă ca schimbările juridice intervenite în situația țăranilor a fost introducerea treptată a unor noi metode de cultivare și exploatare a solului... Aceasta se referea la îmbunătățirea calitativă a șeptelului printr-o creștere mai planificată a animalelor, apoi la propagarea soiurilor mai rentabile de cereale și la îngrășarea mai adecvată a terenurilor... Fără modernizarea agriculturii (și fără perfecționarea mijloacelor de transport, îndeosebi a căilor ferate) nu ar fi posibilă hrănirea populației mereu și rapid crescândă din orașele industriale...”

Erich Zollner

Ce impact a avut modernizarea agriculturii asupra modului de viață al țăranimii?

B Caracteristica satului austriac în epoca modernă

„În satele noastre nu există nici zece locuințe care să aibă condiții convenabile de igienă, salubritate și, mai ales, moralitate... Majoritatea caselor de fermieri se compun numai din parter, cu cel mult două camere, în suprafața de 25 m², de regulă fără geamuri. În bucătărie – câteva piese de mobilă de calitate inferioară, ustensile de menaj și pentru lucrările pământului, în cameră sunt puse paturile, fără nicio deosebire de vârstă sau sex. În pod poți găsi curent patru, cinci și chiar șase paturi.”

Comunitatea în mediul rural

Țăranii construiau locuințele din lemn sau lut, acoperite cu paie sau trestie, iar mai târziu cu ardezie. Mobilierul unei locuințe țărănești era modest: lavite, câteva taburete, pat de lemn.

Identifică elementele tradiționale care s-au păstrat în mediul rural. Compară cu locuința de la oraș.

Caracteristica societății tradiționale

Societatea tradițională era strâns legată de mediul natural, de resursele oferite de natură. Ritmurile de dezvoltare erau scăzute, societatea era conservatoare, iar inovațiile nu erau bine văzute, deoarece puteau să pericliteze ordinea și stabilitatea întregului sistem social. În societățile tradiționale principala preocupare a majorității este subzistența. Producția fiind scăzută, consumul rămânea limitat și legat de necesitățile imediate ale comunității.

Interiorul unei locuințe de la oraș

C Din istoria Londrei

„Între anii 1840 și 1870 a existat o medie de 33 mii de sosiri pe an în capitală... pentru a scăpa de foame-te și îngrozitoarea sărăcie din țara lor, mulți fiind atrași de perspectiva unui loc de muncă și a unei locuințe ieftine...”

Hugh Clout

Determină care erau problemele majore ale unui oraș-metropolă.

Capitalele europene

În epoca modernă capitalele statelor se dezvoltă cu o intensitate deosebită, deoarece aici era concentrată viața politică, economică și culturală. Capitalele se deosebesc prin construcții grandioase: palate, biserici, piețe, clădiri publice, poduri de piatră, muzee, săli de bal, spații pentru agrement etc.

Londra este orașul cel mai mare și mai dezvoltat din lume. Orașul se reconstruia repede după incendii și diverse epidemii. Populația crește, atât datorită sporului natural, cât și datorită stabilirii a numeroși englezi și străini. Mulți oameni doreau să viziteze Londra pentru a face studii, a cunoaște modelul de funcționare a sistemului politic englez. În secolele XVII–XIX Londra era centrul afacerilor, bancherilor și negustorilor. Se construiesc un șir de scuaruri, piețe urbane.

Parisul este una din capitalele clasice europene cu bulevarde și grădini amenajate, palate luxoase și instituții de cultură. Chiar dacă reședința regală a fost mutată la Versailles, Parisul rămâne centrul economic și intelectual al Franței. Aici activau numeroși oameni de artă, savanți și oameni de afaceri.

Viena – capitala Imperiului multinațional Habsburgic, era cel mai mare centru urban din Europa Centrală. Aici erau construite sute de clădiri în stil baroc, era centrul artei muzicale, unde au activat compozitorii clasici Mozart, Haydn și alții.

Berlinul a evoluat de la un târg la o capitală, datorită unificării administrative a teritoriilor germane. Devenind capitala Prusiei, Berlinul a cunoscut o creștere demografică spectaculoasă. Au fost înălțate clădiri mari, palate și monumente. După modelul Franței, în suburbia Berlinului, Potsdam, a fost construită o reședință regală. Porțile Brandenburg devin simbolul orașului.

1. Enumeră factorii care au contribuit la dezvoltarea centrelor urbane în epoca modernă.
2. Identifică 3-5 schimbări mai importante care au avut loc în viața rurală în epoca modernă.
3. Descrie viața unei familii de la sat în epoca modernă (componenta, condițiile de trai, ocupațiile, timpul liber etc.).
4. Compară modul de viață de la oraș și sat din epoca modernă și cel de azi. Care sunt asemănările și deosebirile?
5. Demonstrează prin exemple concrete, că satul unde locuiești sau unde ai rude, este păstrătorul cel mai bun al valorilor și tradițiilor naționale.
6. Formulează concluzii despre avantajele și greutățile traiului la sat și la oraș în epoca modernă.

Piața Karlsplatz din orașul München. Carte poștală de la sfârșitul secolului al 19-lea. Biblioteca Congresului

Descrie viața într-o capitală europeană în comparație cu un oraș provincial.

Viața socială în Țările Române în secolele XVII-XVIII

Evenimentele din secolele XVII-XIX au influențat diferit evoluția socială. Reformele sociale întreprinse au constituit o încercare de a scoate societatea din criza economică, de a o moderniza, de a întări puterea centrală și de a limita abuzurile comise de proprietarii funciari și de dregători. Reformismul are loc paralel cu procesul de renaștere națională a românilor ardeleni. Totuși obligațiunile tot mai numeroase apăsau greu pe umerii celor ce munceau, ceea ce a dus la unele conflicte sociale.

EVOCARE

- ◆ Care era structura socială a Țărilor Române în Evul Mediu?
- ◆ Ce factori determinau evoluția lentă a societății românești în secolele precedente?

Imagini cu boieri din Țările Române

VOCABULAR

- Regim nobiliar (boieresc)
- Mazili
- Supplex Libellus Valachorum
- Rumân   ▪ Vecin
- Răscoala curuților
- Memoriu
- Dietă

• **Cadrul demografic** În evoluția demografică, deși aceasta decurge mai lent decât în majoritatea statele europene, totuși se înregistrează o creștere a populației și a numărului de localități. În Moldova populația unui sat număra în mediu 15-50 de familii, în Țara Românească 25-70 de familii, iar în Transilvania ajungea la 100 de familii. Din cauza frământărilor politice și militare se observă o circulație a populației dinspre Moldova spre Țara Românească și Transilvania, dar și în sens invers sau chiar în afara hotarelor. Izvoarele menționează o emigrare a locuitorilor de origine străină. În timpurile când jafurile turco-tătare și războaiele se intensificau, o parte a locuitorilor din Moldova se mutau cu traiul în regiunile mai retrase sau peste Carpați, de aceea populația din ținuturile nordice creștea, iar cea din ținuturile sudice și estice scădea. Sub raport etnic, românii din Transilvania constituiau 65%, răspândiți uniform în regiune.

• **Modificări în structura socială** În secolul al XVII-lea instituțiile de stat devin mai eficiente prin subordonarea pe verticală a organelor locale celor centrale (domnul, sfatul domnesc, Marea Adunare a Țării – în Moldova și Țara Românească; principele, consiliul princiar și dieta – în Transilvania). În organele reprezentative un rol important continua să joace clerul, deoarece biserica îndeplinea o funcție importantă în viața statului.

Regimul habsburgic a menținut relațiile sociale constituite în Transilvania. **Nobilii** aveau o poziție privilegiată în societate. Principii din Transilvania, pentru a-și întări statutul social, încercau să acorde diplome mai multor reprezentanți ai populației libere. **Țărănimea** ardeleană devine tot mai diferențiată. Majoritatea populației o formau iobagii, care nu aveau dreptul să părăsească moșia fără permisiunea stăpânului. Ei erau obligați la diferite plăți în muncă, natură și bani, la care se mai adăugau impozitele în folosul statului. În Moldova și Țara Românească **boierimea** (mare și mazilii) tinde să formeze un regim nobiliar, care, în timp de crize politice, făcea încercări de a îngrădi autoritatea domnitorilor. În condițiile dominației fanariote, clasa politică a societății românești a fost influențată de Constantinopol, iar din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea – de spiritul occidental, mai ales francez. Cea mai numeroasă componentă socială era, însă, țărănimea. Situația țărănilor era mai ușoară în Moldova și Țara Românească, deși erau supuși la un șir de obligații financiare și în muncă.

În secolul al XVIII-lea apare o nouă categorie socială – **burghezia**, care în secolul al XIX-lea își va consolida pozițiile în societate. La polul social opus, crește numărul muncitorilor salariați, care încep să-și revendice drepturile în raport cu proprietarii atelierelor și întreprinderilor.

• Reformele sociale

În Moldova și Țara Românească practica reformistă fanariotă se manifestă într-o etapă preliminară prin încercări de stabilizare a populației de la sate pentru funcționarea mai bună a sistemului fiscal. **Constantin Mavrocordat** a realizat, cu aprobarea Porții, un program de reorganizare a instituțiilor fiscale, administrative și judiciare în spiritul ideii de raționalizare a societății.

Practica reformelor a fost continuată și de alți domnitori fanarioți. De exemplu, **Alexandru Ipsilanti**, domnitor al Țării Românești și al Moldovei, a întreprins mai multe măsuri în domeniul fiscal și judiciar, a reorganizat serviciile poștale și învățământul, fapt ce a contribuit la prosperarea țării.

În domeniul fiscal se schimbă multiplele dări (de la o gospodărie țărănească puteau fi percepute circa 40 de dări și taxe de stat) cu un impozit fix pe cap de familie, plătit în patru rate. Proprietarii funciari laici sunt scutiți de impozite, iar boierii sunt numiți doar acei care ocupă o dregătorie.

Pentru a limita abuzurile dregătorilor, se face o încercare de a separa puterea administrativă de cea judiciară. Au fost create instanțe de judecată în ținuturi și județe. Funcționarii statului au început să primească leafă. Alături de starosti și pârčalabi cu funcții administrative, au fost numiți ipravnici, care aveau și rolul de judecători. Judecata avea loc atât după obiceiul pământului, cât și în conformitate cu așezămintele domnești. În aspect militar au fost desființate vechile cete de curteni și slujitori, care și-au pierdut funcțiile.

Cea mai importantă reformă socială a fost cea țărănească, efectuată de Constantin Mavrocordat în **1746** în Țara Românească și în **1749** în Moldova. Esența ei consta în reglementarea de către stat a obligațiilor iobagilor. Ei urmau să-și răscumpere libertatea personală de la boier, cu toate acestea pământul rămânea proprietate a boierilor. Se anulează numele de **rumân** (în Țara Românească) și **vecin** (în Moldova), astfel a fost anulată șerbia.

Revolte în București: dispersarea protestatarilor în stradă. Ilustrație din London News, 14 aprilie 1888

Dar din cauza dominației străine procesele de modernizare în Moldova și în Țara Românească, spre deosebire de cele din alte state europene, decurgeau lent. Problema principală era nu atât lipsa brațelor de muncă, cât lipsa capitalurilor și prețurile exagerate la producția locală.

• Mișcarea de emancipare națională

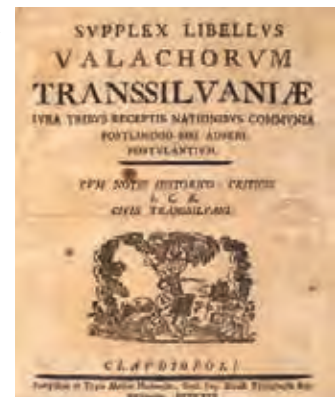
În timpul dominației habsburgice, în Transilvania au avut loc un șir de mișcări social-politice, ce au contribuit la afirmarea națiunii române. La începutul secolului al XVIII-lea regimul austriac, numai la câțiva ani după instaurare, s-a confruntat cu răscoala **curuților** (1703-1711), condusă de **Francisc Rakoczi al II-lea**, Transilvania ajungând, de fapt, centrul luptei antihabsburgice. La răscoală au participat diferite categorii ale populației: țărani, mici nobili, meșteșugari.

Secolul al XVIII-lea reprezintă un moment de început al mișcării de emancipare politică, desfășurată în numele națiunii. **Inochentie Micu** (Klein), episcopul Bisericii Greco-Catolice din Transilvania în 1728-1751, a condus un program amplu cu scopul abolirii statului românilor de națiune tolerată și repunerea lor în drepturi egale. El acționează prin intermediul unui **memoriu**, numit **Supplex Libellus** (petiție înaintată împărătesei Maria Tereza în 1744), prevăzută cu un șir de anexe în care se propuneau soluții de rezolvare a problemei românești. Mișcarea politică, organizată în jurul Supplex-ului, reunește într-o acțiune conștientă diverse categorii sociale interesate în obținerea unui nou statut politic.

I. Micu a fost primul care a pus în dezbatere argumentele istorice privind originea latină, vechimea și continuitatea de existență a românilor în Transilvania. El asociază și alte revendicări: dreptul de reprezentare a laicilor, sinod general și altele, pătrunse de raționamente ce au stârnit multe dezbateri în rândurile națiunilor privilegiate, dar și ale intelectualității românești. Ideile lui I. Micu au fost continuate într-un alt supplex, intitulat **Supplex Libellus Valachorum**, redactat în **1791**, și apoi de Școala Ardeleană.

Acestea au constituit apogeul mișcării naționale din Transilvania, sintetizând toate cerințele românilor din sec. al XVIII-lea.

Pagina de titlu a petiției „Supplex Libellus Valachorum Transsilvaniae”, Cluj, 1791. Biblioteca Academiei Române

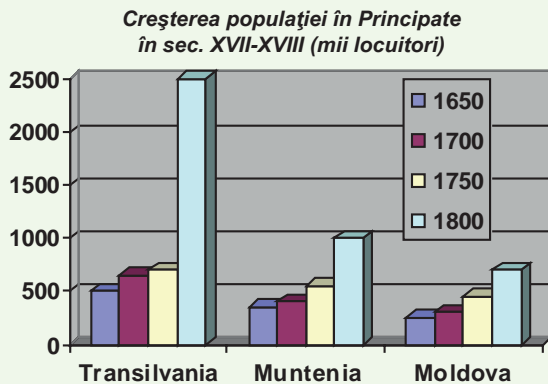
A Despre situația țăranilor

„De orice neam ar fi, țăranii sunt ținuți să împlinescă în chip conștiincios munca datorată stăpânilor lor, ... stăpânul lor hotărăște câte zile vrea să-i pună la lucru... Totuși, dacă stăpânul vrea să săvârșească vreo nedreptate, atâta îl bate acesta pe țăran, până când îi dă singur ceea ce a dorit. ...Dare plătește țăranul cât poruncește domnul, fără a i se statornici dinainte câțima sau sorocul.”

Dimitrie Cantemir

Identifică caracteristicile statutului social al țăranilor români. Ce pași concreți trebuiau să fie întreprinși pentru ameliorarea situației lor?

* Notă: Populația Transilvaniei, în anul 1800, îi includea și pe locuitorii Bucovinei.

B Constantin Mavrocordat

A domnit de șase ori în Țara Românească și de patru ori în Moldova între anii 1730 și 1769. Om învățat, pătruns de ideile iluminismului veacului al XVIII-lea, a desfășurat un șir de reforme în vederea modernizării societății românești. Fiind un bun cărmuitor și diplomat, C. Mavrocordat a adoptat un șir de măsuri pentru reorganizarea instituțiilor administrative, militare, judiciare și financiare. Unul din principalele sale merite este suprimarea iobăgiei în 1746 în Țara Românească și 1749 în Moldova. S-a îngrijit de școli, a obligat preoții să știe carte românească, a tipărit numeroase cărți.

Pe timpul ultimei sale domnii în Moldova, s-a desfășurat războiul ruso-turc din 1768-1774. Domnul a fost luat prizonier și a fost ucis de un soldat rus.

Demonstrează cum reformele lui C. Mavrocordat au contribuit la modernizarea societății românești.

C Rolul Dietei în Transilvania

Dieta își realiza contribuțiile consfințite în Diploma Leopoldină din 1691. Ea era condusă de un președinte numit de guvern. La dietă se întruneau membrii guvernului, judecătorii, funcționarii comitatelor și scaunelor, deputații aleși și invitații regelui. În ședințele ei se discutau propunerile împăratului, sporirea ori reducerea impozitelor și alte proiecte de legi. Hotărârile dietei intrau în vigoare doar după aprobarea lor de către împărat.

Supplex Libellus, ediția lui Ioan Pivariu-Melnar

D Congresul de la Focșani, 1772

„Principatele Valahiei și Moldovei au fost totdeauna libere sub propriii lor principii... Nevoia i-a silit, în cele din urmă, pe părinții noștri, să se supună... În prezent, noua alianță și interesul comun al Curților Vienei și Petersburgului ne dau cele mai mari asigurări și ne fac să credem că a sosit momentul schimbării situației patriei noastre, prin recăștigarea libertății...”

Din memoriul boierilor adresat delegatului Austriei

Explică în ce constă ideea națională din programele politice ale românilor.

Gara din Focșani

Majoritatea orașelor nu prezentau mari aglomerații umane și erau alcătuite din 200-500 de case, doar în capitale populația era mai numeroasă (1000-1500 de case).

E Despre răscoala de la 1784

„...toată țăranimea românească apucă armele răzbuțătoare și timp de două săptămâni..., Ardealul apusean văzu groaznice scene de omor și pustiire, pe care răzbuțătoarea Nemesis le ridicase asupra reprezentanților vechii nedreptăți istorice...”

Nicolae Iorga

Menționează ideile principale din programul social și național al răscoalei din 1784?

Conflictele sociale și caracterul lor

În sec. XVII-XVIII, în Principate țărăimea este tot mai mult apăsată de obligațiile față de stat, categoriile privilegiate și biserică.

Dependența țăranilor a fost stimulată de politica fiscală excesivă a statului, de solicitările crescânde ale otomanilor, de aprovizionarea frecventă a armatelor străine, de nevoile sporite de bani ale boierilor antrenați într-un nou mod de viață, de bolile frecvente și calamitățile naturale etc. Aceasta a tensionat și mai mult starea socială din țară și a generat diferite forme de protest (fuga de pe domenii și chiar din țară, refuzul de a îndeplini prestațiile, atacul asupra stăpânilor, răzbunarea etc). În secolul al XVII-lea sunt cunoscute răscoale ale țăranilor din Bihor în Transilvania (1659), din ținutul Lăpușna-Orhei în Moldova (1672) etc.

La sfârșitul secolului al XVIII-lea, în plină eră a reformelor, în Transilvania se desfășoară o mare răscoală țărănească cu caracter social și național, ce a avut un răsnet larg european. Răscoala începe în **1784** în legătură cu conscripția militară ordonată de împăratul Iosif al II-lea în vederea întăririi sistemului de apărare local. Aceasta a stârnit un val de indignări din partea țăranilor, la care s-au adăugat și celelalte probleme sociale. Sub conducerea țăranilor iobagi **Horea, Cloșca și Crișan**, răsculații atacă deopotrivă nobilimea și reprezentanții statului, cerând lichidarea șerbiei, lichidarea privilegiilor nobiliare, împărțirea pământului țăranilor, egalitatea în plata dărilor, judecata dreaptă, înrolarea în regimentele de grăniceri etc. Dar în scurt timp răsculații au fost împrăștiați de armata regulată, iar conducătorii, prinși și întemnițați la Alba Iulia.

Horea

Cloșca

Crișan

1. Explică cum evenimentele din secolele XVII-XIX au influențat schimările din structura socială a Țărilor Române.
2. Identifică principalele schimbări care au avut loc în societatea românească în rezultatul reformelor sociale. În ce măsură reformele au influențat viața diferitor categorii de populație?
3. Determină modificările principale care au avut loc în structura socială a Țărilor Române în epoca modernă. Compară-le cu cele din alte state din Europa.
4. Analizează câte două aspecte progresive și două bariere în dezvoltarea societății românești.
5. Compară statutul social și juridic al țăranilor din Țările Române cu cel al țăranilor din statele Europei.
6. Elaborează o comunicare despre contribuția mișcării reformatoare din Țările Române în transformarea vieții sociale și economice.

Descrie, consultând literatură suplimentară, activitatea unei personalități la alegere, care a înaintat idei progresiste și a contribuit la transformări sociale și spirituale. Argumentează-ți alegerea.

Execuția lui Horea și Cloșca. Litografie anonimă din sec. al XVIII-lea. Biblioteca Academiei Române.

Mod de viață și de gândire în Europa Occidentală și în Țările Române

Epoca modernă constituie o ruptură în organizarea comunităților umane și a societății în ansamblu față de perioada precedentă (premodernă). Expansiunea europeană în secolele XVII-XVIII a dus cu sine răspândirea valorilor materiale și spirituale ale „lumii vechi” pe alte continente și a transformat în mare măsură modul de trai și de gândire al societăților pe scară planetară. Procesele de globalizare, modernizare și transformare profundă a societăților tradiționale în urma schimburilor de bunuri și valori încep anume în această perioadă.

EVOCARE

- ◆ Ce schimbări în societatea modernă au avut loc în urma revoluțiilor agrare și industriale?
- ◆ Ce elemente de modernitate au apărut în economia statelor europene?
- ◆ Cum au evoluat relațiile sociale în epoca modernă?

• Caracteristicile modului de gândire în epoca modernă

Schimbările de la începutul epocii moderne nu s-au produs uniform în toată Europa. Progresul începea să se extindă din țări ca Anglia, Franța, Țările de Jos, Italia și Germania spre centrul și estul Europei, inclusiv Țările Române. Mijlocul secolului al XVIII-lea reprezintă linia de demarcație între o lume tradițională, conservatoare, dominată de religie și superstiții (numită premodernă) și o lume plină de transformări de ordin politic, social-economic și cultural (numită modernă).

În epoca premodernă economia era preponderent agricolă, în care era antrenată peste 95% din populația Europei, iar majoritatea locuitorilor se aflau la pragul subzistenței. Țăranii produceau în mare parte pentru nevoile proprii și o duceau greu din an în an. Transformările din interiorul societății europene (răspândirea relațiilor de tip capitalist, diminuarea influenței Bisericii Catolice (Reforma), apariția statului de tip modern, răspândirea valorilor umanistice și apoi iluministe) au pregătit terenul pentru un salt enorm pe care l-a făcut civilizația europeană atât în plan material, cât și spiritual.

În secolul al XIX-lea oamenii transformă puternic mediul ambiant în care locuiesc. Instrumentele necesare au fost furnizate de revoluția industrială, de noile forme de organizare socială și politică, precum și de progresul tehnico-științific, care a însoțit-o. Se produce o schimbare treptată în mentalitatea oamenilor, care încep să intervină tot mai mult în mediul ambiant, pentru a spori producția (mine, uzine, fabrici) și a dezvolta infrastructura (drumuri, tuneluri, canale, șosele etc.). Progresele în transporturi au generat o mobilitate ridicată a populației, oamenii având posibilitatea să călătorească la distanțe mai mari în perioade de timp mai restrânse.

• Schimbări în modul de viață

La nivelul cotidianului se îmbunătățește rația alimentară, care devine mai calorică și mai consistentă, ceea ce duce la creșterea treptată a populației și mărirea speranței de viață. Creșterea populației aduce după sine sporirea cererii de alimente și produse, iar aceasta duce la crearea locurilor de muncă, la mai multe venituri pentru populație și la creșterea capacității de cumpărare.

Revoluția agrară și cea industrială au creat condiții pentru progresul societății moderne. Capacitatea de a hrăni și îmbrăca milioane de oameni a făcut ca creșterea demografică să devină un fenomen al lumii moderne. Sectorul terțiar (sectorul serviciilor) treptat începe să devină sectorul dominant al economiei mondiale. A suferit mari transformări modul de organizare a locuințelor, ele devenind mult mai comode și utilizate cu diverse tehnologii.

Case țărănești din satul Robești

VOCABULAR

- Mod de gândire
- Mod de trai
- Mentalitate
- Progres tehnico-științific

Noi viziuni asupra organizării vieții

Creșterea populației și nevoia de spații tot mai mari pentru zonele industriale au dus la regândirea planificării orașelor, în mare parte medievale, bine definite și înconjurată de ziduri. De exemplu, Parisul pe timpul baronului Haussmann își schimbă radical fațada, multe din cartierele medievale, dezordonate și fără planimetrie strictă sunt demolate, iar în locul lor sunt trasate străzi și bulevarde noi. Modelul capitalei franceze este urmat apoi în toată Europa, inclusiv în Țările Române și Basarabia (Chișinău).

Orașele, inițial cele europene, apoi și cele nord-americane, capătă un format nou, unde sunt combinate diferite stiluri arhitectonice moderne, clădiri publice și private, artere largi și spațioase, rețele de canalizare, sisteme de iluminare stradală (gaz, apoi electrice), amenajate cu spații verzi și parcuri, iar transportul public, din ce în ce mai rapid și mai comod, face să se îmbunătățească puternic confortul vieții urbane.

Reglementarea muncii în economia privată, dar și în instituțiile statului (reducerea zilei de muncă și apariția zilelor de odihnă și a concediilor), a dus la apariția fenomenului „timpului liber”, care, dublat de creșterea progresivă a veniturilor în orașe, a produs fenomenul culturii în masă.

Activitățile culturale se instituționalizează, dar și se diversifică puternic. Teatrul, opera, filarmonica nu mai sunt vizitate doar de aristocrație, dar și de reprezentanții claselor de mijloc, de funcționarii publici sau reprezentanții profesiilor liberale și chiar ai muncitorimii. Astfel, „democratizarea” culturii a fost un fenomen benefic.

Progresele în educație, școlarizarea și reducerea ratei analfabetismului au extins numărul consumatorilor producției literare. Scriitorii și ziariștii devin lideri de opinie, iar opinia publică devine tot mai influentă asupra politicului.

Selectează elementele ce confirmă modernizarea orașelor în epoca moderă.

O stradă din Londra victoriană, 1890

Apariția și dezvoltarea sferei publice, a locurilor unde oamenii se pot aduna, discuta și identifica problemele societății, de asemenea, transformă modul de a gândi și acționa al oamenilor în epoca modernă. Inițial, dezbaterile publice se țineau doar în saloane literare sau piețe publice. Odată cu democratizarea vieții europenilor, ca rezultat al revoluțiilor, începe să se instituționalizeze presa. Ea modelează opinia publică și are un rol tot mai important în luarea deciziilor de ordin politic. Astfel, cetățenii încep să joace un rol mai important în viața statului și a societății.

A K. Popper despre civilizația occidentală

„Nu există nimic mai caracteristic pentru civilizația noastră occidentală decât faptul că este legată în mod indispensabil de știință. Este singura civilizație care a născut științele naturii și în care aceste științe joacă un rol decisiv.”

K. Popper, *In search of a better world*, TJ Press, 1996, p. 209.

B Trăsăturile modului occidental de viață și de gândire

- ◆ Standard de viață ridicat, prin comparație cu restul lumii.
- ◆ Parlamentarism, democrație și respectarea drepturilor omului.
- ◆ Nivelurile culturale similare ale societăților occidentale.
- ◆ Valori bazate pe tradiția morală și religioasă creștină.
- ◆ Tendința spre laicitate și raționalism.
- ◆ Atracția spre dezvoltarea științelor și tehnologiei.

AUTOEVALUARE

1. Identifică factorii care au influențat modul de gândire al oamenilor în epoca modernă.
2. Descrie caracteristicile modului de gândire în epoca modernă.
3. Caracterizează mediul ambiant în care locuia un locuitor de la sat și unul de la oraș. Prezintă un exemplu pentru fiecare în parte.
4. Analizează schimbările din modul de viață din epoca modernă. Compară cu cele din epoca medievală.
5. Exprimă-ți opinia despre noile viziuni asupra vieții moderne și consecințele asupra modului de viață și de gândire al oamenilor.

Capitolul I

ECONOMIE ȘI SOCIETATE

(sec. al XVII-lea – mijlocul sec. al XIX-lea)

În secolele XVII-XVIII în societatea modernă au intervenit schimbări radicale practic în toate domeniile. În economie, agricultura era ramura dominantă și sursa principală de bogății. Progrese importante înregistrează industriile, prin dezvoltarea manufacturilor, și sfera serviciilor, precum și comerțul, în special cel maritim, ca urmare a descoperirilor geografice. În Anglia a demarat revoluția industrială, care a însemnat trecerea de la sistemul manual de producție, bazat pe munca fizică a omului, la sistemul dominat de producția mecanizată, diviziunea muncii, fluxul liber de capital și urbanizare.

Evoluția economică a statelor în epoca modernă a determinat caracterul relațiilor sociale. Prin mișcări sociale, masele populare exercitau presiuni asupra guvernelor, cerând-le să acționeze în sensul liberalizării regimului politic. Reformele sociale au favorizat dezvoltarea relațiilor capitaliste în economie, au dinamizat evoluția generală a societății moderne.

În Moldova și Țara Românească, după o perioadă lungă de calamități naturale și crize provocate de războaie, au fost înregistrate transformări semnificative în economie, apar premise pentru reorganizarea și modernizarea economiei. Reformele sociale întreprinse au constituit o încercare de a scoate societatea din criza economică, de a moderniza, de a întări puterea centrală și de a limita abuzurile comise de proprietarii funciari și de dregători.

REȚINE!

- ◆ **Epoca modernă a fost o perioadă de progres economic, la care au contribuit factori de natură tehnică, intelectuală, socială, politică și demografică. Progresul în economie nu s-a realizat uniform în lume. Perioadele de avânt economic au fost întrerupte de crize de supraproducție și depresii.**
- ◆ **Concurența, goana după profit, expansiunea colonială și alți factori au stimulat interesul pentru deschiderea unor noi piețe, ridicarea productivității și a calității producției.**
- ◆ **Societatea europeană în epoca modernă a cunoscut o evoluție demografică rapidă, determinată de factori economici și politici interdependenți. Structura socială a cunoscut modificări substanțiale, micșorându-se dependența personală. Burghezia este cea mai activă componentă a societății moderne.**
- ◆ **Deși societatea modernă a continuat să fie preponderent rurală, orașul a fost spațiul definitoriu al modernității, unde s-au înregistrat transformări radicale în mentalitatea locuitorilor, în modul de viață, în organizarea politico-administrativă.**
- ◆ **Egalitatea juridică și libera inițiativă, activismul lucrătorilor și presiunile sindicale au impulsat realizarea unor reforme care au simplificat structurile sociale și au contribuit la creșterea nivelului de viață, deși diferențierea în societate se adâncea.**

NOȚIUNI-CHEIE

Mercantilism, revoluție agrară, revoluție industrială, revoluție demografică, piață, monopol, liberă concurență, profit, relații marfă-bani, criză de supraproducție, urbanizare, aristocrație, nobilitate, burghezie, muncitorime, luptă de clasă, răscoale.

GÂNDIRE CRITICĂ:

- ◆ De ce oamenii au nevoie de mai multă libertate în acțiuni pentru a organiza eficient o afacere?
- ◆ Ce rol are statul și cetățenii în cadrul unei economii de piață?
- ◆ Care au fost transformările sociale mai importante în epoca modernă?
- ◆ De ce în spațiul românesc evoluția social-economică în epoca modernă a avut un caracter mai lent în comparație cu alte state occidentale?
- ◆ Cum s-au schimbat relațiile dintre oameni odată cu evoluția societății moderne?
- ◆ Care a fost specificul evoluției relațiilor sociale în spațiul românesc în epoca modernă?

I. TIMPUL ÎN ISTORIE

Precizează anii/perioadele în care au avut loc evenimentele sau procesele următoare: revoluția industrială; prima criză economică de supraproducție; mișcarea artistă în Anglia; răscoala condusă de Horea, Cloșca și Crișan; reforma țărănească efectuată de C. Mavrocordat. Aranjează pe linia timpului, luând în considerare spațiul național și universal.

III. PERSONALITĂȚI ISTORICE

Analizează contribuția în istorie a părintelui economiei politice, **Adam Smith**. Scrie o comunicare scurtă, luând în considerare: date biografice, opere, idei promovate, concluzii despre aportul personalității.

IV. RELAȚIA CAUZĂ-EFECT

Precizează care a fost impactul revoluțiilor agrară și industrială asupra evoluției economice și sociale a societății moderne. Găsește asemănări și deosebiri pentru spațiul național în comparație cu cel universal.

V. STUDIAREA IZVOARELOR

Analizează documentul. „*Nimeni nu ilustrează mai bine această colaborare între știință și tehnică decât Matthew Boulton (1728-1809). Acest industriaș de origine modestă (un om nou), spirit practic și creator, i-a finanțat lucrările lui John Watt. Era în același timp un savant pasionat de chimie. În jurul său îl găsim atât pe John Watt, cât și pe matematicianul și medicul William Small, pe preotul și medicul Erasmus Darwin, strămoșul marelui Darwin, pe mulți alții. Anglia industrială devine Anglia științifică... Faptul în sine e semnificativ: avântul industriei este cel care a pus știința în acțiune*” (Fernand Braudel, „Gramatica civilizațiilor”).

Determină care este raportul dintre evoluția economică, în special revoluția industrială, și progresul științific. Ce rol are munca, relațiile și bunele maniere în succesul economic?

VI. AUTOEVALUARE

În ce țară ai dori să începi o afacere dacă ai trăi în epoca modernă? Care sunt factorii progresului economic pentru stat, dar și pentru persoanele particulare? Crezi că emigrarea în statele mai dezvoltate contribuie la soluționarea problemelor economice și sociale ale persoanelor care pleacă peste hotare?

VII. AUTODEZVOLTARE

Scrie un eseu structurat pe una din temele solicitate despre evoluția socială. Respectă următorii pași:

- ◆ citește atent conținuturile din manual și din surse suplimentare;
- ◆ respectă etapele: pregătire a subiectului, scrierea și redactarea eseului;
- ◆ selectează conținuturile și structurează eseu: introducere; conținut (2-3 puncte); concluzii și argumentarea opiniei;
- ◆ prezentarea eseului: pregătire individuală; prezentarea în fața colegilor și a profesorului;
- ◆ prezentarea pentru membrii comunității: colegi din alte clase; membrii familiei sau rude, prieteni; reprezentanți ai unor organizații și ai autorităților publice locale etc.;
- ◆ prezentarea eseului în cadrul unor concursuri sau publicarea în mass-media etc.;
- ◆ autoaprecierea muncii asupra eseului.

REVOLUȚII ȘI STRUCTURI POLITICE ÎN EPOCA MODERNĂ

§9

Anglia, de la la monarhia absolutistă la cea parlamentară

Revoluția din Anglia de la mijlocul secolului al XVII-lea este prima din șirul revoluțiilor europene care au adus în prim-planul politic burghezia. Drept rezultat, absolutismul monarhic a fost înlocuit cu o monarhie limitată sau parlamentară (constituțională), iar drepturile cetățenești egale au înlocuit privilegiile claselor dominante.

EVOCARE

- ◆ Cum a evoluat societatea engleză la începutul epocii moderne?
- ◆ Prin ce se caracterizează sistemul politic în Anglia în timpul monarhiei absolutiste?

• **Societatea engleză la începutul sec. XVII** În secolul al XVI-lea, în Anglia s-a constituit un sistem politic caracterizat prin echilibrul între **monarhie** și **parlament**. Acesta din urmă, organ reprezentativ al națiunii, deținea niște funcții importante de ordin fiscal (aprobarea noilor taxe se făcea doar prin avizul său), legislativ (dezbătea legile propuse de regalitate) și politic (consulta monarhul în cele mai importante probleme ale statului).

Pe de altă parte, regele avea mai multe drepturi – numea funcționarii și judecătorii, numea și dizolva Parlamentul, conducea politica externă. Dinastia **Tudorilor** menținea acest echilibru, încercând să nu ofenseze Parlamentul, obținând totodată sprijinul acestuia, cum a fost scoaterea Bisericii Anglicane de sub tutela papalității.

După moartea **Elizabetei I** (1603), tronul englez a trecut la dinastia **Stuartilor**, care, pornind de la ideea dreptului divin, a încercat să impună un stil absolutist de conducere (ignorarea Parlamentului în problemele fiscale, politice și administrative), fapt care a rupt echilibrul politic și a condus la acel „secol revoluționar”, cum era numit secolul al XVII-lea în Anglia.

• **Premisele revoluției** Cauzele revoluției engleze au fost de ordin economic, social-politic și religios. Vechile relații de producție feudale, insistent ocrotite de regimul absolutist prin menținerea reglementărilor de breaslă, interzicerea inovațiilor, drepturile de monopol, care limitau accesul egal al persoanelor la afaceri, au venit în contradicție cu nivelul avansat atins de economia engleză. Relațiile feudale deveniseră piedica principală a progresului societății, care pornise pe calea dezvoltării capitaliste.

Noua nobilime și burghezia engleză, devenite dominante în sfera economică, insistau asupra unui acces mai larg la puterea politică în detrimentul vechii nobilimi. Un instrument al luptei revoluționare a fost Parlamentul.

Dinastia Stuartilor a fost apropiată de catolicismul prin **Biserica Anglicană** (*High Church*), încercând să o facă un sprijin al absolutismului. Protestanții englezi, numiți **puritani**, doreau un ritual simplificat și o biserică mult mai democratică. Părtașii acesteia erau mai ales burghezia și mica nobilime, mult mai dinamice și progresiste.

Relațiile de tip feudal începeau să constituie o frână în dezvoltarea țării. Drepturi politice (privilegii) aveau doar reprezentanții aristocrației, ale cărei interese le reprezenta regele.

Iacob I Stuart (1603-1625) și **Carol I** (1625-1649) considerau că puterea monarhului este dată doar de Dumnezeu, de aceea nicio lege nu poate să i-o limiteze. Ei au început să strângă impozite fără acordul Parlamentului, să introducă taxe noi, încălcând astfel legile țării. Burghezia (negustorii, industriașii) în creștere și noua nobilime erau lipsite de drepturi, iar Parlamentul marginalizat.

Încercarea lui Carol I de a aresta cinci membri ai Parlamentului, 1642 (doar un deputat a îngenunchiat, restul rămânând în picioare sau așezați în semn de protest). Tabloul de Ch. West Cope

VOCABULAR

- Noua nobilime
- Biserica Anglicană
- Puritani   ▪ Independenți
- Levelleri (nivelatori)
- Habeas Corpus Act
- Gentry
- „Revoluția glorioasă”
- Bill of Rights (Declarația drepturilor, 1689)

În 1628 începe conflictul direct dintre rege și Parlament. Deputații au insistat ca monarhul să semneze **Petiția drepturilor** (*Habeas Corpus Act*), care îi interzicea lui Carol I să majoreze taxele fără acordul Parlamentului și să-l aresteze pe oricine fără motive serioase.

Regele refuză și dizolvă Parlamentul, conducând autoritar 11 ani. În acest răstimp noua nobilime, clerul și reprezentanții burgheziei au fost înlăturați de la activitatea politică. S-a întezit urmărirea puritanilor și cenzura, iar situația economică s-a înrăutățit din cauza generalizării practicii monopolului, care a dus la creșterea prețurilor și scăderea nivelului de trai. Ca rezultat, începe un mare val de emigrare, mai ales în America. Primii emigranți, mânați de o revoltă generală în Scoția, au fost „părinții pelerini”, care ajung în Massachussets în 1620 pe nava „Mayflower”.

• Războaiele civile. Protectoratul

În 1640, nevoia de bani l-a făcut pe rege să recheme Parlamentul, care a intrat în istorie sub denumirea de **Parlamentul cel Lung**, deoarece a activat 13 ani. El a marcat începutul revoluției. În timpul acesteia Anglia a trecut prin **războaie civile** (1642-1646, 1648 și 1649-1651), ai căror protagoniști au fost susținătorii Parlamentului (burghezia, nobilimea, orașenimea și o parte a țărănimii) și regaliștii (aristocrația, funcționarii de curte, Biserica Anglicană și țărănimia loială seniorilor). Conducătorul armatei revoluționare a fost **Oliver Cromwell** (1599-1658), care, în câteva bătălii (Naseby, 1645, și Preston, 1648), a reușit să înfrângă oastea regaliștilor și, după executarea regelui (1649), a proclamat **republica**. Puterea legislativă era deținută de Parlament, devenit unicameral, deoarece **Camera Lorzilor** a fost suprimată, iar cea executivă era concentrată în mâinile unui Comitet condus de Cromwell și câțiva generali puritani. Conducerea politică o înfăptuia independenții, care au reușit să-i înlăture pe levelleri, ca apoi să se instituie o dictatură militară (1653), denumită **Protectorat**.

Cromwell citește scrisoarea din poșta capturată a regelui după bătălia de la Naseby. Tablou de Charles Landseer, 1851. Alte Nationalgalerie, Berlin

Lord-protector a fost numit Cromwell, care a concentrat în mâinile sale toate puterile în stat, dar a legiferat prerogativele conducătoare ale burgheziei și ale nobilimii-gentry. Pentru a rezolva problemele interne, Anglia poartă câteva războaie sângeroase în Irlanda, Scoția și învinge Olanda și Spania, principalii săi concurenți pentru piețele de desfacere.

• Revoluția glorioasă

După moartea lui Cromwell (1658), în Anglia s-a produs restaurația monarhiei, beneficiarii revoluției dorind ca aceasta să garanteze drepturile obținute. Regele **Carol II Stuart** (1660-1685) confirmă supremația legii asupra monarhiei și libertățile civile, în semn de compromis. Totuși, pornirile absolutiste și simpatiile catolice ale acestuia și ale urmașului său, **Iacob al II-lea**, au dus la o nouă criză politică, care a fost soluționată de o lovitură de stat numită **Revoluția glorioasă**.

În anul 1688 rege a devenit **Wilhelm al III-lea de Orania**, ginerele lui Iacob al II-lea. El a semnat **Declarația drepturilor** (*Bill of Rights*), act normativ care consfințează supremația Parlamentului (legea) asupra monarhiei (voința regală). Printre cele mai importante prevederi vom menționa: interdicția urcării la tron a catolicilor, obligativitatea aprobării impozitelor de către Parlament pe un termen nu mai mare de un an, se interzicea păstrarea și întreținerea armatei pe timp de pace, obligarea regelui de a primi orice petiție, libertatea cuvântului, libertatea alegerilor în Parlament, interdicția de a suspenda legile promulgate de Parlament, introducerea curților de jurați și interzicerea unor amenzi extrem de mari și a pedepselor grele. **Actul de toleranță**, adoptat în **1689**, garanta drepturile protestanților în regat, mai puțin pe cele ale catolicilor, cărora li se interzicea accesul la funcțiile importante.

Declarația drepturilor a garantat drepturile cetățenilor, consfințind principiul supremației legii și a stat la baza *Declarației de independență* din SUA (1776) și a *Declarației drepturilor omului și cetățeanului* din Franța (1789).

A Din Cuvântarea lui Iacob I în Parlament

„A discuta ce Dumnezeu poate și ce nu poate este o blasfemie. A discuta despre faptul ce regale poate și ce nu poate este o răzvrătire. Eu nu voi permite să se discute despre prerogativele mele... Orânduirea monarhică este cea mai superioară orânduire. Monarhii sunt locțiitorii lui Dumnezeu pe Pământ”.

B Cromwell despre Armata Noului Model

„Eu aș prefera un ofițer avansat din mediul soldaților, numai de aș ști că el luptă convins pentru cauza noastră, decât pe oricare altul, numit de D-voastră gentlemen, dar care nu are mai mult nici un alt avantaj”

(Scrisoarea lui Cromwell, 1645)

„Oricine care a părăsit drapelul și a fugit de pe câmpul de luptă se pedepsește cu moartea... Dacă santinela... va fi găsită dormind sau beată... se pedepsește, fără milă, cu moartea... Furtul sau jaful se pedepsește cu moartea”.

(Din Statutul Armatei Noului Model)

C Din Declarația drepturilor (1689)

[...] Lorzii spirituali (ierarhii ecleziastici) și temporali (aristocrația) și Comunele [...] constituind ansamblul reprezentativ al întregii națiuni [...] declară înainte de toate pentru apărarea vechilor lor drepturi și libertăți:

1. Că pretinsa putere a autorității regale de a suspenda legile sau aplicarea legilor fără consimțământul Parlamentului este ilegală;

4. Că orice impozitare bănească făcută în beneficiul Coroanei, fără consimțământul Parlamentului, indiferent de durată și de modul în care va fi percepută, dacă nu este consfințită de Parlament, este ilegală;

5. Că este un drept al supușilor de a înainta petiții regelui și că toate întemnițările și urmărirea făcute în virtutea acestor plângeri sunt ilegale;

6. Că ridicarea și întreținerea unei armate în regat, pe timp de pace, fără consimțământul Parlamentului, este contrară legii;

8. Că alegerile membrilor Parlamentului trebuie să fie libere;

9. Că libertatea cuvântului [...] nu poate fi obstructivă sau pusă în discuție de nicio curte sau oricare alt loc, ci numai de Parlamentul însuși;

13. Că, în sfârșit, pentru a apăra toate aceste prejudicii și pentru a îmbunătăți, întări și urmări legile, Parlamentul va trebui să fie convocat cu regularitate.

Ce articole din „Declarația drepturilor” se referă la sistemul politic, sistemul de impozite, organizarea armatei, libertățile fundamentale? Puteau oare principiile declarate să fie implementate în viață prin compromis, fără recurgerea la violență?

Decapitarea lui Carol I (1649). Tablou de John Visop

D Oliver Cromwell

Provenea din rândurile noii nobilimi engleze și era puritan. A fost ales deputat în Parlamentul cel Lung (1640), devenind liderul opoziției față de politica regelui Carol I. A fost un bun organizator și conducător militar (fondează „armata noului model”), remarcându-se în războaiele civile, când a condus armata parlamentară în bătăliile de la Marston Moor (1644) și Naseby (1645). La reluarea luptelor în anul 1648 intră în Londra și contribuie la judecarea și condamnarea la moarte a regelui. În calitate de lord-protector, incoruptibil și foarte popular printre mase, instaurează o dictatură militară nemiloasă față de opoziție. A reprimat catolicii, expediția sa în Irlanda fiind considerată una dintre cele mai mari atrocități din istoria anglo-saxonă.

E Despre originea lui Oliver Cromwell

„Oliver Cromwell era tipul de moșier puritan care singur își lucra pământul, strâns legat de clasele mijlocii și inferioare din oraș și de la țară în afaceri și politică locală. Campion al drepturilor comune ale țăranilor și pescarilor săraci în problemele de drenare a ținutului mlăștinos, el câștigase un loc de frunte în afecțiunea regiunii sale, înainte chiar de întrunirea Parlamentului cel Lung...”

G. M. Trevelyan, istoric englez

Analizează informațiile despre Oliver Cromwell. Ce calități îl caracterizau? Ce interese urmărea Oliver Cromwell prin acțiunile sale?

Parlamentul englez

Parlamentul este instituția reprezentativă a națiunii engleze. Își trage rădăcinile încă din perioada anglo-saxonă. Cucerirea Angliei de normanzi (**1066**) a dus cu sine răspândirea relațiilor feudale, pe lângă curtea regelui existând un consiliu compus din marii feudali și ierarhii bisericești. La **1215** aristocrații englezi i-au impus regelui Ioan Fără-de-Țară o cartă a libertăților nobiliare (**Magna Charta Libertarum**), în care monarhului i se interzicea perceperea impozitelor fără acceptul Consiliului regal, care treptat s-a transformat într-un parlament electiv. Din secolul al XIV-lea el era compus din două camere: **Camera Lorzilor** (aristocrația laică și ecleziastică) și **Camera Comunelor** (nobilimea și orășenimea).

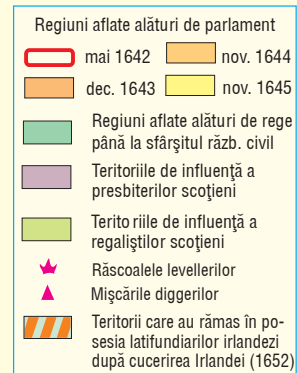
În perioada **Tudorilor** exista un echilibru între Parlament, ca instituție reprezentativă, și puterea monarhică. Venirea la putere a dinastiei **Stuartilor** la începutul secolului al XVII-lea, care au încercat să guverneze în stil absolutist, a produs un conflict major, care s-a revărsat într-un război civil (1642-1648). Victoria forțelor ce sprijineau Parlamentul a condus la proclamarea **republicii engleze** („Commonwealth”), condusă de **Oliver Cromwell**. „Glorioasa revoluție” (1689) stabilea prerogativele Parlamentului și ale monarhului, transformând Regatul Angliei într-o monarhie parlamentară (Anglia nu are constituție în sensul modern al cuvântului), care consfințește principiul separării puterilor în stat. Regele este considerat șeful statului și este un simbol al națiunii (sărbătoarea națională a Marii Britanii este ziua de naștere a suveranului). Cabinetul de miniștri, în frunte cu prim-ministrul, deține puterea executivă, este numit de rege, dar este responsabil în fața Parlamentului. Acest sistem de guvernare a fost urmat și de alte țări și este cunoscut sub numele „modelul Westminster” (locul de reședință al Parlamentului britanic).

1. Caracterizează situația din Anglia în prima jumătate a secolului al XVII-lea. Demonstrează, prin exemple concrete, că societatea era în criză și relațiile dintre diferite categorii de populație erau tensionate.
2. Explică de ce, pe lângă obiectivele economice și social-politice, revoluția din Anglia s-a manifestat și sub lozinci religioase.
3. Demonstrează caracterul revoluționar al războaielor civile din Anglia.
4. Prezintă rolul lui Oliver Cromwell în revoluția engleză.
5. Analizează principalele cuceriri ale revoluției engleze. Cum aceste cuceriri au influențat dezvoltarea ulterioară a societății?
6. Apreciază rolul parlamentului englez în reformarea și progresul societății în epoca modernă.

Precizează care a fost rolul Parlamentului englez până la mijlocul secolului al XVII-lea, în timpul Revoluției Engleze și în perioada post-revoluționară.

Prezintă pe hartă itinerarul revoluției engleze.

La sfârșitul epocii medievale și începutul celei moderne au apărut mulți gânditori care înaintau idei raționale de reformare a societății. Ei erau reprezentanții unei noi culturi, orientată spre deșteptarea poporului. De aceea perioadă ce a urmat s-a numit Epoca Luminilor sau Epoca Rațiunii. Cele mai importante centre ale Iluminismului se aflau în Anglia, Germania și Franța, ideile lor răspândindu-se foarte repede în întreaga Europă și în America. În Țările Române, Iluminismul își găsește expresia în operele Școlii Ardelene. Centre ale Iluminismului au fost de asemenea academiile domnești din Țara Românească și Moldova.

EVOCARE

- ◆ Care sunt caracteristicile de bază ale societății medievale?
- ◆ Ce idei promovau reprezentanții curentului umanist al Renașterii?
- ◆ Ce schimbări au avut loc în Anglia la începutul epocii moderne?

Frontispiciul Enciclopediei lui Diderot și d'Alembert, 1751-1772

VOCABULAR

- Iluminism
- Rațiune
- Contract social
- Enciclopedism
- Gândire critică
- Stat bazat pe drept
- Separarea puterilor
- Egalitarism

Iluminismul a fost o mișcare intelectuală, filozofică, științifică și culturală din sec. XVII–XIX, care și-a propus să combată ignoranța, prejudecățile, superstițiile prin răspândirea culturii, a „luminilor” în mase și prin aplicarea analizei raționale în toate domeniile experienței umane. Provenit din curentul umanist al Renașterii, Iluminismul a adus în prim-plan ideile raționalismului și drepturile naturale ale omului.

Sub influența acestor idei, au fost inițiate numeroase reforme, care urmau să modifice societățile europene în perioada absolutismului (despotismului) luminat. Materializarea ideilor iluministe a avut loc în timpul Revoluției Americane (Războiul de Independență a SUA) și al Revoluției Franceze de la sfârșitul sec. al XVIII-lea.

● **Iluminismul englez** Iluminismul european își face apariția în Anglia, tulburată de evenimentele care o vor transforma în monarhie constituțională. Printre iluminiștii englezi, un loc onorific îi aparține lui **John Locke** (1632–1704). În scrierea sa *Două tratate despre guvern*, el milita pentru schimbarea sistemului de educație și a cercetărilor științifice. El considera că rolul educației este de a pregăti oamenii pentru o viață activă și practică. Locke afirma că dreptul la viață, dreptul la libertate și dreptul la proprietate sînt principalele **drepturi naturale ale omului**.

Conform lui Locke, statul a apărut în urma unei înțelegeri între oameni (contract social) cu scopul de a asigura drepturile omului și de a aplatiza tensiunile sociale, care apar în legătură cu proprietatea privată. El considera că această proprietate este rezultatul muncii omului și una din funcțiile statului este apărarea ei. Lichidarea sistemului de conducere absolutist el o vedea în instaurarea monarhiei constituționale prin divizarea puterii de stat în legislativă, executivă și judecătorească. Ideile lui Locke au inspirat pe mulți gânditori europeni și și-au găsit reflectarea în Declarația de independență a SUA.

Spiritul religios al ideologiei Luminilor din Anglia s-a manifestat în scrierile episcopului **George Berkeley** (1685–1753). El considera că Dumnezeu este autorul și izvorul vieții pe Pământ. Dar în același timp, afirma că lumea reală există numai atât cât poate fi percepută de organele noastre de simț. În plan social Berkeley apăra și promova modul de producție capitalist.

Economistul **Adam Smith** (1723–1790), născut într-o familie de funcționari din Scoția, profesor la Universitatea din Glasgow, critica sistemul economic feudal și milita pentru libertatea activității antreprenoriale. Smith considera concurența una din forțele motrice ale societății. Conform concepțiilor lui Smith, izvorul bogăției sociale este munca. Bogăția unei națiuni o constituie nu banii, ci totalitatea de mărfuri pe care ea le produce. Reieșind din interdependența muncitorilor și a patronilor, el propovăduia ideea armoniei claselor și a aplanării tensiunilor sociale.

• Iluminismul german

Reprezentantul marcant al iluminismului german a fost renumitul filozof și savant din domeniul științelor naturale **Immanuel Kant** (1724–1804). Ideea lui despre proveniența Sistemului Solar dintr-o gigantică nebuloasă este recunoscută și astăzi în cercurile științifice.

În operele sale *Critica rațiunii pure* și *Critica rațiunii practice*, reieșind din concepția că în societate legile morale nu se respectă, Kant militează pentru statul bazat pe drept, funcția căruia trebuie să fie apărarea legii și libertății. El afirma că „un om este liber nu atunci când se supune altui om, ci legii”. Spre sfârșitul vieții, a salutat Revoluția Franceză, considerând-o o victorie a rațiunii.

• **Iluminismul francez** Din 1715, odată cu urcarea la tron a lui Ludovic al XV-lea, Franța devine centrul mișcării iluministe. **François Voltaire** (1694–1778) a fost un mare filozof, istoric și scriitor. În operele sale *Tratatul despre toleranța religioasă*, *Fecioara din Orlean*, *Dicționarul filozofic* și altele, Voltaire critica viciile sistemului feudal și clericalismul. În același timp, el considera credința în Dumnezeu indispensabilă pentru oameni, deoarece cu ajutorul religiei pot fi potolite viciile oamenilor. Voltaire spunea: „Dacă Dumnezeu nu ar exista, el ar trebui inventat”.

În tinerețe Voltaire, supranumit „filozoful filozofilor”, a fost întemnițat în Bastilia, apoi expulzat din Franța, cărțile sale au fost arse pe rug. El a continuat cu înverșunare să apere drepturile naturale ale omului, cerea reformarea justiției, lichidarea Inchiziției, asigurarea libertății conștiinței și presei. Sub noțiunea de libertate Voltaire înțelegea o astfel de stare a omului când acesta nu depinde de alcineva, iar prin egalitate – egalitatea tuturor în fața legii.

Fiind adept al absolutismului luminat, Voltaire propune o alianță a „filozofilor cu regii”. El a corespondat cu împărăteasa Rusiei, Ecaterina a II-a, și a trăit o vreme la curtea regelui Prusiei, Frederic al II-lea, crezând că ei vor introduce „absolutismul luminat” în țările lor. Așteptările sale însă au fost zădărnice.

Un alt mare gânditor francez, **Charles Montesquieu** (1689–1755), a criticat aspru sistemul feudal absolutist, considerându-l un regim despot și ipocrit. În cartea *Scrisori persane*, sub forma unei corespondențe spirituale dintre doi persani, el ilustrează sarcastic despotismul lui Ludovic al XIV-lea și ignoranța clerului catolic. „Regele Franței, scria Montesquieu, este un vrăjitor iscusit: el stăpânește până și mințile supușilor săi și-i silește să gândească așa cum dorește el”.

Timp de 20 de ani, el a lucrat la opera sa celebră *Spiritul legilor*, în care, fără a nega proveniența divină a lumii, va face o încercare de a descoperi legile dezvoltării societății umane. El ajunge la concluzia că diferitele forme ale organizării statale sunt determinate de condițiile naturale (mediul geografic) ale țării, de climă, ocupațiile populației, moravuri, obiceiuri și religie.

Pe parcursul istoriei, considera el, s-au conturat trei forme de guvernare: republicană, monarhică și despotică. El pleda pentru monarhia constituțională parlamentară de tip englez, care prevedea separarea puterii de stat (legislativă, executivă și juridică) și considera că rolul statului este de a asigura cetățenilor săi libertățile politice, care „într-un stat luminat sunt garanția puterii și prosperității lui”.

Reprezentantul cel mai însemnat al noii generații de gânditori francezi a fost **Jean-Jacques Rousseau** (1712–1778). El a înaintat ideea că de la natură toți oamenii sunt egali. În opera sa *Contractul social*, Rousseau a expus părerea că inegalitatea dintre oameni a fost cauza apariției statului. După părerea lui, statul a apărut în urma unui contract social între cei bogați și cei săraci, pentru a pune capăt tensiunilor dintre ei și pentru a apăra interesele lor comune. Exprimând aspirațiile micii burghezii, el susținea că nedreptățile sociale pot fi lichidate prin educație. Chezășia unei societăți prospere, el o vede într-un stat constituțional democrat, bazat pe suveranitatea și activitatea politică a cetățenilor.

Popularizarea ideilor iluministe, în mare măsură, s-a datorat *Enciclopediei*, editate de francezii Diderot și d'Alembert. Opera de 28 de volume cu 71 818 articole și 3 129 de ilustrații i-a inclus aproape toți francezii iluminiști importanți.

Citirea tragediei lui Voltaire „Orfanul din China” în salonul doamnei Geoffrin. Tablou de A. Lemonnier, 1812

A John Locke (1632–1704)

„Libertatea naturală a omului este de a nu recunoaște nicio putere superioară lui, de a nu se supune voinței sau autorității legislative a nimănuși și de a nu avea pentru a regla raporturile din societate decât legea naturală. Libertatea omului în societate constă în a nu fi supus decât unei singure puteri, cea legislativă, stabilită de stat de comun acord și de a nu recunoaște nicio altă autoritate, nicio altă lege în afara celei create de această putere, conform misiunii care i-a fost încredințată.

De fiecare dată când un oarecare număr de oameni se unesc pentru a forma o societate, fiecare renunțând la interesul personal, la puterea de a face să fie aplicată legea naturală și cedând toate acestea colectivității, atunci și numai atunci se naște o societate civilă și politică...”

John Locke, Două tratate despre guvern

Ce părere ai despre ideile lui John Locke referitor la libertatea umană? Crezi că este posibil de realizat practic principiile sale?

B François Voltaire (1694–1778)

„Partea cea mai folositoare a neamului omenesc, aceea care vă hrănește, își ridică glasul, din sânul mizeriei, către protectorii săi:

Dv. cunoașteți suferințele prin care atât de des ni se smulge pâinea pe care o pregătim pentru asupritorii noștri. Rapacitatea slujbașilor puși peste nenorocirile noastre nu vă este necunoscută. Ați încercat în repetate rânduri să ne ușurați povara ce ne copleșește și nu auziți de la noi decât binecuvântări, deși înăbușite de suspinele și lacrimile noastre.

Noi plătim fără să murmurăm impozitele, [...] biruri de toate felurile [...] pe tot ce ține de viața noastră sărăcăcioasă, în sfârșit dăm dijmă preoților noștri din tot ce ne dă pământul prin munca noastră, fără ca ei să contribuie cu nimic la cheltuielile noastre. Astfel, la sfârșitul anului, toate roadele muncii noastre se irosc [...]

Ni se răresc țarinile, viile și livezile: suntem siliți să le prefacem în drumuri de plăcere; suntem luați de la plug ca să muncim pentru ruina noastră; singura răsplătă a acestei munci este aceea de a vedea cum trec pe pământul nostru strămoșesc trăsurile executorului financiar al ținutului, episcopului și starețului, intendentului fiscal, marelui senior, călcând cu toții în picioarele cailor pământul care odinioară ne hrănea...”

François Voltaire, Dicționarul filozofic

C Charles Montesquieu (1689–1755)

„Există trei feluri de guvernăminte: cel REPUBLICAN, cel MONARHIC și cel DESPOTIC. Pentru a cunoaște natura lor, este de ajuns să avem ideea pe care o au despre ele oamenii cel mai puțin instruiți. Eu pornesc de la trei definiții sau, mai degrabă, trei fapte, și anume: guvernământul republican este acela în care întregul popor sau numai o parte a lui deține puterea supremă; cel monarhic este acela în care conduce unul singur, dar potrivit unor legi fixe și dinainte stabilite, pe când, în cel despotic, unul singur, fără vreo lege și fără vreo regulă, mână totul după voința și capriciile sale.

... Atunci când în republică puterea supremă aparține întregului popor, avem o democrație. Atunci când puterea supremă se află în mâinile unei părți a poporului, avem ceea ce se numește aristocrație.

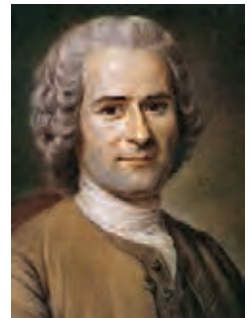
... În statele despotice, natura guvernământului cere o supunere oarbă; și voința principelui, odată cunoscută, trebuie să-și producă efectul tot așa de negreșit, cum își produce efectul o bilă aruncată în alta.

Acolo nu-ți poți exprima temerile cu privire la un eveniment viitor, după cum nu te poți dezvinovăți de insuccese printr-un capriciu al sortii. Acolo oamenilor, la fel ca animalelor, le sunt hărăzite instinctul, supunerea, pedeapsa”.

Charles Montesquieu, Despre spiritul legilor

D Jean-Jacques Rousseau (1712–1778)

„Omul s-a născut liber, dar pretutindeni e în lanțuri. Cutare ins se credea stăpânul altora, deși e totuși mai sclav decât ei. Cum s-a produs această schimbare?... Atâta vreme cât un popor este silit să asculte și ascultă, bine face. Dar dacă el scutură jugul de îndată ce-l poate scutura, face și mai bine! Căci dacă-și regăsește libertatea pe temeiul aceluiași drept prin care i-a fost răpită, înseamnă că: sau este îndreptățit să și-o recapete, sau i-a fost răpită fără temei. Ordinea socială este însă un drept sfânt, care stă la temelia tuturor celorlalte. [...] A renunța la libertatea ta înseamnă a renunța la calitatea de om, la drepturile umane, ba chiar și la datoriile tale. Nu există niciun fel de despăgubire posibilă pentru cel care renunță la toate: o astfel de renunțare este incompatibilă cu natura omului. Dacă-ți lipsește voința de orice libertate înseamnă că faci ca actele tale să fie lipsite de orice moralitate. În sfârșit, este o convenție zadarnică și contradictorie să stipulezi, de o parte, o autoritate absolută și, de altă parte, o ascultare fără margini...”

Jean-Jacques Rousseau, Contractul social

Apariția științelor moderne

Științele moderne își au începuturile în Epoca Renașterii și sunt strâns legate de numele a două mari personalități, **Galileo Galilei** și **René Descartes**. Primul a inventat luneta astronomică și a demonstrat heliocentrismul lui Copernic. Descartes a întemeiat metoda modernă de cunoaștere bazată pe primatul rațiunii („îndoiala metodică”) și a făcut importante descoperiri în matematică.

În anul morții lui Galilei, preluând ștabela epocilor, în Anglia s-a născut un alt geniu, **Isaac Newton** (1642-1727) – părintele concepției moderne despre lumea fizică. Printre invențiile și descoperirile sale au fost: telescopul cu oglindă, cele trei legi fundamentale ale dinamicii, analiza spectrală a luminii și cea mai cunoscută – legea atracției universale.

Fizica și matematica, în sec. XVII-XVIII, au dominat domeniile cercetării. Descoperirile lui Newton au fost completate, în matematică, de ilustrul savant german **Gottfried Leibniz** (1646-1716), prin descoperirile în domeniul calculului integral și diferențial. **Blaise Pascal** a demonstrat existența vidului și a inventat mașina de calcul care stă conceptual la baza calculatoarelor contemporane. **A. Celsius** a făcut descoperiri în domeniul calorimetriei și a inventat termometrul zecimal, care îi poartă numele. **B. Franklin**, unul dintre părinții fondatori ai SUA, a descoperit natura electrică a paratrăsnetului și electricitatea pozitivă și negativă.

Bazele chimiei moderne au fost puse de francezul **Antoine Lavoisier** (1743-1794), care, unul dintre primii, a introdus noțiunea de elemente chimice, demonstrând că tot ce ne înconjoară este compus din ele. Științele naturii își datorează înflorirea savantului suedez **Karl Linne** (1707-1778). Până la el erau cunoscute și descrise doar câteva sute de specii de plante și animale. Linne a clasificat și a descris 420 de specii de animale și 1500 de specii de plante. El a avut marea cucerire pentru acele timpuri să includă omul în clasificarea speciilor biologice în rând cu animalele.

Medicina, în sec. al XVII-lea, a parcurs calea de la meserie la știință. Timp de un mileniu și jumătate, în ea au dominat canoanele medicului roman din sec. al II-lea Galenus. **William Harvey** (1578-1658), doctorul curții regale engleze, a pus bazele medicinei moderne prin demonstrarea circulației sângelui în corpul omenesc în circuit închis.

Voltaire îl binecuvântează pe nepotul lui Franklin în numele lui Dumnezeu și al Libertății. Tablou de Pedro Américo, 1889

1. Explică ce scop urmăreau iluminiștii prin crearea unei societăți „raționale” și răspândirea culturii „luminilor” în mase.
2. Comentează mottoul Iluminismului expus de Immanuel Kant: „Aveți curajul de a vă folosi propriul simț al rațiunii!”.
3. Compară societatea medievală, bazată în mare parte pe autoritatea de ordin religios, dogmatism, intoleranță și cenzură, cu cea modernă, unde era o deschidere spre rațiune, libertăți economice și sociale.
4. Analizează ideile iluminiștilor din Anglia, Germania și Franța. Identifică asemănări și deosebiri.
5. Precizează cum ideile iluminiștilor au influențat descoperirile în diverse domenii ale științei și ale tehnicii. Prezintă exemple concrete.
6. Apreciază importanța ideilor iluminiștilor în progresul societății moderne.

„Nu știu cum arăt eu în fața lumii, dar mie mi se pare că sunt un băiat care se joacă pe malul mării și mă distrez găsind câteodată pietricele netede sau o scoică deosebită, în timp ce marele ocean al adevărului se întinde necunoscut în fața mea.”

Isaac Newton

Războiul de Independență al coloniilor engleze. Constituirea SUA

Războiul de Independență al celor 13 colonii nord-americane (1776-1783) împotriva metropolei britanice a constituit prima revoltă generală contra Vechiului Regim în Occident, care împreună cu Revoluția Franceză și revoluțiile burghezo-democratice din sec. al XIX-lea au fost denumite „revoluție atlantică”. Odată cu obținerea independenței de către SUA s-au creat condiții favorabile pentru democratizare și dezvoltarea capitalismului în Lumea Nouă.

EVOCARE

- ◆ Care era situația coloniilor engleze din America de Nord până la Războiul de Independență?
- ◆ Descrie relațiile dintre coloniile engleze din America de Nord și metropolă la sfârșitul sec. al XVIII-lea.

Prima Zi a Recunoștinței. Tablou de J. Ferris

Ziua Recunoștinței (*Thanksgiving Day*) este o sărbătoare în care se mulțumește lui Dumnezeu și celor apropiați pentru bogăția recoltei. Introdusă de primii coloniști, sosiți pe corabia „*Mayflower*” în America, a fost sărbătorită în 1621, ca semn de recunoștință față de recolta bogată obținută după o perioadă grea, când au murit aproape jumătate din coloniști. Supraviețuirea s-a datorat și amerindienilor, care i-au învățat pe nou-veniți ce plante să cultive.

VOCABULAR

- Constituție
- Confederație
- Federație
- Congres Continental
- „Declarația drepturilor” (1791)
- Amendament

• Situația coloniilor engleze din America de Nord

Către mijlocul secolului al XVIII-lea coloniile nord-americane se aflau sub dominația britanică. Acestea erau niște colonii prospere, care beneficiau de protecția metropolei contra concurenților străini. Orașe coloniale puternice precum Bostonul, New Yorkul, Philadelphia se aflau la răscrucea multor drumuri comerciale ce legau America de Nord, Indiile Occidentale, Africa și Europa.

Coloniile americane au găzduit mai multe grupuri religioase (protestanți) și etnice, aici existau mai multe libertăți și o mai mare autonomie locală decât pe continent. **Războiul de 7 Ani** (1756-1763), din care Anglia a ieșit victorioasă, dar epuizată din punct de vedere financiar, a tensionat raporturile dintre metropolă și coloniile sale.

Pentru a redresa situația economică, guvernul regelui George al III-lea (1769-1820) a încercat să impună niște taxe modeste asupra americanilor, fapt care a trezit protestele coloniștilor. Problema de principiu nu era de ordin economic, ci de ordin politic, fiindcă americanii au considerat că sunt lezați în drepturile lor. O serie de ciocniri violente au adâncit criza. În **1773** coloniștii, nemulțumiți de reinstituirea monopolului asupra ceaiului, au organizat distrugerea unui cargou care aducea acest produs la Boston, fapt care a dus la sancțiuni economice dure din partea Angliei. Solidarizarea coloniștilor s-a manifestat în convocarea **Primului Congres Continental** de la Philadelphia, la care s-a decis suspendarea comerțului cu Marea Britanie.

• **Războiul de Independență (1775-1783)** Ca răspuns, englezii încep războiul, în care inițial aveau superioritate, fiind sprijiniți de o parte a populației, interesată de prezența britanică („loialiștii”), și de unele triburi de indieni. Treptat, însă, coloniștii rebeli reușesc să-și mobilizeze forțele, alegând un comandant suprem în persoana lui **George Washington**, și să obțină un substanțial sprijin străin din partea vechilor state rivale ale Angliei în problemele coloniale: Franța, Spania și Olanda. La **4 iulie 1776**, în cadrul celui de-al **Doilea Congres Continental** este adoptată **Declarația de independență a Statelor Unite**, redactată de un grup de persoane în frunte cu **Thomas Jefferson**, în care se explică rațiunile separării de britanici și se proclamă principiile de organizare a noului stat. Această zi va deveni ziua națională a SUA.

Văzută ca o luptă contra tiraniei, cauza americană devine foarte populară printre liberalii europeni, un rol important în propagarea acesteia având **Benjamin Franklin** (1706-1790), primul ambasador al Statelor Unite la Paris. Prima etapă a războiului, cu succes schimbător, a culminat cu bătălia de la Saratoga (1777), unde englezii au suferit o înfrângere catastrofală. Următoarele victorii pe uscat și pe mare ale coloniștilor și ale coaliției antiengleze i-au obligat pe britanici să cedeze, iar după înfrângerea și capitularea de la York-

town (1781), să semneze pacea preliminară și să recunoască independența americană prin Tratatul de la **Versailles (1783)**.

• **Constituirea Statelor Unite ale Americii**

Programul liberal al Revoluției Americane a fost consolidat de **Constituția federală, Declarația drepturilor (Bill of Rights)** și crearea **republicii**. Un impact deosebit asupra fondatorilor SUA au avut ideile iluministe, mai ales cele ale lui Locke, Montesquieu și Rousseau.

Constituția americană, adoptată la 17 septembrie **1787**, a fost redactată în termenii unui contract social între guvern și societate („noi, poporul Statelor Unite”), element care va sta la fundamentul oricărei organizări democratice moderne. Noul stat a primit forma unei **republici federale**, având la bază principiul separării puterilor, atât între puterea centrală (federală) și state, cât și a celor trei ramuri ale puterii statale (legislativă, executivă și judiciară), printr-un sistem de control reciproc.

Astfel, guvernul federal răspunde de apărare, monedă, politică externă, comerț exterior, pe când statele garantează buna funcționare a transporturilor, educației, justiției, poliției etc.

Puterea executivă este conferită președintelui SUA, ales pe un termen de patru ani printr-un sufragiu universal indirect (populația alege electorii din fiecare stat, ca apoi aceștia să-l aleagă pe președinte). Acesta numește secretarii de stat (miniștrii), care formează guvernul. Din punct de vedere politic, președintele este supus controlului de către **Congres**, iar juridic este monitorizat de Curtea Supremă de Justiție.

Puterea legislativă este exercitată de un Congres bicameral: **Camera Reprezentanților**, în care fiecare stat este reprezentat proporțional cu numărul populației, și **Senatul**, în care fiecare stat alege câte doi senatori. Puterea judiciară este deținută de **Curtea Supremă**, compusă din membri numiți de președinte pe viață.

Semnarea Declarației de independență a SUA, 4 iulie 1776. Tablou de John Trumbull, United States Capitol

În primele 10 amendamente (din 1791) – **Bill of Rights** (Declarația drepturilor) - ale Constituției SUA (astăzi sunt 22), se recunoaște ideea că poporul este suveran și că deține niște drepturi, pe care guvernul este obligat să le protejeze.

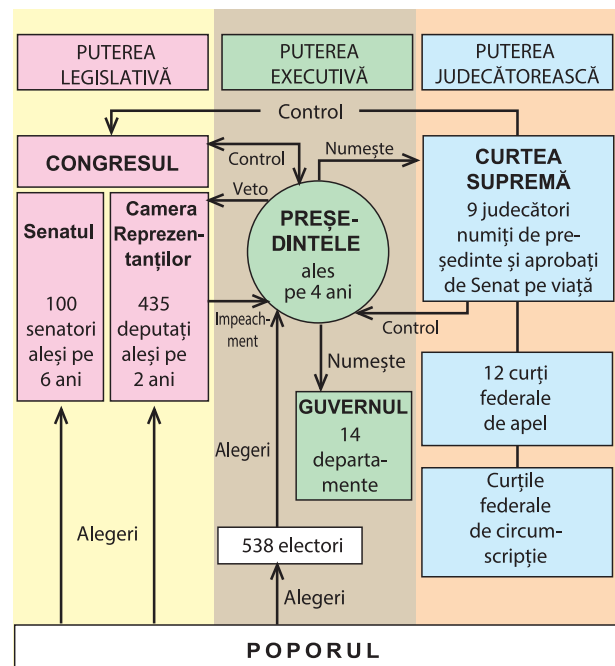
Pe timpul primilor președinți, George Washington (1789-1797), John Adams (1797-1801) și Thomas Jefferson (1801-1809), tânărul stat își consolidează independența prin importante reforme interne și extindere teritorială (în 1803, de la Franța a fost cumpărată Louisiana).

• **Impactul revoluției**

Prin adoptarea Constituției de către toate statele, SUA au devenit un stat independent, democratic, care proteja libertățile și interesele cetățenilor săi. Erau excluși cetățenii de culoare (care primesc acest drept după Războiul de Secesiune) și femeile (vor obține acest drept în sec. XX), dar toți erau protejați și egali în fața legii. Aceste idealuri au inspirat mișcările revoluționare din Europa (Revoluția Franceză, revoluțiile de la 1848-1849) și pe cele din America Latină (sec. XIX), Africa și Asia (a doua jumătate a secolului XX).

Astfel, Constituția SUA a oferit americanilor și altor popoare un model de guvernare ale cărui caracteristici stau la baza altor legi și drepturi. Conform Constituției, în societate activa un sistem flexibil și o federație puternică. Pentru prima dată pe continentul american se creează un stat independent, deschizând și pentru alte popoare perspective pentru democrație și progres.

Puterea de stat conform Constituției federale a SUA

„Partida de ceai” de la Boston, 1773. Litografie de N. Currier

A Despre principiul suveranității poporului în SUA

„În America, principiul suveranității poporului nu este tăinuit inoperant, ca în cazul altor națiuni [...] este un fapt legal și atotputernic, care guvernează întreaga societate; care se întinde liber și ajunge fără obstacole la ultimele sale consecințe [...] Dacă există în lume o singură țară unde se poate nutri speranța ca dogma suveranității poporului să fie apreciată la adevărata ei valoare, [...] acea țară este cu siguranță America.”

Alexis de Tocqueville

Care este diferența dintre principiile suveranității poporului în America și cele din statele europene?

B Din Declarația de independență a SUA

Noi considerăm adevăruri evidente prin sine că toți oamenii au fost creați egali, că sunt înzestrați de Creatorul lor cu anumite drepturi inalienabile, că printre acestea se numără viața, libertatea și căutarea fericirii. Că, pentru a garanta aceste drepturi, oamenii au instituit guverne, a căror justă autoritate derivă din consimțământul celor guvernați. Că ori de câte ori o formă de guvernare devine o primejdie pentru aceste scopuri, este dreptul poporului să o schimbe sau să o abroge, instituind un nou guvern, bazat pe acele principii și organizat în acele forme care-i vor părea mai potrivite pentru a-i garanta siguranța și fericirea...

C Articolele Confederației (1781-1788)

Art. 1. Această confederație trebuie să poarte numele Statele Unite ale Americii.

Art. 2. Fiecare stat își păstrează supremația, libertatea și independența, precum și întreaga putere, jurisdicție și toate drepturile...

Art. 3. Fiecare din statele enumerate intră într-o Uniune trainică prietenească cu fiecare dintre celelalte state în scopul apărării comune, asigurării libertăților și profitului reciproc și general...

D „Declarația drepturilor” (zece amendamente la Constituția SUA, 1791)

I. Congresul nu va elabora nicio lege care să impună o religie sau să interzică practicarea liberă a unei religii; sau să restrângă libertatea cuvântului sau a presei; sau dreptul poporului la întrunire [...]

II. [...] dreptul poporului de a deține și purta arme nu va fi încălcat.

III. În timp de pace niciun soldat nu va fi încartiruit într-o locuință fără consimțământul proprietarului [...]

IV. Dreptul persoanei de a se simți în siguranță [...], împotriva perchezițiilor și confiscărilor nemotivate nu poate fi încălcat; și nu vor fi emise mandate decât pe baza unor motive întemeiate [...]

V. Nicio persoană nu va fi obligată să răspundă pentru o crimă [...] decât în baza unei declarații sau puneri sub acuzare emise de Marele Juriu [...]; nicio proprietate privată nu va putea fi luată pentru interes public fără o justă despăgubire.

VI. În toate urmărirea penale, acuzatul are dreptul să fie judecat prompt și public de către un juriu imparțial al statului sau districtului în care crima a fost comisă [...]

VII. În procesele de drept comun, atunci când valoarea în litigiu depășește douăzeci de dolari, dreptul de a fi judecat de către o Curte cu juri va fi respectat și nicio faptă judecată de către o curte cu juri nu va putea fi reexaminată de o altă Curte [...].

VIII. Nu vor fi cerute cauțiuni excesive, nici nu vor fi impuse amenzi excesive, nici nu vor fi aplicate pedepse crude sau excepționale.

IX. Enumerarea anumitor drepturi în Constituție nu va fi interpretată ca negare sau restrângere a altor drepturi păstrate de către popor.

X. Puterile care nu sunt delegate Statelor Unite prin Constituție și nici nu sunt interzise de aceasta statelor sunt rezervate statelor respective sau poporului.

Anlizați în grup documentele B,C,D și stabiliți caracterul revoluționar al prevederilor pentru societatea americană din epoca modernă. Apreciați importanța articolelor din documente pentru societatea contemporană.

Capitularea englezilor la Yorktown. Tablou de J. Trumbull, 1787

Părinții fondatori ai Statelor Unite ale Americii

Americanii se mândresc cu peste 100 mari personalități istorice care au semnat *Declarația de Independență*, Constituția SUA și au condus evenimentele care au pus bazele formațiunii statale americane. Pentru aceasta ei au fost numiți „Părinți fondatori” (Founding Fathers of the United States).

George WASHINGTON (1732-1799) - general și om de stat american, militant și factor activ în obținerea independenței coloniilor din America de Nord. El a fost comandant suprem al armatei ale coloniilor răscolite împotriva Angliei. A avut un rol decisiv în victoriile repurtate la Saratoga (1777) și Yorktown (1781). În 1787, Washington a fost președintele Convenției constituționale care a adoptat Constituția SUA. În calitate de președinte al SUA (1789-1792) Washington a dus o politică internă conservatoare, iar pe plan extern a fost un adept al izolaționismului.

Thomas JEFFERSON (1743-1826) - al doilea vicepreședinte și al treilea președinte al SUA (1801-1809). A fost un filosof al politicii care a promovat liberalismul clasic, republicanismul și separarea bisericii de stat. Jefferson a fost fondatorul și liderul Partidului Democrat-Republican, precursorul Partidului Democrat de astăzi. Ca o completare armonioasă a carierei sale politice, Jefferson a fost agricultor, arheolog, horticultor, arhitect, etimolog, paleontolog, autor de studii, scriitor, statistician, avocat, inventator, violonist etc.

Benjamin FRANKLIN (1706-1790) - diplomat, om de știință, filozof, profesor și om politic. A organizat prima bibliotecă din SUA, a fost un inventator care a creat multe obiecte, care sunt indispensabile astăzi, printre care se pot menționa ochelarii bifocali și paratrăsnetul. A uimit pe oamenii de știință din toată lumea cu experimentele sale din domeniul electricității. Anume Franklin a fost cel care i-a convins pe francezi să intervină în Războiul de Independență. A fost ambasador în Anglia și apoi în Franța și secretarul Adunării din Pennsylvania.

1. Descrie cauzele Războiului de Independență.
2. Realizează o comunicare scurtă despre democrația americană, studiind și surse suplimentare.
3. Studiază Constituția SUA și determină importanța separării puterilor într-un stat democrat. Compară Constituția SUA cu alte legi fundamentale din alte state din epoca modernă și cea contemporană.
4. Analizează *Declarația de independență* și precizează ce idei au avut cel mai mare răsunet. Care dintre ele sunt importante și astăzi?
5. Explică de ce Războiul de Independență al coloniilor engleze este considerat drept revoluție.
6. Apreciază contribuția lui G. Washington, T. Jefferson și B. Franklin în democratizarea societății americane. De ce sunt considerați *părinți fondatori*?

Localizează pe hartă cele 13 colonii engleze care au format SUA: New Hampshire, Massachusetts, Rhode-Island, New Jersey, Providence, Connecticut, New York, Pennsylvania, Delaware, Maryland, Virginia, Carolina de Nord, Carolina de Sud și Georgia.

- ..... Granițele celor 13 colonii engleze din America de Nord
- Limita la vest de care, în 1763, a fost interzisă colonizarea
- 🇺🇸 Adoptarea de către Congres a Declarației de independență (4.VII.1776)
- ⊗ Orașe asediate
- ✖ Bătălii mai importante
- ➡ Mișcări și direcții de atac ale armatelor regale
- ➡ Mișcări și direcții de atac ale armatelor coloniștilor
- ▼ Capitulara armatelor engleze
- Hotarele SUA fixate prin tratatul de pace cu Anglia din 1783
- Capitala SUA

Revoluția Franceză de la sfârșitul secolului al XVIII-lea

În anii 70-80 ai sec. al XVIII-lea Franța continua să fie cel mai puternic stat al Europei. Aparența supremației sale însă era subminată de o criză care a adus spre marginea prăpastiei Vechiul Regim. Răspândirea noilor elemente și relații capitaliste era stăvilită de sistemul feudal absolutist. Situația putea fi soluționată doar printr-o schimbare radicală, care a produs transformări ce au influențat toate domeniile societății franceze. Evenimentele din Franța au influențat modul de gândire al oamenilor. Vechile noțiuni: monarhia, biserica, religia, privilegiile (care păreau de neatins) – sunt tot mai discutate și analizate critic. Pre-tutindenii unde au ajuns armatele franceze, s-a produs o largă difuzare a ideilor revoluționare. Se instaurau republici, guverne reprezentative, se aboleau privilegiile sociale și se confiscau pământurile bisericii.

EVOCARE

- ◆ Caracterizează situația din Franța în perioada monarhiei absolutiste.
- ◆ Care au fost cauzele adâncirii crizei Vechiului Regim?
- ◆ Ce reprezintă sistemul stărilor în Franța? Care sunt caracteristicile acestuia?

Cucerirea Bastiliei, 14 iulie 1789.
Tablou de Bernard René Jourdan

VOCABULAR

- Revoluție
- Adunare constituantă
- Adunare națională
- Montaniarzi
- Notabili
- Girondini
- Iacobini
- Dictatură
- Republică
- Directorat

• Criza Vechiului Regim

Conflictelor dintre stările privilegiate, care dominau societatea franceză și erau scutite de impozite, și starea a III-a (peste 96% din populația Franței), peștiță după componență, contribuabilă și lipsită de drepturi, deveneau tot mai acute.

Sistemul politic al monarhiei absolute în frunte cu un rege slab tot mai puțin stăpâna situația și nu întreprindea reforme. Societatea franceză, în special elita ei educată în spiritul Iluminismului, era maturizată pentru mari schimbări.

În anii 1788-1789 Franța a fost lovită de o puternică criză economică, ani cu roadă scăzută, decăderea meșteșugurilor, creșterea prețurilor, a datoriei de stat la 4,5 miliarde franci. Statul a fost pus în pragul falimentării. Încercările nereușite ale unor reforme moderate, cum au fost cele ale lui **Calonne**, l-au determinat pe rege să convoace **Adunarea Notabililor**. Respingând cererile regelui, care se reduceau la completarea vistieriei, notabilii au cerut consultarea națiunii prin convocarea **Stărilor Generale**, care nu se reuniseră încă din **1614**. Monarhul a aprobat cerința, ceea ce a fost salutat de majoritatea categoriilor sociale, fiecare văzând în aceasta o posibilitate de a îmbunătăți situația.

• Începutul revoluției

La 5 mai 1789 regele **Ludovic al XVI-lea** a deschis lucrările Statelor Generale și a propus deputaților discutarea separată pe stări a proiectelor de reforme. Deputații stării a III-a, considerându-se adevărații reprezentanți ai poporului francez, s-au adresat celorlalți să se întrunească în comun, fapt care s-a discutat câteva săptămâni. Dintre principiile „o stare – un vot” și „un deputat – un vot” regele a ales primul. Atunci, pe 17 iunie deputații stării a III-a și circa 100 de deputați din celelalte două stări s-au declarat **Adunare Națională**.

Monarhul, indignat, a dat ordin să fie suspendate ședințele ei. La 20 iunie, deputații s-au adunat în sala de jocuri cu mingea și au jurat să nu se împrăștie până ce nu va fi elaborată **Constituția**. La cererea trimisului regelui de a elibera sala, deputatul Mirabeau a spus: „Du-te și spune celor care te-au trimis că noi suntem aici prin voința poporului și nu vom pleca decât prin forța baionetelor”. Acest pas îndrăzneț l-a obligat pe monarh să recomande deputaților stărilor privilegiate să adere la Adunarea Națională.

La 9 iulie Adunarea Națională s-a declarat **Adunare Constituantă**. Regele șovăia. Pe de o parte, el făcea unele cedări, pe de alta, a chemat noi trupe și l-a demis din post pe controlorul finanțelor Necker, care inițiasse o serie de reforme progresiste. Ultimul fapt i-a indignat pe parisieni. Pe 12 și 13 iulie ei au devastat magazine și depozite de arme, iar pe data de **14 iulie 1789** au asaltat cetatea **Bastilia**, simbolul regimului feudal absolutist.

Jurământul din sala de jocuri cu mingea, 20 iunie 1789. Tablou de Jacques-Louis David

• **Adunarea Constituantă** Sub presiunea evenimentelor regele a recunoscut Adunarea Națională, l-a reinstabilit în post pe Necker și a recunoscut **tricolorul** albastru-alb-roșu (culorile Parisului și culoarea albă regală) drapel al Franței. S-a oficializat **Garda Națională** în frunte cu **La Fayette**.

Vestea despre evenimentele de la Paris a generat schimbări esențiale în toate provinciile franceze, cunoscute sub numele de „revoluții municipale”. Regiunile și orașele își înlocuiau organele locale cu cele eligibile, creau gărzi naționale, eliberau deținuții politici etc. Franța fu cuprinsă de „marea spaimă” sau „noua Jacquerie”. Țăranii refuzau să se supună autorităților, devastau castelele feudale, ardeau documentele care fixau prestațiile etc.

Insistent se cerea emiterea Constituției. Deputații însă considerau că elaborarea legii fundamentale necesită timp și de aceea au decis să expună principiile generale în baza cărora ea va fi compusă. La 26 august **1789** s-a adoptat *Declarația drepturilor omului și cetățeanului*. Regele nu era hotărât să cedeze sau să se opună Adunării. El nu a semnat decretul și a plecat la **Versailles**. În urma unui marș al sărăcimii din Paris, el a fost readus în capitală, unde a aprobat toate transformările votate de Adunarea Constituantă.

Reformele atingeau interesele tuturor categoriilor sociale și erau elaborate în condițiile unei lupte aprige între principalele curente politice: regalști, feuliani (adeptii monarhiei constituante) și radicali (părtașii extinderii revoluției). Reprezentanții lor s-au unit în numeroase **cluburi** (Breton, Iacobin, al Cordelierilor etc.), care devin focare importante ale vieții politice franceze.

Ludovic al XVI-lea nu reușea să se opună evenimentelor. Nehotărât până acum, el decide în cele din urmă să evadeze din Franță, dar planul său a eșuat. La Varennes, nu departe de hotarul cu Belgia, regele a fost recunoscut și reintors la Paris. Pentru a evita nemulțumirea maselor, s-a declarat că regele a fost răpit. Criza a pus începutul unei noi

polarizări politice. La inițiativa **Clubului Cordelierilor**, pe Câmpia Marte a avut loc o demonstrație care cerea lichidarea puterii regale. Ea a fost reprimată cu forța armelor de noile autorități.

• **Constituția anului 1791 și începutul războaielor revoluționare**

Către începutul lunii septembrie **1791**, Adunarea a elaborat **Constituția** și regele a semnat-o. Franța a devenit monarhie constituțională. Puterea legislativă aparținea Adunării Legislative, iar cea executivă – monarhului și miniștrilor numiți de el. Țara a primit o nouă organizare administrativă, fiind împărțită în 82 de departamente aproximativ egale, conduse de directori eligibili. Populația a fost împărțită în cetățeni activi și pasivi. Primii aveau drepturi electorale (bărbații de la vârsta de 25 de ani, cu un anumit cens de avere). Ei au ales Adunarea Legislativă, care și-a început activitatea la 1 octombrie 1791. Cea mai puternică influență o aveau deputații din departamentul Gironda, așa-numiții **girondini**.

Evenimentele din Franța i-au îngrijorat pe monarhii europeni, care vedeau în Revoluția Franceză un pericol pentru propria lor stăpânire absolută. În februarie 1792, Prusia și Austria au semnat un tratat împotriva Franței revoluționare.

În martie, legislativul a discutat situația externă a Franței. Preluând inițiativa, în luna următoare Franța a declarat război Austriei. De atunci ea va lupta, cu unele întreruperi, timp de 22 de ani.

Perioada inițială a războiului era în defavoarea Franței. Criza care a adus la revoluție slăbire și capacitatea de apărare a statului. În armată, majoritatea ofițerilor erau monarhiști și, încă de la începutul războiului, dușmanii cunoșteau planurile militare ale francezilor. Armatele austriece și prusiene au invadat teritoriul Franței. La propunerea deputatului iacobin Danton a fost proclamată lozincă „*Patria în pericol!*” și anunțată mobilizarea generală. La 20 septembrie, obținând o victorie asupra armatei prusiene la **Valmy**, francezii au continuat ofensiva în Belgia.

Bătălia de la Valmy, 1792. Tablou de Jean-Baptiste Mauzaisse

• **Instituirea Primei Republici Franceze**

În vara anului **1792** situația Franței era critică. Armatele aliaților înaintau spre Paris și comandantul lor, ducele Brunswick, a emis un manifest în care prevenea că va supune Parisul execuției dacă cetățenii nu vor fi fideli regelui. Ecoul lui a fost defavorabil lui Ludovic. Secțiile Parisului (Comuna) au cerut abolirea puterii regale. La 10 august 1792 sanchiloții au asaltat Palatul Tuilleries și l-au arestat pe rege. Liderii Comunei au declarat stare de asediu și au introdus restricții care aveau menirea să organizeze apărarea Parisului. În aceste condiții au avut loc alegeri în **Convenția Națională**. În capitală au loc tulburări de masă. Sanchiloții răsculați au devastat închisorile și au ucis peste cinci mii de deținuți aristocrați.

Odată cu deschiderea lucrărilor Convenției, a fost înlăturat pericolul extern prin victoria de la **Valmy** (20 sept. 1792). În timp de o lună e cucerită Belgia și s-a declarat întregii Europe: „*Se va acorda sprijin tuturor popoarelor care doresc să-și câștige libertatea*”.

La 21 septembrie 1792 Convenția Națională a proclamat **Republica Franceză**. La început, rolul principal în viața politică l-a jucat burghezia moderată (girondinii), care considerau că revoluția și-a atins obiectivele. Dar ei au întâmpinat o puternică opoziție din partea deputaților **iacobini** în frunte cu **Robespierre**, care căutau să radicalizeze revoluția. Susținuți de Comuna din Paris, radicalii au cerut judecarea lui Ludovic și elaborarea unei noi Constituții.

Executarea lui Ludovic al XVI-lea (21 ianuarie 1793), precum și ocuparea de către trupele franceze a Olandei au intensificat lupta monarhilor din Europa împotriva Revoluției Franceze. Anglia, vechiul rival al Franței, a devenit organizatorul principal al coaliției antifranceze, care a trecut la contraofensivă.

Executarea lui Ludovic al XVI-lea, 21 ianuarie 1793

• **Instaurarea dictaturii iacobinilor. Teroarea**

Iacobinii, văzând că legal nu pot domina în Convenție, pe 31 mai, au organizat o demonstrație a parizienilor și a detașamentelor Gărzii Naționale lângă clădirea legislativului. La 2 iunie răsculații au înconjurat Convenția și au impus-o să adopte hotărâri despre excluderea girondinilor.

În iunie **1793** iacobinii au emis o nouă **Constituție**, care era cea mai democratică lege a timpului. Dar ea a rămas numai declarată, deoarece instaurarea dictaturii nu a permis transpunerea ei în viață. Întreaga putere a fost concentrată în mâinile **Comitetului Salvării Publice** și **Comitetului Salvării Naționale**.

Guvernarea iacobinilor a fost bogată în acte legislative radicale. Toate obligațiile feudale au fost anulate fără despăgubire. Pământurile roialștilor se declarau confiscate și urmau a fi puse în vânzare ca averi naționale în loturi mici la preț redus. Pământurile comunale de asemenea urmau a fi restituite țăranilor. Astfel, în numai două luni, prin legislația agrară, iacobinii au dat lovitura zdrobitoare relațiilor feudale.

În luptele cu dușmanii, măsurile severe ale iacobinilor au dat roade pozitive. Ei au declarat recrutarea în masă și, în scurt timp, au mărit efectivul armatei la 600.000 de soldați. La posturile de ofițeri și generali au fost promovați oameni noi, tineri, talentați, indiferent de proveniența lor socială. Măsurile au dus la schimbarea raportului de forțe pe front în favoarea francezilor. La începutul anului **1794**, întreg teritoriul Franței a fost eliberat.

Politica radicală a iacobinilor a atins apogeul său prin aplicarea **terorii**. Liderul iacobinilor, Robespierre, căruia i se spunea *Incoruptibilul*, pentru că nu voia bogăție, dorea să creeze o utopică Republică a virtuții. Urmând acest ideal, el a instaurat cea mai sângeroasă teroare, care a secerat zeci de mii de oameni. Ea a fost declanșată după asasinarea liderului sanchiloților, „prietenul poporului” – **Marat**. La începutul lui septembrie 1793 iacobinii „au pus teroarea la ordinea zilei”. Organele dictatoriale iacobine și-au asumat prerogative judiciare nelimitate. S-a votat *Legea despre suspecți*. În categoria de suspect putea fi inclus orice francez, indiferent de proveniența lui socială, vârstă, atitudinea față de revoluție. Era de ajuns ca el să nu fi plăcut unor persoane din rândul iacobinilor care aveau împuterniciri de a pedepsi sau de a ierta. Zeci de mii de oameni au fost arestați. Zilnic presa oficială proslăvea ghilotina care curma viața „dușmanilor revoluției”.

Intensificarea terorii a dus la formarea unei puternice opoziții antiacobine în Convenție, care activa ilegal sub lozincă „Salvarea revoluției de tiranie”. La **27 iulie 1794 (9 termidor)** deputații

Conventului au cerut arestarea și judecarea lui Robespierre și părtașilor săi. Peste o zi, 22 de conducători ai dictaturii iacobine (Robespierre, Saint-Juste ș.a.) au fost ghilotinați.

• **Convenția termidoriană** Convenția termidoriană, venită la putere după căderea dictaturii iacobinilor, reprezenta interesele burgheziei moderate și ale „noilor bogătași”, care și-au făcut averi enorme prin operații ilicite în timpul revoluției. Rămânând republicani, sub lozincile reînținerii la principiile democratice ale revoluției, ei au căutat, în primul rând, să restabilească libertățile economice și garanțiile asupra proprietății private.

Perioada inițială a fost consacrată anulării urmărilor și măsurilor represive împotriva iacobinilor. S-au dizolvat organizațiile lor și Comuna din Paris, au fost amnistiați deținuții politici, s-au abolit actele legislative represive (legea despre suspecti, legea despre prețurile maxime etc.)

A fost elaborată **Constituția anului III (1795)**. Puterea legislativă aparținea unui Parlament bicameral, iar cea executivă **Directoratului** din cinci membri cu largi prerogative, dar răspunzători în fața legislativului. Cu toate că au fost păstrate multe acte din perioada precedentă a revoluției și principiile generale ale *Declarației drepturilor omului și cetățeanului*, Constituția avea un caracter democratic mai restrâns, anula dreptul de vot universal și reintroducea votul cenșitar.

• **Directoratul. Ascensiunea lui Napoleon Bonaparte** Noul executiv venit la putere în conformitate cu prevederile Constituției, în ciuda faptului că era corupt și nu avea un program determinat, a stat la putere mai mult timp (1795-1799). Aceasta s-a datorat politicii de oscilare promovate de cel mai influent director, Barras, între „dreapta roialistă”, care reluase răscoalele în Vandeea, și „stânga iacobină”, influentă în mediul sărăcimii de la orașe. O altă cauză a viabilității Directoratului au fost succesele militare, ale căror premise le creaseră iacobinii.

În politica externă, Directoratul urmărea scopul de a stabili dominația Franței la Rin și în Italia. Prin acțiuni militare și diplomatice, el reușește să extindă granițele republicii și, prin tratate de pace cu Rusia, Spania, Olanda, să dezbină coaliția antifranceză.

Două armate franceze conduse de generalii Jourdan și Moreau au atacat statele germane de după Rin, iar o armată condusă de tânărul și talentatul **Napoleon Bonaparte** urma să întreprindă o campanie în Italia, dominată de austrieci.

Primind comandamentul armatei de la sud, Napoleon a constatat că ea este flămândă, dezorga-

nizată. În scurt timp disciplina și moralul soldaților au fost ridicate la un nivel superior.

Primele victorii au insuflat încredere în propriile forțe și au ridicat autoritatea tânărului comandant. În bătălia de la **Arcole**, într-o situație critică, Napoleon, ca un simplu soldat, a preluat drapelul tricolor și primul s-a avântat în atac, ceea ce în mare măsură a decis soarta bătăliei.

Succesele militare din Italia și Egipt au ridicat popularitatea lui Bonaparte. Expediția în Siria nu a reușit și, pe neașteptate pentru cei apropiați, Napoleon a decis să se reîntoarcă la Paris.

• **Lovitura de stat de la 9 noiembrie 1799 (18 brumar)** Cât timp Napoleon se afla în Egipt, regimul Directoratului a intrat într-o adâncă criză. Corupția aparatului de stat, dezastrul economic, inflația au creat o situație de disperare. Succesele militare de odinioară s-au transformat în înfrângeri. Trupele coaliției antifranceze înaintau la Rin și au cucerit teritoriile din Italia. Burghezia, dar și alte categorii sociale tot mai mult tindeau spre instaurarea unui regim dictatorial care ar asigura o stabilitate. În aceste condiții, în august 1799, Napoleon s-a reîntors la Paris.

Sprijinit de burghezia de afaceri, de doi directori: Sieyès și Roger Ducos, și de unii miniștri în frunte cu Talleyrand, Bonaparte obține demisia a trei directori și convocarea extraordinară a ședințelor palatelor legislative.

La 9 noiembrie 1799 (18 brumar) lucrările **Consiliului celor 500** au fost transferate în suburbia Saint Cloud a Parisului. Aici, din timp au fost aduși peste 5000 de soldați. Având acordul directorilor și al Camerei Bătrânilor, Napoleon a cerut deputaților să-i cedeze puterea. După folosirea forței („aruncarea deputaților pe ferestre” și readucerea lor), ei au adoptat hotărârea despre transmiterea puterii celor trei consuli (Napoleon Bonaparte, Roger Ducos și Sieyès). Astfel, în Franța a fost instaurată dictatura Consulatului.

Napoleon la ședința Consiliului celor 500 la 18 brumar. Tablou de François Bouchot

A Ce este starea a treia?

„Avem să punem trei întrebări:
1. Ce este starea a treia? Totul.
2. Ce a fost până acum în ordinea politică? Nimic.
3. Ce dorește ea? Să fie ceva.”

Abatele Sieyès

Cele trei stări în Franța.
Caricatura de epocă, 1789

B Din Declarația drepturilor omului și cetățeanului, 1789

Art. 1. Oamenii se nasc și rămân liberi și egali în drepturi [...].
Art. 2. Scopul oricărei asociații politice este păstrarea drepturilor naturale și imprescriptibile ale omului; aceste drepturi sunt libertatea, proprietatea, securitatea și rezistența la opresiune.
Art. 3. Națiunea este sursa esențială a principiului oricărei suveranități; nicio grupare, niciun individ nu pot exercita vreo autoritate care să nu emane de la ea.
Art. 4. Libertatea constă în a putea face tot ceea ce nu dăunează altuia [...].
Art. 5. Legea nu are dreptul să interzică decât acțiunile dăunătoare societății. Tot ceea ce nu este interzis prin lege nu poate fi împiedicat și nimeni nu poate fi constrâns a face ceea ce legea nu obligă.
Art. 6. Nimeni nu poate fi pedepsit decât în virtutea unei legi stabilite și promulgate anterior delictului și aplicate legal.
Art. 7. Niciun om nu poate fi acuzat, nici deținut, decât în cazurile determinate de lege [...].
Art. 8. Nimeni nu poate fi tras la răspundere pentru opiniile sale, fie ele chiar religioase, dacă manifestarea lor nu contravine ordinii publice stabilite prin lege.
Art. 9. Comunicarea liberă a gândurilor și opiniilor este unul din drepturile cele mai de preț ale omului [...].
Art. 17. Proprietatea fiind un drept inviolabil și sacru, nimeni nu poate fi lipsit de ea decât atunci când necesitatea publică, legal constatată, i-o cere în mod evident, și cu condiția unei drepte și prealabile indemnizații.

În ce măsură și-a păstrat actualitatea acest document istoric? Argumentează răspunsul, făcând referire la actele juridice contemporane.

C Din Constituția Franței

Art. 1. Suveranitatea este indivizibilă [...] Nicio parte din popor, niciun individ nu poate să și-o atribuie.
Art. 2. Națiunea de la care singură emană toate puterile nu poate să le exercite decât prin reprezentanții săi.
Art. 3. Puterea legislativă este încredințată Adunării Naționale compusă din reprezentanți temporari, liber aleși de popor și este exercitată de către aceasta cu sancțiunea regelui.
Art. 4. Forma de guvernământ este monarhică; puterea executivă este încredințată Regelui, pentru a fi exercitată sub autoritatea sa de către miniștri și alte organe responsabile...
Art. 5. Puterea judiciară este încredințată judecătorilor aleși de către popor pentru un anumit termen.
Partea III, Puterile publice, 1791

Compară Constituția Franței cu cea a SUA.
Identifică asemănări și deosebiri.

D Despre teroarea iacobină

„Este oare necesar pentru salvarea Patriei ca în 23 de încăierări de masă la Nantes să moară 600 de copii [...] în închisorile orașului să moară de istovire, boli și alte neazuri 10.000 de cetățeni, iar 30.000 să fie împușcați și înecați? Era oare nevoie să fie împușcate detașamentele de infanterie și cavalerie ale rebelilor care s-au predat de bunăvoie? Trebuia să fie împușcați și înecați încă 500 de copii, dintre care cel mai mare avea doar 14 ani?”
F. Babeuf despre teroarea iacobină, 1794

E Sunt considerați suspecți:

1. Cei care în adunările populare își cheltuiesc energia în discursuri viclene [...] 2. Cei care, mai prudenți, vorbesc în mod misterios despre nenorocirea Republicii [...]. 3. Cei care își schimbă conduita și vorbele după evenimentele [...] 5. Cei care, având întotdeauna pe buze cuvintele Libertate, Republică și Patrie, vizitează pe foștii nobili, preoți contra-revoluționari, aristocrați [...] 6. Cei care nu iau nicio parte activă la acțiunile legate de interesele Revoluției [...] 8. Cei care n-au făcut nimic contra libertății, dar nici n-au făcut nimic pentru ea. 10. Cei care vorbesc cu dispreț despre autoritățile constituite [...].
Legea despre suspecți, 17 sept. 1793

Ce păreri ai despre metodele de convingere folosite de liderii revoluției pentru a-și menține puterea?

F Autoapreciere

„Eu nu guvernez în calitatea mea de general, ci pentru că națiunea consideră că posed calitățile civile proprii guvernării. Dacă ea nu avea această convingere, guvernarea mea nu s-ar fi susținut. Știam bine ceea ce făceam atunci când am acceptat [...] eram sigur că fusesem înțeles până de ultimul soldat [...] Suntem 30 de milioane de oameni reuniți de ideile Luminilor, principiile proprietății și ale comerțului. Trei sau patru sute de mii de militari nu sunt nimic pe lângă această masă.”
Napoleon despre condițiile în care a venit la putere

Impactul Revoluției Franceze

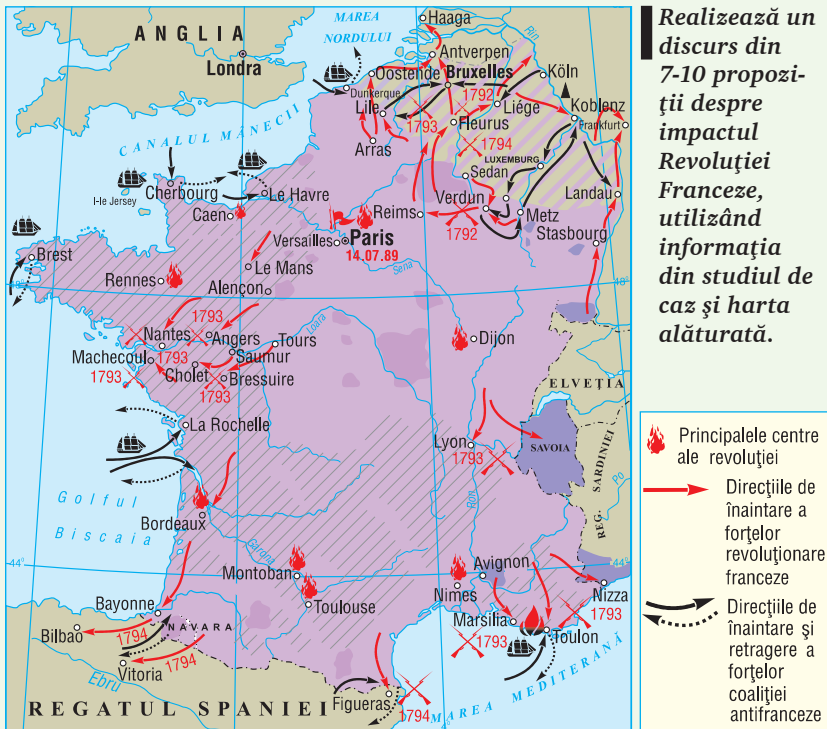
În Franța evenimentele de după **14 iulie 1789** au avut două tendințe: cea distructivă, de înlăturare a sistemului secular al Vechiului Regim și cea constructivă – activitatea unui sistem progresist modern. Ambele au avut urmări radicale în toate sferele vieții. Unele dintre ele s-au făcut simțite imediat după decretare și acțiuni concrete, altele, pe timpul imperiului lui Napoleon și chiar mai târziu, schimbând în mod radical dezvoltarea istorică de mai departe a țării.

În *domeniul politic*, Vechiul Regim a rămas în trecut. Majoritatea instituțiilor lui au fost abolite și nu și-au mai revenit niciodată.

În *domeniul social* a fost abolit sistemul stărilor sociale. Evenimentele din Franța au fost o revoluție burgheză, deoarece forța politică și principalul ei beneficiar a fost burghezia. Anume reprezentanții ei au ocupat posturile principale de conducere în stat și au promovat un curs în interesele sale. Nobilimea, dimpotrivă, a fost categoria socială cel mai puternic afectată. Aristocrației franceze i-au fost date lovituri zdrobitoare prin înlăturarea de la puterea politică, anularea prestațiilor feudale.

În *domeniul economic* au fost adoptate reforme care au favorizat dezvoltarea țării: desființarea barierelor vamale interne, a reglementării de breaslă și a prețurilor, interzicerea asociațiilor muncitorești, standardizarea greutăților și măsurilor în sistem zecimal etc.

Revoluția a dat naștere la două curente politice conceptuale, care vor domina în sec. al XIX-lea: **conservatorismul**, care apăra tradițiile, credința și se împotriva schimbărilor radicale, și **liberalismul**, care a preluat concepțiile suveranității poporului, egalitatea în fața legii, libertatea cuvântului, libertatea asocierilor, dreptul de a rezista opresiunii etc.

1. Descrie fazele mai importante ale Revoluției Franceze și evenimentele din limitele lor cronologice.
2. Realizează o linie a timpului pe care vei plasa cele mai importante date și evenimente din timpul Revoluției Franceze. Formulează câte un enunț pentru fiecare eveniment.
3. Identifică cauzele uzurpării puterii de către iacobini. Apreciază urmările terorii declanșate de ei.
4. Analizează evenimentele revoluționare din perioada dictaturii iacobinilor. Exprimă-ți opinia despre momentele controversate din cadrul revoluției.
5. Caracterizează condițiile în care au avut loc loviturile de stat date în timpul Revoluției Franceze. Explică consecințele acestor schimbări.

Cum este descris Napoleon în diverse surse, inclusiv în cinematografie și literatura artistică? Realizează un comentariu propriu despre personalitatea respectivă.

Napoleon la podul de la Arcole. Tablou de Antoine-Jean Gros

Epoca napoleoniană și impactul ei asupra societății europene

Anii Consulatului și Primului Imperiu Francez (1799-1804) mai poartă și denumirea de epoca napoleoniană. Dictatura lui Bonaparte, apărând interesele burgheziei și ale noii elite militare, avea menirea de a preîntâmpina restabilirea Vechiului Regim și de a continua politica expansionistă a Franței în Europa. Războaiele napoleoniene au determinat schimbări esențiale în viața multor popoare. În anii 1809-1811, imensul Imperiu Francez se afla în plină putere. Prin acțiunile sale Napoleon a consolidat statul francez, impunând un ritm accelerat procesului de modernizare a Franței. Cu forța armelor modernizarea a fost impusă și altor state din Europa Occidentală. Așa cum imperiile nu sunt veșnice, după o perioadă de dezvoltare, Imperiul Francez a mers spre declin și în anul 1815 a luat sfârșit.

EVOCARE

- ◆ Cum s-a dezvoltat Franța în perioada Consulatului?
- ◆ Care a fost esența regimului bonapartist?
- ◆ Care au fost cauzele ascensiunii Imperiului Francez?

Jurământul magistraților deus Primului Consul, 25 decembrie 1799.
Tablou de Auguste Couderc

VOCABULAR

- Plebiscit
- Cod de legi
- Consulat
- Imperiu
- Blocadă continentală
- Bonapartism
- Coaliție antifranceză
- Abdicare
- Restaurație

• Franța în perioada Consulatului

Lovitura de stat din 18 brumar a avut ca urmare instaurarea în Franța a unei dictaturi sub forma **Consulatului**. Constituția anului al VIII-lea (1799) încredința puterea de stat la trei consuli aleși pentru un termen de 10 ani. Primul dintre ei, **Napoleon Bonaparte**, avea prerogative reale, iar ceilalți doi – consultative. Formal, s-a păstrat dreptul de vot pentru toți bărbații de la vârsta de 21 de ani, dar ei alegeau doar notabili. Din rândul acestora primul consul numea deputații camerelor legislative. S-au instituit 12 ministere, care stăteau în fruntea unui puternic aparat centralizat. Constituția a fost supusă unui plebiscit. Peste 3 milioane de francezi au votat pro și doar circa 1500 contra.

Consolidându-și puterea într-un răstimp scurt, Napoleon întreprinde cea de-a doua campanie în Italia, urmărind scopul de a restabili autoritatea franceză și de a distruge a II-a coaliție. Francezii au trecut Alpii pe un traseu greu accesibil prin trecătoarea Saint-Bernard și au ieșit în spatele austriecilor. Fiind în inferioritate numerică și având de 6 ori mai puține tunuri, ei au reușit o victorie impunătoare în bătălia de la **Marengo** (14 iul. 1800). Conform Tratatului de pace de la **Lunéville** (1801), Austria a recunoscut anexările anterioare ale Franței și rolul ei de arbitru necontestat în Italia. Anglia, singura din coaliție care mai putea opune rezistență, de asemenea a preferat pacea.

Victoriile obținute de Napoleon împotriva dușmanilor externi i-au consolidat puterea. În **1802** el s-a proclamat **consul pe viață** cu dreptul de a-și desemna succesorul, iar în **1804 împărat**.

• Codurile lui Napoleon

Scopul noului regim politic era valorificarea practică a unor realizări ale revoluției și consolidarea dominației burgheziei. Această dictatură, stabilită prin reducerea treptată a rolului structurilor parlamentare, avea un caracter ierarhic și strict centralizat.

Bazele legislative ale noii Franțe Napoleon le-a fixat în **Codul civil (1804)**, cunoscut sub numele **Codul lui Napoleon** – marele document al dreptului care a influențat întreaga legislație modernă europeană. El a legiferat realizările revoluției: egalitatea în fața legii, toleranța religioasă, abolirea privilegiilor, inviolabilitatea proprietății etc. În **1808** și **1811** au fost adoptate **Codurile comercial** și **penal**, care reglementau relațiile economice și prevedeau aspre pedepse pentru atentare la proprietatea privată.

Guvernarea lui Napoleon a fost și o perioadă de avânt economic. Revoluția industrială a luat ritmuri rapide. Indici considerabili de creștere a înregistrat industria textilă și metalurgică. Cu peste 1/3 a crescut volumul comerțului extern. Au fost ordonate finanțele prin înființarea Băncii Franței.

În politica socială, bonapartismul a manevrat abil între diferite categorii și a reușit să-și asigure un sprijin larg în rândurile poporului.

lui francez. Majoritatea emigranților nobili au fost amnistiați și s-au reîntors în Franța. Au fost recunoscute vechile titluri nobiliare și au fost înnobilate pentru merite deosebite multe persoane.

Învățământul a fost supus unei centralizări stricte și unui control riguros din partea statului. El avea menirea „*de a educa cetățeni devotați creștinei, împăratului, patriei și familiei*”. Față de alte sisteme de învățământ, cel instituit de Napoleon era mai progresist și a servit mai apoi ca model pentru alte state. Libertatea presei a suferit restricții considerabile. Din 73 de ziare 60 au fost închise, fiind instaurată o strictă cenzură asupra presei, editării cărților etc.

Una din direcțiile importante ale politicii interne era menținerea și înzestrarea armatei franceze la cel mai înalt nivel. După organizare, dotare, tactică și conducere strategică, ea era net superioară tuturor armatelor europene.

• Ascensiunea Imperiului Francez

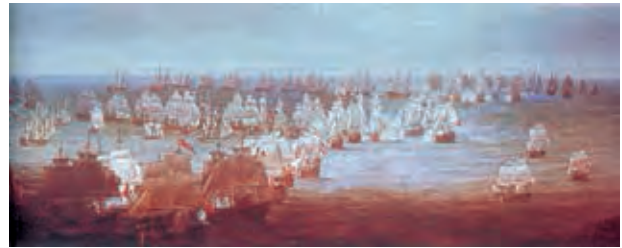
La 18 mai **1804** Senatul l-a proclamat pe Napoleon Bonaparte împărat al francezilor, iar la 2 decembrie el s-a încoronat solemn. Proclamarea imperiului însă nu a însemnat reîntoarcerea la Vechiul Regim.

După încoronare, Napoleon pregătea intervenția în Anglia, dar supremația maritimă engleză și formarea unei noi coaliții antifranceze anglo-austro-ruse au dus la amânarea acestor planuri. În bătălia de la **Trafalgar** (21 octombrie 1805), flota engleză sub comanda amiralului Nelson a distrus flota franco-spaniolă, asigurând pe viitor independența Marii Britanii.

Pe uscat victoria era de partea francezilor. La 2 dec. **1805**, la un an de la aniversarea încoronării lui Napoleon, a avut loc bătălia de la **Austerlitz** („bătălia celor trei împărați”). A fost una din cele mai mari victorii militare ale lui Napoleon. Armatele ruso-austriece ale împăraților Alexandru I și Francisc al II-lea au suferit o înfrângere catastrofală, pierzând peste 15.000 de morți și 20.000 de prizonieri. Francezii pierdură doar 7.000 de soldați. Conform Tratatului de pace de la Presburg, Habsburgii au pierdut Veneția și Dalmația.

Împăratul francez a început croirea hotarelor după bunul său plac. În 1806, din 16 state germane el a creat **Confederația Rinului**, al cărei protector a devenit. Pe tronurile Olandei și Neapoleului au fost așezați frații săi.

Anglia și Rusia au continuat să se opună, constituind cea de-a IV-a coaliție, la care au aderat Prusia și Suedia. La 14 oct. **1806**, în două bătălii în aceeași zi, de la Jena și Auerstadt, conduse de Napoleon și mareșalul **Davous**, a fost distrusă întreaga armată a Prusiei. Francezii nu au mai

Bătălia de la Trafalgar, 1805. Tablou de Nicholas Pocock

întâlnit nicio rezistență și, în timp de 2 săptămâni, au supus cea mai mare parte a țării, intrând triumfător în Berlin.

În capitala Prusiei, Napoleon a semnat în **1806** un decret despre **Blocada Continentală** (Sistemul Continental) prin care declara Insulele Britanice și coloniile lor în stare de blocadă și interzicea tuturor teritoriilor supuse Franței să facă comerț cu ele. Anglia a răspuns cu contrablocada și instituirea controlului asupra comerțului maritim al țărilor neutre.

În iarna și vara anului **1807** a fost învinse și armatele Rusiei în bătăliile de la Eylau și Friedland. După ce s-au întâlnit la **Tilzit**, Napoleon și Alexandru I din dușmani s-au transformat în aliați. Rusia recunoștea toate cuceririle franceze în Europa în schimbul libertății acțiunilor sale în Balcani și Suedia. Prin mijlocirea lui Alexandru I a fost semnat tratatul de pace cu Prusia, care a fost lipsită de unele teritorii. Pe contul acestora s-au format Regatul Westfalia, în frunte cu un frate al lui Napoleon, și Ducatul Varșoviei, condus de regele Saxoniei.

Schimbările teritoriale au continuat și în Vest. În 1807, sub pretextul nerespectării prevederilor blocadei, trupele franceze, în alianță cu cele spaniole, au ocupat Portugalia. În următorul an, regele Spaniei, fiind atras într-o cursă, a fost impus să abdice în favoarea fratelui lui Napoleon, Joseph. Profitând de greutatea lui Napoleon pe Peninsula Pirineică, unde acesta trimise 300.000 de soldați,

Napoleon la Austerlitz, 1805. Tablou de François Gérard

Anglia și Austria au organizat cea de-a V-a coaliție antifranceză. Soarta războiului a hotărât-o bătălia de la **Wagram** (iulie 1809). Francezii iarăși au adus o înfrângere distrugătoare austrieților.

• Apogeul imperiului napoleonic

Franța, readusă la „hotarele sale naturale” (Rinul, Alpii și Pirineii), stăpâna Regatul Italiei, Peninsula Iberică, Confederația Rinului, Neapolul, Elveția, Ducatul Varșoviei, Provinciile Ilirice etc. Rusia îi era aliată, iar Prusia și Austria, în mare parte, depindeau de Napoleon și erau obligate să-i pună la dispoziție armatele. Doar Angliei nu i-au fost știrbite atribuțiile și interesele statale.

Nemaîntâlnind nicio rezistență, Napoleon continua croirea hotarelor după bunul său plac. Triestul, Croația, Carintia și alte teritorii luate de la Austria, împreună cu Dalmația, s-au declarat Provinciile Ilirice ale Franței. Papa a fost dus forțat în Franța, Roma fiind declarat oraș al Imperiului Francez. În 1810 Franța a anexat Olanda, iar în 1811 – regiunile germane de pe litoralul Mării Nordice.

• Impactul dominației franceze asupra popoarelor europene

Imperiul Francez îngloba și domina multe popoare, care se aflau la diferite nivele de dezvoltare social-economică. Indiferent de acestea, cuceririle franceze peste tot au fost urmate de reforme în spiritul revoluției: abolirea drepturilor feudale, egalitate civilă, libertate individuală etc. Inițial, elitele naționale locale, în mare parte, au salutat acțiunile lui Bonaparte. Dar cu timpul, ocupația militară pe termen lung, impozitele și recrutările, înțetirea exploatarea au

duș la nașterea rezistenței îndreptate împotriva dominației franceze. Germanii, italienii și mai ales spaniolii tot mai des se răscolau.

Cu toate că după propriile afirmări, Napoleon urmărea scopul „*aglomerării și concentrării popoarelor*” și de a constitui o Europă unită, el nu a întreprins acțiuni de unificare națională. Stabilirea frontierelor se făcea în funcție de conjunctura politică sau chiar de ambițiile personale, fără a ține cont de principiile naționale.

• Declinul și căderea Primului Imperiu

Ambițiile lui Napoleon de a nu mai împărți dominația cu alți monarhi, ci de a stăpâni totul singur, precum și divergențele referitor la zonele de influență au produs ruptura dintre Franța și Rusia. În iunie **1812**, „*marea armată*” a lui Napoleon, în număr de peste 500.000 de soldați, a trecut râul Neman.

Încercarea de a zdrobi armatele ruse pe fiecare în parte, în regiunile de hotar, a eșuat. Comanda armatelor ruse a fost preluată de **Kutuzov**, care s-a retras organizat. Cea mai mare bătălie din cadrul campaniei s-a dat la **Borodino**, la 110 km vest de Moscova. După 14 ore de lupte, soldate cu moartea a peste 90.000 de soldați din ambele părți, rușii iar s-au retras și au părăsit **Moscova**.

Kutuzov, între timp, a refăcut armata. Apropierea gerurilor și lipsa de alimente l-au decis pe Napoleon să se retragă, dar retragerea s-a transformat într-un dezastru. Împăratul a părăsit armata, care a suferit o ultimă înfrângere la trecerea râului **Berezina**, și s-a reîntors la Paris. Din „marea ar-

EUROPA ÎN PERIOADA CONSULATULUI ȘI PRIMULUI IMPERIU FRANCEZ (1789-1812)

■	Franța în 1799
■	Teritorii anexate de Franța în 1799-1811 (cu indicarea anului anexării)
■	Statele dependente de Franța
■	Teritorii anexate de Imperiul Rusiei în anii 1800-1812
⋯	Lupte de rezistență împotriva dominației franceze
▲▲▲	Blocada continentală
✕	Bătălii mai importante

Localizează pe hartă direcțiile politicii externe ale Franței în epoca napoleonică. Indică, pe harta de contur, bătăliile importante și anii în care au avut loc.

mată” au ieșit din Rusia doar 20-30.000 de ostași.

La începutul anului **1813** armatele ruse au trecut pe teritoriul Prusiei. Aceasta s-a alăturat Rusiei și, împreună cu Anglia și alte state, au format cea de a VI-a coaliție antifranceză. Austria inițial a ocupat o poziție neutră.

La 16-19 oct. **1813** a avut loc **bătălia de la Leipzig** („bătălia Națiunilor”). A fost cea mai mare confruntare a epocii, la care au luat parte peste 500.000 de soldați din ambele părți, originari din majoritatea țărilor europene. Pe câmpul de luptă au rămas peste 100.000 de morți și răniți, circa 55 000 din rândul trupelor napoleoniene. Francezii, înfrânți dar nu distruși, s-au retras după Rin.

La începutul anului 1814, Napoleon a obținut încă șase victorii, considerând „că a încălțat cizmele italiene”, dar acestea au fost ultimele. Franța, care purtase războaie timp de două decenii, nu mai era în stare să opună rezistență, cu toate că era condusă de cel mai talentat comandant de oști pe care l-a avut vreodată.

La 30 martie, profitând de trădarea unor generali și politicieni francezi, armatele aliaților, în număr de 100.000, s-au apropiat de Paris. Napoleon, care a fost ocolit, s-a grăbit spre capitală, dar a întârziat. La 31 martie trupele aliate au intrat în Paris. Disperat de faptul că francezii nu mai opun rezistență și de trădarea unor mari demnitari, la insistența generalilor, Napoleon a abdicat în favoarea feciorului său.

După intrarea aliaților în capitală, rege al Franței a fost proclamat **Ludovic al XVIII-lea**, fratele regelui decapitat. Napoleon, păstrându-i-se onorurile, a fost exilat pe insula Elba. Prin „Carta din 1814”, document care fixa în linii majore noua orânduire politică, Franța a devenit **monarhie constituțională**, care recunoștea numeroase schimbări din perioada revoluției și a imperiului.

Între timp, Napoleon a părăsit Elba și a debarcat cu peste 1000 de soldați în sudul Franței. Lansând un apel către popor, el, fără obstacole, a ajuns la Paris și s-a proclamat stăpân al Franței.

Speriați, aliații au făcut compromise reciproce și au format ultima coaliție antifranceză, care a hotărât definitiv soarta lui Napoleon. La **18 iunie 1815** a avut loc **bătălia decisivă** a epocii napoleoniene – la **Waterloo**.

După înfrângere Napoleon a fost impus să abdice pentru a doua oară în favoarea feciorului său, iar el a fost exilat pe ins. Sf. Elena, unde a murit în **1821**.

• **Congresul de la Viena**

După prima abdicare a lui Napoleon, în capitala Austriei s-au întrunit 216 delegați ai tuturor puterilor europene, cu excepția Imperiului Otoman. Rolul determinant l-au avut reprezentanții marilor

Bătălia de la Waterloo. Generalul englez Hill imploră ultimele rămășițe ale Gărzii imperiale franceze să se predea. Tablou de R. Hillingford

puteri biruitoare: Rusia (Alexandru I), Anglia (lordul Castlereagh), Austria (cancelarul Metternich), Prusia (Frederic-Wilhelm al III-lea).

Prin **Actul final** (9 iun. 1815), Franța a fost readusă la hotarele de până la 1792, la tronul ei fiind ridicată **Bourbonii** în conformitate cu prevederile „Cartei din 1814”. Anglia și-a reconfirmat anexările coloniale pe contul Franței, Olandei și Spaniei, din timpul Revoluției Franceze și al războaielor napoleoniene. Rusia a confirmat anexarea **Finlandei** (1809) și a anexat cea mai mare parte a **Ducatului Varșoviei**. S-a legiferat fărâmițarea politică a Germaniei în 34 de monarhii și 4 orașe libere. Italia, de asemenea, rămânea fărâmițată în 7 state. Austria și-a refăcut hotarele după pierderile teritoriale de la începutul secolului și a anexat și reanexat Dalmația, Lombardia, Venetia și Galiția de Est. Belgia a fost anexată la Olanda, formând Regatul Țărilor de Jos, care includea și Luxemburgul. Norvegia a fost luată de la Danemarca și transmisă Suediei. Elveția și-a redobândit independența în hotare lărgite și a fost declarată stat confederativ veșnic neutru.

La propunerea lui Alexandru I, monarhii Austriei, Prusiei și Rusiei au semnat actul despre formarea Sfintei Alianțe. Sarcina sa a fost să păstreze echilibrul de forțe în Europa în baza principiilor monarhice ale legitimității.

Monarhii împart harta Europei. Caricatură de epocă

A Jurământul consulului Napoleon, 1802

Jur să respect Constituția și libertatea conștiinței [...], să mă opun reînțarcerii vechilor instituții feudale, nicio-dată să nu duc război, decât numai în cazul apărării și gloriei republicii, să folosesc puterea numai pentru binele poporului, de la care eu am primit-o.

B Codul civil al lui Napoleon

Art. 544. Proprietatea este dreptul de a se folosi și a decide în privința obiectelor de proprietate în modul cel mai absolut.

Art. 545. Nimeni nu poate fi impus la cedarea proprietății sale, numai dacă aceasta nu se face pentru folosul public și în schimbul unei drepte și echitabile despăgubiri.

Art. 546. Proprietatea asupra unui obiect (lucru) mobil sau imobil dă dreptul la proprietate asupra a tot ce acest obiect produce.

Precizează care a fost importanța Codului civil al lui Napoleon pentru Franța și pentru popoarele europene.

C Despre rolul religiei în societate

„Societatea nu poate exista fără religie. Când un om moare de foame alături de alții, care au de toate din belșug, el nu poate să se împace cu această inegalitate, dacă nu ar fi puterea care i-ar spune: Așa este voința lui Dumnezeu.”

„Cincizeci de episcopi emigranți și plătiți de Anglia conduc azi clerul francez. Influența lor trebuie distrusă; autoritatea Papei este necesară pentru asta. El îi destituie sau îi face să demisioneze. Declarăm că catolicismul este religia majorității francezilor, trebuie atunci să organizăm cultul. Primul Consul numește episcopii, Papa îi confirmă. Ei numesc preoții, statul îi plătește. Ei depun jurământ. Vom deporta pe aceia care nu se supun... Papa confirmă vânzarea bunurilor clerului, el sfințește astfel Republica... Se spune că sunt papist, nu sunt nimic, am fost musulman în Egipt, voi fi catolic aici pentru binele națiunii.”

Napoleon

Unii afirmă că, după convingerile religioase, Napoleon a fost catolic, alții - ateist, iar cei de-ai treilea - deist. În baza spuselor lui personale, deduce care a fost atitudinea sa față de religie și biserică.

D Scrisoare a lui Napoleon către Jozefina

„Bătălia de la Austerlitz e cea mai frumoasă din toate care le-am reputat: patruzeci și cinci de drapele, peste 150 de tunuri, stindardele Gărzii Prusiei, 20 de generali, 30.000 de prizonieri, peste 20.000 de morți: un spectacol oribil!”

E Blocada Insulelor Britanice

Art. 1. Orice comerț și corespondență... sunt interzise...

Art. 3. Orice individ supus al Angliei... va fi declarat prizonier de război.

Art. 4. Orice... proprietate ori marfă aparținând unui supus al Angliei va fi declarată confiscată.

Art. 5. Comerțul cu mărfuri engleze este interzis și orice marfă engleză... este declarată confiscată.

Art. 8. Orice vas care, printr-o declarație falsă, va contraveni dispozițiilor de mai sus va fi reținut și confiscat, ca și cum el ar fi proprietate engleză.

Decretarea blocadei continentale, 21.11.1806

F Napoleon I, Memorii

„Una din cele mai importante idei ale mele a fost aglomerarea, concentrarea popoarelor unite din punct de vedere geografic, dar dezbinat prin revoluții și acțiunea politică. Sunt împrăștiați în toată Europa mai mult de 30 milioane de francezi, 15 milioane de spanioli, 15 milioane de italieni și 30 milioane de germani. Intenția mea era să creez din fiecare din aceste popoare un stat național separat.”

„Cea mai sângeroasă bătălie pe care am dat-o a fost cea de sub Moscova [Borodino]. Francezii au fost destoinici de a învinge, iar rușii s-au văzut destoinici de a nu fi învinși [...]. Aici am pierdut 43 [apoi s-a precizat că 48] dintre cei mai buni generali [luând în prizonierat doar 700 de soldați].”

Ce avea în vedere Napoleon prin crearea unui stat național separat? Poate oare fi realizat acest obiectiv de către forțe din afară? Argumentează.

G Napoleon: Autoapreciere despre merite

„Adevarata mea glorie nu constă în a fi câștigat 40 de bătălii; Waterloo va șterge amintirea atâtor biruințe. Dar ceea ce nu poate fi uitat, ceea ce va trai veșnic, este Codul meu Civil”.

„Eu pot să înșel ușor un politician sau un militar, dar nu sunt în stare să înșel o simplă gospodină care, zilnic, se duce la piață după produse. Poporul trebuie să aibă mai multă pâine ieftină...”

Napoleon I

H Actul de constituire a Sfintei Alianțe

„Art. I. Conform preceptelor Sfintelor Scripturi, care prescriu tuturor oamenilor de a se considera ca frați, cei trei monarhi contractați [...] își vor acorda în orice ocazie și în orice loc asistență [...] pentru a proteja Religia, Pacea și Dreptatea.”

Frantz, Frederic-Wilhelm II, Alexandru I

Cum crezi, pot oare fi protejate așa valori ca religia, pacea și dreptatea prin metode de reprimare împotriva altor națiuni?

Afirmarea identităților naționale

Revoluția Franceză și războaiele napoleoniene au inclus în orbita influenței lor toate statele europene și au constituit un moment de cotitură în istoria universală. Printre marile idealuri generate și răspândite de francezi a fost și ideea că fiecare popor constituie o națiune individualizată față de altele prin limbă, istorie, cultură, tradiții. Suprapusă cu „Declarația drepturilor”, ideea identității naționale sugera că fiecare națiune trebuie să fie liberă și suverană.

Napoleon nu era pe deplin conștient de acest lucru. El urmărea scopul ca popoarele europene să fie unite în confederații după principiul național, așa ca Provinciile Ilirice, Confederația Rinului, Marele Ducat al Varșoviei etc. Dar tot el dorea ca ele să fie supuse autorității Franței și proprii sale persoane pentru îndeplinirea grandioaselor planuri de dominație mondială.

Reacția națiunilor europene cucerite de francezi a evoluat logic, conform desfășurării evenimentelor. Inițial, în regiunile mai avansate din punct de vedere social-economic, Napoleon a fost primit ca un eliberator și un purtător al înaltelor idealuri ale Revoluției Franceze, cu atât mai mult că se declara „război palatelor, pace cocioabelor”. În regiunile mai înapoiate chiar de la bun început, dominația franceză a fost primită cu ostilitate. Ea a adus cu sine și împovărătoare contribuții de război, impozite, jafuri, recrutări. Aceste condiții au accelerat procesul de afirmare a identităților naționale ale popoarelor europene. De exemplu printre germani a devenit răspândită opinia că, în ciuda faptului că sunt dezbinați în diferite state, toți ei au aceeași proveniență, același trecut istoric, o limbă comună și, în cele din urmă, reprezintă o națiune.

1. Descrie principalele etape ale guvernării lui Napoleon, limitele lor cronologice și caracteristicile majore.
2. Explică dublul aspect al dominației franceze în Europa.
3. Caracterizează factorii care au condiționat stabilirea supremației franceze asupra altor popoare europene.
4. Realizează o caracterizare a lui Napoleon I. Argumentează caracterul contradictoriu al acestei personalități.
5. Formulează 3-5 întrebări pe care eventual le poți adresa lui Napoleon, din partea:
  - unui revoluționar francez;
  - unui conducător militar;
  - unui monarh european;
  - unor cetățeni cu convingeri politice monarhiste și liberale.
6. Apreciază urmările majore ale epocii napoleoniene pentru evoluția societății europene.

**EUROPA
DUPĂ
CONGRESUL
DE LA VIENA
(1815)**

Localizează pe hartă schimbările teritoriale care s-au produs în Europa conform hotărârilor Congresului de la Viena.

Absolutismul luminat în Europa în secolul al XVIII-lea

Absolutismul luminat, numit și despotism luminat, a reprezentat practici politice și curente de idei practicate de monarhii din centrul și estul Europei în sec. al XVIII-lea. Influențați de ideile iluminismului și urmărind scopul întăririi puterii personale, ei au inițiat o serie de reforme importante prin care au obținut statutul de mari puteri europene. Cei mai cunoscuți monarhi luminați au fost Frederic al II-lea, în Prusia, Maria Tereza și Iosif al II-lea, în Imperiul Habsburgic, și Ecaterina a II-a, în Rusia. În Țările Române, o astfel de politică a promovat Constantin Mavrocordat.

EVOCARE

- ◆ Ce impact au avut evenimentele din Franța de la răscrucea secolelor XVIII-XIX asupra popoarelor europene?
- ◆ Care erau principalele probleme cu care se confrunta societatea modernă la începutul secolului al XIX-lea?
- ◆ Care era principala deosebire între conservatorism și liberalism?

● Absolutismul luminat

Ca și predecesorii lor, despoții luminați insistau asupra provenienței divine a puterii monarhice. și, totodată își creau o imagine de „părinți” protectori ai supușilor, de care au grijă și pentru bunăstarea cărora se străduie. Ei au făcut importante reforme în domeniul administrației, justiției, finanțelor, învățământului etc. pentru a consolida statul feudal prin introducerea unor politici și practici moderne ale vecinilor occidentali.

În literatură și opinia publică a timpului, absolutismul luminat a fost primit binevoitor și chiar adesea aclamat. Un exemplu elocvent în acest sens este Voltaire, dar și alți mari iluminiști, care au întreținut contacte strânse cu monarhii luminați, uneori fiind chiar și protejați de ei. Marii filosofi ai timpului nu doar criticau Vechiul Regim, dar și propuneau reforme care urmau să fie îndeplinite de stat (monarh) în interesul cetățenilor. Alianța filosofilor și monarhilor era o trăsătură importantă a epocii. Primii urmăreau scopul introducerii rațiunii în guvernarea statului, iar cei din urmă – modernizarea propriilor posesiuni, fără limitarea prerogativelor absolutiste.

● Imperiul Habsburgic. Maria Tereza și Iosif al II-lea

După Războiul de Treizeci de Ani (1618-1648), Austria, în fruntea căreia se găsea dinastia Habsburgilor, ținea sub stăpânirea sa mai multe state germane, Cehia și alte pământuri slave, precum și cea mai mare parte din Ungaria și teritorii din Italia de Nord. La sfârșitul sec. al XVII-lea, în cursul războiului antiotoman din anii 1683-1699, a început expansiunea Habsburgilor spre sud-estul Europei. Ei ocupă întreaga Ungarie, Transilvania, populată de români, o parte din Slovenia și Croația, iar în anul 1713 și Banatul.

Problemele interne și insuccesele în războiul cu Turcia (1736-1739) și cel pentru succesiunea la tronul Austriei (1740-1748) i-au obligat pe Habsburgi să îndepluiască un șir de reforme. În anul 1740, pe tronul Austriei a urcat Maria Tereza (1740-1780). În primul rând, ea a întărit aparatul militaro-administrativ. Armata de mercenari a fost înlocuită cu cea de recruți pe viață. Reformele necesitau resurse financiare și, cu acest scop, a fost modernizat sistemul fiscal și de impozitare, fapt care a dus la o ameliorare relativă a situației țăranilor. S-au interzis torturile corporale medievale și s-a redus aplicarea pedepsei cu moartea.

Urmări importante a avut reforma învățământului. În spațiul rural s-au deschis școli pentru copii de țărani, iar în orașe – școli normale. Au fost favorizate universitățile, în care încep să predomine disciplinele laice.

Urmașul Mariei Tereza, Iosif al II-lea, a continuat și a aprofundat reformele inițiate de mama sa. El a desființat ordinele călugărești și a emis Edictul de toleranță religioasă pentru necatolici, a desființat cenzura cuvântului scris. S-a acordat o mai mare atenție regiunilor de la periferiile imperiului. Răscoala din Transilvania de sub conducerea lui Horea, Cloșca și Crișan I-a determinat pe Iosif al II-lea să întreprindă

Maria Tereza cu familia. Tablou de Martin van Meytens, 1754, Palatul Schönbrunn

VOCABULAR

- Regim feudal-absolutist
- Iluminism
- Absolutism
- Absolutism iluminat
- Iobăgie

cea mai importantă și mai radicală reformă. El a emis Patenta de desființare a iobăgiei.

În ciuda intențiilor nobile și a unor progrese, reformele absolutismului luminat al lui Iosif al II-lea nu au atins bazele sistemului feudal-absolutist din imperiul său. La sfârșitul vieții, aflându-se pe patul de moarte și sub puternica impresie a Revoluției Franceze, el a anulat majoritatea reformelor, cu excepția Edictului de toleranță și a Patentei de desființare a iobăgiei.

Urcarea la tron a lui Leopold al II-lea a marcat începutul unei perioade de reacție. Aceasta a dus la numeroase mișcări sociale și naționale, precum mișcarea Supplex-ului în Transilvania. Revendicările din memoriul de la 1791 cereau pentru români drepturi egale cu celelalte națiuni și reprezentarea proporțională în funcțiile publice.

● Prusia. Frederic Wilhelm al II-lea

În 1650, Electoratul Prusia, care fusese dependent de Polonia, a fost anexat la Brandenburg de către Frederic Wilhelm din dinastia Hohenzollern. La sfârșitul sec. al XVII-lea s-a constituit statul Brandenburg-Prusia, cu capitala la Berlin. În anul 1701, Marele Elector s-a încoronat rege cu numele Frederic I (1701–1713). Prusia devine regat și în sec. al XVIII-lea, mărindu-și cu mult teritoriul, se transformă într-un stat puternic.

Devenind rege, Frederic al II-lea cel Mare (1740–1786), deja puternic influențat de iluminism, a perfecționat legislația, a finanțat numeroase construcții, a încurajat dezvoltarea învățământului, deschizând numeroase școli tehnice. Politica lui de reforme, numită politica absolutismului luminat, nu a avut atât scopul de a încuraja dezvoltarea capitalismului, cât de a asigura financiar ambițiile sale politico-militare și de a păstra și întări regimul feudal absolutist.

Politica internă era orientată spre apărarea intereselor nobilimii și armatei, care era una din cele mai numeroase și mai bine instruite din Europa. Pentru a îmbunătăți situația economică și financiară, Frederic al II-lea a anulat iobăgia în domeniile regale și a interzis alungarea țăranilor de pe moșiile feudale. Erau încurajate acele ramuri economice care deserveau armata, mai ales producția de armament și cea textilă. Deoarece Prusia dispunea de un teritoriu imens, dar cu o populație rară, regele a stimulat intrarea în țară a emigranților din diferite țări ale Europei, folosind experiența lor bogată în domeniul economiei și al culturii.

Scopul politicii externe a lui Frederic al II-lea era acapararea de noi teritorii, reducerea influenței Austriei în Imperiul Romano-German și ridicarea prestigiului Prusiei în Europa. În anii 1740–1748

Prusia a participat la războiul pentru moștenirea tronului austriac, în urma căruia obține Silezia, pe care o păstrează și după Războiul de Șapte Ani. Frederic al II-lea a fost inițiatorul primei împărțiri a Poloniei (1772), Prusia lărgindu-și teritoriul pe socoteala pământurilor poloneze.

Frederic al II-lea al Prusiei. Tablou de A. Graff, Colecția Sanssouci

● Rusia. Ecaterina a II-a

În prima jumătate a secolului al XVIII-lea Rusia a intrat într-o nouă perioadă a istoriei sale. Reformele lui Petru I (vezi studiul de caz) au transformat Moscovia medievală într-un puternic imperiu. În anul 1762, în urma unei lovituri de stat, la tronul Rusiei a urcat Ecaterina a II-a (1762–1796).

În prima perioadă a domniei, împărăteasa a convocat o comisie specială cu scopul de a „consulta poporul” și a înfăptui reforme importante. Ea a prezentat deputaților un document din 506 de articole, numit *Nakaz*. Dar, spre deosebire de alți monarhi, Ecaterina doar a declarat că intenționează să înfăptuiască reforme iluministe. În practică nu a fost transpus niciun articol din cele proiectate. Dimpotrivă, domnia Ecaterinei a fost apreciată ca „veacul de aur al dvorenimii ruse”. Prin eforturile țarinei, iobăgia atinse apogeul său istoric. Stăpânii au primit drepturi excesiv de largi asupra iobagilor, care puteau fi deportați la munci silnice și pierdeau ultimul lor drept de a se plânge pe dvoreni.

Întetirea asupra feudală a fost urmată de numeroase tulburări sociale. În 1773, ele au evoluat într-un război țărănesc sub conducerea lui Emilian Pugaciov. Rebelii au fost înfrânți abia după doi ani de lupte de un numeros corp de armată sub conducerea generalului Suvorov, iar conducătorul lor – executat. Represaliile au continuat, curmând viața a peste 20.000 de țărani.

În urma războiului ruso-turc din 1768–1774 și a tratatului de la Kuciuk-Kainargi, Rusia și-a extins hotarele până la Bugul de Sud, a obținut dreptul de liberă navigare pe Marea Neagră și a declarat „independența” Crimeei, pe care mai târziu a anexat-o.

Între 1787 și 1792 s-a declanșat războiul ruso-austro-turc. Rusia a ieșit învingătoare și, conform tratatului de pace de la Iași (1792), și-a extins hotarele până la Nistru.

Voltaire, vizitat de regele Frederic al II-lea în timpul șederii sale în Prusia (1750-1753). Gravură de P. Baquoy, 1800

A Din scrisoarea lui Frederic al II-lea lui Voltaire, 1741

„Truda neîntreruptă [...] nu-mi lasă timp pentru sentimentul natural de jale. De când mi-am pierdut tatăl, am ajuns să cred că datoria mea este să mă dedic în întregime țării mele. În acest sens am muncit pe cât am putut mai bine pentru a lua cele mai urgente măsuri pentru binele public. Am început imediat să măresc puterea militară a statului [...] Am pus fundațiile unei noi Academii. Am înființat un Colegiu nou pentru comerț și industrie. Angajează pictori și sculptori...”

Cum se explică apariția în secolul al XVIII-lea a unei „alianțe” între filosofi și monarhi?

B Din Patenta de desființare a iobăgiei

Iosif al II-lea Habsburg. Tablou de Joseph Hickel, sec. al XVIII-lea

1. Iobăgia, încât era până acum vecinică datorie, și așa de pământ legat ca să nu se mai poată muta iobagul într-alt loc, de aicea înainte cu totul o stricăm și nici voim ca acest nume de iobag mai mult într-această înțelegere să se ție [...] și așa pe toți și pe fiecare oameni cu mutare slobodă îi numim.

2. Voim ca fiștecare [...] să fie a se însura și fără de slobozania domnului său, a se deprinde la carte și la învățatură, a deprinde meșteșuguri... (Iosif al II-lea Habsburg, 1781)

Ce importanță a avut desființarea șerbiei în Imperiul Habsburgic pentru țărani și alte categorii de populație?

C Documente contradictorii ale împărătesei Ecaterinei a II-a

„Egalitatea cetățenilor constă în aceea că ei toți trebuie să se supună acelorași legi.”

(Nacazul Ecaterinei a II-a, 1767, Art. 34)

„Persoana cu rang de nobil nu poate fi judecată decât de egalii săi.”

(Carta nobilimii, 1785)

„Aici zace Ecaterina a II-a [...] N-a dorit decât binele țării sale și a încercat să dăruiască supușilor săi fericire, libertate și bunăstare. A acordat cu ușurință iertarea și n-a urât pe nimeni. Tolerantă, modestă și veselă, a avut un spirit republican (!) și o inimă caritabilă...”

(Inscripția de pe mormântul Ecaterinei a II-a, redactată de ea înainte de moarte)

Explică caracterul contradictoriu al guvernării împărătesei Ecaterina a II-a.

D Georgeta Filiti despre biblioteca lui Constantin Mavrocordat

„... Această bibliotecă de la Văcărești rămâne memorabilă prin manuscrisele pe care le-a adăpostit. Din puținele mărturii ale contemporanilor aflăm despre cât de mult timp își petrecea vodă [domnitorul Constantin Mavrocordat] în bibliotecă. Mai sunt unele mărturii colaterale, din care noi putem trage concluzii foarte limpezi: organizează învățământul sătesc, face o administrare a țării, împărțind-o în județe, fiecare județ cu conducătorii săi, numiți ispravnici. Adică stabilește impozitele. Legea, oricât e de severă, era lege, fără nicio lege însemna fărădelege. Lucrurile încep cât de cât să se aranjeze. El este grec, dar începe să învețe românește și cei care vor să fie agreabili în fața lui și i se adresează în greacă nu mai au influență. Îi spune clientelei cu care venise de la Constantinopol să învețe limba țării.”

Constantin Mavrocordat, domnitor al Țării Românești (1730, 1731-1733, 1735-1741, 1744-1748, 1761-1763) și al Moldovei (1733-1735, 1741-1743, 1748-1749, 1769)

Determină caracterul specific al reformelor îndeplinite de Constantin Mavrocordat în Țările Române.

Împăratul Petru I al Rusiei.
Tablou de P. Delaroche, 1838

Reformele lui Petru I în Rusia

În secolul al XVII-lea multe țări din Europa Occidentală au pășit pe calea modernizării. Rusia continua să rămână un stat feudal-iobăgist. Pentru lichidarea înapoierii sale social-economice erau necesare reforme radicale. Un merit colosal în realizarea lor îi revine lui Petru I, supranumit cel Mare (1682-1725), care a transformat Rusia dintr-o Moskovie depărtată, fără acces la mările navigabile și puțin cunoscută în Europa, într-un mare imperiu, care va pretinde în viitor la un rol de frunte în afacerile europene.

La începutul domniei sale, Petru a întreprins o călătorie în Europa sub numele unui simplu militar Petru Mihailov. La întoarcere, el a decis declanșarea unui radical proces reformator, care a avut scopul „europenizării Rusiei”.

În 1711, în locul Dumei boierești a fost instituit Senatul, organ suprem al puterii executive și judiciare, membrii cărui erau numiți de țar. În 1717-1718, în locul prikazurilor au fost organizate 12 colegii (ministere), care conduceau anumite sfere ale administrației de stat. Rusia a fost împărțită în 8 gubernii, în frunte cu guvernatori numiți de țar. Guberniile au fost împărțite în 50 de provincii, în frunte cu voievozi.

S-a schimbat și situația bisericii, care a fost luată sub controlul țarului. În 1721 a fost format Sinodul, subordonat Senatului. A fost întemeiată o puternică armată regulată, în care recruții făceau serviciul militar pe viață.

Transformări au avut loc și în domeniul învățământului, al culturii, al științei. Au fost înființate școli laice elementare și speciale de medicină, de ingineri, de navigație ș.a. A început să apară prima gazetă rusă – „Vedomosti”, a fost deschisă prima bibliotecă, înființat primul muzeu – Kunstkamera, instituite primele farmacii, organizat teatrul, fondată Academia de Științe. În societatea rusă arhaică se introduceau portul și obiceiurile europene.

În politica externă, țarul urmărea scopul extinderii hotarelor spre sud și asigurarea ieșirii la Marea Baltică. La începutul Războiului Nordic cu Suedia (1700-1721), în 1703, din ordinul lui Petru I a fost începută construirea unui oraș nou – Sankt Petersburg, devenit noua capitală. A urmat bătălia de la Poltava (1709), după care, înfrânt, regele Suediei, Carol al XII-lea, s-a refugiat în raiaua Bender. Încercarea lui Petru I din 1711, în alianță cu D. Cantemir, de a ieși la Marea Neagră a eșuat. Țarul a reluat ofensiva în direcția baltică și, după câteva bătălii navale, a impus suedezilor pacea. El a anexat litoralul Mării Baltice și s-a proclamat împărat. Astfel, Rusia a devenit putere maritimă europeană.

Demonstrează prin exemple concrete că reformele îndeplinite de țarul Rusiei, Petru I, au avut un impact deosebit asupra transformărilor ulterioare din societatea rusă.

1. Explică cauzele apariției în secolul al XVIII-lea a unui nou tipuri de monarhi?
2. Descrie scopul de bază al absolutismului lămurat și caracterul limitat al reformelor declarate.
3. Caracterizează problemele interne cu care se confruntau Imperiul Habsburgic și Imperiul Rusiei.
4. Compară manifestările absolutismului lămurat în Imperiul Habsburgic, Prusia și Imperiul Rusiei. Identifică asemănări și deosebiri.
5. Analizează consecințele reformelor din Imperiul Habsburgic și Imperiul Rusiei pentru diferite popoare din componența acestora.
6. Apreciază guvernările monarhilor iluminați: Maria Tereza, Iosif al II-lea, Frederic Wilhelm al II-lea, Petru I, Ecaterina a II-a, Constantin Mavrocordat.

Împărăteasa Ecaterina a II-a a Rusiei.
Tablou de F. Rokotov, 1763

Organizarea politică a Principatelor Române în secolele XVII-XVIII

Începând cu mijlocul secolului al XVII-lea, mai ales în secolul al XVIII-lea, datorită evenimentelor politico-militare și social-economice, în multe state europene au loc transformări semnificative în toate domeniile. În Europa de Sud-Est se intensifică rivalitatea dintre marile puteri. Transilvania va fi ocupată de Habsburgi (1667-1688). Țara Românească și Moldova vor deveni mai dependente de Imperiul Otoman, dar cu păstrarea autonomiei.

EVOCARE

- ◆ Care era organizarea politică a Principatelor Române în prima jumătate a sec. al XVII-lea? Numește domnitorii care și-au impus autoritatea în această perioadă?
- ◆ Ce impact asupra Principatelor a avut suzeranitatea otomană?

Actorul Matei Millo în costum de teatru, costum de mare boier fanariot din piesa „Prăpăștiile Bucureștiului”. Anii 1860. Biblioteca Națională a României

VOCABULAR

- Națiunile (stărilor) Transilvaniei
- Fanarioți
- Mazilire
- Suzeranitate
- Diploma leopoldină

• Organizarea politică a Principatelor în a doua jumătate a secolului al XVII-lea – începutul secolului al XVIII-lea

Dominația otomană și creșterea rivalității imperiilor vecine pentru influență în Principate au provocat schimbări în organizarea internă a societății românești, care, în cea mai mare parte, reprezenta o continuitate a structurilor politice, administrative, judiciare, militare și religioase din perioada precedentă.

Domnii erau conducători unipersonali ai puterii legislative, executive, judiciare și militare. Boierii din Țara Românească și Moldova au recăpătat dreptul de a-i alege pe domni, care urmau să fie confirmați de Poartă. În Transilvania adunarea nobilimii – **Dieta**, avea dreptul de a alege principii, drept strămtorat tot mai mult de către Habsburgi.

În Țara Românească viața politică era instabilă, caracterizată de o luptă continuă între două mari grupări boierești: a **Cantacuzinilor** și a **Bălenilor**. Până la o relativ mai îndelungată domnie a lui Șerban Cantacuzino au avut loc mai multe schimbări de domni având legături de rudenie: Gheorghe Ghica (1660-1664; 1672-1673), Radu Leon I (1664-1669), Antonie-Vodă (1669-1672), Gheorghe Duca (1673-1678), Șerban Cantacuzino (1678-1688), Constantin Brâncoveanu (1688-1714), Ștefan Cantacuzino (1714-1716).

În Moldova domnii trebuiau să conducă în condițiile în care țara devenise teatrul unui șir de războaie dintre mai multe puteri. Ca și în Țara Românească, domnii se succedau foarte des. Așa, timp de jumătate de secol s-au schimbat mai bine de 20 de domni. Printre cei mai renumiți au fost: Gheorghe Ghica (1658-1659), Constantin Șerban (1659, 1661), Gheorghe Duca (1665-1666, 1668-1672, 1678-1683), Dumitrașco Cantacuzino (1673, 1674-1675, 1684-1685), Antonie Rosetti (1675-1678), Constantin Cantemir (1685-1693), Constantin Duca (1693-1695, 1700-1703), Antioh Cantemir (1695-1700, 1705-1707), Mihai Racoviță (1703-1705, 1707-1709), Nicolae Mavrocordat (1709-1710), Dimitrie Cantemir (1693, 1710-1711).

În această perioadă societatea românească se dezvolta contradictoriu, în funcție de ponderea puterii centrale. Unii domni doreau doar să se îmbogățească. Pe timpul acestora puterea centrală aparținea boierilor mari și situația era instabilă. Alți domni se străduiau să întărească puterea centrală, să-i îndepărteze pe boierii de orientare turcă și să consolideze ordinea în țară.

În Transilvania, după insuccesul militar a lui Gheorghe Rakoczi al II-lea (1648-1660) împotriva otomanilor, viața politică internă s-a desfășurat în cadrul unei ostilități turco-habsburgice pentru influență în regiune, stabilindu-se treptat un echilibru temporar de forțe. Spre exemplu principele Mihail Apafi (1662-1690) se supunea turcilor, dar apoi a fost recunoscut și de austrieci.

• Viața politică a Principatelor în timpul regimului fanariot

În condițiile creșterii rivalității otomanilor cu Imperiul Austriac și Imperiul Rus pentru a controla teritoriile din sud-estul Europei și pentru a reprimă mișcarea de eliberare, timp de mai bine de un secol Principatele vor fi guvernate de domnitori numiți direct de Poartă. După planurile nereușite din anul **1711** ale lui **Dimitrie Cantemir** în Moldova și înlăturarea în **1716** a ultimului domnitor pământean, **Ștefan Cantacuzino**, în Țara Românească, Imperiul Otoman introduce un nou regim politic, numit **fanariot**. Fanariotismul nu a fost un fenomen specific doar Țărilor Române, el exista și în alte teritorii creștine stăpânite de otomani, unde fanarioții aveau funcții politice și ecleziastice.

Domnitorii erau recrutați în mare parte din influențele familiei grecești ce locuiau în cartierul Fanar – cartier din Constantinopol (Istanbul), locuit de grecii fanarioți - dar și dintre români înrudiți cu ele (Mavrocordat, Ipsilanti, Racoviță, Ghica, Callimachi, Caragea, Șuțu, Moruzi), care, având funcții importante, și-au legat destinul de imperiul sultanilor. Conducerea Porții controla Moldova și Țara Românească, fără ca formal să fie abolită autonomia lor internă, fiind păstrat statutul lor de țări vasale în componența Imperiului Otoman.

Începând cu **Nicolae Mavrocordat** în Moldova și în Țara Românească, regimul politic instaurat a modificat statutul juridic al celor două țări, prin accentuarea dependenței otomane. Măsurile de reorganizare social-politică au afectat instituțiile de stat, domnia, sfatul domnesc și, în general, sistemul administrativ politic. Deoarece numărul grecilor fanarioți veniți în Principate era neînsemnat, domnii căutau sprijin într-o parte a boierimii autohtone și a bisericii, acordându-le mai multe privilegii. Totodată ei au reușit să cucerească o parte a boierilor pământeni, numiți „partida

O imagine a extravaganțelor atribuite fanarioților: domnul Nicolae Mavrogheni călătorind prin București într-o trăsură trasă de cerbi

Dinastia Mavrocordat

Familie de greci din Istanbul, originară din Chios, înrudită cu boierimea românească, din rândul căreia au fost numiți în secolul al XVIII-lea mai mulți domnitori: **Alexandru** – medic fiziolog și filosof, a negociat Tratatul de pace de la Karlowitz; **Nicolae** – cu el începe regimul fanariot în Moldova și Țara Românească; **Ioan** – plenipotențiar al Imperiului Otoman, a încheiat Pacea de la Passarowitz; **Constantin** – a realizat numeroase reforme, urmărind modernizarea statului.

Nicolae Mavrocordat, domn al Moldovei (1709-1710, 1711-1715) și al Țării Românești (1716, 1719-1730)

națională”, care au luptat pentru limitarea și chiar lichidarea dominației străine.

Toate funcțiile publice în timpul regimului fanariot se scoteau la licitație și se cumpărau cu bani. Domnii erau lipsiți de inițiativă în politica externă și aveau o mică gardă domnească de circa o mie de arnăuți, chemată să asigure doar ordinea internă. Ei stăteau la conducere puțin timp, după care erau degradați la nivelul unor funcționari simpli ai Porții și puteau fi mutați dintr-o țară în alta. În perioada regimului fanariot, în Moldova s-au succedat la tron 36, iar în Țara Românească 40 de domnitori, majoritatea din ei ocupând tronul de câteva ori.

Din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, în Țările Române pătrunde un val de elemente grecești din afara Fanarului, oameni de afaceri care aveau un singur scop: de a deveni și mai bogați. Ultimele domnii fanariote mărturisesc semnele tot mai evidente ale dezagregării, manifestate în criza de autoritate a puterii centrale. Acestea și altele au intensificat tot mai mult nemulțumirile unor categorii de populație, orientate spre modernism și progres social.

Domnitorul Alexandru Moruzi primindu-l pe ambasadorul britanic la Curtea Nouă. Tablou de William Watts

A Instaurarea Habsburgilor în Transilvania

- 1687 – prin *Tratatul de la Blaj* se impune prezența armatei austriece în multe orașe și se impun obligații financiare principatului;
- 1688 – sub presiune militară se acceptă protecția împăratului. Sfârșitul suzeranității otomane și începutul dominației habsburgice;
- 1691 – prin *Diploma leopoldină* se decreta statutul Transilvaniei ca fiind o provincie condusă de împărat prin intermediul unui guvernator; sunt păstrate autonomia, regimul și privilegiile celor trei națiuni, cu subordonarea pe mai departe a românilor;
- 1699 – *Pacea de la Karlowitz*. Instaurarea deplină a dominației habsburgice în Transilvania.

Identifică etapele consolidării regimului habsburgic în Transilvania.

B Consolidarea regimului habsburgic în Transilvania în secolul al XVIII-lea

Habsburgii au dus o politică de organizare și consolidare a regimului lor în Transilvania încă până la *Pacea de la Karlowitz (1699)*, după care timp de mai bine de un veac și jumătate viața constituțională a fost reglementată în regiune de *Diploma leopoldină*, care constituia baza juridică a administrației austriece. Conform Diplomei, ce subordona instituțiile transilvănene cu evidente tendințe absolutiste centralizatoare, principatul se integra pe deplin în monarhie. Cu toate acestea, se păstra și o aparentă autonomie, fiind recunoscute „națiunile” politice, religiile repecte, privilegiile stărilor, legile principatului.

Forma de organizare a Transilvaniei a fost *Principatul*, statut păstrat până în anul 1765, când va deveni Mare Principat. Împăratul austriac, avea și titlul de principe al Transilvaniei, era reprezentat de un guvernator și era ajutat de un guvern provincial, numit *Guberniu*. Puterea militară a principatului era încredințată unui general austriac, subordonat direct monarhului, care era de fapt suveran incontestabil. Instituțiile administrative, religioase, justiția și altele erau organizate în dependență de obiectivele centralizatoare, de omogenizare a imperiului, devenind instrumente ale stăpânirii habsburgice. Spre deosebire de Transilvania, care teoretic își păstra autonomia, Banatul și Oltenia nu aveau niciun statut politic în cadrul imperiului.

La începutul secolului al XVIII-lea, curtea de la Viena trece ferm la organizarea regimului habsburgic. Prin politica lui *Leopold I* reformele s-au extins în tot imperiul, menite să întărească absolutismul și în noile teritorii incorporate.

Prin politica absolutistă a *Mariei Tereza (1740-1780)* începe o epocă nouă în reformismul austriac, având un caracter mult mai pragmatic, ceea ce a dus la consolidarea statului modern. În această perioadă, în Transilvania intervin schimbări în relațiile dintre nobilime și țărănime, dar cu greu se acceptă intervenția statului în relațiile de proprietate, de aceea problemele grave ale iobagilor, majoritatea cărora era români, așa și n-au fost rezolvate.

C Caracterul românilor

„...nu fanarioții erau cei care au cucerit niște țări pe care nu le-au exploatat în propriul lor profit, ca agenți ai stăpânilor lor turci, ci dimpotrivă, românii au adoptat pe acești străini, așa cum făcuseră cu mulți alții de-a lungul veacurilor...”

Nicolae Iorga

Comentează cuvintele marelui istoric, utilizând și cunoștințele din lecțiile precedente.

D Șerban Cantacuzino (1640-1688)

A condus într-o perioadă dificilă, luptând pentru a nu transforma țara într-un teatru de război. În aceste condiții a luat măsuri pentru întărirea autorității domnești, folosind averea personală uriașă pentru a cumpăra bunăvoința otomanilor atunci când boierii ostili se plângeau de consolidarea puterii sale.

E Constantin Brâncoveanu (1654-1714)

A continuat politica Cantacuzinilor, manevrând cu iscusință între diverse grupări boierești, a promovat o politică echilibrată față de țările române vecine și a desfășurat o intensă activitate diplomatică cu marile puteri dornice de a stăpâni aceste teritorii. Fiind învinuit că pregătește o răscoală contra otomanilor cu scopul de a deveni domnitor independent, în anul 1714 a fost mazilit, dus la Istanbul și, împreună cu cei 4 feciori ai săi, a fost executat (15 august 1714).

Apreciază faptele domnitorilor din perspectiva viitorului Principatelor Române.

F Din Tratatul de pace de la Karlowitz

Art. 1. Teritoriul Transilvaniei va rămâne mai departe în posesiunea și stăpânirea Majestății Sale Imperiale, după cum se află în prezent, descrierea granițelor fiind următoarea: de la hotarul Podoliei până la granița cea mai îndepărtată a Valahiei cu munții săi, care înaintea actualului război au fost granițele vechi dintre Moldova și Transilvania, pe de o parte, și dintre Valahia și Transilvania, pe de altă parte, și de la granița Valahiei până la râul Mureș, de asemenea cu munții săi, care de multă vreme au fost hotarele vechi ce formau granița...

26 ianuarie 1699

Localizează pe hartă regiunile numite în document.

Numirea domnilor fanarioți de către sultan

Îndată ce marele vizir află că domnul din Moldova a murit sau când a hotărât să-l scoată din scaun [...] el caută printre feciorii domnului sau printre boierii din Țarigrad* un domn nou... Dacă sultanul nu se învoiește și dacă nu se împotrivesc urzelile vizirului și nici vreun alt dregător al curții, atunci sultanul scrie cu mâna lui [...] să fie făcut întocmai [...] După aceasta pe domn îl aduc înlăuntru, ținându-l de subsuori doi capugiabași, asemenea și pe alți patru boieri de frunte ai săi ce se află acolo [...].

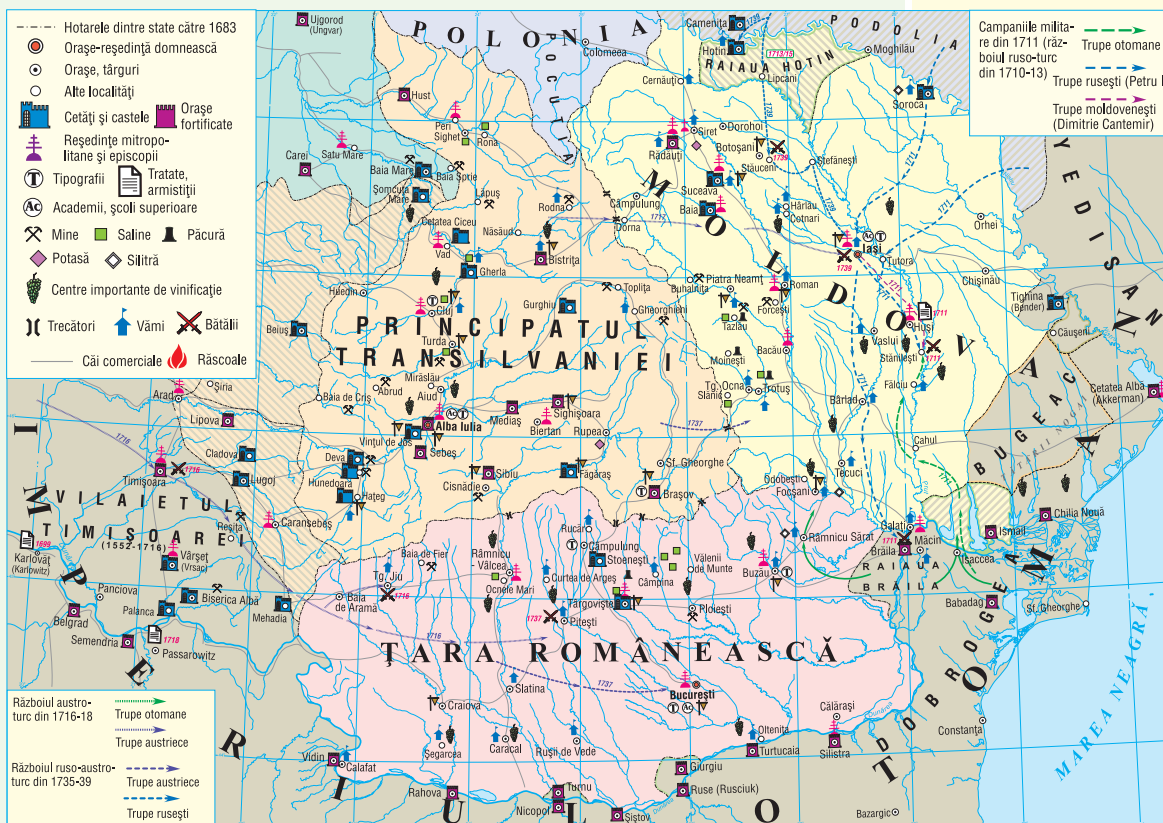
... Sultanul șezând pe tron face semn vizirului [...] să spuie domnului ce are de spus. Vizirul [...] spune domnului aceste cuvinte:

„Sultanul, stăpânul nostru [...], cunoscându-ți credința și cinstea, s-a milostivit asupra ta și ți-a dat domnia Moldovei. Deci și de acum încolo să fii credincios și să slujești cu dreptate, să dai ascultare poruncilor sale sfinte, cărora toată lumea trebuie să se supună și să-i fii plecat pururea. Pe supușii împăratului [...] să-i aperi și să-i cârmuiești cu blândețe. Să fii sârguincios și să bagi de seamă la tot ce fac dușmanii, să trimieți vești sigure despre ei în orice ceas, având grijă de aceasta din răspuțeri. Alminterea știi ce te așteaptă, iar dacă vei fi lăsător, nicio dezvinovățire deșartă nu-ți va folosi.”

Istoria Românilor. Culegere tematică școlară, Chișinău, 1993, p. 191-192

* Țarigrad – nume vechi al Constantinopolului.

1. Identifică trăsăturile distinctive ale regimului politic instaurat în Moldova și Țara Românească în secolul al XVIII-lea.
2. Studiază textele și documentele și determină consecințele dominației străine asupra Moldovei și Țării Românești.
3. Compară statutul politico-juridic al Moldovei și Țării Românești în secolul al XVII-lea cu cel din secolul al XVIII-lea.
4. Determină ce este comun și ce este specific în dezvoltarea politică a Țării Moldovei și Țării Românești între epocile medievală și modernă.
5. Formulează 3-5 întrebări despre nivelul de dezvoltare a Principatelor către sfârșitul secolului al XVIII-lea.

Țările Române în sec. XVII-XVIII

Utilizând harta și legenda, realizează o comunicare despre principalele schimbări în spațiu și în timp pe timpul domnilor fanarioți.

Răscoala de la 1821 de sub conducerea lui Tudor Vladimirescu

Românii aflați sub ocupație habsburgică sunt supuși unor politici masive de deznaționalizare și asimilare, promovate în special de autoritățile maghiare după anexarea Transilvaniei la Ungaria. În pofida acestor circumstanțe, mișcarea națională a românilor din aceste teritorii cunoaște schimbări calitative, care-i conferă vigoare și rezistență, inclusiv constituirea unor formațiuni politice cu caracter național.

EVOCARE

- ◆ Care au fost efectele regimului fanariot în Principatele Române?
- ◆ Cum s-a manifestat criza regimului fanariot?
- ◆ Care au fost cauzele nemulțumirii populației față de fanarioți?
- ◆ Ce cunoști despre organizația secretă grecească Eteria?

• Criza regimului fanariot

Războaiele ruso-austro-turce au evidențiat clar declinul Imperiului Otoman. Înfrângerile militare au fost precedate de o profundă criză de autoritate a sultanului și a regimului fanariot, de ample manifestări de revoltă în provincii. Decăderea regimului fanariot a devenit îndeosebi de pronunțată după **Pacea de la Kuciuk-Kainargi din 1774**, care a marcat creșterea rolului Rusiei în Europa de Sud-Est. Cu toate că după încheierea păcii cerințele boierilor de a restabili domniile pământene nu au fost acceptate, totuși s-a ajuns la o reglementare a prerogativelor și a duratei domniilor fanariote. Imperiul Otoman a fost nevoit să fixeze obligațiile în bani ale Principatelor și să atenueze practica abuzivă în achiziționarea produselor românești. În 1802 Constantinopolul este nevoit să accepte cererile boierimii locale, susținute ultimativ de Rusia, de a garanta domniile pe timp de șapte ani. În acest fel, Imperiul Otoman a încercat să diminueze, în măsura posibilităților, contradicțiile dintre regimul fanariot și forțele politice interne ostile acestuia.

• Premisele și forțele sociale ale mișcării de la 1821

Criza sistemului fanariot, manifestată prin creșterea presiunii din partea străinilor și degradarea instituțiilor statale, ducea la creșterea opoziției din partea boierimii pământene. Instabilitatea politică, inconsecvența reformelor în agricultură, creșterea poverii fiscale, numeroasele obligații de rentă, abuzurile boierimii au înrăutățit considerabil situația țărănimii. Monopolul comercial otoman, vămile interne și alte piedici în calea dezvoltării economice a Țărilor Române aveau ca urmare creșterea nemulțumirii din partea negustorilor și orășenilor.

Pe lângă premisele interne au existat și factori de ordin extern care au determinat începutul unei răscoale de mare amploare în Principatele Române.

Sub influența Revoluției de la 1789 din Franța, întreaga Peninsulă Balcanică a fost cuprinsă de o amplă mișcare revoluționară. Printre cele mai puternice insurecții din Balcani pot fi menționate răscoala sârbilor din 1804-1816 și lupta pentru eliberare națională în Grecia. Printre membrii societății secrete Eteria erau și boieri din Principatele Române.

Nemulțumirea diverselor categorii sociale explică vasta participare a populației la răscoala din **1821**. În linii majore, cerințele economice și sociale ale țăranilor și aspirațiile politice ale boierilor s-au intersectat, dând naștere mișcării revoluționare conduse de una dintre cele mai remarcabile personalități din istoria modernă a românilor – **Tudor Vladimirescu**.

• Programul răscoalei În cadrul răscoalei inițiate de partida națională evidențiem două etape. În faza inițială, T. Vladimirescu considera că poporul român va cuceri mai ușor libertatea, dacă se va colabora cu mișcarea eteristă. El era convins că țarul Alexandru I

Trecerea pandurilor peste râul Olt.
Litografie de C. Isler

VOCABULAR

- Panduri
- Proclamație
- Cărvunari
- Comitet de oblađuire
- Eteria
- Ostilitate
- Insurecție

al Rusiei va susține Eteria, iar grecii vor ajuta, prin răscoala lor, mișcarea revoluționară a românilor. **Alexandru Ipsilanti**, la rândul său, tindea să folosească Principatele Române ca trambulină a operațiunilor militare pentru cauza elenismului.

La 18 ianuarie 1821 a încetat din viață domnul Țării Românești, **Alexandru Șuțu**. La București s-a constituit un *Comitet de oblăduire*, compus din șase membri. Trei dintre ei, Gr. Brâncoveanu, Gr. Ghica, B. Văcărescu, l-au desemnat pe Vladimirescu conducător al **pandurilor** și i-au încredințat misiunea de a ridica poporul românesc la luptă împotriva fanarioților. La 19 ianuarie Tudor părăsește Bucureștiul și se îndreaptă spre Oltenia, iar la 23 ianuarie lansează la **Padeș o proclamație** după modelul celor din Europa apuseană, care cuprindea scopul și programul răscoalei.

În scurt timp mii de oameni, mai ales din rândurile țărănilor, s-au alăturat mișcării. Entuziasmați de evenimentele de la Padeș, țărăni încep să atace conacurile boierești și moșiile mănăstirești. Ocupând Craiova, Tudor trece Oltul și se îndreaptă spre **București**. Cetele de arnăuți trimise de divanul boieresc împotriva răsculaților trec de partea insurgenților. Înconjurat de faimă (în popor era numit domnul Tudor) și de sprijinul locuitorilor, Vladimirescu ajunge la București și se așază cu tabăra la Cotroceni. Mulți boieri, în special cei greci, fug în Transilvania. Numai câțiva boieri, în frunte cu Dionisie Lupu, rămân și formează un divan nou, care încearcă o conciliere cu Tudor. Scopul adevărat, dar camuflat, al lui Vladimirescu era să devină domn. Însă el nu dorea să ajungă la cârma țării ca revoluționar, ci ca ales al boierilor și uns al bisericii.

• Raporturile dintre Vladimirescu și Ipsilanti

În acest timp Moldova a devenit scena unor evenimente hotărâtoare. Alexandru Ipsilanti, la sfârșitul lunii februarie, în fruntea unui detașament de voluntari, trece Prutul și intră în Iași, unde a fost bine primit de domnul Moldovei, Mihai Șuțu. Ipsilanti lansează o proclamație către populația țării, anunțând începutul războiului pentru eliberarea națională de sub dominația turcească a tuturor popoarelor din Europa de Sud-Est. El l-a asigurat pe domnul Moldovei de sprijinul pe care Rusia urmează să-l acorde mișcării eteriste. Însă Alexandru I, ca fondator al Sfintei Alianțe, nu putea sprijini deschis o răscoală împotriva unui monarh legitim (a sultanului turc), chiar dacă simpatiile sale personale și interesele Rusiei erau îndreptate în această direcție. În așa fel, întreaga mișcare a grecilor de la 1821 era întemeiată pe speranțe, și nu pe susținere reală.

În **martie 1821**, eteriștii trec Milcovul și se îndreaptă spre București. La 25 februarie, ei au

ajuns la Colentina, nu departe de București. La acea vreme Tudor, de patru zile, intrase în capitală și devenise stăpânul ei.

În noua situație politică, pentru a evita intervenția militară a Porții, Tudor schimbă strategia. Ca să evite o invazie otomană, Vladimirescu duce tratative cu turcii. Acest lucru a înrăutățit relațiile

cu eteriștii, care nu se grăbeau să treacă Dunărea după cum li se ceruse. La 25 mai armatele otomane au invadat Țara Românească și Moldova, iar peste două zile Vladimirescu este nevoit să părăsească Bucureștiul, retrăgându-se spre Oltenia, iar Ipsilanti cu armatele sale se retrage spre Târgoviște.

Ipsilanti, suspectându-l neîntemeiat pe Vladimirescu de alianță cu turcii împotriva eteriștilor, a ordonat arestarea lui. Căpitanul eteriștilor Iordache Olimpiotul îi cumpărase pe unii șefi de panduri, care erau nemulțumiți de disciplina de fier din armata lui Vladimirescu și cu ajutorul acestora îl răpește pe Tudor. Vladimirescu a fost adus în tabăra lui Ipsilanti, unde, după îndelungate torturi, a fost executat.

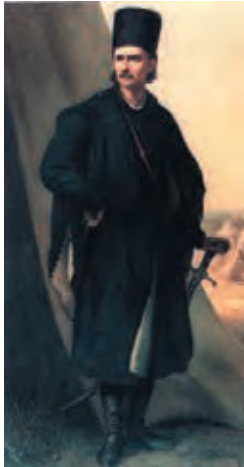
Imediat după moartea conducătorului, armata sa a început să se dezintegreze. Soarta pandurilor a fost hotărâtă în ultima luptă de lângă mănăstirea Tismana, unde armatele lui Vladimirescu au fost înfrânte. Cam tot atunci, eteriștii au suferit o înfrângere zdrobitoare în bătălia de la **Drăgășani**. Ipsilanti a fost nevoit să se refugieze în Austria, unde cancelarul Metternich ordonă să fie arestat. Rămășițele eteriștilor conduse de Iordache Olimpiotul s-au retras în Moldova, fiind nimicite de turci în două ciocniri, la **Sculeni** și la mănăstirea **Secu**.

Tudor Vladimirescu și pandurii săi la București

A Tudor Vladimirescu (1780-1821)

S-a născut între 1770 și 1780 în satul Vladimiri din județul Gorj, într-o familie de moșneni. A crescut în casa dregătorului Glogoveanu, împreună cu feciorul acestuia, primind o educație aleasă. În timpul războiului din 1806-1812 a comandat o ceată de panduri. Pentru luptele purtate împotriva turcilor a fost decorat cu o sabie și cu Ordinul "Sf. Vladimir", clasa a treia. Între 1814 și 1815 s-a aflat la Viena, unde, atras de căpitanul lordache Olimpiotul, acceptă să colaboreze cu Eteria, fără a deveni membru al acesteia.

Portret de Theodor Aman după moartea lui Tudor și bazat pe măturile pandurilor

Apreciază meritul istoric al lui Tudor Vladimirescu.

B Din Proclamația de la Padeș

Fraților locuitori ai Țării Românești, veri de ce neam veți fi! Nicio pravilă nu oprește pe om de a întâmpina răul cu rău! Șarpele când îți iasă înaintea, dai cu ciomagul de-l lovești ca să-ți aperi viața, care mai de multe ori ni să primejduiește din mușcarea lui! Dar pe balauri care ne înghit de vii, căpeteniile noastre, zic, atât cele bisericesti, cât și cele politicești, până când să-i suferim a ne suga sângele din noi? Până când să le fim robi?

C Din Cererile norodului românesc, 1821

P. 5. ...precum și vama de prin orașe și sate să lipsească cu totul, rămânând ca să ia vamă numai la marginile țării de la toți care intră și iese cu mărfuri; fiindcă dintr-această pricină, a greutății [...] negoțătoria a încetat cu totul, ajungând țara în cea mai desăvârșită lipsă a banilor.

P. 6. Toate dregătoriile țării, atât cele politice, cât și cele bisericesti, [...] să nu se mai rânduiască prin dări de bani, pentru ca să poată lipsi jafurile din țară.

P. 7. Caftane cu bani să înceteze cu totul de a se mai face, ci numai după slujbă.

P. 13. Toți dregătorii judecătoriilor și ai calânurilor să se împruțineze, rămânând numai precum au fost în vechime, și lefele să le fie ușoare [...].

P. 16. Pâinea și carnea și toate cele de mâncare câte ies dintr-această țară să se întocmească a se vinde prin oraș, lăsându-se câștig brutarilor, casapilor și băcanilor.

Tudor Vladimirescu, 16 februarie 1821

Enumeră obiectivele mișcării conduse de Tudor Vladimirescu. Identifică ideile orientate spre modernizarea societății românești.

D Alexandru Ipsilanti (1792-1828)

Fiul lui Constantin Ipsilanti (domn al Țării Românești în 1802-1806, 1806-1807). General-maior în armata rusă. Aproximativ Al. Ipsilanti de țar a permis conducătorilor organizației să-l prezinte pe Alexandru I ca pe unul din fondatorii organizației Eteria. Acest fapt avea ca scop câștigarea simpatiilor din partea conducătorilor români, sârbi, bulgari, care mizau pe Rusia ca apărător tradițional al ortodoxiei.

Masacrarea colonelului Sava și a eteriștilor lui și prădarea Bucureștiului de către turci la 7 august 1821. Gravură de epocă

E Eteria (tovărășie)

Societate patriotică, înființată în 1814 la Odesa la inițiativa a trei negustori bogați greci. A crescut în permanență numeric, având către primăvara anului 1821 ramuri aproape în toate orașele principale din Europa de Sud-Est. În Principatele Române primele ramuri ale Eteriei au apărut la Iași, București, Galați, majoritatea membrilor fiind greci. În 1820, la conducerea organizației vine generalul Alexandru Ipsilanti. Planurile militare ale eteriștilor vizau declanșarea unei răscoale generale în Balcani, în care un loc deosebit revenea Principatelor Române.

F Despre relațiile cu Poarta și Eteria

„Eu nu port război cu Poarta; sunt – împreună cu poporul român – mereu devotat ei și de aceea mă voi retrage din fața ei... trebuie însă să vă mărturisesc sincer că înaintarea unei trupe eline care se află sub comanda prințului Ipsilanti mă pune în cea mai mare încurcătură, căci nu știu pe ce bază se întemeiază această concentrare de forțe și n-aș vrea să zădărnicesc eventuale plane secrete ale unei mari puteri. De aceea am somat pe prințul Ipsilanti să rămână în afara orașului București până ce îmi va fi dat dovezi că este într-adevăr autorizat de o putere mai înaltă pentru acțiunea lui, căci eu nu sunt în niciun caz dispus să vărs pentru Grecia sângele românilor și să acționez, printr-o comportare neînțeleaptă și înfierbântată, în dezavantajul poporului român.”

Tudor Vladimirescu

Explică de ce Tudor Vladimirescu nu a format un front antiotoman comun cu Al. Ipsilanti?

Consecințele și însemnătatea răscoalei de la 1821

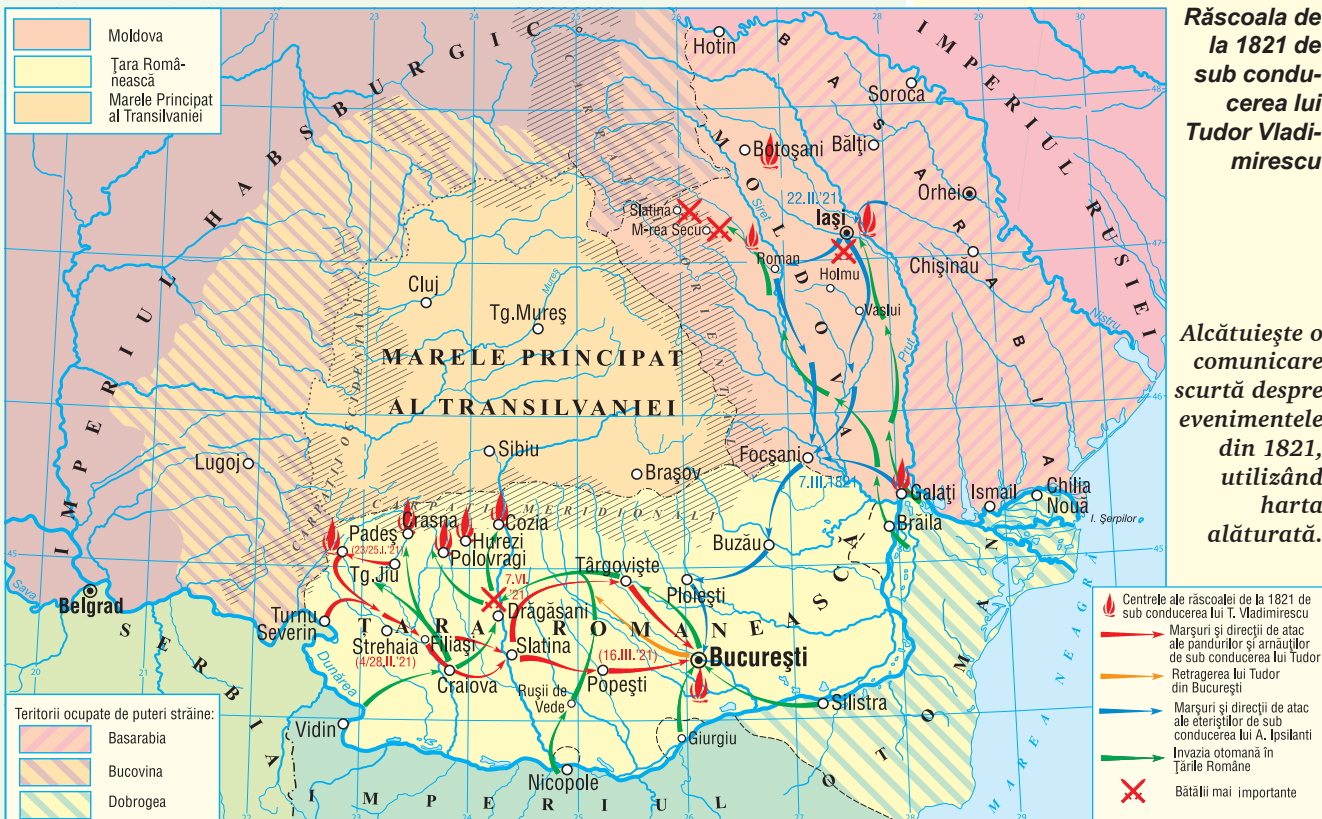
După înfrângerea răscoalei lui Tudor Vladimirescu, ocupația militară a Principatelor nu a fost de lungă durată – un an. Sub presiunea Marii Britanii și Franței, Poarta Otomană a acceptat parțial cerințele delegațiilor boierilor moldoveni și munteni aflați în aprilie 1822 la Istanbul: restabilirea domniilor pământene și excluderea grecilor din funcțiile civile și ecleziastice din Principate.

În urma demersului boierilor din Principate, sultanul i-a numit, la 1 iulie 1822, domni: – în Moldova pe Ioniță Sturdza, iar în Țara Românească pe Grigore Ghica. În ambele țări, grupuri și partide ale boierimii au întreprins acțiuni de opoziție împotriva noilor domni. În Moldova, domnia lui Sturdza s-a caracterizat prin conflictul dintre boierimea mare conservatoare și boierimea mică, conflict izbucnit în legătură cu memoriul cărvunarilor. În acest document se cerea ca Moldova să devină un stat parlamentar, în parlament urmând să intre mai ales boieri mici și orășeni. Memoriul prezentat însă nu a fost acceptat de turci.

Răscoala condusă de T. Vladimirescu marchează începutul unei epoci noi în dezvoltarea Țărilor Române. Revendicarea dreptului la autodeterminare a redat dorința românilor de a scutura jugul otoman și fanariot. Multiplele revendicări economice au demonstrat necesitatea rezolvării problemei agrare. Programul mișcării conținea idei iluministe. Principalul rezultat al răscoalei a fost lichidarea regimului fanariot. Ea a însemnat începutul luptei pentru independența poporului român, având ecou în Transilvania și Moldova.

1. Identifică manifestările crizei regimului fanariot în Principatele Române.
2. În baza documentelor și a textului analizează evoluția relațiilor dintre Tudor Vladimirescu și eteriști.
3. Apreciază rolul răscoalei lui Tudor Vladimirescu în istoria modernă a românilor.
4. În izvoare, evenimentele din 1821 din Țara Românească au diverse interpretări. Scrie câteva argumente cu care vei demonstra că evenimentele din 1821 au fost o răscoală sau o revoluție.
5. Compară evenimentele de la începutul anilor 1820 din Țările Române cu cele din Europa Occidentală.

■ Apreciază importanța istorică a răscoalei conduse de Tudor Vladimirescu.

Principatele Române (1822-1848). Suzeranitatea otomană și protectoratul rusesc

În anii 20-40 ai sec. al XIX-lea, Principatele se aflau între suzeranitate și protectorat. Politica domnitorilor pământeni era influențată de rivalitatea cu Poarta Otomană, precum și de conflictele interne dintre boieri. Situația era complicată și din cauza conflictelor dintre marile puteri pentru influență în regiune. Cu toate acestea, societatea cunoaște o evoluție, deși lentă, spre modernism și neatârnamare.

EVOCARE

- ◆ Care era statutul juridic internațional al Principatelor Române la începutul secolului al XIX-lea?
- ◆ Ce consecințe au avut evenimentele din anul 1821 asupra societății românești?

Intrarea armatelor ruse în Adrianopol, 8 august 1829. Desen de N. Dascov

Tratatul de la Adrianopol, 1829

VOCABULAR

- Convenție
- Protectorat
- Regulamente organice
- Autonomie administrativă
- Divan

• Statutul juridic și internațional al Principatelor

După moartea lui Alexandru I, noul țar al Rusiei, **Nicolai I**, ridică problema revendicării protectoratului rus asupra Moldovei și Țării Românești, amenințând Imperiul Otoman cu un nou război. Sultanul turc a fost nevoit să accepte condițiile ultimatumului. În urma negocierilor purtate de către reprezentanții Porții și Rusiei, la 7 octombrie **1826** a fost semnată **Convenția de la Akkerman**, care a stabilit o nouă organizare internă a Principatelor Române. Convenția prevedea alegerea de către divan a domnitorilor pământeni, pe un termen de 7 ani, cu aprobarea lor la Sankt Petersburg și Istanbul. Principatele au fost scutite de plata tributului pe un termen de doi ani. A fost declarată libertatea comerțului, cu obligația asigurării livrărilor de grâne în Imperiul Otoman. Țara căpăta drepturi egale cu cele ale sultanului asupra Principatelor Române. S-a acceptat decizia de a alcătui un nou regulament în vederea reorganizării vieții politice și economice interne. Prevederile Convenției confirmau prerogativele Rusiei ca putere protectoare. Rusia privea convenția semnată doar ca un pas intermediar în scoaterea Principatelor de sub suzeranitatea otomană.

• Războiul ruso-turc din 1828-1829. Tratatul de pace de la Adrianopol

Ca rezultat al nerespectării de către Imperiul Otoman a prevederilor Convenției de la Akkerman, contradicțiile dintre Rusia și Poartă s-au acutizat la maximum. Anglia și Franța, din cauza problemei grecești, de asemenea au ocupat o poziție ostilă Porții. La 20 octombrie **1827** flota anglo-franco-rusă a înfrânt flota turco-egipteană în bătălia navală de la *Navarino*. Sultanul turc a chemat musulmanii la războiul sfânt împotriva Imperiului Rus. Declarându-se protectoare a creștinilor din Balcani, Rusia, la 27 aprilie **1828**, a declarat război Imperiului Otoman. Trupele ruse sub conducerea feldmareșalului Wittgenstein au trecut Prutul și au ocupat teritoriul Principatelor Române. Ambii domni – **Grigore Ghica** și **Ionitza Sturza** – au fost izgoniți din țară.

După victoriile obținute, Rusia își continuă marșul victorios la sud de Dunăre, cucerind la 20 august **1829** localitatea **Adrianopol**, situată nu departe de Istanbul. Pomenindu-se cu armatele ruse în preajma capitalei, turcii au cerut pace. Anglia și Austria, fiind îngrijorate de creșterea influenței Rusiei în Balcani, îi cer încetarea ofensivei și acceptarea păcii.

Tratatul de pace a fost semnat la Adrianopol la 14 septembrie 1829. Rusia era declarată „curtea protectoare” a Principatelor și „garantă” a autonomiei lor, pe când Poarta Otomană rămânea „curtea suzerană”. Astfel, Principatele erau sub suzeranitate turcă și, totodată, sub protectorat rus. Sultanul turc a recunoscut autonomia administrativă a Moldovei și Țării Românești, retrocedând cetățile de pe malul stâng al Dunării – Turnu, Giurgiu și Brăila – Țării Românești.

• Regulamentele organice

Sub conducerea președintelui divanurilor din Moldova și Țara Românească, generalul rus **Pavel Kiseleff**, și cu participarea boierilor munteni și moldoveni a fost elaborată o lege menită să transpună în practică hotărârile Tratatului de la Adrianopol.

Regulamentul organic (numit astfel din dorința de a se evita termenul de „constituție” pentru a nu stârni asociații revoluționare la Petersburg) a avut drept obiectiv principal întărirea ordinii sociale existente și menținerea privilegiilor boierești. A fost introdus în **1831** în **Țara Românească** și în **1832** în **Moldova**. Aceste acte cu caracter constituțional conțineau prevederi politice, social-economice, fiscale și administrative. Prevederile constituționale erau noi și modernizatoare. Se introducea un regim de domnie constituțională în care autoritatea domnului era limitată de o Adunare Obștească cu vaste atribuții legislative și de control. Domnul era șeful puterii executive, sancționa și promulga legile, având dreptul de a se opune proiectelor adoptate de adunare. Domnul era ajutat de un guvern de tip modern, format din șase miniștri. Ca șef al puterii executive, el numea și revoca miniștrii și alți dregători, care erau responsabili față de el, și nu față de Adunarea Obștească. Justiția era separată de administrație și avea o organizare aparte. A fost înființată armata națională, numită miliție. O serie de prevederi se refereau la modernizarea finanțelor.

Cu toate inovațiile introduse, Regulamentele organice au avut și un caracter limitat. Adunarea Obștească nu era un organ reprezentativ, ci instrumentul unei elite restrânse, în vederea păstrării privilegiilor. Ea era aleasă pe un termen de 5 ani, având în componența sa: mitropolitul, ca președinte, episcopii ortodocși, 20 de boieri mari în Țara Românească și 16 în Moldova, aleși în capitale, și câte un reprezentant al fiecărui județ, ales de mica boierime.

Anumite categorii ale populației, în primul rând boierii și clerul, erau scutite de impozite, beneficiind aproape în exclusivitate de drepturile politice. Regulamentul n-a soluționat problema țărănească și a legiferat claca. Țăranul era considerat posesor al pământului lucrat. În schimb, el era nevoit să presteze în continuare fostului proprietar obligații în muncă sau în bani.

Din punct de vedere extern, principala schimbare introdusă prin Tratatul de la Adrianopol, legiferată mai apoi de Regulamente, a fost instituirea protectoratului rusesc. Rusia

a susținut Regulamentele organice cu scopul de a cuceri simpatiile boierilor și de a-și întări astfel pozițiile în Principate.

Domnii care s-au aflat în fruntea Principatelor sub regimul stabilit de Regulamentul organic sunt numiți **regulamentari**. În urma unei convenții dintre Rusia și Imperiul Otoman, în Țara Românească a fost numit domn **Alexandru Ghica** (1834-1842), iar în Moldova, **Mihail Sturdza** (1834-1849).

• Apariția elementelor modernizatoare în societate în anii 30-40 ai sec. al XIX-lea

În această perioadă, în pofida condițiilor grele existente, au început să apară primele semne ale modernizării. Schimbările social-economice au fost progresive, însă inegale, marcate de două evenimente principale: creșterea populației și extinderea legăturilor economice cu Europa Occidentală. Crește simțitor numărul de orașe. Volumul producției agricole a crescut constant, iar industria satisfacea la moment numărul tot mai mare de consumatori. Principala piedică în calea modernizării industriei a fost păstrarea sistemului breslelor. Cu toate că Regulamentele organice promovau principiile libertății economice, sistemul breslelor, cu nenumăratele sale restricții, și-a întărit pozițiile. Investițiile în construcția unor fabrici erau privite ca afaceri riscante.

Cel mai mare progres economic în Principatele Române l-a realizat comerțul exterior. Principalele state occidentale au intrat în competiție pentru materiile prime românești alături de Imperiul Otoman, care monopoliza până atunci comerțul cu Principatele. Dacă în 1831, prin portul Brăila, eliberat de dominația otomană, au trecut doar două nave, apoi în 1838 – prin același port au trecut peste 300 de nave, numărul acestora crescând în continuare. A crescut și exportul produselor românești spre Vest, în special al produselor agricole.

O stradă din Iași în sec. al XIX-lea. Litografie de J. Rey, 1845

A Din Tratatul de la Adrianopol (1829)

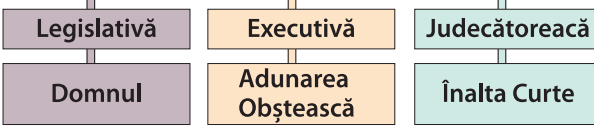
Principatele Moldovei și Valahiei, care se află pe temeiul unor capitulații sub suzeranitatea Sublimei Porți și sub garanția Rusiei, vor păstra toate privilegiile și imunitățile ce le-au fost acordate lor prin tratatele încheiate între cele două imperii. În consecință, ele se vor bucura de exercitarea liberă a cultului lor, de o securitate deplină, de o administrație națională independentă și de o libertate totală a comerțului.

B Despre aprobarea Regulamentului

„S-au făcut însă oarecare observații la București, semne ale neplăcerii cu care reforma era primită și ale micului număr de partizani ce are în țară. În Moldova, caracterul opoziției a fost mult mai accentuat, căci boierii acestei provincii... au fost totdeauna mai puțin apăsați de turci și ca urmare mai preocupați de teama de a fi siliți odată, după pilda locuitorilor Basarabiei, să schimbe simpla ocrotire a cabinetului din Petersburg în naționalitate rusească.”

(2 septembrie 1831)

Separarea puterii în stat conform Regulamentelor organice

Ce schimbări s-au produs în sistemul politic al principatelor în comparație cu perioada precedentă.

C Înființarea armatei române moderne

După înfrângerea Turciei în războiul ruso-turc din 1828-1829, Poarta a admis crearea unor forțe militare permanente în Principate. Actul adițional al Tratatului de pace de la Adrianopol prevedea: „Pentru slujba carantinilor și pentru privigherea siguranței sectoarelor și pentru păzirea bunei orânduiei în orașe și câmpie, precum și pentru împlinirea pravilelor și a reglementurilor, ocârmuirea fiecăruia [...]. Numărul și ținerea acestei miliții vor fi puse în orânduială din partea domnilor [...] și vor fi întemeiate pe cele mai înaintate pilde vechi”.

Acest act este considerat temeiul juridic al formării armatei române moderne, numită în epocă „straжа pământeană” sau „miliția națională”.

Infanteria românească defilând la București, 1837, litografie

D Pavel Kiseleff (1788-1872)

General și diplomat luminat, educat în Occident, pătruns de ideile progresiste burgheze ale secolului. Seful administrației ruse din Principate în perioada 1829-1834. A avut puteri practice nelimitate în reorganizarea vieții politice și economice din Principate. Oficial, era președinte plenipotențiar al Divanului, dar în realitate, deși fără titlatură, domn al Moldovei și Țării Românești. A numit două comisii de redactare a proiectelor de constituție, formate din boieri moldoveni și munteni. Ambele proiecte au fost aprobate de Rusia, iar mai apoi de adunările generale ale Moldovei și Munteniei. Până în prezent una dintre străzile centrale din București îi poartă numele.

E În numele Partidei Liberale a Țării Românești

„Actuala Constituție a Țării Românești constă în Regulamentul organic impus de Rusia și care-i rezervă acestei puteri dreptul de a se amesteca în actele cele mai esențiale ale Guvernului român și ale Adunării Naționale.

Acest Regulament, amalgam de dispoziții eterogene și contradictorii, lasă, datorită sensului ambiguu al dispozițiilor sale, câmp liber tuturor abuzurilor; dar ceea ce-l face și mai odios este faptul că denaturează vechile instituții naționale în detrimentul profund al imensei majorități a locuitorilor țării, că face să apese întreaga povară a impozitului asupra claselor celor mai sărace ale societății, că respinge puterea politică la cercul unei aristocrații privilegiate, acolo unde n-au existat niciodată decât funcții publice, conferind titluri neereditare, în sfârșit, că a dat dovadă evidentă, printr-o tristă experiență de șaptesprezece ani, că nu poate duce decât război între diferite clase ale societății și la ruina completă a țării.”

Din memoriul adresat Porții privind Regulamentul organic, 5 iunie 1848

F Din obiectivele românilor

„Libertatea românilor de sub jugul rușilor, puterea suverană bazată pe principiul ereditar [...], unirea tuturor românilor sub același sceptru, egalitatea claselor sociale, să ajungi să fii mândru să fii român sau să mori, iată scopul sforțărilor noastre.”

I. Câmpineanu

Determină scopul urmărit de Imperiul Rus prin adoptarea Regulamentelor organice.

Europa "Sfintei Alianțe". Mișcări revoluționare (1815-1847)

Revoluția Franceză a catalizat procesul de emancipare a popoarelor europene, prin afirmarea dreptului fiecărui popor să-și hotărască soarta („suveranitatea rezidă în națiune”). Pe de altă parte, invaziile lui Napoleon au trezit o reacție împotriva dominațiilor străine, dând naștere naționalismului. În Spania și Italia mișcările au fost reprimare. Grecia a fost primul stat creat în urma unei mișcări de emancipare națională.

EVOCARE

- ◆ Caracterizează situația politică din Europa la începutul secolului al XIX-lea.
- ◆ Prin ce s-a manifestat mișcarea de emancipare a popoarelor?
- ◆ Ce semnificație are termenul „suveranitate”?

• Consecințele Congresului de la Viena

Sistemul de la Viena impune principiul concertului european, folosit de marile puteri pentru a menține echilibrul puterilor, restabilit după înfrângerea Franței. Aceasta consta în întâlniri periodice (conferințe) între oficialii marilor puteri (Anglia, Austria, Prusia, Rusia, la care a fost admisă și Franța în 1818) cu scopul menținerii Vechiului Regim în Europa. Aici se stabilește principiul intervenționismului, conform căruia fiecare din marile puteri avea dreptul să-și trimită trupele în statele unde mișcările revoluționare și de emancipare națională puteau să compromită ordinea stabilită.

În sprijinul acestei acțiuni venea ideologia conservatoristă. Ea trebuia să împiedice răspândirea liberalismului, care cerea respectarea drepturilor individuale și guverne reprezentative. Imperiile Rus, Austriac și Otoman înglobau multe națiuni, ale căror drepturi erau ignorate, de aceea erau interesate în menținerea principiului intervenționismului. Marea Britanie a fost singura care a refuzat acest principiu, considerând că nimeni nu are dreptul să se amestece în afacerile interne ale altor state.

Cu toate că forțele erau inegale, mișcările revoluționare europene, influențate de romantism, liberalism și naționalism, au demarat în întreg continentul, punând la îndoială principiul legitimității monarhice.

• Mișcarea de emancipare în Grecia

Din sec. al XV-lea grecii se aflau sub stăpânire otomană, dar au reușit să se păstreze ca entitate etnică, culturală și religioasă (ortodoxia). Mișcarea națională elenă a luat amploare la începutul anilor **1820**, atât în Grecia, cât și în regiunile unde grecii aveau comunități puternice (Țările Române, Rusia, Balcani).

Lupta lor punea în pericol principiul echilibrului puterilor, deoarece risca să submineze și să destrame Imperiul Otoman. Acesta din urmă a fost susținut de Austria și de Rusia. În același timp, Marea Britanie și Franța doreau păstrarea statului otoman ca o pavăză împotriva expansiunii rusești. Cu concursul lor a fost reprimată **mișcarea eteristă**, dar războiul de independență (1821-1830) a izbucnit cu o amploare atât de mare, încât nu mai putea fi oprit.

În 1822 insurgenții reușesc să elibereze o parte din Grecia continentală și să declare independența țării. Însă otomanii, sprijiniți de austrieci și englezi, reprimă sângeros răscoala, evidențiindu-se **masacrul de pe Chios** (1822). Drama poporului grec a trezit simpatia elitei culturale europene, nu în ultimul rând și datorită afecțiunii față de cultura clasică. Scriitori, artiști, intelectuali s-au ridicat în apărarea libertății elene. Mulți voluntari au plecat în Grecia să lupte contra turcilor, printre ei numărându-se și marele poet englez Byron, care își pierde acolo viața. Atrocitățile comise de otomani și opinia publică, tot mai critică și mai activă în sprijinul grecilor, au impus guvernele marilor puteri să-și schimbe atitudinea față de Imperiul Otoman.

E. Delacroix. Masacrul de pe insula Chios

Masacrul de pe Chios. Astfel a fost numită ziua de 11 aprilie 1822, când turcii au pedepsit populația insulei pentru susținerea independenței Greciei. Din 120 de mii de locuitori 25 de mii au fost uciși, 45 de mii vânduți în robie, 23 de mii de greci au emigrat, iar cei rămași au fost cu forța convertiți la islam.

VOCABULAR

- Sistemul de la Viena
- Legitimism monarhic
- Neutralitate
- Insurecție
- Eteria

În 1827 Marea Britanie, Franța și Rusia au cerut sultanului încheierea unui armistițiu. Refuzul a dus la distrugerea flotei otomane la **Navarino** de către aliați, iar Rusia a declarat război (1828-1829). Revolta sârbilor și înfrângerile suferite au condus la încheierea **Păcii de la Adrianopol** (1829), care a instituit protectoratul rusesc asupra Principatelor Române și autonomia Serbiei. În 1830 marile puteri au declarat independența **Greciei**, recunoscută peste doi ani și de otomani. Proclamarea statului elen a constituit prima breșă în sistemul de alianță creat la Congresul de la Viena, arătând celorlalte popoare asuprite că factorul geopolitic, folosit cu abilitate, poate juca un rol hotărâtor.

• Mișcările revoluționare în Europa

În anul 1830 alte mișcări revoluționare au izbucnit în Franța, Belgia, Polonia și Italia.

În **Franța** regele Carol al X-lea (1824-1830) a încercat să restabilească vechile privilegii nobiliare și să priveze burghezia de drepturi politice, efectuând în acest scop o lovitură de stat. Drept rezultat s-a declanșat **Revoluția din Iulie**, în urma căreia regele a fost alungat, iar dinastia Bourbonilor suprimată. Noul rege, Ludovic Filip I (1830-1848), a restabilit monarhia constituțională, declarându-se „regele poporului francez”, și a oficializat ca simbol de stat tricolorul revoluționar.

Congresul de la Viena a unit provinciile Belgia și Olanda într-un singur stat – **Regatul Unit al Țărilor de Jos** – condus de un monarh olandez. Belgianii, în marea lor majoritate catolici, se considerau discriminați de olandezii protestanți, de aceea s-au răsculat, fiind încurajați de mișcarea revoluționară din Franța, și în octombrie 1830 au declarat independența. Prusia, Austria și Rusia s-au împotrivit acestei mișcări și au sprijinit trupele guvernamentale în reprimarea revoltei. Însă mișcarea de emancipare națională a belgienilor a fost susținută de Franța și Marea Britanie.

Ca rezultat, Conferința Ambasadorilor de la Londra (1831) a acceptat independența **Belgiei**, iar flota britanică și armata franceză au alungat trupele olandeze din țară. Marile puteri, în schimb, trebuiau să garanteze neutralitatea noului stat. Constituția belgiană, care consfințea regimul monarhiei constituționale, a fost considerată cea mai liberală din Europa vremii și a fost luată drept model pentru legea de bază a statului român la 1866.

Nu toate mișcările de emancipare națională au fost încununat cu succes, deoarece s-au produs nemijlocit în imperiile absolutiste ce conduceau Europa (Rusia, Austria) și unde intervenția străină era imposibilă.

Astfel, în 1831 o revoltă militară s-a declanșat în **Polonia** ocupată de ruși. Inițial, oștirile poloneze

au înregistrat succese temporare, însă insurgenților le-a lipsit suportul maselor. Țărănimea poloneză suferea mult de pe urma moșierilor locali, ai căror reprezentanți au declanșat revolta, și a refuzat să-i sprijine. Nici marile puteri nu au dorit să susțină mișcarea, lăsând Rusia să reprime sângeros rebeliunea.

Drept rezultat, în Polonia a fost suprimată instituția reprezentativă locală (Seimul) și constituția regatului, au fost desființate detașamentele nobilimii polone și închise universitățile. Peste 10.000 de polonezi au emigrat în Occident, unde încercau să mențină în viață cauza națională (Frederic Chopin), alte zeci de mii au fost trimiși în Siberia, unde încercau să supraviețuiască... Totodată a demarat o drastică politică de rusificare pe cale administrativă și culturală, care își propunea asimilarea elitelor naționale.

Nu s-a încununat cu succes nici revolta italienilor contra dominației austriece în **Parma, Modena și Statul Papal**, reprimată în câteva luni, dar după aceasta au fost create câteva societăți secrete, inclusiv „Tânăra Italie”, condusă de Giuseppe Mazzini. Mișcarea de eliberare națională (Risorgimento) avea trei obiective de bază: independența Italiei, unitatea națională și libertăți constituționale. Aceste obiective s-au materializat în anii 1850-60.

Sistemul de alianță de la Viena, al cărui arhitect a fost **Metternich**, a reușit să țină piept primului val de mișcări revoluționare (Polonia, Italia, Spania, Țările Române), chiar dacă s-au înregistrat și primele insuccese, ce au permis formarea unor entități statale noi (America Latină, Belgia, Grecia). Totuși, mișcările de eliberare națională și revoluțiile sociale n-au putut să fie împiedicate în anii 1848-1849, când Vechiul Regim și-a epuizat toate resursele.

Libertatea conducând poporul. Tablou de E. Delacroix în comemorarea revoluției franceze de la 1830. Musée du Louvre

A Din obiectivele Sfintei Alianțe, 1815

Art. III. – Toate puterile care vor voi să recunoască principiile sfinte care au dictat prezentul act, importanța lor pentru fericirea națiunilor prea mult neglijate și vor fi de acord ca, în numele acestor adevăruri, să exercite de acum înainte asupra destinului uman întreaga influență care le aparține vor fi primite cu afecțiune în această Sfântă Alianță.

B Omul romantic

„... În Europa Sfintei Alianțe, recurgerea la conspirații și la societăți secrete era aproape inevitabilă. Lipsa spațiului democratic, îngrădirea libertății presei și a cuvântului și teama în fața ideilor liberale făceau ca toate acele monarhii suspicioase și autoritare să-și împingă opoziții spre activități clandestine...”

F. Furet

Explică cum s-a putut întâmpla că popoarele europene, în ciuda presiunilor Sfintei Alianțe, puneau la îndoială legitimitatea puterii monarhice.

C Ludovic-Filip – regele Monarhiei din Iulie

Tablou de F. X. Winterhalter

După revoluția de la 1830 Ludovic-Filip era numit în popor „regele-cetățean” («le Roi-Citoyen»). Apoi i se mai spunea „regele burghez” («le Roi Bourgeois»). Spre sfârșitul domniei, francezii, în batjocură, îl apreciau ca „regele-prăsadă” («le Roi-Poire»).

Caricatură de Ch. Philipon

Comentează evoluția aprecierilor date regelui francez.

D Din Programul Societății Drepturilor Omului din Franța, 1833

Puterea centrală electivă, temporară, responsabilă, dotată cu o mare forță și acționând unit; suveranitatea poporului exercitată prin votul universal; libertatea consiliilor comunale restrânsă prin dreptul acordat guvernului de a interveni prin delegații săi în hotărârile și competența corpurilor municipale; un sistem de educație publică, tinzând a educa generațiile în o comunitate de idei compatibilă cu progresul; o federație a Europei fondată pe comunitatea principiilor care derivă din suveranitatea poporului, care e bazată pe libertatea absolută a comerțului și pe egalitatea în raporturile reciproce.

E Din Declarația de independență a Greciei

Națiunea greacă ia drept martori Cerul și Pământul că, în pofida jugului cumplit al otomanilor care o amenință cu distrugerea, ea continuă să existe.

După ce a înlăturat violența doar prin curajul fiilor ei, își declară azi în fața lui Dumnezeu și în fața oamenilor, prin organul reprezentanților săi legitimi reuniți în congres național, independența politică [...].

Acest război este un război național și sfânt; el n-are alt scop decât revigorarea națiunii și reintegrarea ei în drepturile de proprietate, de onoare și de viață ce țin de destinul popoarelor civilizate [...].

În temeiul acestor principii și convingși de drepturile noastre, nu vrem, nu cerem decât să ne reintegrăm în comunitatea europeană, în care religia, obiceiurile și poziția noastră ne cheamă să ne unim cu marea familie creștină.

Or. Epidaurus, 1822

F Din Constituția Belgiei, 1831

14. Libertatea cultelor, exercitarea lor publică, precum și libertatea de manifestare a opiniilor sunt garantate în toate privințele.

17. Învățământul este liber, libertatea întrunirilor este garantată; toate măsurile preventive sunt interzise; reprimarea delictelor va avea loc numai în condițiile stabilite de lege...

18. Presa este liberă; cenzura nu poate fi instituită niciodată; nu pot fi pretinse cauțiuni de la scriitori, editori, tipografi...

20. Belgienii au dreptul de a se asocia; acest drept nu poate fi supus niciunei măsuri preventive...

25. Toate puterile emană de la națiune...

63. Persoana regelui este inviolabilă; miniștrii săi sunt responsabili (în fața Parlamentului).

64. Niciun act al regelui nu este valabil dacă nu este contrasemnat de un ministru, care își asumă întreaga răspundere.

78. Regele nu are alte puteri decât cele garantate în mod expres de Constituție.

Revoluția din Belgia, Bruxelles, sept. 1830. K.-G. Wappers

Identifică ce articole din Constituția Belgiei au stat la baza adoptării altor constituții europene.

Mișcarea revoluționară din Spania și Portugalia

După epoca napoleoniană, în anul 1814, în Spania a fost restabilit regimul absolutist, în frunte cu Ferdinand al VII-lea. În anul 1820, în coloniile spaniole din America Latină s-au desfășurat mișcări de eliberare națională. Regele spaniol a hotărât să restabilească „ordinea” cu ajutorul armatelor regale. Aceste acțiuni au provocat poporul spaniol la revolte în Madrid și alte orașe. Muncitorii și burghezia doreau democratizarea societății și libertăți politice. În multe localități rurale, țăranii cereau pământ și lichidarea prestațiilor feudale.

Evenimente analogice se desfășurau și în Portugalia. La revendicările poporului portughez se mai adăugau cerințele de înlăturare a dominației franceze și engleze.

Guvernele reacționare din statele europene nu erau interesate în creșterea acțiunilor revoluționare din Spania și Portugalia. Conform hotărârilor Congresului de la Verona din anul 1822, armatele franceze, susținute de Sfânta Alianță, invadează Spania și Portugalia. Mișcările revoluționare au fost reprimare, conducătorii arestați și puși la închisoare, iar cei mai activi (în Spania revoluția era condusă de Riego) au fost spânzurați.

Deși au suferit înfrângere, mișcările revoluționare din Spania și Portugalia au impulsionat reformele din societate și lichidarea rămășițelor medievale.

Împărații Austriei și Rusiei îl împing pe regele Ludovic XVIII al Franței la intervenție în Spania. Caricatură engleză

1. Descrie consecințele Congresului de la Viena pentru popoarele europene.
2. Compară mișcarea de emancipare din Grecia cu evenimentele din Spania, Portugalia, Italia și Principatele Române. Identifică trăsăturile comune și specifice ale mișcărilor de emancipare din statele europene.
3. Analizează caracterul mișcărilor revoluționare și de eliberare națională în Europa în anii 30-40 ai secolului al XIX-lea.
4. Explică poziția marilor puteri și atitudinea societății civile din statele europene față de evenimentele revoluționare.
5. Formulează o concluzie despre rezultatele obținute de popoarele europene care au luptat pentru progres și eliberare națională în anii 20-40 ai secolului al XIX-lea.

Europa în anii 1815-1848

Localizează pe hartă statele din Europa unde s-au desfășurat mișcări revoluționare și de eliberare națională în anii 20-40 ai secolului al XIX-lea. Indică statele care au participat la reprimarea acestor mișcări.

„Primăvara popoarelor.”

Anul revoluționar 1848 în Europa

Revoluția de la 1848-1849 a dat o lovitură decisivă vechilor regimuri din Europa, deschizând calea reformelor democratice și a creării unor state de tip modern pe continent. Mișcările revoluționare, cu caracter social, politic și național au fost declanșate în toate țările europene, cu excepția Marii Britanii și Rusiei, antrenând clasele apărute în urma revoluției industriale – muncitorimea și clasa de mijloc.

EVOCARE

- ◆ Care au fost consecințele revoluțiilor din secolele XVII-XVIII pentru societatea modernă?
- ◆ Aveau oare capacitate de reorganizare și modernizare a societății suveranii statelor europene în cadrul „sistemului de la Viena”?

• Cauzele și obiectivele revoluției

Seceta care a cuprins mai multe țări europene a dus la un deficit al producției agricole, mai ales al cartofului, care a produs un val masiv de emigrări în America ale populației rurale (Irlanda, Germania). Industria europeană în anii 1846-1848 trecea și ea printr-o criză determinată de scăderea ritmurilor de industrializare, lipsa investițiilor, micșorarea cererii și creșterea șomajului, fapt ce a lovit puternic clasa muncitoare. Aceasta devenea tot mai nemulțumită de concurența industriei mecanizate și cerea de la guvern măsuri de protecție a muncii. Clasa de mijloc, la rândul ei, se simțea lezată în drepturile sale politice, care nu mai corespundeau cu ponderea economică în societate.

Regimurile absolutiste în Europa s-au consolidat, limitând tot mai mult libertățile politice ale clasei de mijloc. Sistemul Sfintei Alianțe prigonea mișcările naționale, muncitorești și liberale, ceea ce a provocat un val de proteste și proiecte de reformă. Se cerea adoptarea unor constituții menite să limiteze puterea absolută a monarhiei, un sistem reprezentativ pe măsură să satisfacă interesele majorității (sufragiu universal) și garantarea libertăților politice. Pe plan național se cerea tot mai insistent recunoașterea dreptului la autodeterminare al popoarelor, principiu lansat de Revoluția Franceză.

• „Primăvara popoarelor”

În luna februarie 1848 a avut loc o revoluție în Franța contra regelui Ludovic Filip, ce s-a terminat cu proclamarea celei de-a **Doua Republici** (1848-1851), dorită de radicalii republicani. Succesul acestei revoluții a determinat un val de revendicări revoluționare în întreaga Europa.

În martie începe revolta la **Viena**, unde demonștrății impun o constituție liberală, care punea capăt guvernării lui Metternich – simbolul Restaurației. Împăratul a promis convocarea unei diete, precum și eliberarea țăranilor din șerbie. Ca rezultat, s-a declanșat un val de emancipare națională în tot imperiul.

La Budapesta **Lajos Kossuth** a declarat autonomia și cerea convocarea unui parlament în capitala maghiară. Italienii s-au răscolit și ei, proclamând constituții (Neapole, Piemont, Toscana, Statul Papal), austriecii fiind alungați din Milano și Veneția.

Mișcări naționale s-au produs și în Boemia, Slovacia, Croația și Polonia. În Prusia, mai multe state au revendicat reforme liberale, respectarea drepturilor civile și sistem reprezentativ. La Berlin, după lupte de stradă și mai multe sute de morți, regele a fost nevoit să ordone evacuarea trupelor, proclamând o constituție și promițând unificarea Germaniei.

Obținând victorii într-o primă etapă, forțele revoluționare s-au divizat, deoarece o parte – moderații – au considerat că revoluția și-a

Baricade la Paris, Palais Royal, 24 februarie 1848. Litografie, Provost, Aubert et Cie

VOCABULAR

- „Primăvara popoarelor”
- Stat de drept
- Revoluție burghezo-democratică
- „Jandarm al Europei”
- Constituție
- Liberalism

Liderul revoluției franceze Lamartine, în fața Primăriei din Paris, respingând steagul roșu [în favoarea tricolorului], 25 februarie 1848. Tablou de Henri Philippoteaux

atins scopul, pe când radicalii nu erau satisfăcuți de cele obținute, cerând continuarea reformelor cu caracter democratic. Pe lângă aceasta, au început disensiunile între diferite națiuni, mai ales în Imperiul Habsburgic.

Aceste divergențe au fost folosite din plin de forțele reacționare, care au restabilit „ordinea” tot atât de repede, cum au pierdut-o. Revolta muncitorească din Paris a fost înecată în sânge în iunie 1848 de către trupele guvernamentale. Iar în noiembrie președinte al Franței este ales **Ludovic Napoleon**, care peste trei ani va suprima republica și va restabili cel de-al **Doilea Imperiu** (1851-1870), domnind sub numele de Napoleon al III-lea.

Regele Prusiei, cu sprijinul armatei, restabilește controlul la Berlin și anulează toate promisiunile de reforme liberale, inclusiv cea de unificare a Germaniei. Habsburgii au reușit, la rândul lor, să-și recucerească rapid pozițiile în Italia, fiind ocupate pe rând Neapole și Lombardia. Apoi a venit rândul cehilor, care au opus rezistență la Praga, dar după ce trupele guvernamentale au bombardat orașul, ordinea a fost restabilită. Aceași metodă – violentă, dar eficientă – a fost folosită și la pacificarea Vienei în toamnă.

Mult mai dificilă a fost lupta cu maghiarii, care au reușit o serie de succese militare, continuând lupta și în 1849. Însă exclusivismul maghiar, care nu dorea să le acorde drepturi egale croaților și românilor transilvăneni, i-a făcut pe aceștia aliați ai împăratului. Lovitura de grație a fost dată de țarul Nicolai I, supranumit „**jandarmul Europei**”, care a trimis în Ungaria un efectiv de 150.000 de soldați, reprimând rebeliunea în august. Peste trei luni a fost înăbușit ultimul focar revoluționar de pe continent – Republica Romană, proclamată în ianuarie 1849 de **Mazzini** și **Garibaldi**. În ajutorul austrieșilor aici au venit trupele franceze, care acționau ca mandatar ai Sfintei Alianțe.

Succesul contrarevoluției a fost determinat de câțiva factori. În primul rând burghezia nu s-a bucurat de un suport în masă, cerând doar libertăți limitate (liberalism), ignorând și revendicările economice ale muncitorimii. Țărănimia a fost pasivă în Austria, după ce i s-a promis eliberarea din șerbie, iar în Franța aceasta a susținut revendicările moderaților, fiind nemulțumită de impozitele excesiv de mari ale radicalilor. În toate imperiile, armatele au rămas loiale guvernului, iar forțele revoluționare erau dispersate și măcinate de divergențe, fapt care a permis Restaurarea.

• **Consecințele și semnificațiile revoluției**

Revoluțiile de la 1848-1849 au fost înfrânte, dar au învins din perspectiva viitorului. Transformările profunde ce au avut loc în societatea europeană au dat lovitura de grație Vechiului Regim, bazat pe principiul legitimității dinastice și pe puterea absolută a suveranului, de la care emana toată puterea. În deceniile care au urmat după revoluție toate imperiile absolutiste au început reforme modernizatoare. Imperiul Habsburgic și cel prusac au adoptat ideea statului de drept, care făcea legea egală pentru toți, indiferent de origine și avere. Imperiul Otoman adoptă o constituție la 1867, iar reformele în Rusia țaristă demarează în deceniile următoare după eliberarea țăranilor la 1861.

Revoluțiile, numite și burghezo-democratice, de la 1848-1849 au deschis definitiv calea societăților europene spre modernizarea politică și social-economică.

Armata regulată în Berlin, 1848

A Din Constituția Republicii Franceze, 1848

Introducere. În fața lui Dumnezeu și din partea poporului francez, Adunarea Națională declară:

1. Franța se proclamă Republică. Adoptând această formă de cârmuire definitivă, ea își propune ca scop înaintarea mai liberă pe calea progresului și a civilizației, introducerea unei distribuiri mai libere a prestațiilor și privilegiilor sociale, creșterea bunăstării fiecăruia pe calea limitării treptate a impozitelor și cheltuielilor.

2. Republica Franceză este democratică, unică și indivizibilă.

4. Libertatea, egalitatea și fraternitatea sunt principiile ei. Familia, munca, proprietatea și ordinea publică sunt bazele ei.

7. Cetățenii trebuie să-și iubească Patria, să slujească Republicii, s-o apere cu prețul vieții lor, să achite impozitele statului proporțional cu starea lor; ei trebuie să-și caute mijloace de trai și să-și asigure sursa de existență în viitor, ei trebuie să tindă la bunăstarea generală, la ordine generală, ajutându-se frățește unul pe altul, respectând regulile morale și legile scrise ce conduc societatea, familia și personalitatea.

8. Republica este obligată să păzească persoana cetățeanului, familia, religia, proprietatea lui, munca, să facă accesibil pentru fiecare cetățean învățământul. Ea este obligată, cu ajutorul frățesc, să asigure traiul cetățenilor care îndură sărăcie, să le găsească de lucru în conformitate cu capacitățile lor...

Compară Constituția Republicii Franceze din anul 1848 cu constituțiile adoptate în timpul revoluției de la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Identifică asemănări și deosebiri.

B Din Proclamațiunea guvernului provizoriu francez

Eroismul poporului parizian a răsturnat un guvern retrogradat și oligarhic [...].

Sângele poporului a curs ca și în iulie 1830, de data aceasta, însă, acest popor nobil nu va fi înșelat. A dobândit un guvern național și popular care aprobă drepturile și voința de progres ale acestui popor mare și nobil [...].

Sub regimul popular anunțat de guvernul provizoriu, fiecare cetățean trebuie să se considere ca investit cu o magistratură [...].

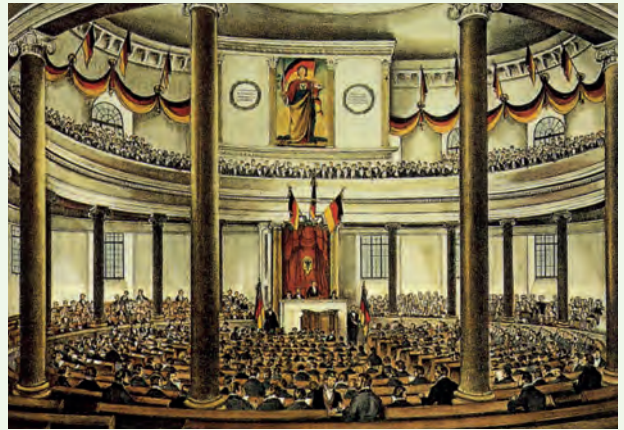
Guvernul provizoriu vrea republica în funcție de aprobarea poporului și va consulta poporul fără întârziere.

Dorește unitatea națiunii, care de acum înainte va cuprinde toate clasele și toți cetățenii; dorește autogovernarea națiunii [...].

El are ca principiu libertatea, egalitatea și fraternitatea, iar ca deviză – poporul.

24 februarie 1848

Selectează în document obiectivele cu caracter democratic. Puteau fi ele realizate în acele condiții în Franța?

Ședința Parlamentului de la Frankfurt. Litografie de Ludwig von Elliot

C Din scrisoarea despre revoluția de la Viena

„Luni, 13 martie, ora 8.00. Mare mulțime de studenți se îndreaptă spre Palatul Dietal. Mase de oameni bine îmbrăcați se agită pe străzi...”

Dorințele poporului: libertatea presei, libertatea învățământului, dreptul de asociere, dieta responsabilă, miniștri responsabili [...]

Ora 12.00. O delegație de burghezi reușește să pătrundă în Burg. Străzile iau o înfățișare amenințătoare. Oratorii populari adună grupuri de oameni în jurul lor.

[...] Strigătul „Jos Metternich!” devine lozincă generală...

Ora 17.00. Garda civilă sună alarma și pune mâna pe arme. [...] Ofițerii gărzii civile cer imediată retragere a armatei regulate din oraș și înarmarea studenților...

Ora 20.00. Gloată cutreieră în mase compacte străzile... Nu vor să fie de acord cu niciun fel de concesiuni [...] Prințul Metternich își dă demisia [...].”

Carl Frederic Vitzthum

Reieșind din conținutul documentului, formulează specificul revoluției de la 1848-1849 în Imperiul Habsburgic.

Incendiul din Viena în timpul răscoalei din octombrie 1848

Comentează fraza lui Metternich: „Dacă Parisul strănută, toată Europa contractează imediat răceala”.

Drepturile cetățenilor garantate de Constituția Franței

2. Nimeni nu poate fi arestat ori reținut altfel decât conform prevederilor legii.

7. Fiecare este liber să împărtășească religia sa, și statul acordă protecție egală oricărui cult religios. Fetele bisericești recunoscute de lege ori acei care vor fi recunoscuți de lege au dreptul la întreținere de stat.

8. Cetățenii au dreptul să formeze organizații și să se adune în mod pașnic fără armament, să înainteze petiții și să dea publicității ideile lor [...]. Presa, în niciun caz, nu poate să depindă de cenzură.

9. Învățământul este liber.

10. Toți cetățenii au dreptul să ocupe orice funcții publice [...] Se anulează pentru totdeauna toate titlurile nobiliare [...], deosebirile de clasă și de castă.

11. Orice proprietate este inalienabilă. Statul poate să ceară înstrăinarea proprietății numai în caz de necesitate publică, în mod legal constatată, cu condiția recuperării ei corecte și prealabile.

12. Avera nu poate fi niciodată confiscată.

15. Toate impozitele se stabilesc pentru binele public. Fiecare este obligat să plătească impozitele proporțional cu averea și să posibilitățile.

18. Orice putere în stat este instaurată prin voința poporului. Ea nu poate fi încredințată oricui.

19. Separarea puterilor este prima condiție a guvernului liber.

Care articole din Constituția Franței se regăsesc și în legea fundamentală a Republicii Moldova? Cum îți imaginezi o societate unde cetățenii nu se bucură de drepturi și libertăți, garantate de Constituție.

1. Precizează cauzele comune și specifice ale revoluțiilor burghezo-democratice de la 1848-1849 din Europa.
2. Identifică motivele participării, la evenimentele revoluționare, a diferitor categorii sociale ale populației.
3. Compară desfășurarea revoluției din Franța cu cele din Italia, Germania, Imperiul Austriei și Principatele Române. Găsește asemănări și deosebiri.
4. Formulează o concluzie proprie despre consecințele și semnificațiile revoluțiilor burghezo-democratice.
5. Localizează pe hartă statele și regiunile unde au avut loc evenimente revoluționare în anul 1848-1849.

Revoluția din 1848–1849 în Țările Române

Mișcările revoluționare din cele trei țări române au fost parte componentă a revoluțiilor care s-au desfășurat în anii 1848-1849 în statele europene. Revoluționarii cereau libertăți democratice, înlăturarea dominațiilor străine, precum și îmbunătățirea condițiilor de trai. Programele revoluțiilor aveau multe asemănări, determinate de caracterul unitar al aspirațiilor românilor. Democratice și progresiste, ele au stat la baza modernizării României până în 1918.

EVOCARE

- ◆ Generalizează cauzele și obiectivele revoluțiilor de la 1848-1849 în Europa.
- ◆ Care a fost specificul evoluției Principatelor Române pe timpul domniilor regulamentare? Ce domenii ale vieții societății necesitau modificări?

Imnul poporului

Deșteaptă-te, române, din somnul
cel de moarte,
În care te-adânciră barbarii de
tirani!
Acum ori niciodată croiește-ți altă
soartă,
La care să se-nchine și cruzii tăi
dușmani!
Acum ori niciodată să dăm dovezi
la lume
Că-n aste mâini mai curge un sânge
de roman
Și că-n a noastre piepturi păstrăm
cu fală-un nume,
Triumfător în lupte, un nume de
Traian!

Andrei Mureșan

Andrei
Mureșan.
Portret de
Mișu Popp

VOCABULAR

- Petiție
- Locotenență domnească
- Caimacam
- Proclamația de la Islaz
- Drapel tricolor
- Convenția de la Balta-Liman

• Geneza revoluției

Anul 1848 a fost un an revoluționar pentru majoritatea popoarelor europene. Izbucnind la sfârșitul lunii februarie la Paris, revoluția în scurt timp s-a declanșat în Germania, Italia, Austria, Ungaria și Principate. Revoluțiile în Moldova, Transilvania și Muntenia au fost produsul transformărilor petrecute în societatea românească după răscoala lui Tudor Vladimirescu din 1821. Experiența acumulată în această perioadă și influența ideilor revoluționare s-au cristalizat într-un program de reforme, care pe parcursul revoluției a fost dezvoltat în continuare. În perioada menționată se acutizează contradicțiile dintre țărani clăcași și boieri în Țara Românească și Moldova și țărani iobagi și nobili în Transilvania, cauza principală fiind înăsprirea exploatarea țăranilor de către stăpânii de moșii, care au pus pe umerii lor poveri insuportabile.

• Desfășurarea revoluției

Îngrijorat de evenimentele din Europa și de întrunirile ce aveau loc la Iași, domnitorul Moldovei, Mihail Sturdza, a permis convocarea, la **27 martie 1848**, în hotelul "Petersburg" din Iași, a unei adunări, la care au participat circa o mie de persoane. Adunarea a adresat domnitorului **Petițiunea-proclamațiune**, compusă din 35 de puncte și redactată de **Vasile Alecsandri**. Petiția avea un caracter destul de moderat, în special privind reorganizarea administrativă și politica internă.

În conducerea **mișcării revoluționare din Moldova** au apărut două grupări politice: una de orientare liberal-democratică (V. Alecsandri, Al.I. Cuza, C. Negri) și alta a boierilor liberali (N. Șuțu, C. Sturdza, C. Moruzi). În timp ce liberal-democrații urmăreau înlocuirea imediată a regimului feudal cu un regim burghez, boierii liberali susțineau schimbarea treptată a societății pe calea reformelor.

Petiția-proclamație adoptată de adunare a fost înaintată domnitorului **Mihail Sturdza**. Acesta a respins-o și a luat măsuri pentru arestarea liderilor mișcării revoluționare. Câțiva dintre ei au reușit să fugă de sub pază și să ajungă în Transilvania și în Bucovina. Înfrângerea mișcării din martie n-a însemnat însă sfârșitul luptei revoluționare în Moldova. Ea a continuat sub forma răscoalelor țărănești și a programelor elaborate de fruntașii refugiați în Transilvania și Bucovina. Liderii revoluționari refugiați în Transilvania, la Brașov, au întocmit, la 24 mai 1848, un program de luptă intitulat **Principiile noastre pentru reformarea patriei**. **Mihail Kogălniceanu** cu un grup de partași tipărește la Cernăuți broșura **Dorințele partidei naționale din Moldova**, în care propunea autonomia Moldovei față de otomani, egalitatea politică și civilă a tuturor cetățenilor, desființarea clăcii și improprietărea țăranilor prin răscumpărare etc. Aceste două programe constituie o dovadă că elementele progresiste din Moldova urmăreau scopul să continue revoluția cu ajutorul fraților din Țara Românească și din Transilvania.

Revoluția din Țara Românească s-a bucurat în faza inițială de un mai mare succes decât în Moldova. În luna mai 1848, un comitet

revoluționar, din care făceau parte **C.A. Rosetti**, **I.C. Brătianu**, **Ion Heliade Rădulescu**, a pregătit un plan politico-militar al revoluției. La 9 iunie revoluția a izbucnit la Islaz. La chemarea preotului Radu Șapcă, care se bucura de o mare popularitate în țară, și a altor revoluționari, mii de oameni s-au strâns într-o mare adunare populară. Acolo a fost dat citirii programul revoluției – **Proclamația de la Islaz**.

Revoluția a cuprins în scurt termen întreaga țară. La 11 iunie revoluția a izbucnit la București. Sub presiunea mulțimii și lipsit de ajutorul armatei, domnul a fost silit să semneze Constituția și peste câteva zile să părăsească țara. Puterea a fost preluată de un guvern provizoriu, din care făceau parte Ion Heliade Rădulescu, Cristian Tell, Ștefan Golescu, Gh. Magheru. La 15 iunie populația bucureșteană adunată pe Câmpia Filaretului, numită de atunci Câmpia Libertății, a depus jurământ Constituției. Tot atunci **drapelul tricolor** – albastru, galben, roșu – a fost declarat drapel național, iar mai apoi *Deșteaptă-te, române* de **Andrei Mureșanu** – imn al poporului român.

Îngrijorat de evoluția evenimentelor, guvernul țarist intervine la Poartă cu rugămintea de a restabili ordinea. În aceste condiții are loc prima intervenție turcească în Țara Românească. Trimisul sultanului turc, Soliman-Pașa, a înlocuit guvernul revoluționar cu o **locotenență domnească** formată din trei membri: I. Heliade Rădulescu, Cristian Tell și N. Golescu. Dar această soluție n-a satisfăcut guvernul țarist. La 13 septembrie, în țară au intrat armatele turcești, iar la 15 septembrie trupele țariste deja ocupaseră Moldova. Rezistența populației Bucureștiului, care a încercat să se opună agresiunii, a fost repede înfrântă. În țară a fost anunțată restabilirea regimului regulamentar și numirea lui Constantin Cantacuzino în funcția de **caimacam**.

Revoluția din Transilvania a durat mai mult timp decât în Principate și, pe lângă caracterul său social, a avut și un accentuat caracter național. Tineretul progresist maghiar se ridică împotriva Imperiului Habsburgic, sub conducerea lui Lajos Kossuth, și proclamă Ungaria independentă în hotarele statului ungar medieval, fapt ce însemna anexarea Transilvaniei. Românii transilvăneni, sub conducerea lui **Avram Iancu**, **Simion Bărnuțiu**, **Gheorghe Barițiu** ș.a., nu se puteau împăca cu această stare de lucruri. Ei hotărâsc convocarea unei mari adunări, în care să discute soarta majorității românești din Ardeal. Adunarea a avut loc între 3 și 5 mai 1848 pe o câmpie întinsă de lângă Blaj, care de atunci se numește **Câmpia Libertății**, cu participarea a peste 40 000 de oameni. Ea a

constituit unul din momentele cele mai însemnate ale revoluției. Aici s-a formulat programul revoluției. Pe lângă cerințele economice, sociale și politice, masele de oameni adunate la **Blaj** și-au manifestat dorința de a se uni cu Țara Românească și Moldova. Pentru conducerea revoluției s-a ales un comitet permanent cu sediul la Sibiu. S-a hotărât de a trimite două delegații ce aveau să prezinte cerințele poporului român din Transilvania – una la curtea de la Viena și alta la Dieta nobililor de la Cluj.

La 29 mai, Dieta provincială de la Cluj a votat unirea Transilvaniei cu Ungaria, ignorând voința majorității populației. Curtea de la Viena a aprobat această hotărâre, știind că românii se vor opune și se va produce o ruptură între revoluționarii români și cei ungari spre binele Habsburgilor.

Peste puțin timp după adunarea de la Blaj, o manifestație similară are loc în Banat. În fruntea românilor de aici s-a situat Eftimie Murgu, participant activ la revoluția din Țara Românească.

Între români și unguri au fost făcute în repetate rânduri încercări de apropiere, deoarece aveau scopuri comune: abolirea absolutismului habsburgic și a ocupației austriece. Nicolae Bălcescu depune nenumărate eforturi în acest sens și, abia la 14 iulie 1849, la Seghedin, semnează cu Kossuth și Cezar Bolliac un proiect din 18 puncte, care cuprindea și declarația de principiu, recunoscând românilor drepturi naționale limitate. Dar această înțelegere a avut loc prea târziu. Împăratul de la Viena chemă în ajutor armata țaristă pentru a înăbuși revoluția. În lupta de la Sighișoara, armata ungară a fost înfrântă de trupele feldmaresalului Paschevici. La 13 august 1849, lângă satul Șiria are loc ultima bătălie între armata maghiară și ruși, care se termină cu victoria contrarevoluției. În Transilvania s-a instaurat din nou dominația absolutismului habsburgic.

*Adunarea națională de pe Câmpia Libertății, Blaj, 3/15 mai 1848.
Tablou de Ion Petcu, 1878*

A Din Petițiunea-proclamațiune a boierilor și notabililor moldoveni

Vasile Alecsandri

1. Sfânta păzire a Regulamentului, în tot cuprinsul său și fără nicio răstălmăcire.
2. Secarea corupției prin pravile înadins făcute și abuzurilor ce izvorăsc din acea corupție.
3. Siguranța personală, adecă nimeni să nu poată fi pedepsit decât pe temeiul legilor și în urmarea unei hotărâri judecătorești.

Iași, 27 martie 1848

B Din Proclamația de la Islaz (iunie 1848)

Pe scurt, poporul român, recapitulând, decretă:

1. Independența sa administrativă și legislativă [...], neamestec al niciunei puteri din afară în cele din întru ale sale.
2. Egalitatea drepturilor politice.
4. Adunarea generală compusă de reprezentanți ai tuturor stărilor societății.
5. Domn responsabil ales pe cinci ani, și căutat în toate stările societății [...].
13. Emanciparea clăcașilor ce se fac proprietari prin despăgubire [...].
22. Convocarea îndată a unei Adunări generale extraordinare constituante alese spre a reprezenta interesele sau meseriile nației, care va fi datoare a face Constituția.

Grup de revoluționari români manifestând la București. Pictură de Kostake Petrescu

Compară cerințele revoluționarilor din Moldova, Țara Românească și Transilvania, formulate în documentele de epocă. Redactează o comunicare pe tema „Drepturi și libertăți în programele Revoluției Române de la 1848.”

C Din Petițiunea Națională (Pronunciamentul de la Blaj)

1. Națiunea română răzimată pe principiul libertății, egalității și fraternității, pretinde independența sa națională în respectul politic, ca să figureze în numele său ca națiune română, să-și aibă reprezentanții săi la dieta țării în proporțiune cu numărul său, să-și aibă dregătorii săi în toate ramurile administrative, judecătorești și militare în aceeași proporțiune, să se servească cu limba sa în toate trebile ce se ating de dânsa, atât în legislațiune, cât și în administrațiune. Ea pretinde pe tot anul o adunare națională generală [...].

2. Națiunea română pretinde ca biserica română, fără distincțiune de confesiune, să fie și să rămână liberă, independentă de la oricare altă biserică [...].

3. Națiunea română, ajungând la conștiința drepturilor individuale, cere fără întârziere desființarea de iobăgie fără nicio despăgubire din partea țăranilor iobagi [...].

7. Națiunea română cere libertatea de a vorbi, de a scrie și a tipări fără nicio censură [...].

Blaj, 3 mai 1848

D Avram Iancu (1824-1872)

Revoluționar pașoptist, unul din organizatorii adunării naționale de la Blaj din mai 1848. Comandant al Legiunii Auraria Gemina și al milițiilor țărănești ale românilor transilvăneni, care în alianță cu armata austriacă au luptat în Munții Apuseni, în vestul Transilvaniei împotriva trupelor revoluționare ungare aflate sub conducerea lui Lajos Kossuth.

E Scrisoare-manifest către maghiari

„Libertate, egalitate, frățietate...

Fraților maghiari!

Ascultați cuvintele purcese din adâncul sufletului unui român sincer.

Aceste sfinte principii ne treziră din adâncirea în care ne apăsără varvarii sute de ani.

[...] pentru aceasta am ridicat cereri la locurile cuvenite[...].

Credeți-ne că noi prealuminat vedem și preahotărât credem că în acestea două patrii surori maghiarul de existență și viitor nu poate vorbi fără român, nici românul fără maghiar.”

Avram Iancu

Determină ce l-a făcut pe marele conducător militar transilvănean Avram Iancu să se adreseze către maghiari.

Semnificația și consecințele Revoluției de la 1848

Revoluția de la 1848 a pus probleme social-politice și naționale asemănătoare în cele trei principate române. Ea a zdruncinat din temelii orânduirea feudală și a deschis calea progresului. A ridicat la luptă masele populare și a contribuit în mare măsură la trezirea conștiinței naționale a poporului român.

Revoluția a avut un caracter unitar în toate țările române, formulând probleme sociale și naționale asemănătoare: îmbunătățirea situației maselor țărănești, garantarea drepturilor democratice, asigurarea libertății naționale, a unității și independenței tuturor românilor. Revoluția i-a pregătit pe români pentru lupte în vederea obținerii idealului lor: unitatea politică și independența național-statală.

După revoluție, Moldova și Țara Românească, timp de doi ani și jumătate, au intrat sub ocupația militară a Rusiei și Imperiului Otoman. În Moldova, până în 1849 a continuat domnia lui **Mihail Sturdza**, iar în Țara Românească a fost numit caimacam **Constantin Cantacuzino**. Revenirea la „ordinea regulamentară” a fost stabilită documentar de puterea protectoare (Rusia) și cea suzerană (Turcia) în cadrul **Convenției de la Balta-Liman**. Convenția a fost semnată în primăvara anului 1849 și a fost valabilă timp de șapte ani. Domnii erau numiți direct de sultan cu acordul puterii protectoare – Rusia. Adunările obștești au fost suspendate și înlocuite cu divanuri ad-hoc, compuse din boieri demni de încredere. Până la “restabilirea ordinii”, în Principate urma să staționeze o armată a câte 25.000-30.000 de soldați din partea a fiecare din cele două imperii. Domni au fost numiți: **Barbu Știrbei** în Țara Românească și **Grigore Alexandru Ghica** în Moldova.

1. Compară cauzele Revoluției de la 1848 din Europa cu cele din cele trei principate române și evidențiază particularitățile Revoluției Române.
2. Explică în ce măsură au fost realizate aspirațiile diferitor categorii de populație în revoluția pașoptistă.
3. Studiind documentele, analizează programele revoluționare din Principatele Române. Identifică asemănări și deosebiri. Demonstrează caracterul unitar al revoluției române.
4. Descrie raporturile dintre revoluționarii români și cei maghiari în anii 1848-49.
5. Realizează un eseu cu tema *Generația pașoptistă – o generație de tip nou*, utilizând informații despre rolul personalităților (V. Alecsandri, M. Kogălniceanu, S. Bărnăuțiu, N. Bălcescu, A. Iancu și alții) în elaborarea programelor revoluționare.

Tablourile *România revoluționară* și *România rupându-și cătușele pe Câmpia Libertății* de C.D. Rozenhal au fost pictate în 1850, pe timpul când autorul lor se afla în exil la Paris. Pictorul a participat activ la Revoluția Română de la 1848. România este reprezentată sub chipul unei femei frumoase, deoarece se spunea că ea trebuie iubită ca o mamă sau ca o iubită. Ea apare sub chipul unei țărance, deoarece se considera că anume țărani îi reprezintă cel mai bine pe români. Femeia de pe primul tablou ține pe umăr un drapel tricolor, îndemnând la lupta eroică, iar în mână – un pumnal pe care îl poartă la brâu.

Cel de-al doilea tablou prezintă de asemenea o alegorie prin care România este redată tot sub chipul unei femei, care ține în mâna dreaptă drapelul național, în timp ce mâna stângă agită simbolic o ramură verde.

Examinează tablourile lui Rozenhal reproduse alături. Explică de ce imaginea femeii a devenit simbolul revoluției.

Drepturile naturale ale omului în actele revoluțiilor moderne

Epoca modernă propune o schimbare radicală în ceea ce privește atitudinea față de om. Multe discuții au loc în jurul conceptului de drept al omului. În plan filosofic apar teoriile contractualiste și cele referitoare la drepturile naturale, iar în plan politic apar mișcări revoluționare, precum cele din America și Franța, ce au avut un rol important la nivel internațional. Drepturile naturale, enunțate de John Locke și alți mari filosofi, s-au răspândit în Epoca Luminilor și au avut o aplicare practică în timpul Revoluției Americane și ale Revoluției Franceze. Din această fundație modernă s-a născut mișcarea pentru drepturile omului.

EVOCARE

- ◆ Ce include în sine conceptul de „drept al omului”?
- ◆ Ce rezultate în domeniul drepturilor omului au fost atinse în epoca modernă?
- ◆ Din ce cauză autoritățile din epoca modernă neglijau drepturile omului?

Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului din 1789

VOCABULAR

- Drept natural
- Drept cetățenesc
- Mișcare revoluționară
- Guvernare
- Contract social

• Rădăcinile luptei pentru drepturi în epoca modernă

Despre drepturi oamenii au discutat încă din antichitate. În secolul al XVII-lea, exponenții scolii dreptului natural, în special Hugo Grotius, au demonstrat că omul este o ființă sociabilă prin natura sa, care aspiră să trăiască în pace cu semenii săi, fiind apt să determine singur ceea ce este util sau dăunător societății. Ilumiștii considerau că drepturile naturale sunt fundamentale și sunt ale individului. Ele nu se datorează niciunei autorități umane și sunt superioare drepturilor stabilite de oameni, care le legitimează pe acestea.

În epoca modernă despre drepturile inalienabile ale omului se menționează pentru prima dată în Declarația de independență a SUA (1776), considerată actul de naștere al SUA. În acest document se accentuează că „toți oamenii sunt creați egali cu anumite drepturi inalienabile, considerate naturale”. Printre acestea sunt dreptul la viață, dreptul la libertate, dreptul la proprietate, la care nu se poate renunța în nicio situație și pe care nicio formă de guvernământ nu le poate încălca.

La începutul lui iunie 1776, Richard Henry Lee a depus spre dezbateră o rezoluție prin care coloniile americane trebuiau să se separe definitiv de Anglia, iar Statele Unite se proclamau libere și suverane. În data de 2 iulie s-a ajuns la votarea acestei rezoluții. Aici este inclus textul lui Thomas Jefferson, cu o parte introductivă de filosofie politică inspirată din lucrarea lui John Locke, *Tratat asupra guvernului civil* (1690), unde se menționează despre un contract între guvernare și guvernați. Conform rezoluției, guvernul este împuternicit de guvernați. Dacă acest contract nu este respectat, guvernații au dreptul să denunțe acest contract, să se ridice contra unei puteri opresive, inclusiv pe calea insurecției.

Datorită precedentului american, în 1789 începe Revoluția Franceză. Burghezia (noua clasă socială) și alte categorii din starea a treia erau deranjate de faptul că erau excluse de la procesele politice și luarea deciziilor în stat. Francezii pledau pentru respectarea drepturilor naturale ale omului. Ei considerau că aceste drepturi sunt libertatea, proprietatea, securitatea și rezistența la opresiune. Oamenii se nasc și rămân liberi și egali în drepturi. Deosebirile sociale nu pot fi întemeiate decât pe utilitate publică.

Astfel, conceptul de drepturi ale omului apare la un interval destul de mic atât în Europa, cât și în America. Acest lucru a deschis drumul apariției unor noi idei filosofice asupra omului, locului și rolului său în societate. În mai multe state au apărut mișcări sociale care afirmă că drepturile naturale ale omului sunt inalienabile, trebuie protejate și respectate, fără anumite condiții.

Instrumente juridice pentru protecția drepturilor omului în epoca modernă

Primul text cunoscut în istorie este *Magna Carta Libertatum*, proclamată în Anglia de către Ioan Fără-de-Țară (1215), prin care baronii și episcopii englezi obțin o serie de privilegii de la rege. Acest act de epocă a avut o prioritate absolută asupra tuturor celorlalte acte care s-au elaborat în lume în decursul timpului în domeniul drepturilor omului. Conținutul acestui document prevedea că „niciun om liber nu va putea fi arestat sau întemnițat, sau deposedat de bunurile sale, sau declarat în afara legii, sau exilat, sau lezat de orice manieră ar fi și noi nu vom purcede împotriva lui și nici nu vom trimite pe nimeni împotriva lui, fără o judecată loială a egalilor sau în conformitate cu legea țării...”.

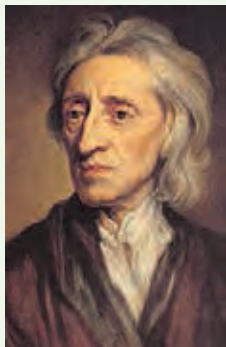
În cultura europeană din sec. al XVII-lea au apărut și primele instrumente juridice de transpunere în prevederi legale a acestor drepturi și libertăți fundamentale. De exemplu, în Anglia apar unele documente importante privind drepturile omului, intitulate *Petiția drepturilor* (1628), *Habeas Corpus Act* (1679), *Declarația drepturilor* (*Bill of Rights*, 1689), prin care s-a format sistemul parlamentar al Marii Britanii, dreptul la alegeri libere, libertatea cuvântului, dreptul la liberarea pe cauțiune, interzicerea pedepselor cu cruzime, dreptul de a fi judecat de un tribunal independent, precum și altele.

În America, în statul Virginia, la 12 iunie 1776, se adoptă *Declarația drepturilor din statul Virginia*, care prevedea că „toți oamenii se nasc egali, liberi și independenți”. Ei au drepturi inerente, de care nu pot, atunci când intră în raporturi sociale, să fie privați, nici deposedați prin vreun contract, și anume dreptul de a se bucura de viață și de libertate, cu posibilitatea achiziționării și stăpânirii de bunuri și de a căuta și a obține fericirea și siguranța personală.

La 14 iunie 1776 se adopta la Philadelphia *Declarația de independență a Statelor Unite ale Americii*, care consacră ca idee de bază că toate guvernările au fost stabilite de către oameni anume pentru a garanta drepturile consfințite.

1. Explică deosebirea între drepturile naturale ale omului și celelalte drepturi ale cetățeanului.
2. Identifică puncte comune și specifice ale actelor referitoare la drepturile omului din epoca modernă.
3. Formulează un argument cu privire la caracterul controversat al spuselor lui John Locke: „Cine încalcă legea și știrbește din drepturile poporului se pune în stare de război cu acesta, și revoluția este în acest caz o armă de apărare, un rău necesar”.
4. Argumentează necesitatea luptelor pentru drepturile naturale care au avut loc în epoca modernă, cel mai des pe cale armată. Prezintă exemple din Anglia, Franța și SUA. Explică specificul luptei pentru drepturi în Principatele Române.
5. Apreciază importanța primelor acte constituționale referitoare la drepturile și libertățile omului din Anglia, SUA și Franța pentru umanitate.

Promotori ai drepturilor omului din epoca modernă

John Locke
(1632-1704)

„Individul se naște cu drepturi naturale (libertatea, egalitatea, dreptul la proprietate).”

Jean-Jacques Rousseau
(1712-1778)

„Există o deosebire mare între societatea politică și dezvoltarea naturală a omului.”

Denis Diderot
(1713-1784)

„Niciun om nu are de la natură dreptul de a porunci celorlalți și a se supune.”

Immanuel Kant
(1724-1804)

„Un om este liber nu atunci când se supune altui om, ci legii”.

Capitolul II

REVOLUȚII ȘI STRUCTURI POLITICE ÎN EPOCA MODERNĂ

Revoluțiile din Țările de Jos și din Anglia din sec. XVI-XVII au fost primele revoluții europene care a adus în prim-planul politic burghezia. Drept rezultat, în aceste state, absolutismul monarhic a fost înlocuit cu o monarhie limitată sau parlamentară, iar drepturile cetățenești egale au înlocuit privilegiile claselor dominante. Războiul de Independență al celor 13 colonii nord-americane (1776-1783) împotriva metropolei britanice a constituit prima revoltă generală contra Vechiului Regim în Lumea Nouă, care împreună cu Revoluția Franceză (iar mai apoi și revoluțiile burghezo-democratice din sec. XIX), au fost denumite „revoluția atlantică”. Odată cu aceasta s-au creat condiții favorabile pentru democratizare și dezvoltarea capitalismului.

A urmat epoca napoleoniană; Bonaparte, apărând interesele burgheziei și ale noii elite militare, avea menirea de a preîntâmpina restabilirea Vechiului Regim și de a continua politica expansionistă a Franței. Războaiele napoleoniene au determinat schimbări esențiale în viața multor popoare. Vechile noțiuni: monarhia, biserica, religia, privilegiile (care păreau de neatins) – sunt discutate și analizate critic. Pretutindeni unde au ajuns armatele franceze, s-a produs o largă difuzare a ideilor revoluționare. Se instaurau republici, guverne reprezentative, se aboleau privilegiile sociale și se confiscau pământurile bisericii. Pe de altă parte, invaziile lui Napoleon au trezit o reacție împotriva dominațiilor străine, dând naștere naționalismului. În Spania și Italia mișcările naționale au fost reprimare. Grecia a fost primul stat creat în urma unei mișcări de emancipare națională.

În Europa de Sud-Est și în spațiul românesc, începând cu mijlocul sec. al XVII-lea, mai ales în sec. al XVIII-lea, datorită evenimentelor politico-militare și social-economice, au loc transformări semnificative în toate domeniile. Deși era frânat de dominația străină în regiune, precum și de unele tradiții medievale, procesul de modernizare a constituit un preludiv pentru dezvoltarea societății românești. Acest proces se accelerează în special după răscoala de la 1821 de sub conducerea lui Tudor Vladimirescu și revenirea la domniile pământene. În anii 20-40 ai sec. al XIX-lea, Principatele se aflau sub suzeranitatea sultanului și protectoratul țarului rus. Cu toate acestea, pe timpul Regulamentului organic, societatea cunoaște o evoluție, deși lentă, spre modernism și neatârnat.

Revoluția de la 1848-1849 a dat o lovitură decisivă vechilor regimuri din Europa, deschizând calea reformelor democratice și a creării unor state de tip modern pe continent. Mișcările revoluționare, cu caracter social, politic și național au fost declanșate în majoritatea țărilor europene, cu excepția Marii Britanii, unde tradițiile democratice se înrădăcinaseră, și a Rusiei, unde nu existau nici germeni ai acestor tradiții. Revoluția din Principate a fost parte componentă a revoluțiilor europene. Manifestanții cereau libertăți democratice, înlăturarea dominației străine și îmbunătățirea condițiilor de trai. Programele revoluțiilor aveau multe asemănări, ce au determinat caracterul unitar al aspirațiilor românilor.

Ca urmare a războiului ruso-turc din 1806-1812, teritoriul situat între Nistru și Prut, munții Carpați și Marea Neagră, numit din 1813 Basarabia, a fost anexat la Rusia. Guvernul țarist era interesat de consolidarea pozițiilor sale în Peninsula Balcanică, Basarabia urmând să joace rolul unui cap de pod în realizarea acestor planuri. Inițial, provincia și-a menținut autonomia, apoi a fost transformată în gubernie. Din acel moment transformările în societate depindeau totalmente de politica țarismului.

NOȚIUNI-CHEIE

Revoluție burghezo-democratică, democrație, suzeranitatea poporului, monarhie, republică, constituție, protectorat, suzeranitate, autodeterminare.

GÂNDIRE CRITICĂ:

- ◆ Cum au reacționat guvernele statelor și oamenii din diferite categorii sociale la noile necesități ale epocii moderne?
- ◆ De ce majoritatea oamenilor de bună-credință au acceptat valorile democratice drept piloni de bază ai constituirii unei societăți moderne?
- ◆ Cum se explică faptul că, odată cu progresele înregistrate în epoca modernă, s-au modificat și metodele de luptă pentru realizarea obiectivelor?
- ◆ Cum s-au schimbat conștiința și mentalitatea oamenilor cu diferit statut social în urma evenimentelor politice din societatea modernă?

I. TIMPUL ÎN ISTORIE

Precizează evenimentele istorice care au avut loc în anii de pe linia timpului și explică semnificația lor în spațiul local, național și universal.

1640 1642 1649 1774 1776 1783 1789 1799 1804 1812 1815 1821 1831 1848

II. SPAȚIUL ÎN ISTORIE

Localizează pe harta istorică statele în care au avut loc cele mai radicale transformări social-politice în epoca modernă. Aranjează-le într-o ierarhie conform influenței exercitate asupra altor state și teritorii.

Determină care din ele au avut o influență majoră asupra sistemului social-politic din Principate. Precizează aceste influențe și transformări care s-au produs în societatea românească.

V. STUDIAREA IZVOARELOR

Studiază documentul. „*Noi considerăm adevăruri evidente prin sine că toți oamenii au fost creați egali și că sunt înzestrați de Creatorul lor cu anumite drepturi inalienabile, că printre acestea se numără viața, libertatea și căutarea fericirii...*” (Din Declarația de independență a SUA, 1776).

Precizează dacă aceste idei sunt specifice doar americanilor sau tuturor oamenilor de pe Terra. Ce personalități politice din epoca modernă și-au adus contribuția la implementarea acestor idei în practică? Ce este comun în acest sens pentru personalitățile de mai jos?

Oliver Cromwell

George Washington

Tudor Vladimirescu

VI. AUTOEVALUARE

În baza evenimentelor din timpul revoluțiilor burgheze, meditează cu care din acțiunile întreprinse ești de acord și cu care nu. Argumentează-ți părerea.

VII. AUTODEZVOLTARE

Realizează un **conspect de reper**, sintetizând materialul studiat în capitol. Respectă următorii pași:

- ◆ generalizarea conținuturilor studiate în formă de concluzii, elaborarea de scheme, tabele, axe cronologice, diagrame, grafice etc.;
- ◆ structurarea planului conspectului de reper;
- ◆ scrierea conspectului de reper (structurarea logică, folosirea culorilor și semnelor convenționale, utilizarea pozelor, caricaturilor, întrebărilor etc.);
- ◆ realizarea concluziilor și autoaprecierea muncii depuse asupra conspectului de reper;
- ◆ transmiterea experienței acumulate altor colegi și membrilor comunității.

§22

Diplomația europeană: de la rațiune de stat la echilibrul european

După Pacea de la Westfalia (1648), în Europa a triumfat principiul echilibrului puterilor. Acesta s-a menținut până la Primul Război Mondial și consta în faptul că niciun stat nu trebuia să fie lăsat să se întărească, ca să le domine pe celelalte. Principiul rațiunii de stat pune pe prim-plan ideea interesului național, situat deasupra sentimentelor și simpatiilor.

EVOCARE

- ◆ Care erau interesele de bază ale statelor mari și mici în epoca modernă?
- ◆ De ce odată cu creșterea pericolului războaielor, apărea necesitatea de a consolida sistemul de alianțe?

Pacea de la Westfalia. Tablou de G. Borch. Rijksmuseum Amsterdam

Tratatul de la Westfalia (1648), care a pus capăt Războiului de 30 de Ani, a fost semnat la prima întrunire diplomatică paneuropeană. Aceasta a pus baza unei noi ordine în Europa, bazată pe conceptul suveranității de stat.

VOCABULAR

- Echilibrul european
- Concertul european
- Suveranitate națională
- Sistem de alianțe

● **Relațiile internaționale la începutul epocii moderne**

Spre mijlocul secolului al XVIII-lea Europa era dominată de câteva monarhii puternice. Centrul continentului era controlat de Prusia și Austria, care luptau pentru dominarea asupra statelor germane. Franța și Anglia erau statele cele mai puternice din Occident, iar Rusia devenea tot mai activă, după succesele obținute de Petru cel Mare. Olanda, Polonia, Imperiul Otoman și cel Spaniol se aflau în declin și constituiau „verigile slabe” ale politicii europene, de care încercau să profite celelalte puteri.

Olanda, cu toate că a creat un mare imperiu colonial în secolul al XVII-lea, îl pierde în secolul următor din cauza teritoriului mic și resurselor umane limitate. Polonia, unul dintre cele mai vechi state europene, intră în regres și este împărțită în secolul al XVIII-lea între Rusia, Austria și Prusia, pierzându-și identitatea statală.

De declinul economic și politic al spaniolilor au profitat francezii, englezii și austriecii, care au restrâns treptat posesiunile continentale ale acestora la Peninsula Iberică, reducându-le și din colonii. Imperiul Otoman intră și el în faza de descreștere după ultima încercare nereușită de a cuceri Viena (1683).

Imperiul Habsburgic, prin **Tratatul de la Karlowitz (1699)**, cucerește Transilvania, Ungaria, Podolia, Moreea și Dalmația. La **1718** Austria anexează Banatul, Serbia și Oltenia prin **Pacea de la Passarowitz**. Slăbirea Imperiului Otoman, numit „omul bolnav al Europei”, deschide așa-numita **chestiune orientală**, adică problema împărțirii posesiunilor otomane.

În numele principiului de echilibru statele europene nu doreau ca de pe urma destrămării Imperiului Otoman să profite un singur stat (Rusia sau Austria). De aceea, puterile occidentale încercau să mențină, pe cât de posibil, acest imperiu. Însă rapturile teritoriale nu puteau fi evitate. Războaiele ruso-turce aduc otomanilor grele pierderi teritoriale: Crimeea și spațiul bugo-nistean, prin care Rusia se apropia de Țara Moldovei. Teritoriile românești începeau să fie amenințate. Austria anexează **Bucovina (1775)**, iar prin **Tratatul de la București (1812)**, rușii anexează **Basarabia**.

● **Războiul de Șapte Ani (1756-1763)**

Rivalitățile dintre marile puteri au dus la reevaluarea sistemului de alianțe. Austria și Franța încheie un tratat îndreptat împotriva Prusiei și, respectiv, Angliei. O asemenea turnură s-a numit **revoluție diplomatică** și marchează o importantă etapă în politica europeană, ducând la declanșarea Războiului de Șapte Ani (1756-1763).

Particularitatea acestui război consta în faptul că a depășit hotarele continentului. Astfel, Marea Britanie lupta cu Franța pentru coloniile americane, precum și în India, Austria lupta cu Prusia pentru Silezia și cu Franța pentru Țările de Jos, iar Rusia încerca

să cucerească noi teritorii în regiunile baltice în detrimentul Prusiei.

În schimb, Marea Britanie s-a aliat cu Prusia, constituind o forță ce combina cea mai puternică flotă cu cea mai puternică armată pe uscat. Cu toate acestea, Prusia, fiind atacată din trei direcții (Franța din vest, Austria din sud și Rusia din est), a fost înfrântă.

Situația s-a schimbat după ce noul țar al Rusiei, **Petru al III-lea**, un mare admirator al lui Frederic cel Mare, a oprit ofensiva și i-a permis acestuia să-și regrupeze forțele. Pacea încheiată la **1763** restabilește situația de **statu-quo**, toate teritoriile ocupate fiind retrocedate foștilor proprietari. În războiul din afara continentului Anglia reușește să învingă Franța, care pierde India și majoritatea coloniilor americane. Marea Britanie devine cea mai mare putere colonială a lumii.

• **Influența Revoluției Franceze asupra relațiilor internaționale** Revoluția Franceză a dus la crearea unei noi coaliții europene. De data aceasta monarhiile absolutiste au văzut în ideile revoluționare un pericol pentru ordinea lor. Austria, Prusia, Anglia și Rusia au creat o coaliție antifranceză, care s-a lovit însă de un extraordinar spirit patriotic francez. Pentru a salva națiunea de invazia străină, conducătorii revoluției au declarat în 1793 mobilizarea generală.

Teama de „exportul de revoluție” a obligat monarhiile vecine să acționeze energic. O invazie concertată (Spania în sud, Anglia din nord-vest, Austria și Prusia din est) a reușit să destrame, pe un timp, elanul cuceritor al francezilor. Consolidarea cuceririlor revoluționare și venirea la putere a lui **Napoleon** au dus Franța la condiția de hegemon în Europa.

Cu Revoluția Franceză se pune capăt vechiului sistem de relații diplomatice tradiționale, fondat pe alianțe dinastice, combinații matrimoniale, bunul plac al monarhilor. Unul din principiile revoluției este dreptul popoarelor să dispună de ele înseși, care în practica relațiilor internaționale a dat

”Jocuri la aer liber sau cei cinci frați”. Napoleon împarte tronurile europene fraților și cumnaților săi. Gravură de epocă

naștere principiului suveranității naționale. Războaiele revoluționare și cele duse de Napoleon au dus cu sine la dezrădăcinarea vechilor rânduieli politice de tip feudal și dinastic.

• Consecințele Congresului de la Viena

Înfrângerea lui Napoleon a impus soluționarea problemei restabilirii ordinii și echilibrului internațional – sarcini pe care trebuia să le rezolve **Congresul de la Viena** (1 nov. 1814 – 9 iun. 1815).

Victoria asupra lui Napoleon a dus la modificări teritoriale importante, menite să mențină viabil sistemul de echilibru al puterilor. O parte din statele germane mici au fost unificate în regate și principate mai mari, iar vechile republici italiene au fost desființate (Veneția, Genova).

Se produce o simplificare a hărții politice europene, reducându-se numărul de state. Astfel, din numărul total de 360 de state germane au rămas 36 (Confederația Germanică). Alte regiuni au fost anexate la statele învingătoare.

Rusia obține o bună parte din Polonia, Finlanda este luată de la Suedia, iar Basarabia de la principatul moldav (1812). Populația Rusiei crește de la 30 milioane locuitori în 1789 la 50 de milioane în 1815. Prusia se îndreaptă și ea spre vest, ocupând malul Rinului, strămtorând puternic Franța învinsă. Austria pierde regiunile din Țările de Jos (Belgia), care devin un regat independent, în schimb se pricopsește cu vaste posesiuni în Italia și cu Galiția de la Polonia. Imperiul Otoman pierde controlul asupra Basarabiei, dar păstrează suzeranitatea asupra restului Țărilor Române și a Balcanilor.

Congresul de la Viena se încununază cu încheierea Înțelegerii celor patru împărați ai Rusiei, Austriei, Prusiei și Angliei. S-a instituit sistemul de conferințe menit să stabilească schimbarea hotarelor europene. Această înțelegere nu cuprindea doar țările învingătoare, ci pe acele care subsemnau la principiile Restaurației (art. 3). De aceea în 1818, la tratat a fost admisă Franța, care, ca mandatară a Sfintei Alianței, a restabilit „ordinea” în Spania, Italia și Belgia.

Marele Congres de la Viena, 1815. Litografie color de F. Camp

A William Robertson, istoric scoțian din sec. al XVIII-lea

Niciun principe nu putea fi lăsat să fie mai puternic ca alții, fără să fie împiedicat de aceștia... Avantajele pe care le avea un stat trebuia să fie contrabalansate de altele, pentru a nu permite acestuia să se întărească într-atât ca această putere să devină fatală celorlalți. Națiunile europene în acea epocă erau ca o familie mare.

B Din Testamentul politic al lui Richelieu

În chestiunea de stat cel ce deține puterea are deseori dreptate, iar cel slab nu se poate decât cu dificultate feri să cadă în greșeală în opinia majorității lumii.

C Convenția cu privire la acțiunile comune ale Rusiei și Angliei împotriva Franței

Persoanele care exercită puterea executivă în Franța, după ce și-au condus patria la o cumplită disperare, au luat față de puterile europene măsuri pe cât de nedrepte, pe atât de ofensatoare, călăuzindu-se de reguli incompatibile cu siguranța și liniștea tuturor statelor independente și chiar cu însăși existența vreunei ordini publice. Iar în prezent aceste persoane s-au făcut culpabile de atac nedrept și insultător, declarând embargo tuturor vaselor ruse și britanice din porturile franceze, atac însoțit de declarații de război la adresa Majestății Sale Britanice și a aliatului acesteia, Republica Provinciilor Unite.

În consecință, Majestatea Sa Împăratul Întregii Rusii și Regele Marii Britanii s-au văzut datori să se înțeleagă în privința măsurilor necesare pentru stăvilirea pericolului ce decurge din aceste reguli, din aceste acțiuni și comportare ce amenință întreaga Europă...

Londra, 1793

Pe ce bază se stabileau relațiile diplomatice între diferite state? Puteau ele servi drept criterii pentru menținerea păcii și a bunelor relații dintre state?

Congresul de la Viena. Tablou de Jean-Baptiste Isabey

D Charles-Maurice de Talleyrand (1754-1838)

Unul dintre cei mai iluștri diplomați francezi. Ca episcop de Autun, a fost ales deputat în Statele Generale, unde a propus legea privind separarea bisericii de stat. La 1791 părăsește biserica și este numit ambasador al Franței la Londra. Participă la lovitură de stat care-l aduce la putere pe Napoleon, fiind numit de acesta ministru de externe (1799-1807). Înțelegând că politica lui Napoleon devine aventuroasă, își dă demisia înaintea semnării Tratatului de la Tilsit. A avut curajul să-l critice pe Napoleon pentru aplicarea abuzivă a forței, spunându-i că poți face orice cu baionetele, numai că pe ele este incomod de șezut, referindu-se la tron. Intrat în relații cu aliații, duce intrigi pentru detronarea lui Buonaparte în 1814, devenind șeful guvernului provizoriu, care îi va restabili în Franța pe Bourboni. Ca ministru de externe, a reprezentat Franța la Congresul de la Viena, unde a contribuit la readucerea ei în clubul marilor puteri. Talleyrand nu a fost un model al moralității (era avid de bani; avea un copil nelegitim – marele pictor francez Eugène Delacroix), dar a fost un patriot al țării sale, servindu-i interesele pe plan diplomatic, indiferent de regim.

Numește calitățile ilustrului diplomat francez. Compară cu alte personalități ale timpului și din epoca contemporană.

E Klemens von Metternich despre Congresul de la Viena

Klement Metternich, unul dintre fondatorii sistemului concertului european, distingea trei tipuri de întâlniri menite să soluționeze relațiile internaționale:

- 1) congresele la care participau șefii statelor și guvernelor. Cele mai importante au fost Congresul de la Troppau (1820), Laibach (Ljubljana) (1821), Paris (1856) și Berlin (1878);
- 2) conferințele ținute între ambasadorii statelor marilor puteri, cu discuții oficiale și protocolare. Aachen (1818), Londra (1830);
- 3) reuniunile oficiale dintre ambasadori, dar fără protocol și redactări oficiale.

Comentează fraza lui Frederic cel Mare, rege al Prusiei: „Legea fundamentală a puterii este principiul extinderii teritoriale”.

Împărțirile Poloniei

Desființarea Uniunii Polono-Lituaniene s-a datorat anarhiei politice prin care a trecut statul nobiliar polonez în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Încercările de reforme menite să întărească statul au fost considerate de vecini drept o amenințare la adresa intereselor lor.

Prima împărțire a Poloniei. În urma unei răscoale poloneze în 1768-1772, înfrântă de trupele rusești, se produce prima împărțire a Poloniei, conform Tratatului de la Viena (9 februarie 1772). Astfel, Rusia intra în posesia unei părți a Livoniei și a Bielorusiei. Prusia lua Warmia și Prusia Apuseană până la Netze și unele districte din Polonia Mare. Austria ocupă o parte a Poloniei Mici, unele ținuturi din Cracovia (dar fără orașul Cracovia), Sandomiul și Galiția.

A doua împărțire. Influențată de ideile Revoluției Franceze, Polonia adoptă în 1793 una dintre cele mai liberale constituții la acea vreme, fapt care, pe valul acțiunilor contrarevoluționare, a dus la o nouă invazie ruso-prusacă, urmată de a doua partajare a Poloniei. Prusia obținea restul Poloniei Mari, Rusia restul Bielorusiei și teritoriile ucrainene de pe malul drept al Niprului.

A treia împărțire. În 1794 s-a declanșat o răscoală poloneză. Reprimarea ei a adus după sine a treia partajare și desființarea definitivă a statului polonez. Rusia includea Bielorusia, Ucraina și Letonia la est de r. Bug; Prusia a căpătat Polonia Mare și Mazovia cu Varșovia, iar Austria a obținut Polonia Mică, între Visla și Bug, și orașele Lublin și Cracovia.

Statul polon a fost restabilit abia după Primul Război Mondial.

Europa Centrală (1815-1856)

1. Descrie în 3-4 propoziții situația internațională la începutul epocii moderne.
2. Determină 3-5 schimbări în relațiile internaționale din sec. XVII-XVIII, care au influențat crearea sistemului de alianțe.
3. Analizează relațiile dintre statele din Europa până și după Revoluția Franceză. Precizează 2-4 schimbări. Explică de ce majoritatea statelor nu susțineau idealurile revoluționare ale francezilor.
4. Localizează pe hartă schimbările teritoriale din Europa care au avut loc după Congresul de la Viena.
5. Propune un plan și scrie un mic eseu pe tema „Valorile diplomației: de la valorile monarhilor la valorile poporului”.

„Tortul regal”. Alegorie despre prima împărțire a Poloniei, 1772. Gravură, sec. al XVIII-lea

Localizează pe hartă teritoriul Poloniei dezmembrat de cele trei mari puteri vecine.

Care popoare din Europa rămăneau dezbinat politic către mijlocul sec. al XIX-lea?

Principatele Române în contextul Chestiunii Orientale

La începutul epocii moderne cadrul internațional s-a schimbat substanțial. Expansiunea otomană în Europa este oprită, după care începe declinul Imperiului Otoman, în schimb crește influența Imperiului Habsburgic și a Imperiului Rus. Principatele se găsesc prinse între hotarele a trei mari imperii, constituind obiectul lor de dispută. În urma mai multor războaie pentru moștenirea stăpânirii otomane, Transilvania este inclusă în Imperiul Austriac (1699), iar Moldova și Țara Românească rămân sub suzeranitatea Porții, dar nu vor scăpa de cedări din teritoriul lor. În anul 1775 Imperiul Austriac a anexat nordul Moldovei (Bucovina), iar în anul 1812 Imperiul Rus a pus stăpânire pe teritoriul dintre Nistru și Prut (Basarabia).

EVOCARE

- ◆ Cum poate fi caracterizat cadrul internațional la începutul secolului al XVIII-lea?
- ◆ Ce rol a avut Dimitrie Cantemir, alături de Rusia, în războiul dus împotriva Imperiului Otoman?
- ◆ Ce obiective urmăreau statele europene în soluționarea Chestiunii Orientale?

• Principatele Române între cele trei imperii la sfârșitul sec. al XVII-lea

Evenimentele politico-militare, care s-au desfășurat la sfârșitul secolului al XVII-lea în Europa de Sud-Est, au influențat considerabil evoluția politică a Principatelor. Marile puteri luptau pentru influență în regiunea balcanică, în condițiile crizei chestiunii (problemei) orientale. Domnitorii din Moldova și Țara Românească duc tratative cu Polonia și Austria în vederea recăpătării independenței. După înfrângerea turcilor la **Viena**, în anul **1683**, de armatele polono-austriece, s-a schimbat raportul de forțe în regiune în detrimentul otomanilor și s-a deschis o pagină nouă în istoria Principatelor.

Imperiul Austriac a luptat pentru a-și extinde influența până la Dunăre și spera să integreze întreg spațiul Europei Centrale. Imperiul Rus s-a afirmat în Europa de Sud-Est pe fondul declinului Imperiului Otoman.

Principatele încercau să iasă din aria sistemului otoman, cu toate că boierii erau divizați în grupuri de orientare diferită: o parte vedeau salvarea țării în alianța cu otomanii, alții cu – austriezii, cea de-a treia parte – cu rușii sau polonezii.

Susținut de polonezi, **Ștefan Petriceicu** a ocupat tronul Moldovei. O armată de cazaci și moldoveni i-au atacat pe tătari în Bugeac, dar au fost respinși. După o scurtă domnie a lui Ștefan Petriceicu și cea a lui **Șerban Cantacuzino**, care i-a urmat politica, Constantin Cantemir duce o politică loială față de turci.

În aceste condiții, teritoriul Moldovei se transformă în teatrul războaielor ruso-poloneze. În anul **1686** regele Poloniei **Ian Sobieski** intră cu o armată în Moldova, dar, fiind înfrânt, este nevoit să se

Bătălia de la Viena, 1683. Pictor anonim, 1689. Muzeul de Istorie Militară din Viena

Principatele Moldovei și Țării Românești, în 1786, harta italiană de G. Pittori. Atlas de Giovanni Antonio Rizzi Zannoni

VOCABULAR

- Chestiunea orientală
- Raia
- Ienicer
- Diploma leopoldină (1691)
- Anexare

retragă. Domnitorul Moldovei, **Constantin Cantemir** (1685-1693), se opune intențiilor regelui de a anexa țara la Polonia, stabilind relații diplomatice cu Austria. În acest timp, Imperiul Rus încheie cu Polonia o alianță și, astfel, intră în coaliția antiotomană, dar fără a obține succese deosebite.

Habsburgii, însă, au obținut un șir de victorii asupra otomanii în Ungaria, alungându-i peste Dunăre. Concomitent austrieicii au intrat și în Transilvania, unde în anii 1685-1689 au pus stăpânire pe mai multe teritorii (Maramureș, Satu Mare, Bihor, Cluj, Dej, Alba Iulia, Sibiu). În **1691** împăratul austriac iscălește decretul numit **Diploma leopoldină**, conform căreia Transilvania este inclusă în cadrul Imperiului Habsburgic.

Domnitorul Țării Românești, **Șerban Cantacuzino**, sub influența victoriei austrieicilor de la Belgrad din **1688**, se declară adept al Austriei, cerând independența țării. După moartea lui, însă, noul domnitor, Constantin Brâncoveanu, nu riscă să treacă deschis de partea austrieicilor în condiții internaționale complicate de fărâmițări și rapturi teritoriale. Franța, îngrijorată de victoriile austrieicilor, le declară război și în aceste condiții turcii și tătarii își întăresc pozițiile. Astfel, datorită politicii diplomatice a lui **Constantin Brâncoveanu**, este evitată ocuparea Țării Românești de către Imperiul Austriac și transformarea țării în teatru de război. El a dus o politică de păstrare a statutului politico-juridic al Țării Românești, întreținând relații strânse cu un șir de state europene.

Habsburgii doreau să-și consolideze pozițiile și în Moldova, dar nu aveau destule forțe, mai ales că aici tindeau să-și întărească pozițiile și polonezii. Ian Sobieski câștigă în 1697 câteva lupte victorioase cu otomanii în nordul Moldovei.

În anul **1699**, la **Karlowitz** este încheiată pacea conform căreia Imperiul Otoman este nevoit să renunțe la suzeranitatea sa asupra Transilvaniei. Această provincie revine austrieicilor. Banatul rămâne otomanilor, Polonia părăsește cetățile de nord ale Moldovei (Hotin, Soroca), întărindu-se în schimb în Podolia.

• Dimitrie Cantemir, alături de Rusia, împotriva Imperiului Otoman

Domnul Moldovei, **Dimitrie Cantemir** (1710-1711), a adoptat o orientare mai fermă spre Rusia, care tindea să-și întărească influența în sud-estul Europei și să înlăture controlul otoman. El era un adversar notoriu al dominației Porții, ducând o luptă crâncenă cu boierii de orientare otomană.

În concepția lui Dimitrie Cantemir, Moldova s-a angajat alături de Imperiul Rus împotriva Imperiului Otoman pentru a stopa abuzurile săvârșite de Poartă și încălcările tratatelor încheiate în Evul Me-

diu între români și turci. El încheie cu țarul rus **Petru cel Mare** un tratat la **Luțk** la 13 aprilie **1711**, care prevedea trecerea Moldovei sub protecția rusă. Totodată au fost înaintate anumite condiții: păstrarea privilegiilor, drepturilor și obiceiurilor vechi ale țării, retrocedarea teritoriilor administrate direct de Imperiul Otoman (a raialelor turcești Cetatea Albă, Tighina, Chilia, Ismail și Reni). Rusia garanta integritatea teritorială a Moldovei, care se obliga să sprijine militar armata rusă.

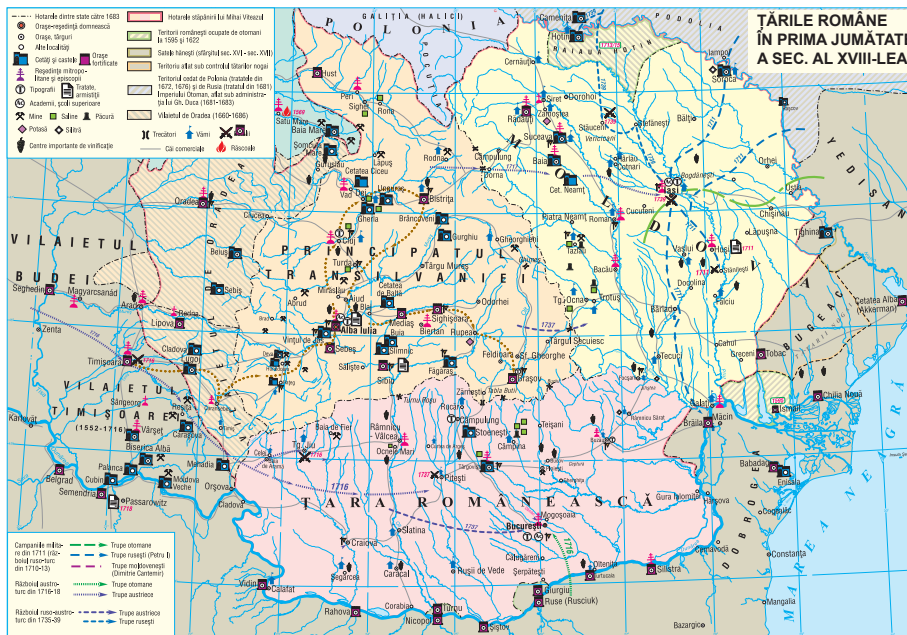
În scurt timp, campania rusă în Moldova s-a soldat cu eșec. La **Stănilești** pe Prut (8-12 iulie 1711) armata rusă a fost înfrântă. De partea rușilor au luptat mai bine de 6 mii de ostași moldoveni, sperând să scape de dominația Porții. Între Imperiul Rus și cel Otoman a fost încheiată pacea de la Vadul Hușilor, prin care rușii au câpătat dreptul să se întoarcă în țară. Dimitrie Cantemir, alături de unii boieri, a fost nevoit să plece în Rusia, unde a dus o activitate politică și culturală.

Înfrângerea de la Stănilești și pacea încheiată la Luțk au însemnat sfârșitul unei tentative prin care Moldova a încercat să iasă din sistemul dominației otomane. Ca rezultat, Poarta a apelat la altă politică pentru a controla mai bine Moldova, concentrând forțe pentru a se întări pe Nistru (în special la Hotin).

Domnul Țării Românești, Constantin Brâncoveanu, deși încheiase mai înainte o alianță cu Petru cel Mare, în timpul campaniei din 1711 a armatei ruse în Moldova, a adoptat o politică de așteptare. El considera că armata turcă era bine întărită, iar Rusia nu era atât de puternică, încât să înfrângă Imperiul Otoman. Totuși, Constantin Brâncoveanu l-a ajutat pe Dimitrie Cantemir, trimițând o mică oaste, care a participat la cucerirea Brăilei. În cele din urmă turcii l-au învinuit de colaborare cu dușmanii Porții și l-au mazilit. A fost executat în 26 august 1714 la Istanbul împreună cu cei patru fii ai săi.

Dimitrie Cantemir și Petru I. Scenă din filmul "Dimitrie Cantemir", regizor V. Ioviță, 1973. În rolurile principale Mihai Volontir și Alexandru Lazarev.

Ecaterina a II-a, cea Mare.
Tabloul de Fiodor Rokotov

Ecaterina a II-a, împărăteasă a Rusiei (1762-1796). În urma mai multor războaie, a anexat imense teritorii: o parte din Polonia, Lituania, Bielorusia, Ucraina la vest de Nipru, litoralul de nord al Mării Negre până la Nistru, inclusiv peninsula Crimeea. Guvernând în "epoca de aur a dvorenimii ruse", a transformat șerbia țărănilor într-o stare apropiată de robie.

• Războiul austro-otoman din 1716-1718. Pacea de la Passarowitz (1718)

În 1716 armata austriacă a atacat-o pe cea otomană la Dunăre și a organizat o campanie militară în Moldova, obținând unele succese militare. În 1717 a fost asediat și luat de către austrieci Belgradul, aceștia înaintând până la munții Balcani. În aceste condiții s-a activizat mișcarea populației din Principate împotriva dominației turco-fanariote. Câțiva căpitani de oaste și boieri din Țara Românească au apelat la austrieci pentru înlăturarea domnitorului fanariot **Nicolae Mavrocordat**. În Oltenia a sosit o armată austriacă, la care s-au alăturat și oștenii români. Nicolae Mavrocordat se retrage, dar este arestat. Poarta îl numește la tronul Țării Românești pe Ioan, fratele lui Nicolae Mavrocordat. După câteva lupte, care au slăbit ambele armate, între austrieci și otomani are loc o înțelegere ca primii să-și evacueze trupele din Muntenia, rămânând în schimb să controleze Oltenia.

O parte din boierii moldoveni, de asemenea, s-au adresat austriecilor să-i ajute să elibereze țara de otomani. În 1717 armata austriacă ocupă Cetatea Neamțului și câteva mănăstiri din Moldova și atacă Iașul. Domnitorul fanariot **Mihai Racoviță**, ajutat de tătari, i-a alungat pe austrieci peste Carpați.

În urma **Păcii de la Passarowitz**, încheiată în **1718** între austrieci și otomani, Oltenia, Banatul și nordul Serbiei sunt anexate de către Habsburgi. Din numele Porții tratativele cu austriecii le duce Ioan Mavrocordat. Pretențiile austriecilor asupra munților din Moldova au fost respinse, așa că aceștia nu s-au dezis de a se întări în regiunea Dunării și în Moldova.

• Războiul austro-ruso-otoman din 1735-1739. Pacea de la Belgrad (1739)

În războiul început în 1735 de Imperiul Habsburgic contra Imperiului Otoman la Dunărea de Mijloc, intervine și Imperiul Rus, care a dus mai multe lupte cu otomanii pentru recucerirea cetății Azov și în Crimeea. În 1737, între Imperiul Habsburgic și Imperiul Rus este semnată o alianță conform căreia ambele părți se angajau să lupte împreună contra Porții. Armatele ruse au cucerit Oceacovul, au trecut Nistrul, obținând o victorie în bătălia de la Stăuceni și au cucerit cetatea Hotin. Un detașament rus în frunte cu feciorul lui Dimitrie Cantemir, Constantin, a intrat în Iași.

După mai multe lupte fără succese, Imperiul Austriac a încheiat în **1739** o pace separată la **Belgrad**, conform căreia era obligată să retrocedeze Porții Oltenia. Rusia, istovită, a fost de asemenea nevoită să accepte condițiile păcii, angajându-se să-și retragă trupele din Moldova, care continua să rămână sub suzeranitate otomană. Rușii au retrocedat turcilor și cetatea Azov.

• Războiul ruso-otoman din 1768-1774. Pacea de la Kuciuk-Kainargi (1774)

După o perioadă relativă de liniște, în care Rusia și Austria erau implicate în războaiele pentru succesiunea tronului Poloniei și în războiul de șapte ani cu Prusia, Imperiul Otoman este din nou implicat în război pe un teritoriu de la Hotin până la Caucaz. În **1768** armatele ruse au atacat de mai multe ori teritoriile de lângă Nistru și Poarta declară război Rusiei. În anul următor armata rusă cucerește Hotinul și ocupă Iașul. Domnitorul **Constantin Mavrocordat** cade în

prizonierat la ruși și curând moare. În 1770, generalul rus **P. Rumeanțev** a obținut câteva victorii asupra turcilor și tătarilor lângă lacurile Larga și Cahul. Cetățile din sudul Moldovei au capitulat. O parte din voluntarii români s-au ridicat sub arme contra otomanilor. În scurt timp Moldova și Țara Românească sunt ocupate, iar populația supusă la dări și munci pentru armata rusă.

Înaintarea armatei ruse a creat o situație încordată în Europa, căci marile puteri aveau planuri de reîmpărțiri teritoriale. Austria profită de slăbiciunea otomană pentru a-și lărgi teritoriile. În 1771, între Imperiul Otoman și cel Austriac se face o încercare nereușită de a se încheia un tratat, prin care Viena acorda subsidii și susținere diplomatică Porții, în schimb aceasta urma să-i cedeze Bucovina. După prima împărțire a Poloniei, Habsburgii au anexat în 1772 Galiția și Pocuția, apoi au introdus armata în zonele Cernăuți, Câmpulung și Suceava – vechea capitală a Moldovei.

Imperiul Rus a încercat să ducă mai multe tratative cu Poarta la Focșani (1772) și București (1774), dar fără succes. În **1774** armata rusă trece Dunărea, impunând Poarta să semneze **Pacea de la Kuciuk-Kainargi**, care prevedea scutirea de tribut pe doi ani, limitarea și stabilirea unui tribut fix. Rusia face primul pas spre instaurarea protectoratului rus asupra Moldovei și a Țării Românești. Flota militară rusă a primit dreptul de navigație liberă în Marea Neagră, iar flota comercială și pe Dunăre.

În aceste condiții problema orientală se complică și mai mult. Imperiile Rus și Habsburgic manifestă în continuare tendințe expansioniste, dorind să pună stăpânire pe strămtorile Bosfor și Dardanele, iar Anglia și Franța devin și mai active pentru a-și consolida pozițiile în Imperiul Otoman.

• Războiul ruso-austro-otoman din 1787–1791. Pacea de la Iași (1792)

După Pacea de la Kuciuk-Kainargi, confruntările dintre Imperiul Rus și cel Otoman au

continuat. În anul **1787** otomanii, nemulțumiți de creșterea influenței Rusiei în regiunea Mării Negre, i-au înaintat un șir de cerințe irealizabile și i-au declarat război. Dar armatele ruse, conduse de Suvorov, au respins atacurile otomanilor. În 1788 acestea au trecut Nistrul și au ocupat Hotinul. În același timp Austria s-a alăturat Rusiei și a introdus armatele sale în Principate. Armatele aliate au obținut mai multe victorii asupra otomanilor, cucerind cetățile Tighina și Cetatea Albă. Curând, însă, Austria, tulburată de evenimentele Revoluției Franceze, suferă câteva înfrângeri și în **1791** a încheiat **pacea** separată la **Șiștov**, prin care părțile se obligau să restabilească situația de până la război și să renunțe la pretenții teritoriale.

Rusia a continuat luptele, mai obținând câteva victorii. Suvorov a asediat și a cucerit cetatea Ismail, iar flota rusă a pricinuit înfrângere celei turcești. Imperiul Otoman a fost nevoit să ceară pace, care a fost încheiată la **Iași**, la începutul anului **1792**. Conform acordului, erau confirmate cuceririle precedente ale rușilor. Imperiul Rus a anexat teritoriul dintre Bugul de Sud și Nistru, unde erau multe sate cu populație românească.

Astfel, hotarul dintre imperii rivale s-a stabilit pe Nistru și Rusia devine vecină cu Moldova. Poarta s-a obligat să respecte privilegiile Moldovei și ale Țării Românești, să le scutească de obligații timp de doi ani și să amnistieze populația care a luptat contra otomanilor.

Astfel, secolul al XVIII-lea a fost marcat de numeroase războaie provocate de imperiile Otoman, Rus și Austriac pentru schimbarea echilibrului de forțe în sud-estul Europei. Aflate într-o poziție strategică importantă în această regiune, au evoluat în sfera intereselor contradictorii ale marilor puteri, fiind obiectul numeroaselor jocuri diplomatice, ceea ce a dus la modificarea statutului lor juridic și la rapturi teritoriale.

Negocierea Tratatului de pace de la Kuciuk-Kainargi, 1774

Bătălia de la Cahul, 21 iulie 1770. Tablou de D. Hodovețki

A Politică externă a lui C. Brâncoveanu

„...dar tot nu se odihnea Constantin-vodă, văzându-i pe turci că sunt nestatornici, nu stau la vorbele lor, ci unele zic și altele fac. Și văzându-și pe nemți că s-au împăcat cu turcii, de nu era nici un ajutor,[...] au început a să ajunge cu moscalii în vorbe totdeauna trimițând oameni cu scrisori, îndemnându-i ca să vină cu oști asupra turcilor ca să ia aceste țări, Țara Românească și Moldova,[...] Și cu acestea făgăduiale să lege către țarul că viind către părțile acesta îl va ajuta cu toate ce vor trebui oștilor[...].”

Din “Cronicarii munteni. Istoriile domnilor Țării Românești” de R. Popescu

Compară politica externă a lui C. Brâncoveanu cu politica altui suveran european. Apreciază aportul lui în istorie.

B Din Tratatul încheiat între D. Cantemir, domn al Țării Moldovei, și Petru I, împărat al Rusiei

6. După obiceiul vechi moldovenesc, toată puterea cărmuirii va fi în mâna domnitorului Moldovei. [...]

9. Boierii și toți supușii domniei Moldovei să fie datori a se supune poruncii domnului [...]

11. Pământurile principatului Moldovei, după vechea hotărnicie moldovenească, asupra cărora domnul va avea drept de stăpânire sunt cele cuprinse între râul Nistru, Camenița, Bender, cu tot ținutul Bugeacului, Dunărea, granițele Țării Munteneste și ale Transilvaniei și marginile Poloniei, după delimitările făcute de acele țări. [...]

13. În caz de cândva s-ar face pace între împărăția noastră și sultanul turcesc principatul Moldovei să nu fie lipsit niciodată de apărarea și protecția Măriei Noastre țarului [...].

16. Făgăduim că noi și urmașii Măriei Noastre țarului vom fi datori să păzim cu sfințenie aceste articole, să le întărim în chip neclintit și să le păzim pe vecie.

C Din Tratatul de la Kuciuk-Kainargi (1774)

Art. 16. 1. Să se acorde ... tuturor locuitorilor acestor principate [...] amnistierea totală [...]

3. Să fie înapoiate mănăstirilor și diferitor persoane particulare pământurile și stăpânirile [...] și care acum sunt numite raiale [...].

4. Să nu se ceară de la ei nicio contribuție sau plată pentru întreaga perioadă de război [...] și pentru doi ani de acum înainte [...].

6. Să li se permită domnitorilor acestor două principate să aibă fiecare din partea sa un împuțnic pentru chestiunile creștinilor de rit grecesc... și vor fi tratați cu bunăvoință de Sublima Poartă [...].

7. Este de asemenea de acord ca, în dependență de împrejurările legate de aceste două principate, miniștrii Curții imperiale din Rusia, ce se găsesc pe lângă Sublima Poartă, să poată pune cuvânt în folosul acestor două principate [...].

D Despre situația Moldovei în sec. XVIII

„În vreme de pace Moldova este un târg pentru străini, în vreme de război, a fost și va fi totdeauna o tabără și un câmp de bătaie.”

D’ Hauterive

E Anexarea Bucovinei de către Imperiul Austriac, 1775

Obținând neamestecul Rusiei în conflictul cu Poarta, în anul 1775 Habsburgii au anexat partea de nord a Moldovei, numită Bucovina (țara codrilor de fagi), pentru a avea legătură directă din Transilvania cu Galiția. Convenția austro-turcă a fost semnată la Constantinopol. Ulterior austriei au mai anexat alte câteva teritorii ale Moldovei, astfel fiind pierdute circa 16 mii km², cu o populație de aproape 100 de mii de oameni. O parte a boierilor au protestat împotriva acestor acțiuni, printre care și domnitorul Moldovei, Grigore III Ghica, care a fost strangulat în cetatea sa de scaun de către turci.

Localizează pe hartă teritoriul Bucovinei anexat de imperiul habsburgic în anul 1775.

F Despre Principate în context internațional

„Era epoca împărțirii țărilor. Epoca în care țări și popoare se vindeau în masă... principatele jucau un rol însemnat a cărui descriere face însă parte mai mult dintr-o istorie diplomatică a Europei moderne.”

Nicolae Iorga

Comentează cu cuvinte proprii spusele marelui istoric Nicolae Iorga.

Schema bătăliei de la Stănilești, 1711

Precizează care au fost consecințele pentru Moldova a alianței lui Dimitrie Cantemir cu Petru I. În ce măsură crezi că s-au respectat condițiile Tratatului de la Luțk (1711). Comentează conținutul tratatului din perspectiva timpului de atunci și de azi.

Consecințele războaielor austro-ruso-otomane pentru români

Pentru Principatele Române războaiele purtate în secolul al XVIII-lea pe teritoriul lor au avut mai multe urmări:

* soarta lor este tot mai mult discutată în cadrul tratatelor internaționale, ceea ce a contribuit la modificarea statutului lor juridic. Poarta a fost nevoită să garanteze unele privilegii.

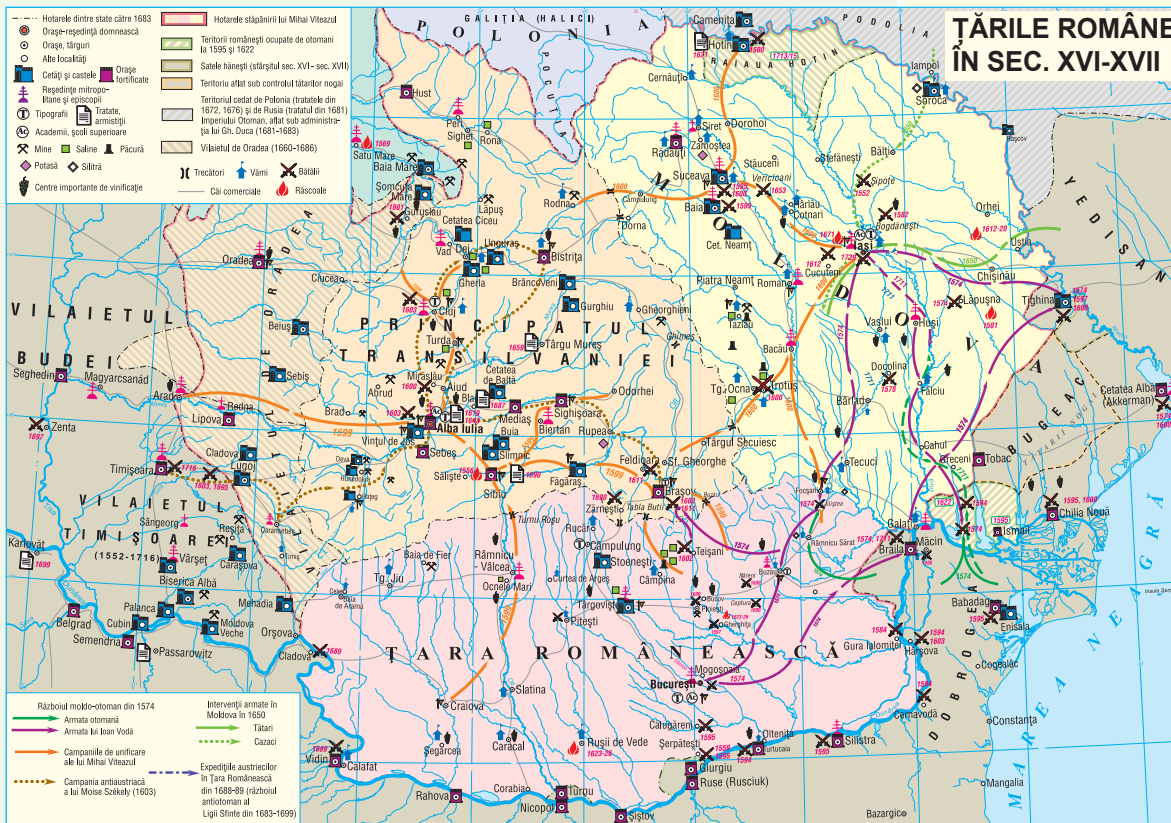
* declinul militar al Porții și intervenția părților europene în relațiile româno-otomane creează noi condiții pentru mișcarea de emancipare națională;

* s-a observat atitudinea diferită a populației față de trupele străine. O parte a boierilor mari se refugiau în Transilvania sau fugeau la Constantinopol, nedorind să se compromită față de otomani, alții au trecut de partea austrieților sau a rușilor. Cert este că cea mai mare parte a populației din Țările Române a avut de suferit pagube esențiale din cauza că pământul strămoșesc era teatrul acțiunilor militare străine;

* războaiele au presupus și rapturi teritoriale: Imperiul Austriac, după ce anexase Transilvania, anexează Oltenia și Banatul, apoi Oltenia este restituită otomanilor. Mai târziu austrieții anexează Bucovina, iar rușii – teritoriul din stânga Nistrului;

* războaiele și ocupațiile străine au întârziat dezvoltarea și au fost cauza principală a creșterii decalajului economic și social-politic al Principatelor față de alte zone europene.

1. Identifică schimbările majore în raportul de forțe în Europa de Sud-Est la începutul epocii moderne.
2. Caracterizează în 4-5 propoziții politica externă a marilor puteri în secolele XVII-XVIII.
3. Descrie situația Principatelor Române între cele trei mari imperii la sfârșitul secolului al XVII-lea.
4. Compară implicațiile și deciziile diferitor domnitori ai Principatelor Române în evenimentele care au avut loc în secolul al XVII-lea în Europa de Sud-Est.
5. Elaborează un tabel în care vei completa principalele date și evenimente care au avut loc în războaiele ruso-austro-otomane în secolul al XVIII-lea.

Anul 1812 în istoria românilor.

Anexarea Basarabiei la Imperiul Rus

La începutul secolului al XIX-lea Moldova și Muntenia continuau să fie obiectul de dispută dintre cele trei imperii: Rus, Austriac și Otoman. Boierii români, dorind să elibereze țările de sub suzeranitatea otomană, s-au divizat în grupări, optând pentru alianță cu Imperiul Rus sau cu Franța.

EVO CARE

- ◆ Ce raport de forțe era în Europa de Sud-Est la răscrucea secolelor XVIII-XIX?
- ◆ Care au fost consecințele războaielor ruso-otomane din secolul al XVIII-lea pentru Principatele Române?

• Europa de Sud-Est la începutul secolului al XIX-lea

După un șir de războaie cu puterile vecine, criza Imperiului Otoman s-a acutizat și a cuprins toate sferile vieții, de aceea rezolvarea problemei orientale devenea tot mai acută. Puterile europene urmăreau scopuri expansioniste acționând sub lozincă „eliberării creștinilor”.

Scopul principal al Imperiului Rus era rezolvarea Chestiunii Orientale în favoarea sa, prin stabilirea unei dominații depline asupra Balcanilor și strâmtoarelor Bosfor și Dardanele, inclusiv asupra Constantinopolului.

Imperiul Habsburgic, urmărind aceleași scopuri anexioniste, s-a folosit de conflictele ruso-otomane pentru a-și extinde influența. Însă la începutul secolului al XIX-lea acesta era amenințat de armatele franceze și nu putea interveni direct în problema orientală.

După proclamarea ca împărat al Franței (1804), Napoleon I începe cuceririle în Europa, fiind cointerestat în ciocnirea dintre Imperiile Rus și cel Otoman pentru a le slăbi puterile și pentru a deturna o parte a armatei ruse din Europa Centrală spre sud-estul continentului. Anglia, deși susținea Rusia ca aliat împotriva Franței, nu dorea consolidarea pozițiilor acesteia în bazinul Mării Negre și în Balcani.

• Războiul ruso-otoman din 1806-1812 Prima etapă (1806-1807) și armistițiul de la Slobozia

Cu scopul de a limita influența rusă în Moldova și Muntenia, sultanul i-a rechemat pe domnitorii Alexandru Moruzi și Constantin Ipsilanti. Sub pretextul că a fost încălcat *Hatışerif*ul din 1802 prin mazilirea domnitorilor, fără acordul Rusiei, în toamna anului **1806** fără a declara război Imperiului Otoman, armatele ruse au trecut Nistrul și au asediat

cetatea Hotin. În doar câteva săptămâni, Principatele au fost ocupate de armatele ruse, care au ajuns la Dunăre și chiar au trecut pe teritoriul Serbiei. În Moldova și Muntenia a fost introdusă conducerea militară în frunte cu generalul Mihelson, iar teritoriul a fost utilizat drept bază strategică pentru armată.

Imperiul Otoman a declarat război Imperiului Rus, dar, fiind slăbit, n-a întreprins acțiuni active. Poarta trecea printr-o perioadă de lupte interne, grupele de ieniceri rebeli l-au asasinat pe Selim al III-lea, apoi și pe noul sultan, Mustafa al IV-lea.

În același timp Rusia lupta în Europa Centrală de partea coaliției antifranceze și suporta înfrângeri grele. În aceasta situație țarul Rusiei **Alexandru I** a fost nevoit să încheie un tratat la **Tilzit** (1807) cu **Napoleon**, numit *de pace, pritenie, alianță ofensivă și defensivă*. Ca rezultat, s-au delimitat sferile de influență în Europa și Rusia s-a obligat să adere la blocada continentală împotriva Angliei. Suvera-

Semnarea Păcii de la București, 1812. Kutuzov și otomanii discută condițiile păcii. Tablou de Leonid Grigoreșenco

VOCABULAR

- *Hatışerif*
- Problema basarabeană
- Armistițiu
- Autodeterminare

Întâlnirea împăraților Napoleon și Alexandru I la Tilsit, 1807

nii Rusiei și Franței au căzut de comun acord să pună capăt războiului ruso-otoman și să încheie un armistițiu.

Prin medierea Franței, **armistițiul** a fost încheiat la Slobozia (localitate pe Dunăre) în august **1807**. Erau oprite operațiile militare pentru o perioadă de șase luni și trebuia elaborat un mecanism pentru a continua tratativele dintre Imperiul Rus și Poarta.

A doua etapă a războiului (1809-1811)

În anul 1808, din cauza înfrângerilor armatei franceze în Spania și a pericolului unui război cu Austria, Napoleon a propus o nouă întâlnire cu Alexandru I. La convenția secretă de la Erfurt, s-au discutat și cauzele eșecului tratatelor ruso-otomane. Iarăși a avut loc o împărțire a sferei de influență: Franța în Spania, iar Rusia în spațiul estic al Europei (de la Finlanda până la Țările Române).

În aceste condiții Anglia a semnat un tratat secret cu Poarta, prin care îi făgăduia sprijin în păstrarea integrității Imperiului Otoman. De aceea Rusia a cerut expulzarea ambasadorului englez de la Constantinopol. Poarta însă a anulat armistițiul de la Slobozia și în martie **1809** a reluat operațiile militare. Pe parcursul anilor 1809-1810 armatele ruse au obținut mai multe succese, cucerind de la otomani cetățile de pe Dunăre: Rușciuc, Giurgiu, Turnu.

Victoriile rușilor nu erau nici pe placul lui Napoleon, care începe pregătirea pentru război cu Imperiul Rus. Noul comandant al armatei ruse pe frontul ruso-otoman, generalul **Kutuzov**, a hotărât să dea o bătălie decisivă. În 1811, la **Rușciuc**, a fost dată o bătălie crâncenă, unde turcii, suferind pierderi grele (aproximativ 36 de mii de ostași), au fost nevoiți să reînceapă tratativele.

În octombrie **1811**, la Giurgiu generalul Kutuzov insista ca hotarul dintre Imperiul Rus și cel Otoman să fie stabilit pe Dunăre, iar turcii, contând pe ajutorul lui Napoleon, târăgăneau tratativele,

Scena unei bătălii din războiul din 1806-1812. Tablou anonim.

dorind să cedeze doar Hotinul. Deoarece tratativele au intrat în impas, Kutuzov a reînceput operațiile militare. Poarta a cedat, dar Rusia, aflând despre apropiata invazie a lui Napoleon, a fost nevoită să propună stabilirea hotarelor dintre părți pe Siret, iar mai târziu pe Prut.

• Tratatul de pace de la București (1812). Anexarea Basarabiei

Tratativele de pace au fost reluate la începutul anului 1812 într-o atmosferă diplomatică complicată. Anterior au fost organizate 19 conferințe ruso-otomane, unde se discutau condițiile păcii și teritoriile care urmau să fie anexate de Rusia.

Pacea a fost semnată la **16 mai 1812**, la **București**, doar cu o lună înainte de începutul campaniei lui Napoleon în Rusia, unde au fost confirmate condițiile tratatelor încheiate anterior, referitor la Principate. Imperiul Otoman a fost nevoit să cedeze teritoriul istoric al Moldovei dintre Nistru și Prut, cu cetățile Hotin, Tighina, Cetatea Albă, Chilia și Ismail, asupra căruia își extindea doar suzeranitatea. Țarul Alexandru I a ratificat acest tratat, prin care Rusia a obținut ieșire la gurile Dunării, doar cu o zi înainte de atacul armatei franceze în Rusia.

Astfel, Moldova a fost divizată, soarta ei fiind hotărâtă de state străine, pierzând cea mai mare și cea mai fertilă parte din pământurile ei. Teritoriul de peste 45 mii km², numit ulterior Basarabia, a fost anexat de Imperiul Rus după dreptul celui puternic, încălcându-se dreptul istoric și cel juridic. Au fost încălcate angajamentele anterioare, prin care Rusia își asuma rolul de protector al Moldovei întregite.

Rezultatele Păcii de la București au confirmat faptul că Moldova și Muntenia au fost obiectul luptelor politice ale marilor puteri și scenă a teatrului de război. Prin răpirea Basarabiei a fost destrămată piața economică a Moldovei și distrusă integritatea ei teritorială.

A Din Tratatul de pace de la București

Art. 4. [...] hotarul dintre cele două state să fie râul Prut, de la intrarea acestuia în țara Moldovei și până la locul unde se întâlnește cu fluviul Dunărea, iar de acolo să urmeze partea stângă a fluviului Dunărea, până la Gura Chilie și până la mare, iar gura amintită să fie folosită în comun de ambele părți [...] Dat fiind că Înalta împărăție a cedat Rusiei pământul situat în stânga Prutului, cu cetățile existente și cu orașele și cu satele și cu toți locuitorii lor, tocmai de aceea, mijlocul râului Prut să fie hotar între cele două state, iar Gura Chilie [...] va fi folosită în comun, precum și pe apele Dunării corăbiile de negoț ale celor două state să circule ca și mai înainte. Doar flota de război a statului Rusiei să pătrundă de la gura respectivă numai până la locul unde râul Prut se varsă în Dunăre...

Art. 5. De asemenea, împărăția Rusiei să înapoieze și să predea Înaltei împărății otomane pământul Moldovei (Bogdan) de pe partea dreaptă a râului Prut, de care s-a amintit mai înainte, precum și Țara Românească (Eflac) și Oltenia, așa cum se află ele în prezent, cu cetățile lor, cu orașele lor, și cu târgurile și cu satele și cu locuitorii lor, precum și cu tot ce se află în țările sus-zise [...]. De asemenea, Înalta împărăție să respecte documentele și semnăturile cu privire la privilegiile Țării Românești și Țării Moldovei, care au fost încheiate până la începutul războiului [...].

16(28) mai 1812

Selectează din document localitățile și teritoriile care erau incluse în sfera de influență otomană și în cea rusă. Localizează-le pe hartă.

B Din Manifestul lui Alexandru I despre încheierea păcii cu Imperiul Otoman

Această pace, dăruită nouă de Dumnezeu, a adus Imperiului Rus câștiguri însemnate, încorporând în hotarul său un teritoriu roditor și cu populație numeroasă, a cărui limite de la Akkerman până la gura râului Prut, ce curge de la o depărtare de 9 verste (1,067 km) de Iași, și de la gura acestui râu până la granița cu Austria, iar de aici de-a lungul Nistrului, pe o distanță de aproape o mie de verste, cuprinzând renumitele cetăți Hotin, Bender, Chilia, Ismail, Akkerman și multe alte orașe negustorești. Asemenea câștiguri mari, dăruite Patriei de această pace îmbucurătoare, aduc inimii noastre o nespusă plăcere...

5 august 1812

Ce semnificație are termenul "pace"? Interpretează cuvintele țarului Alexandru I: „Această pace, dăruită nouă de Dumnezeu...”.

C Noțiunea de eliberare...

„Pierzând o regiune atât de vastă, față de care Bucovina, revenită în 1775 Austriei, era doar un petec de pământ, românii au înțeles că pentru ei împăratul rus nu este un eliberator, ci un dușman.”

N. Borețki-Bergfeld, 1909

D Rușii și românii

„Cât e de mănos, de mândru și de scump acest par-mac rupt din trupul țării noastre, acest ținut frumos ce se numește *Basarabia*, unde fiecare oraș, fiecare sat, fiecare piatră e o amintire sfântă a trecutului nostru falnic și unde au știut să dăinuiască împotriva tuturor asupritorilor, tuturor prigonirilor și uneltirilor aproape două milioane dintre frații noștri cei mai apropiați.”

Dimitrie C. Moruzi, 1812

Comentează opiniile de mai sus, prin prisma basarabenilor și a noilor stăpâni peste Basarabia.

E Basarabia

Nume impropriu, dat de ruși teritoriului istoric al Moldovei dintre Nistru și Prut, anexat în anul 1812, conform Tratatului de la București. Geografic, numele de Basarabia îl purta doar partea de sud a teritoriului cuprins între Nistru, Dunăre și Marea Neagră. Prin extinderea acestei denumiri asupra întregului teritoriu al Moldovei dintre Nistru și Prut, Rusia a încercat să camufleze dimensiunile reale ale spațiului anexat.

Selectează din surse suplimentare interpretări ale termenului Basarabia. Formulează o definiție proprie.

Geneza problemei basarabene

Prin anexarea teritoriului Moldovei dintre Nistru și Prut s-a ajuns la un compromis între Imperiul Rus și Poartă în rezolvarea problemei orientale pe contul Principatelor. Aceste împărțiri de teritorii au generat o nouă dispută internațională, numită problema basarabeană, care în istoriografie este abordată diferit.

Istoricii români și majoritatea absolută a celor de peste hotare consideră că a fost răpit un teritoriu, că s-a produs divizarea unui stat și a unui popor. Rusia a anexat un pământ străin ei din punct de vedere etnic, geografic și cultural. Imperiul Otoman a cedat un teritoriu asupra căruia se răsfrângea doar suzeranitatea otomană.

Nicolae Iorga afirma: „Prin tratatul din 1812 turcii cedau, fără să cunoască măcar limitele exacte, un teritoriu care nu le aparținea și care făcea parte dintr-o țară a cărei integritate teritorială se angajaseră s-o respecte”.

Istoriografia rusă și sovietică a tratat problema basarabeană prin prisma intereselor geopolitice ale Rusiei în regiune. Istoricii ruși și sovietici au justificat cuceririle Rusiei țariste și poziția ei anxionistă, susținând că „acest teritoriu a fost locuit din vechime de către slavi”, iar populația „moldovenească” s-a stabilit aici mai târziu. Istoricii ruși și sovietici au scris despre anul 1812 ca despre “un act progresist, al alipirii Basarabiei la Rusia”, aducând ca argument dezvoltarea ei economică pe linie ascendentă pe parcursul secolului al XIX-lea, dar uitând de deznaționalizarea și rusificarea acestui ținut, înăbușirea mișcării naționale, izolarea populației din regiune de cultura românească – procese care au avut consecințe nefaste în istoria românilor.

1. Determină care au fost angajamentele pe care le-au încălcat Imperiul Rus și cel Otoman prin anexarea teritoriului Moldovei dintre Nistru și Prut.
2. Formulează 3-5 argumente prin care vei demonstra că Basarabia, anexată de Imperiul Rus în anul 1812, este un teritoriu românesc răpit. Crezi că este justificată opinia că a fost încălcat dreptul istoric, dreptul de neam și dreptul la autodeterminare al popoarelor?
3. Precizează care sunt și pe ce se bazează argumentele istoriografiei ruse și sovietice pentru justificarea anexării Basarabiei la Imperiul Rus. Care sunt sursele care combat aceste interpretări?
4. Scrie un eseu istoric, de cel puțin o pagină, pe tema „Geneza problemei basarabene și consecințele ei pentru români”.

Care este geneza problemei basarabene?

Țările Române în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea - începutul sec. al XIX-lea

Localizează pe hartă teritoriul Moldovei. Identifică teritoriul Basarabiei anexate de Imperiul Rusiei. Precizează schimbările teritoriale care au avut loc conform Păcii de la București din 1812.

BASARABIA SUB DOMINAȚIE ȚARISTĂ: DE LA AUTONOMIE LA GUBERNIE

§25

Lichidarea autonomiei Basarabiei: etape, evenimente, consecințe

Ca urmare a războiului ruso-turc din 1806-1812, teritoriul situat între Nistru și Prut, munții Carpați și Marea Neagră, numit din 1813 Basarabia, a fost anexat la Rusia. Guvernul țarist era interesat în consolidarea pozițiilor sale în Peninsula Balcanică, Basarabia urmând să joace rolul unui cap de pod în realizarea acestor planuri.

EVOCARE

- ◆ Care au fost rezultatele războaielor ruso-turce din sec. al XVIII-lea – începutul sec. al XIX-lea?
- ◆ În ce condiții teritoriul dintre Prut și Nistru a fost anexat de Rusia?
- ◆ De ce teritoriul dintre Prut și Nistru se numește Basarabia?

Stema Basarabiei, aprobată prin Așezământul din 1818

VOCABULAR

- Colonizare
- Autonomie
- Gubernie
- Ispravnic
- Regulamentul administrării provizorii a Basarabiei (1812)
- Așezământul oblastei Basarabia (1818)
- Așezământul de administrare a Basarabiei (1828)
- Cod civil
- Novorosia

• **De la „autonomie” la gubernie rusească** În vederea cuceririi simpatiilor popoarelor balcanice, guvernul țarist a făcut în primii ani după anexare anumite cedări populației autohtone, păstrând pentru o perioadă scurtă specificul local de administrare. Structura specială de guvernare a fost stabilită prin *Regulamentul administrării provizorii a Basarabiei* din **1812**. Responsabil de guvernarea internă era guvernatorul civil, care conducea concomitent și guvernul ținutului. A fost asigurată respectarea caracterului național, păstrarea limbii, legilor, obiceiurilor pământului în toate domeniile de administrare. În provincie s-a păstrat provizoriu vechea împărțire teritorială în 12 ținuturi. Puterea administrativă în ținuturi era concentrată în mâinile **ispravnicilor**, care dețineau toată puterea de stat, judecata, poliția, strângerea impozitelor.

Până la începutul anului 1813 toată puterea civilă și militară a fost concentrată în mâinile comandantului armatei dunărene amiralul **P. Ciceagov**, căruia Alexandru I i-a poruncit să formeze guvernul ținutului. Guvernul a fost compus din boierii moldoveni și funcționari ruși în frunte cu boierul **Scarlat Sturdza**. Fiind grav bolnav, în iunie 1913, Sturdza și-a dat demisia. Toată puterea a fost concentrată în mâinile generalului **I. Garting**, care a forțat procesul de transformare a Basarabiei într-o simplă gubernie rusă.

Boierii moldoveni, nemulțumiți de politica promovată de I. Garting, de abuzurile administrației ruse, intensifică lupta pentru păstrarea autonomiei. La curtea țarului sunt trimise multiple scrisori și plângeri ale boierilor și clerului. Cu scopul de a evita creșterea ne-mulțumirilor, țarul l-a destituit din postul de guvernator pe Garting. În Basarabia a fost introdusă funcția de guvernator general.

Primul care a ocupat acest post a fost generalul **A. Bahmetiev**. Prin instituirea funcției respective a fost făcut primul pas spre înlăturarea autonomiei ținutului. Drepturile guvernatorului civil și ale conducerii ținutale au fost reduse considerabil. Toată puterea militară și civilă se concentra în mâinile guvernatorului general.

La începutul anului **1818** a fost aprobat *Așezământul oblastei Basarabia*, prin care se reorganiza administrația și se introducea un **cod civil** unic. Cu excepția Consiliului Suprem (organ legislativ și de dispoziție suprem și de instanță judecătorească supremă instituit pe lângă guvernator), celelalte instituții puțin se deosebeau de cele care funcționau în alte periferii ale imperiului.

Dosarele civile și cele penale erau judecate în baza legilor și obiceiurilor locale, iar dosarele polițienești conform legilor existente în Rusia. Acestea se întocmeau în două limbi: rusă și română. Limba română s-a păstrat de asemenea în școli și biserici.

Generalul **Ivan Inzov**, numit în 1820 guvernator general al Basarabiei, promova o politică moderată, orientată spre unificarea sistemului de administrare a Basarabiei cu cel din guberniile Rusiei.

În anul **1823** noul guvernator general al Basarabiei a devenit contele **Voronțov** – guvernatorul general al Novorosiei, adeptul introducerii în regiune a sistemului rus de administrare, promotor zelos al politicii coloniale a guvernului țarist de rusificare a altor popoare. Punctul culminant al acestei politici a fost adoptarea unei noi legi, în **1828** – *Așezământul de administrare a Basarabiei* (supranumit *regulamentul lui Voronțov*), prin care a fost lichidată complet autonomia locală a provinciei. Particularitățile locale se păstrau provizoriu doar în organele judiciare.

Noul document a introdus în regiune sistemul rusesc de administrare. Organele administrative ale Basarabiei au fost încredințate completamente guvernatorului general al ținutului **Novorosia**. Toată documentația în organele administrative de stat se întocmea în limba rusă. Limba română a început să fie înlăturată din lucrările de secretariat și din instituțiile de învățământ. Acest proces s-a terminat în 1836 cu înlocuirea completă a limbii băștinașilor cu cea rusă.

Țarul Rusiei, **Nicolae I**, urcat pe tron în 1825, a renunțat la politica liberală a fratelui său Alexandru I și a redus considerabil nu numai privilegiile acordate Basarabiei, ci și ale altor regiuni periferice ale Imperiului Rus – Polonia și Finlanda.

În anii 70 ai secolului al XIX-lea au fost lichidate ultimele particularități care mai existau în sistemul de administrare. Prin ukazul țarului din 7 decembrie **1873**, provincia a fost transformată în gubernia Basarabia, iar Consiliul ținutal desființat. Prin aceste măsuri, guvernul țarist a lipsit Basarabia de orice autoadministrare, ea fiind egalată definitiv cu guberniile centrale ale Imperiului Rus.

• Colonizarea Basarabiei și consecințele ei

Colonizarea organizată oficial de autoritățile țariste a fost o parte componentă a politicii de deznaționalizare a Basarabiei.

Cel mai mare a fost numărul coloniștilor de peste Dunăre – **bulgari** și **găgăuzi**, care s-a mărit de la 11 mii în anul 1818 la circa 100 mii în 1850. Primele localități întemeiate de coloniști au fost Cazaclia, Baurci, Tatar-Copciac (încă în 1812). La 29 decembrie 1819 împăratul Rusiei Alexandru I, după o intervenție a viitorului guvernator general al Basarabiei, I. Inzov, a emis un decret prin care acorda coloniștilor bulgari stabiliți în regiune drepturi și privilegii deosebite.

Concomitent, pământurile statului în Basarabia și pe malul stâng al Nistrului erau colonizate de **nemți** din Germania și din Ducatul Varșoviei. În anul 1814 un grup de aproximativ 1500 de familii din regiunea Varșoviei au întemeiat 7 colonii în zona Bugeacului. Prima colonie întemeiată de nemți a fost Tarutino. Cu timpul, ei s-au răspân-

dit și în regiunile centrale ale provinciei. Până la începutul anilor 40, ei au întemeiat 24 de localități pe malul drept al Nistrului și 5 pe malul stâng.

Între anii 1824 și 1828, în Basarabia au fost aduși coloniști **elvețieni** din Lausanne, iar puțin mai înainte, în Bugeac au fost așezate câteva zeci de familii de **francezi**. În condițiile izbucnirii revoluției grecești, pe întreg parcursul deceniului trei are loc emigrarea grecilor în Rusia, inclusiv în Basarabia.

Pe lângă migrarea în masă a coloniștilor din afara Imperiului Rus, în anii 20-30 ai secolului al XIX-lea se intensifică strămutarea țăranilor de stat din guberniile centrale ale Rusiei și Ucrainei mai ales în regiunea de sud a Basarabiei. Numai în 1824, la propunerea lui Voronțov, din Rusia în Basarabia au fost strămutați 20 000 de țărani de stat. Fiecărei familii i s-a acordat un lot în mărime medie de 30 de desetine de pământ, fiind totodată scutită timp de trei ani de impozite. De asemenea s-au acordat loturi de pământ, fiind parțial scutiți de impozite, și veteranilor militari, participanți la războaiele ruso-turce. Țăranii ruși au înființat în Basarabia circa 100 de localități, majoritatea în ținuturile Akkerman, Bender și Hotin. Numărul lor a atins către mijlocul secolului cifra de peste 70 000.

În urma procesului de colonizare a Basarabiei procentul moldovenilor a scăzut de la 86% în 1817 la 70% în 1918. Regiunea ocupa primul loc printre toate guberniile ruse după numărul coloniștilor străini și totalul suprafețelor de pământ acordate lor.

Imagini ale locuitorilor din Basarabia. Sursa: "Popoarele Rusiei. Regiunile de stepă. Basarabia", sec. al XIX-lea.

1. Cioban moldovean.
- 2-3. Țărani din satele Andinovca și Verejeni, județul Soroca
4. Bătrân bulgar
5. Moldoveni din or. Hotin.
6. Un grup de moldoveni la foc în câmp.
7. Casă moldovenească tencuită și acoperită cu stuf.
8. Țigani de stepă.

A Contele Ioan Capodistria (1776-1831)

Înalt funcționar de stat, ministru de externe al Rusiei. În primii ani după anexare, în competența lui se afla administrarea Basarabiei. Capodistria este autorul regulamentului din 1812, prin care se păstra autonomia Basarabiei. După proclamarea independenței a fost primul șef de stat al Greciei (1827-1831).

B Regulamentul privind instituirea administrației provizorii în Basarabia, 1813

Cu privire la administrația civilă

6. Locuitorilor Basarabiei le sunt lăsate legile proprii.
7. Guvernatorul civil dirijează toate activitățile administrației interne a provinciei.

9. Până atunci se va menține actuala diviziune a județelor și guvernatorul civil va numi, după cum crede de cuviință, câte un ispravnic în fiecare județ.

Privilegiile acordate Basarabiei

22. Toți locuitorii acestei provincii și cei care se vor stabili aici sunt scutiți, timp de trei ani, de orice capitație și de renta funciară plătită statului.

23. Toți locuitorii provinciei și cei care se vor stabili aici sunt scutiți de serviciul militar.

C Din scrisoarea boierilor moldoveni adresată lui Alexandru I în 1814

...dăruie-ne nouă, Auguste Monarh, un cârmuitor civil pentru această provincie dintre moldoveni get-beget, un bărbat credincios Măriei Tale imperiale, care cunoaște familiile boierești, obiceiurile și legile noastre și țările vecine nouă; deoarece nu avem un asemenea cârmuitor, fiind înstrăinați, pe zi ce trece, de obiceiurile și legile noastre, și ne ciocnim de hotărârile luate, neobișnuite nouă, suntem cuprinși, împreună cu țărănimea noastră, de frică și ne pierdem nădejdea într-o viitoare bunăstare și ocrotire.

Care era poziția boierilor față de politica țarului rus în Basarabia?

Componența etnică a Basarabiei conform datelor recensământului din 1817

Populația	Familii	%
Moldoveni/Români	83. 848	86
Ruteni	6 000	6.5
Evrei	3 826	4.2
Lipoveni	1 200	1.5
Greci	640	0.7
Armeni	530	0.6
Bulgari	241	0.25
Găgăuzi	241	0.25
Total	96. 526	100

Prognozează ce schimbări puteau avea loc în componența etnică din cauza rusificării regiunii.

D Scarlat Sturdza (1750-1816)

Fiul marelui vornic Dimitrie Sturdza și al fiicei lui Grigore II Ghica, Ruxanda. După semnarea Păcii de la Iași (1791) se retrage cu familia sa în Rusia. Împreună cu fiul său Alexandru a participat în primăvara anului 1812, ca membru al delegației ruse, la tratativele privind încheierea Păcii de la București. „Din cauza boalei, până la însănătoșire”, a fost nevoit să cedeze funcția de guvernator civil al Basarabiei, pe care a deținut-o până la 17 iunie 1813, când a apărut decretul semnat de Alexandru al II-lea. A murit la 3 aprilie 1816, rămânând în istorie ca primul și ultimul guvernator român al Basarabiei.

Care a fost motivul alegerii lui Scarlat Sturdza în funcția de guvernator civil al Basarabiei.

E Decizia Consiliului de Miniștri, aprobată de Nicolai I la 21 septembrie 1826, privind strămutarea țăranilor din guberniile interne ale Rusiei în Basarabia

Răposatul împărat a binevoit să întărească, la 15 februarie 1824, hotărârea ministrului de finanțe de a aduce la îndeplinire propunerea rezidentului imperial în Basarabia, contele Voronțov, privind strămutarea în acea provincie, pentru început, a 20 000 de țărani de stat ruși, dar numai după ce va fi elaborat regulamentul general cu privire la strămutare, adaptat condițiilor locale. Ca urmare, în ziua de 18 (22) martie a aceluiași an, împăratul a sancționat regulile generale privind strămutarea țăranilor de stat în alte gubernii.

F Mihail Voronțov (1782-1856)

Om politic rus, mare cneaz, general-feldmareșal. Fiul contelei S. Voronțov, ambasador al Rusiei în Marea Britanie. Participat la războiul ruso-turc din 1806-1812 și la războiul împotriva lui Napoleon. Din 1823 guvernator general al Novorosiei. Autorul regulamentului din 1828, prin care a fost lichidată autonomia Basarabiei. În 1844 a fost numit în funcția de rezident imperial în Caucaz, unde a continuat politica de introducere în regiune a sistemului administrativ rus.

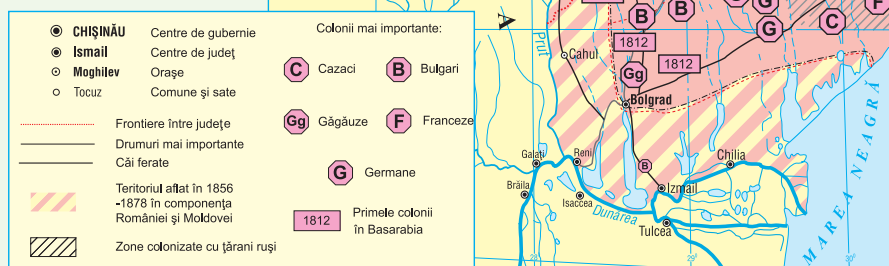
Determină caracterul activității reprezentanților puterii în Basarabia.

Situația țăranilor basarabeni

Deosebit de dificilă era situația țăranilor băștinași din Basarabia. Deși, potrivit *Regulamentului guvernării provizorii* din 1812, ei au fost scutiți de impozite către stat, ispravnicii continuau să le strângă în folosul lor. Corupția și birocratismul în administrație, justiție și aparatul financiar și fiscal provocau nemulțumiri și tulburări, îi sileau pe țăranii să-și lase locurile natale și să plece peste Prut. Guvernul țarist n-a introdus șerbă, dar a făcut tot posibilul pentru a împiedica plecarea țăranilor de la boieri. Au fost adoptate legi speciale care nu numai interziceau categoric trecerea sătenilor pe pământurile statului, dar și prevedeau pedepsirea și întoarcerea lor. Apăsător de jugul economic feudal, de datoriile față de moșieri și stat, având la dispoziție un lot mic și tehnică agricolă înapoiată, țăranul basarabean nu putea face față necesităților crescânde ale pieței în grâne. Pentru a putea plăti impozitele, țăranii erau nevoiți să plece pe iarnă în județele din sudul Basarabiei, ca să se înăimească în gospodăriile coloniștilor. Acestea guvernul le crease condiții economice favorabile: loturi de pământ a câte 10-60 desetine, scutire de recrutare timp de 50 de ani și de un șir de impozite timp de 10 ani. Cu toate că țăranii băștinași alcătuiau absolută majoritate a populației agricole din ținut, situația lor era mult mai dificilă față de celelalte categorii de agricultori, asigurați de către stat cu pământ.

Compară situația țăranilor basarabeni și a celor din Principatele Române.

Basarabia în sec. al XIX-lea

1. Caracterizează principalele etape în procesul de transformare a Basarabiei în gubernie a Imperiului Rus.
2. Analizează principalele grupe de coloniști de pe teritoriul Basarabiei în primii ani după anexare.
3. Descrie scopul politicii promovate de țarism în Basarabia după anexare.
4. Identifică consecințele politicii coloniale a țarismului în Basarabia. Care din ele și-au lăsat amprenta până în prezent?
5. Selectează materiale din literatura suplimentară pentru a realiza o comunicare scurtă despre dezvoltarea Chișinăului – centrul guberniei Basarabia.

Decretul împăratului Alexandru I, privind stabilirea în Basarabia a bulgarilor și a altor coloniști transdanubieni, 29 decembrie 1819

1. Coloniștilor transdanubieni, adică bulgarilor și altor străini de aceeași credință cu noi, care s-au stabilit deja ori urmează să se stabilească în Basarabia, le sunt dăruite toate drepturile și privilegiile acordate străinilor declarați coloniști, așezați în guberniile Novorosiei și în Basarabia.

3. Coloniștii transdanubieni, stabiliți în diferite localități ale Basarabiei pe timpul dominației turcești, iar în prezent așezați pe pământurile de stat, vor fi scutiți pe un termen de trei ani de impozitele de stat și prestații.

Localizează pe hartă așezările coloniștilor în Basarabia în sec. al XIX-lea.

În anii 1812-1918 economia basarabească rămâne predominant agrară, fapt care a lăsat amprente asupra dezvoltării ținutului în general. Ramurile de bază erau agricultura, viticultura, pomicultura și creșterea vitelor. Industria, comerțul și finanțele iau amploare abia la sfârșitul secolului al XIX-lea - începutul secolului XX.

EVOCARE

- ◆ Care era nivelul de dezvoltare economică a teritoriului dintre Prut și Nistru până la anexarea la Imperiul Rus?
- ◆ Enumeră trei caracteristici ale agriculturii ținutului.
- ◆ Care erau ramurile tradiționale ale economiei în Principatele Române în sec. al XIX-lea?

Medalii ale Expoziției Agricole de la Chișinău din 1889 acordate de Zemstva gubernială și Adunarea Proprietarilor Agricoli din Basarabia

VOCABULAR

- Arendaș
- Expansiune
- Productivitate a muncii
- Colonizare
- Linie telegrafică
- Infrastructură economică
- Balanță comercială

• Caracteristici generale

În Evul Mediu, ramurile de bază ale economiei ținuturilor dintre Prut și Nistru au fost creșterea vitelor și agricultura. Teritoriile din acest spațiu erau cele mai prospere din Țara Moldovei, fapt recunoscut imediat după anexarea Basarabiei de Rusia în 1812. Astfel, 1/3 din birul datorat Porții și peste jumătate din grânele destinate pentru export proveneau din provincia anexată. Același lucru era valabil și pentru exportul de vite. Și vitele de negoț, și hergheliile toate peste Prut se hrănesc din vechime și în Bugeac, recunoșteau boierii moldoveni, care regretau că Țara Moldovei a pierdut „izvorul negoțitoriei sau comoara țării”. Imperiul țarist cunoștea bine potențialul economic al spațiului pruto-nistrian, căci încă în 1799 călătorul rus Sumarokov afirma că Basarabia este „un pământ al făgăduinței”, constituind partea „cea mai roditoare” a Țării Moldovei.

• Agricultura

În anii 1812-1830 economia Basarabiei a trecut printr-o perioadă de ruinare și stagnare, determinată de consecințele războiului ruso-turc și de instalarea noului regim. Fuga masivă a moldovenilor peste Prut, cu toate că a fost interzisă de autoritățile țariste, a dus la depopularea multor sate. Pentru a redresa situația, guvernul de la Sankt Petersburg a inițiat un proces de colonizare cu reprezentanți ai altor etnii (germani, elvețieni, bulgari, găgăuzi, sârbi ș.a.).

Din ocupațiile agricole, cele mai importante ramuri le-au constituit cultivarea culturilor cerealiere, horticultura, viticultura, pomicultura, apicultura și piscicultura. Creșterea vitelor începe să joace în secolul al XIX-lea un rol secundar, față de perioada precedentă.

Din anii 30 începe o perioadă de dezvoltare relativă a **agriculturii**. Au crescut suprafețele de însămânțare. Se aplică pe larg uneltele de muncă mai productive, inclusiv cele aduse de coloniști: plugul saxon, boroane, cultivatoare etc. Crește cota-parte a produselor agricole destinate pieței. Totodată, sistemul de rotație a culturilor cerealiere a dus la vlăguirea solurilor, fapt care a provocat la începutul secolului XX scăderi ale recoltelor și foamete în județele sudice.

Pomicultura și viticultura, în schimb, au fost ramuri în permanentă creștere în Basarabia. Exportul în Rusia făcea foarte profitabilă creșterea fructelor (prune, mere, pere, caise, vișine, cireșe, nuci etc.). La exportul de vinuri Basarabia ocupa primul loc în Rusia, cu o producție de peste 17 milioane vedre anual, adică mai mult de jumătate din tot vinul produs în imperiu.

Cultura tutunului se afla în descreștere de la mijlocul secolului (de la 26.000 desetine în 1875, la 1.000 în 1900), din cauza monopolului instituit de stat, fiind concentrată în județele nistrene (Orhei și Soroca).

Creșterea animalelor se dezvoltă extensiv și mai cu seamă în regiunile de sud. O pondere înaltă continuă să dețină oieritul. În anii 30-40, în Basarabia erau 70 de gospodării de creștere a cailor de rasă, care aveau faimă în tot imperiul. Circa 25% din gospodăriile clăcașilor nu aveau vite, pe când la o gospodărie de coloniști revenea în medie câte 3 cai, 7 vite și 64 de oi. Era răspândit și pescuitul,

mai ales la gurile Dunării, limanul Nistrului și lacurile din sud, dar sistemul de arendare de către stat a bălților a dus la stagnarea ramurii. Cel mai faimos sat pe de brațul Chilie era Vilcovul, unde după pește sărat, icre de morun și nisetru veneau comercianți din Rusia, Grecia și Franța.

Industria forestieră era și ea în decădere din cauza reducerii drastice a suprafețelor de păduri. Ținuturile în care peste jumătate de suprafață erau împădurite au fost Chișinău, Orhei și Hotin, dar până la Primul Război Mondial aceste suprafețe s-au redus simțitor din cauza dezinteresului din partea autorităților.

● **Industria** Meșteșugurile și manufacturile au rămas la o treaptă relativ joasă de dezvoltare, rolul lor reducându-se la prelucrarea materiei prime agricole. O particularitate a fost nivelul tehnic înapoiat. Spre exemplu, dintr-un total de 6000 de mori numai 28 au fost reutilitate abia către anii 60 ai secolului al XIX-lea. Majoritatea lucrătorilor erau țărani clăcași, salariații fiind în minoritate.

Conform datelor statistice ale perioadei, în Basarabia, la 1901 existau 1.462 fabrici și uzine, la care lucrau cca 6000 muncitori. Producția anuală a acestor întreprinderi era în valoare de 3 milioane ruble.

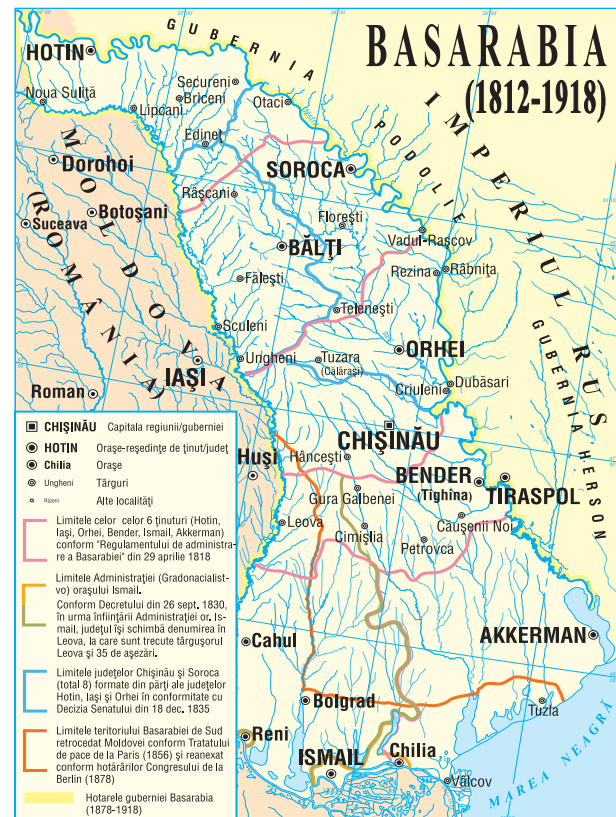
● **Comerțul** Comerțul a trecut după 1812 printr-o adâncă criză, deoarece au fost rupte legăturile comerciale vechi cu regiunile de peste Prut. Mărfurile principale pentru export din Basarabia erau cerealele: grâul, orzul, secara, porumbul. Treptat Basarabia a fost inclusă în piața rusească. În structura comerțului extern al Rusiei cerealele din Basarabia alcătuiau anual 20-30%. Totuși, amplasarea la hotar (în Basarabia existau 15 puncte vamale) și apropierea portului Odesa au stimulat exporturile. În anul 1900 Basarabia avea o balanță comercială activă, importurile făcându-se în suma de 1.804.245 ruble, iar exporturile în suma de 7.528.507 ruble.

Fabrica de conserve a Societății Coloniștilor Evrei din Basarabia, 1903

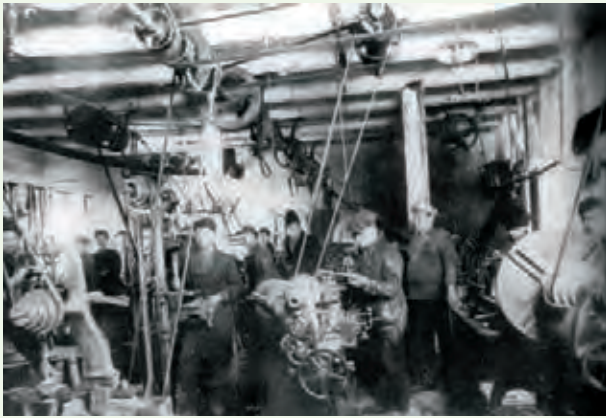

● **Infrastructura** În Basarabia râuri navigabile la acea vreme erau **Prutul**, **Nistrul** și **Dunărea**. Cele patru linii ale **căilor ferate** basarabene aveau o lungime de 862 de verste (1 verstă = 1.067 km) și au început să fie construite în deceniul opt al sec. XIX. Acestea erau: Tiraspol-Chișinău, Bender-Ungheni, Bender-Reni, Râbnița-Bălți-Ocnița-Noua-Suliță. Din rațiuni strategice ecartamentul avea standardul rusesc (1524 mm), mai larg decât cel european sau stephensonian (1435 mm). Rețeaua de **șosele** era de 18.000 km, având menirea să unească principalele centre ale provinciei, chiar dacă starea lor lăsa adesea de dorit, din care cauză deveneau impracticabile din toamnă spre primăvara. **Linii telegrafice** de la Odesa la Chișinău au fost construite în 1859-1860.

Economia basarabeană în timpul administrației țariste rămânea predominant agrară, procesele de modernizare, foarte lente, fiind atestate abia la sfârșitul secolului al XIX-lea, după promovarea reformelor cu caracter liberal în imperiu, mai ales în spațiul urban. Relațiile capitaliste încep să pătrundă în agricultură, produsele fiind destinate spre piață (cereale și vinuri). Industriile se dezvoltau lent și erau legate mai ales de sectorul de prelucrare a produselor agricole. Necesitățile de investiție au dus la apariția unui sector financiar dinamic și a unui sistem de creditare.

Fabrica de mașini agricole de la Sărata a lui Rudolf și Eduard Heer. Fotografie de pe carte poștală, începutul sec. al XX-lea

Identifică în imagine elementele ce confirmă modernizarea economiei Basarabiei.

A Hotărârea Consiliului de Miniștri, aprobată de țar, privind strămutarea țăranilor din guberniile interne ale Rusiei în Basarabia, 21 septembrie 1826

„Răposatul împărat (Alexandru I) a binevoit să întărească, la 15 februarie 1824, hotărârea ministrului de finanțe de a aduce la îndeplinire propunerea rezidentului imperial în Basarabia, contele Voronțov, privind strămutarea în acea provincie, pentru început, a 20.000 de țărani de stat ruși, dar numai după ce va fi elaborat regulamentul general cu privire la strămutare, adaptat condițiilor locale... Conform planului, strămutarea în Basarabia e permisă din următoarele gubernii: Cernigov, Poltava, Oriol, Kursk, Kaluga, Tula și Reazan. În 1825, ministrul de finanțe a dat indicații acestor gubernii ca șefii locali să adune informații privitoare la țăranii de stat cu puțin pământ care doresc în baza acestui regulament să se strămute în Basarabia, iar contele Voronțov tot atunci a dispus instituirea în Basarabia a unei Comisii speciale, responsabilă de starea noilor coloniști...”

De ce autoritățile țariste susțineau strămutarea țăranilor de stat din Rusia în Basarabia? Cum a influențat această politică destinul autohtonilor?

Suprafața plantațiilor viței-de-vie în gubernia Basarabia

Județ	Suprafață în %
Cetatea Albă	57,6
Orhei	18,2
Tighina	8,6
Ismail	7,9
Chișinău	5,7
Bălți	1,2
Soroca	0,8
Hotin	0,0

Meșteșugari basarabeni. Albumul "Vederi ale Chișinăului și împrejurimilor". Fotografii de N.P. Kondratski, 1890

Ce meșteșuguri se practicau în Basarabia?

B Alexandru Boldur despre modernizarea Basarabiei

„În sfârșit, nu putem să trecem cu vederea și succesele civilizației materiale, care ajutau legăturile de comunicație între Basarabia și Rusia. Firul telegrafic a fost întins de la Odesa până la Chișinău în 1860, lucrările pentru acesta fiind începute în octombrie 1859. Ideea de a lega Chișinăul cu Odesa prin cale ferată a apărut în 1864. În 1868 a fost aprobat de împărat proiectul drumului de fier. În 1870 au început primele lucrări pentru construcția liniei. Trenurile au început să circule treptat pe diferite porțiuni ale liniei: în 1871 pe distanța Razdelnaia – podul de peste Nistru și până la Chișinău: în 1873 pe distanța Chișinău-Cornești și în 1875 pe distanța Cornești-Ungheni.”

Ce consecințe au avut comunicațiile moderne asupra modului de viață și a mentalității populației din regiune. Argumentează-ți răspunsul analizând situația actuală din comunitate.

Gara din Chișinău. Fotografie de N.P. Kondratskii, 1890

Industria vitivinicolă în Basarabia

După anexarea Basarabiei la Rusia începe o perioadă de dezvoltare intensivă a viticulturii și vinificației în regiune. Autoritățile țariste erau interesate în dezvoltarea acestei ramuri, datorită cererii imense din Rusia, mai ales că importurile de vinuri scumpe din Occident dereglau balanța comercială a statului. Au fost luate măsuri de protecție a vinurilor din Basarabia în lupta de concurență cu vinurile străine. La Dubăsari, Movilău, Parcani, Ovidiopol au fost deschise puncte de export fără taxe vamale pentru vinul exportat în Rusia. Un rol important în dezvoltarea ramurii viticole a Basarabiei a jucat guvernatorul M. Voronțov, care a contribuit la plantarea viilor din împrejurimile Chișinăului, prin ample lucrări de defrișare.

Pentru pregătirea cadrelor din industria viticolă, în anul 1832, în Basarabia a fost deschisă prima școală de viticultură și vinificație la Cetatea Albă (una din cele trei). La 2 iunie 1842 a fost adoptată hotărârea organizării unei școli de viticultură și vinificație în suburbia Chișinăului (astăzi Stăuceni). Ramura vitivinicolă a Basarabiei ocupa un loc de frunte în Imperiul Rus. În anul 1853 Basarabia producea de șapte ori mai mult vin decât Crimeea. De la sfârșitul secolului al XIX-lea, vinurile produse în Basarabia încep să fie exportate chiar și în Franța, datorită faptului că acolo filoxera a făcut mari distrugerii în plantațiile de viță-de-vie.

Pe parcursul secolului al XIX-lea, pe teritoriul Basarabiei s-au format noi regiuni viticole pentru producerea vinurilor de calitate înaltă: județul Cetatea Albă cu podgoriile Șabo, Purcari și Râscăieți; județul Orhei cu podgoriile Peresecina, Bravicea; județul Chișinău.

O lovitură grea asupra dezvoltării vinificației a dat campania antialcool care a demarat în Imperiul Rus înaintea Primului Război Mondial. Statul a introdus monopolul asupra producerii alcoolului etilic, rachiului, introducându-se noi reguli de comercializare a vinului. Drept rezultat, exportul vinurilor din Moldova în Rusia s-a redus de 10 ori. Alt prejudiciu l-a adus falsificarea în masă a vinurilor basarabene, prin utilizarea unor substanțe chimice (acizi, vopsele artificiale, zahăr etc.). Ca urmare, prețurile la vinurile

calitative au scăzut considerabil.

O altă lovitură puternică asupra ramurii a fost filoxera, care a venit din Occident la sfârșitul sec. al XIX-lea, distrugând suprafețe enorme de plantații de viță-de-vie (de la 68 mii desetine în 1897, la 38 mii în 1914).

Țărani producând vin. Fotografie de N.P. Kondratski, sfârșitul sec. al XIX-lea

Ce rol avea viticultura în prosperarea gospodăriilor țărănești și în dezvoltarea economică a regiunii? Ce consecințe a avut campania antialcool asupra acestei ramuri?

1. Descrie nivelul de dezvoltare a economiei Basarabiei în componența Imperiului Rus. Care erau factorii de stagnare și cei de progres ai ramurilor economice?
2. Analizează impactul anexării Basarabiei asupra comerțului intern. De ce nu se poate vorbi despre dezvoltarea comerțului extern?
3. Explică din ce motive meșteșugurile din Basarabia se mențineau la un nivel casnic. Existau oare condiții interne și externe pentru dezvoltarea industriei în Basarabia?
4. Compară nivelul de dezvoltare a economiei în Basarabia cu cel din Principatele Române (până în anul 1859) și România (1859-1914). Formulează o concluzie proprie.
5. Realizează o comunicare, din 6-8 propoziții, la tema: „Locul Basarabiei în contextul dezvoltării economiei în Imperiul Rus”.
6. Precizează specificul evoluției economice a Basarabiei în cadrul sistemului economic al Rusiei.

Sala Expoziției de Vinuri din Chișinău. Fotografie de N.P. Kondratski, 1889

Politici sociale ale țarismului și colonizarea Basarabiei

Evoluția societății basarabene în perioada țaristă (1812-1917) a fost extrem de neuniformă și pestră. Țărănimea, care constituia marea majoritate a populației (85-90%), era limitată în drepturi, iar nobilimea juca rolurile principale în viața politică, economică și culturală. Orășenimea era în majoritatea ei alogenă, fapt care a influențat puternic aspectul sociocultural al regiunii.

EVOCARE

- ◆ Descrie cadrul demografic în spațiul dintre Prut și Nistru până la 1812?
- ◆ Care erau principalele caracteristici ale societății moldovenești medievale?

Țărani basarabeni. Imagine din Albumul Expoziției Agricole de la Chisinau, 1889

VOCABULAR

- Țarism
- Voloste
- Contract normal
- Recensământ
- Colonizare
- Zemstvă

• Demografia ținutului pruto-nistrean

Primele statistici efectuate de Imperiul Rus în Basarabia imediat după anexare arată că numărul populației se ridică la 400.000 de oameni, dintre care marea majoritate (86%) o constituiau **băștinașii** (români/moldoveni), iar restul (14%) îl constituiau **rutenii, lipovenii, evreii, armenii, grecii, bulgarii, găgăuzii**. Evoluția ulterioară indică un spor demografic apreciabil. Astfel, la mijlocul secolului XIX, populația Basarabiei atingea deja 950.000 de oameni, în 1897 număra 1.935.412 locuitori, iar în 1914 – 2.545.834. Explicația acestei explozii nu rezidă doar în sporul natural de populație, prin reducerea ratei mortalității (lipsa războaielor, îmbunătățirea alimentației și condițiilor de trai), ci și prin procesele de colonizare la care a fost supusă gubernia. Basarabia era atractivă pentru coloniști prin existența unor pământuri libere, mai ales în sudul regiunii, soluri fertile, climă blândă, dar și prin înlesnirile garantate de autorități: lipsa obligativității serviciului militar și absența șerbiei. Pe de altă parte, băștinașii erau încurajați să se strămute în alte regiuni ale imperiului (Ucraina, Rusia, Caucaz, Siberia și Orientul Îndepărtat). Toate acestea au dus la schimbarea raportului etnic, astfel încât la 1918 numărul românilor a coborât la 70% din numărul total al populației.

• Țărănimea

Majoritatea covârșitoare a populației ținutului activa în sectorul primar al economiei. Astfel, conform datelor **Recensământului din 1897**, observăm că din numărul total de 1.935.412 locuitori, urbani erau 293.332 (15,2%), iar rurali 1.642.080 (84,8%). Guvernul țarist nu a menajat de loc țărănimea basarabeană. Cu toate că nu a introdus șerbia, ca în restul imperiului, el a creat tot felul de piedici pentru strămutarea țăranilor de pe pământurile moșierești. Au fost create legi menite să reglementeze relațiile dintre moșieri și țărani („contracte normale”), în care se interzicea trecerea sătenilor pe pământurile statului, sub amenințarea unor pedepse.

Gospodăriile mici țărănești, înapoiate din punct de vedere tehnic, nu puteau face față sarcinilor și datoriilor crescând de față de stat și moșieri. Pentru a putea plăti impozitele, țărani erau nevoiți să plece la munci sezoniere, ca argați, fie să plece în alte regiuni ale imperiului. Reforma agrară, aplicată în Basarabia în **1868**, nu a îndestulat cu pământ țărănimea, care a fost nevoită să păstreze legăturile cu marele domeniu moșieresc și după această dată. O categorie de țărani înstăriți s-a putut crea abia după reformele lui **Stolipin** (1906-1911), dar ea nu a putut să se dezvolte din cauza războiului.

Autoritățile țariste nu permiteau nici migrarea țăranilor la orașe. Drept urmare, în Basarabia nu s-a putut crea o piață de muncă liberă, menită să impulsioneze dezvoltarea industriei și modernizarea.

Ducând un mod de viață izolat, țărani nu aveau acces la carte, gradul de analfabetism printre ei fiind extrem de ridicat. În schimb, aceasta a constituit un impediment pentru rusificarea lor.

Leon Casso, nobil basarabean, ministru al Învățământului al Rusiei (1910-1914)

• Nobilimea

După anexarea Basarabiei autoritățile țariste au recunoscut toate drepturile și privilegiile nobilimii moldovenești, cu scopul de a-i obține loialitatea. Cu toate că o parte din boieri au plecat peste Prut, fapt neîmpiedicat de autoritățile ruse, alții au rămas, devenind supuși ruși. Imperiul țarist a fost unul absolutist, iar nobilimea constituia un

sprijin important al tronului, fiind investită cu mai multe privilegii de ordin politic, social și economic. În mâinile acesteia continuă să rămână majoritatea pământurilor, fapt care îi permitea să dețină și principalele roluri în viața politică, administrație și armată. Adunarea deputaților nobilimii din Basarabia se convoca o dată la trei ani și avea dreptul de a alege și a destitui funcționarii instituțiilor regionale și de a numi tutorele proprietăților funciare moșierești. Adunarea Deputaților putea alege, din rândurile nobilimii, mareșalul regional, dar care urma să fie confirmat în funcție de guvernatorul militar al provinciei. Mareșalul nobilimii era membru al Consiliului Suprem al Basarabiei și era considerat a doua persoană după guvernator. În competența sa era examinarea cerințelor comunității nobiliare din Basarabia. Pentru perfectarea documentelor care dovedeau proveniența nobiliară a fiecărui boier, în Consiliul Suprem al Basarabiei era alcătuit un registru nobiliar, în care erau înscrise familiile nobiliare.

Nobili și burghezi basarabeni. Fotografie de N.P. Kondratski, 1889

Politica de rusificare a vizat în primul rând elitele autohtone din imperiu, nu a constituit excepție nici nobilimea basarabeană. Pe lângă aceasta, aici au fost strămutați nobili din alte regiuni ale imperiului pentru a contrabalansa ponderea boierimii locale. Cu toate acestea, nobilimea basarabeană s-a manifestat în diferite domenii, precum autohtonii **Alecu Donici**, **Alexandru Hâjdeu** și fiul său Bogdan Petriceicu-Hasdeu, generalul **Leonid Căpiță**, tatăl laureatului Premiului Nobel, Petru Căpiță, sau nobili alogeni, dar educați în Basarabia, ca prințul Wittgenstein, contele Nesselrode, contele Witte ș.a.

• Burghezia/orășenimea

O particularitate a dezvoltării urbane în Țara Moldovei a fost predominarea aici a elementului alogen. Această stare de lucruri s-a păstrat și în Basarabia, mai ales când imperiul a avut nevoie de crearea unui aparat de funcționari pentru gestionarea afacerilor publice. Din statistica oficială pentru anul 1912 vedem că din populația urbană făceau parte: evrei – 37,2%, ruși – 24,4%, ucraineni – 15,8%, moldoveni/români – 14,2%, alte etnii – 8,4%. Populația urbană era compusă din mai multe categorii sociale: funcționarii, ofițerii, judecătorii, profesorii, clerul. Majoritatea acestora erau alogeni sau autohtoni asimilați, deoarece limba rusă constituia un factor decisiv de promovare socială în imperiul țarist. Reprezentanții lumii afacerilor (bancherii, industriașii, negustorii, proprietarii de imobile) erau și ei în marea lor majoritate alogeni. Românii erau reprezentați mai ales în industria mică, meșteșuguri, industria casnică și în mahalale, care erau legate de activitățile agrare. Ritmurile slabe ale modernizării și urbanizării nu au permis crearea unei clase de mijloc puternice, garantă a stabilității politice și economice, dovadă fiind extremismul epocii revoluționare ce a zguduit întregul imperiu, inclusiv Basarabia (1905-1917).

Orășeni basarabeni. Fotografie de N.P. Kondratski, 1889

A Atitudinea boierilor basarabeni față de impozitarea locuitorilor, 1815

„Călăuzindu-se după principiul că supunerea locuitorilor acestui ținut cere, cu o deosebită prudență, de a avea o atitudine corectă și cumpătată, bazată pe legile și obiceiurile moldovenești privitoare la impozite, Hartingh, spre a-și atinge scopurile, include în Comitetul pentru stabilirea impozitelor pe cei mai onorabili boieri din Basarabia.

La acest apel însă s-a răspuns astfel: Mitropolitul Gavril – nicidecum nu mă pot hotărî să particip; C. Paladi – pleacă la lași cu treburile moșiei; D. Râșcanu – bolnav... În această situație delicată eschivarea sub diverse motive era mai curând o atitudine. Ba chiar, așa zice, un protest tacit, o neîmpăcare cu trista realitate...”

F. Vighel

Apreciază atitudinea boierilor basarabeni față de impozitarea locuitorilor. Consideri această poziție drept o manifestare de indiferență sau un mod de rezistență tacită. Argumentează.

B Despre populația Basarabiei (1823)

„...O bună parte din ei (boierii basarabeni) vorbeau franțuzește, iar unii în germană. ... nimeni din ei nu posedă limba rusă și n-a manifestat interes de a vedea Moscova sau Petersburgul; din vorbele lor se poate constata că, pentru ei, nordul nostru e o țară sălbatică. În schimb, mulți din ei au călătorit la Viena, care e mult mai aproape și unde, într-adevăr, e mai cald și mai vesel. [...]

Moldovenii de rând mai că ar reprezenta cel mai neprihănit popor din lume; înrobiți, ei și-au păstrat puritatea neobișnuită a firii; neluând în seamă pildele rele, ei nu se dedau furturilor, nu cunosc patima paharului, sînt blânzi, dar îndărătnici ca boii păscuți de dâșii.”

F. Vighel

Comentează opinia lui F. Vighel despre anumite categorii sociale din Basarabia la 1823.

C Din Contractul normal

p. 9. În caz de refuz al sătenilor de a primi pământ (conform Contractului social), înzestrarea lor se înfăptuiește de către proprietar în prezența conducerii de voloste...

p. 13. Fiecare sătean, posesor al unei perechi de boi sau cai, este obligat să are pentru o zi de clacă 9 prăjini. Sătenii ce au câte 2, 3 sau 4 perechi de boi sau cai sunt obligați să are aceeași suprafață pentru fiecare pereche de vite de tracțiune...

Pentru îndeplinirea acestor lucrări ei folosesc inventarul lor agricol...

Ce relații erau între diferite categorii de populație din mediul rural din Basarabia în secolul al XIX-lea? Explică termenii „posesor”, „obligație”.

Date din Recensământul populației din 1897, referitoare la Basarabia

Județe și orașe	Populația		% știutori de carte
	bărbați	femei	
Jud. Chișinău	144625	135032	20,4
or. Chișinău	56734	51749	39,3
Județul Bălți	108840	102608	10,0
or. Bălți	9537	8941	28,8
Județul Orhei	108688	104790	12,1
or. Soroca	7881	7470	33,5
Județul Hotin	156251	151281	10,9

Formulează o concluzie cu referire la datele din Recensământul populației din 1897.

D Chișinăul în anul 1821

„Era plin de lume. În loc de 12 mii de locuitori aici, erau de acum circa 50 de mii, pe o suprafață de 4 verste pătrate. El semăna mai degrabă cu aglomerația unei sărbători locale, când cei veniți se pripășesc la voia întâmplării, câteva familii ocupând o singură odaie. Dar nu numai Chișinăul s-a umplut cu originari din Moldova și Valahia; populația întregii Basarabii cel puțin s-a dublat. Chișinăul în acea vreme era plin de prinți și demnitari din Constantinopol și ambele principate.”

A. Veltman

Stabilește cauzele fenomenului descris de A. Veltman.

Chișinău. Desen anonim din anii 1850.

Chișinău. Vedere asupra părții de nord de pe clopotnița Mitropoliei. Fotografie de N.P. Kondratski, 1890

Describe schimbările din aspectul Chișinăului pe parcursul secolului al XIX-lea.

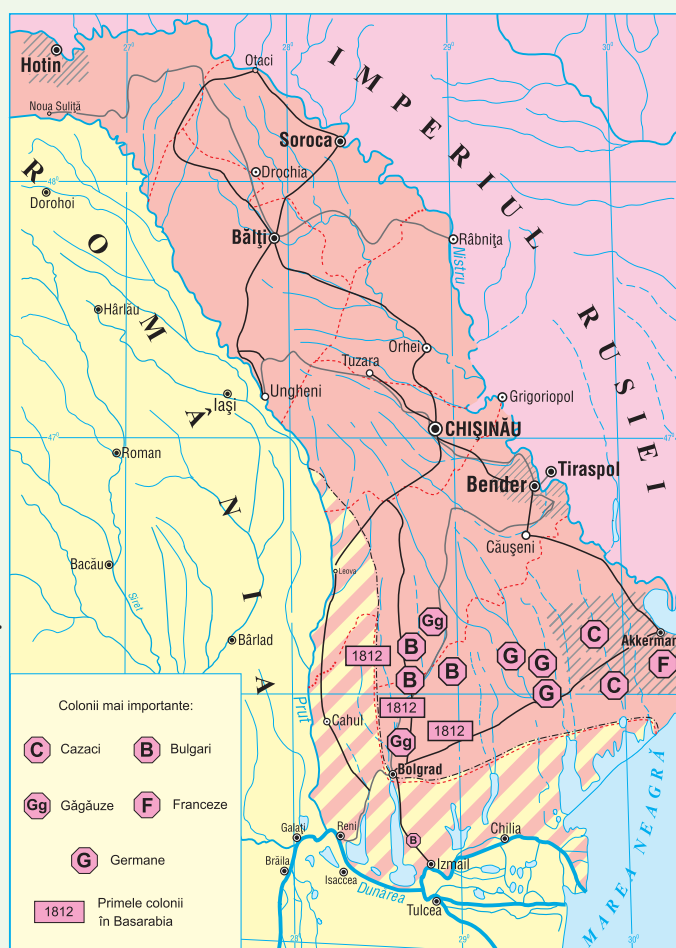
Componența națională a populației Basarabiei conform recensământului din 1897

Naționalitatea	În cadrul guberniei	În orașe	În localitățile rurale
Moldoveni/români	47,58	14,16	53,55
Ruși	8,05	24,42	5,12
Ucraineni	19,62	15,75	20,31
Beloruși	0,13	0,12	0,13
Polonezi	0,6	2,1	0,34
Bulgari [și găgăuzi]	5,33	3,94	5,58
Germani	3,11	0,72	3,54
Țigani	0,45	0,15	0,5
Evrei	11,79	37,18	7,25
Turci	2,88	0,12	3,38
Alte naționalități	0,46	1,34	0,3

În baza tabelului de mai sus determină componența etnică a Basarabiei. Ce concluzii poți face despre populația din gubernie? Ce raport exista între grupurile etnice de la oraș și sat?

1. Enumeră principalele categorii de populație din Basarabia în secolul XIX. Compară situația lor cu cea din Europa și Principatele Române.
2. Identifică problemele principale care trebuiau soluționate pentru a schimba statutul țăranilor basarabeni. Cum crezi, cine poartă vina pentru situația precară a țăranilor în comparație cu alte categorii sociale?
3. Compară situația țăranilor din Basarabia de la mijlocul sec. al XIX-lea cu cea a țăranilor din Europa de Vest și de Est.
4. Analizează evoluția economică a Basarabiei în secolul XIX. Explică cum au influențat procesele de modernizare din economie asupra statutului diferitor categorii de populație.
5. Caracterizează politica socială a țarismului în Basarabia. Precizează ce interese urmăreau autoritățile ruse.
6. Analizează schimbările care s-au produs în situația diferitor categorii de populație. Compară modul de viață al populației rurale cu cel al populației urbane. Identifică asemănări și deosebiri.

Localizează pe hartă regiunile locuite compact de diferite etnii. Ce factori au determinat repartizarea neuniformă a populației în cadrul guberniei Basarabia, la orașe și la sate?

O familie de coloniști germani în grădina sa. Fotografie anonimă, 1905

Reformele țariste în Basarabia și consecințele lor

Înfrângerea suferită de Rusia în Războiul Crimeii a scos în evidență starea economică și social-politică înapoiată a imperiului țarist. Alexandru al II-lea, înțelegând care sunt cauzele principale ale acestei înapoieri social-economice a țării, a convocat în anul 1857 o Comisie centrală pentru îmbunătățirea stării țăranilor, care a și pregătit reforma țărănească. În a doua jumătate a sec. al XIX-lea guvernul țarist a întreprins un șir de reforme, printre care: agrară, a zemstvelor, administrativă, militară ș.a.

EVOCARE

- ◆ În ce consta politica țarismului în Basarabia, după anexarea teritoriului în anul 1812?
- ◆ Care erau ocupațiile principale ale populației Basarabiei în prima jumătate a secolului al XIX-lea?
- ◆ De ce reforme avea nevoie societatea în Basarabia în secolul al XIX-lea?

• Reforma agrară

Reforma țărănească efectuată de țarism în guberniile centrale ale Rusiei s-a extins și asupra periferiilor naționale, inclusiv asupra Basarabiei. Fiind burgheză după conținutul ei, reforma deschidea un anumit câmp liber afirmării noilor relații, care se statorniceau cu intensitate inegală în diferite regiuni ale Rusiei. În ținut, reforma s-a înlăptuit în perioade diferite. Pe malul stâng al Nistrului, pe teritoriile care făceau parte din guberniile Herson și Podolie, reforma a fost înlăptuită pe baza **Regulamentului din 19 februarie 1861**. În gubernia Herson, legea prevedea eliberarea iobagilor și împrăprietărirea țăranilor cu câte un lot de pământ de la 3 până la 5 desetine. În Basarabia, Regulamentul se răsfrângea asupra unei părți infime de țărani (țigani care alcătuiau aproximativ 1,17% din populație), deoarece din motive politice guvernul țarist nu a introdus aici șerbia.

Necesitatea de a lichida înapoierea economică și de obține un venit mai mare la buget, numeroasele tulburări țărănești (în perioada anilor 1861-1868 au avut loc 46 de tulburări țărănești, dintre care 16 au fost înlăbușite cu forța armată), influența reformelor din 1861 din Rusia și a celor înlăptuite de Al.I. Cuza peste Prut au impus oficialitățile de la Petersburg să recurgă la aplicarea reformei agrare în Basarabia. Reforma țărănească a fost realizată în câteva etape: în ani diferiți pentru diferite categorii ale populației sătești. Pentru țăranii clăcași, care alcătuiau circa 60%, reforma se aplica în conformitate cu **legea agrară** din 14 iulie **1868**.

Conform acestei legi, fiecare țăran primea un lot de pământ de circa 2,9 desetine. În total, țărănimea a primit 1,5 mln desetine de pământ. Cam tot atâtea rămăseră în proprietatea moșierilor și a statului. Pentru pământul primit, țăranul era obligat să plătească moșierului 20% din costul lui. Restul 80% moșierul le primea de la stat. Într-un răstimp de 49 de ani, țăranul trebuia să restituie statului această sumă cu dobândă. Dobânda a dublat suma plătită de țărani față de costul inițial al pământului.

Pentru țăranii de stat și coloniști au fost înlăptuite reforme speciale în anii 1869-1871, potrivit cărora ei au primit de la 8 desetine până la 11 desetine de pământ în mediu pe cap de locuitor, pentru o sumă mai mică de răscumpărare.

Reforma agrară, înlăptuită în Basarabia cu șapte ani mai târziu decât în restul Imperiului Rus, cu toate că i-a împrăprietărit pe țărani, nu a îmbunătățit situația lor și nu i-a egalat cu celelalte categorii de agricultori. Reforma era aplicată încet, către 1877 nu fuseseră împrăprietăriți decât 27% din țărani. Caracterul limitat al reformei a stârnit indignarea țăranilor. Din 1869 până în 1872 au

Moară de vânt din Basarabia, sec. al XIX-lea

VOCABULAR

- Reformă agrară
- Zemstvă
- Județ
- Dumă

avut loc 96 de tulburări țărănești. Autoritățile au trimis unități militare în județele Bălți și Soroca. Mulți participanți au fost supuși execuției cu vergile, arestați și exilați. În pofida inconsecvenței sale, reforma a creat unele condiții favorabile dezvoltării capita-lismului în agricultură. În special, aceasta s-a datorat faptului că loturile au fost repartizate fiecărei familii în parte, și nu în cadrul obștii, așa cum s-a procedat în alte gubernii ale Rusiei.

• Consecințele reformelor burgheze

Transformările burgheze din Rusia au cuprins nu numai sfera agrară, ci și sfera **administrației de stat**. În Basarabia, la fel ca și în alte gubernii europene ale imperiului, a fost efectuată reforma zemstvelor. Pregătirea ei a început în anul 1864, dar se târâgăna din cauza că nu se efectuase reforma agrară. Peste patru luni după apariția Regulamentului din 14 iulie 1868, la 15 noiembrie 1868 a fost emisă hotărârea cu privire la aplicarea Regulamentului din 1 ianuarie 1864 referitor la instituțiile de zemstvă guberniale și județene din Basarabia. Fiecare județ, oraș obținea dreptul de a alege consiliile de comune, județene și provinciale, compuse din moșieri, orășeni și țărani. Alegerile în zemstvă erau efectuate după un sistem neproportional de reprezentare. Componenta socială a zemstvei provinciale constituia: 77% moșieri, 15,5% orășeni, 5,5% țărani, 2% clerici. În competența zemstvelor intrau o serie de probleme care priveau gospodăria locală, învățământul public, serviciul medical, de alimentație etc. Activitatea lor pe teren economic era destul de mare, însă pe teren politic și cultural, cu mici excepții, ele jucau rolul unui instrument de rusificare. După anul 1873, Basarabia își pierde ultimele elemente de autonomie și devine o simplă gubernie a imperi-

ului, administrată după legile rusești.

La 16 iunie 1870 a fost aprobat un nou **Regulament urban**, iar la 22 august a fost deschisă o instituție regională pentru treburile orășenești, în competența căreia intra munca de pregătire necesară în vederea aplicării Regulamentului în orașele ținutului. În martie 1871, la Chișinău a avut loc deschiderea noii dume orășenești. Mai târziu, legea urbană a fost aplicată în alte șase orașe: Cetatea Albă, Bender, Hotin, Soroca, Bălți și Orhei. Poziția dominantă în dumele orășenești era ocupată de moșieri și funcționari. Burghezia era în minoritate, puțin numeroasă și nu se bucura de autoritate. După componența națională, majoritatea în dume o ocupau rușii. Către 1897, moldovenii alcătuiau numai 14,2% din populația orășenească a Basarabiei, aceasta fiind rezultatul politicii coloniale țariste, care limita stabilirea la oraș a băștinașilor. De exemplu, 12 familii din satul Ghiduleni, județul Orhei, stabilite la Chișinău, timp de 5 ani (1835-1840), nu puteau obține viza de reședință.

La 22 aprilie 1869, Consiliul de Stat a adoptat hotărârea de a efectua în Basarabia o **reformă judecătorească**. Odată cu aplicarea noilor regulamente judecătorești, vechile instanțe au fost desființate. Reforma introducea aceleași instanțe judiciare pentru toate stările sociale, stabilea posibilitatea procedurii judiciare, instituind avocatura și curtea de jurați. Totodată, ea restrângea sfera de acțiune "a legilor locale ale Basarabiei", care reflectau normele dreptului feudal. Prin aceasta au fost lichidate particularitățile locale. A fost înființată judecătoria de gradul doi (instanța superioară supusă Palatei de la Odesa). Procesele și documentele judiciare urmau să fie întocmite exclusiv în limba rusă.

Deși reformele din anii 60-70 ai secolului al XIX-lea din Basarabia au avut un caracter limitat și inconsecvent, ele au contribuit mult la dezvoltarea relațiilor capitaliste în economie și au modernizat vechile instituții existente. În același timp, începând cu 1873, Basarabia a pierdut complet caracterul de provincie privilegiată, transformându-se într-o simplă gubernie rusească condusă în întregime după legile imperiale ruse.

Vinificația – una dintre ocupațiile de bază ale populației rurale din Basarabia

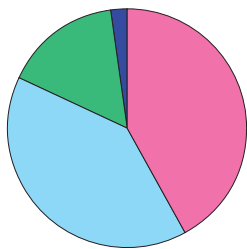
Describe schimbările ce au intervenit în modul de viață al oamenilor din Basarabia în sec. XIX.

A Despre esența reformei zemstvelor

“Reforma zemstvelor a fost întreprinsă pentru a satisface pretențiile nobilimii, care vroia să fie compensată pentru pierderea drepturilor asupra țăranimii printr-o reformă constituțională, influențată de interesele nobilimii [...]”.

Alexandru Boldur

De ce era necesară reforma zemstvelor? Ești de acord cu părerea autorului? Argumentează.

Componența zemstvelor județene din Basarabia

Categoriile sociale (%)

1. Nobilii - 42
2. Țăranii - 40
3. Orașenii - 16
4. Clerul - 2

Cum crezi, exista o repartizare echitabilă în cadrul zemstvelor? Argumentează opinia.

B Rezoluția lui Alexandru II, din 28 octombrie 1873, referitoare la propunerea Consiliului de Stat de a schimba denumirea regiunii Basarabia în gubernie și de a desființa Consiliul regional al Basarabiei

Maiestatea Sa imperială a binevoit să aprobe propunerea Consiliului de Stat de a schimba denumirea regiunii Basarabia în gubernie și de a desființa Consiliul regional și a dispus să fie executată.

C Al. Boldur despre necesitatea reformelor

Războiul din Crimeea a produs în Rusia o impresie enormă. Eșecul suferit pe câmpul de luptă se prezenta totodată și ca o dovadă a stării economice și social-politice înapoiate a statului rusesc. Societatea rusă a simțit acut lovitura mortală, dată cercurilor oficiale guvernamentale, care, în goană după teritorii străine, trebuiau să piardă și acelea pe care le posedau... Ura europeană față de Rusia a început să fie explicată de ruși prin politica externă și internă greșită a guvernelor ruse. S-a constatat atunci că drumurile ruse se aflau într-o stare insuportabilă și căile ferate s-au arătat insuficiente, că starea sanitară a armatei rămânea teribilă, finanțele se vedeau complet dezorganizate...

Critica acestei situații, bazată pe o nouă apreciere a valorilor sociale și politice, duce la o răspândire generală a spiritului de reforme. Pe de altă parte, munca țăranului iobag nu mai era rentabilă. Se înmulțeau fabricile și se simțea nevoia acută de muncă liberă. Același fenomen se observă și în agricultură. Munca pământului prin iobagi era legată de fapt cu pierderea aproximativ a unei pătrimi din timpul întrebunțat pentru cultivarea pământului.

Țărănimii îi lipsea liniștea. Ea se revolta mereu împotriva ordinii sociale existente. Revoltele s-au îndesit mai ales în ultimii ani ai dominației lui Nicolai I. Țarul Nicolai I, precum și nobilimea din timpul lui trăiau sub amenințarea permanentă a unei revoluții. Urmașul lui, Alexandru II, dorind să iasă din impasul în care se afla atât gospodăria nobiliară, cât și întreaga economie a Imperiului Rus, a crezut că e mai bine „ca țăranul să fie eliberat de iobăgie de sus”, decât să se încerce eliberarea lui, de jos.

Școala Polivalentă din Chișinău

Cum au influențat reformele burgheze asupra modernizării orașelor?

Reformele în Basarabia și politica de colonizare a țarismului

În Basarabia țarismul a desfășurat un șir de reforme cu scopul de a lichida statutul de provincie privilegiată. La prima vedere autoritățile doreau să soluționeze problema agrară, deși au tensionat și mai mult situația țăranului basarabean. Pământul a fost repartizat irațional. Decalajul dintre moșieri și țărani era foarte mare, ceea ce a fost un obstacol pentru progresul economic și dezvoltarea relațiilor de piață. În timp ce moșierii stăpâneau 64,7% din terenuri (1,2% din numărul total de populație), țăranii (58,6% din populație) aveau în posesiune mai puțin de o desetină de pământ pentru familie. Coloniștii așezați în Basarabia după anexarea regiunii aveau o situație mai bună, dețineau 11,8% din terenuri (12,7% din populație).

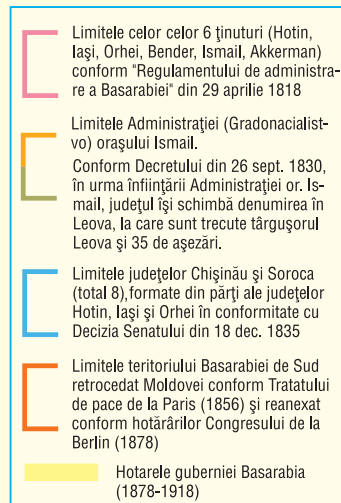
Deficitul de pământ și creșterea impozitelor pentru țărani i-au silit pe țăranii basarabeni să emigreze în diferite regiuni ale imperiului, în special în sudul Ucrainei, Caucaz, Crimeea și altele.

Pe de altă parte, reformele erau o necesitate a timpului. Basarabia era una dintre cele mai înapoiate gubernii ale imperiului și reformele întreprinse au impulsionat transformările din societate.

Examinează harta. Localizează principalele orașe și centre județene, locurile de reședință a zemstvelor și localitățile unde au fost create dume orășenești.

1. Explică necesitatea reformelor întreprinse în Basarabia în anii 60-70 ai secolului al XIX-lea. Ce interese urmăreau diferite forțe?
2. Determină ce caracter avea reforma agrară din Basarabia. Ce schimbări s-au produs în statutul țăranului după reformă? Crezi că aceste reforme au rezolvat problema agrară? Argumentează-ți opinia.
3. Caracterizează reformele burgheze în Basarabia. Ce interese urmărea țarismul prin promovarea acestor reforme? Stabilește consecințele reformei militare, odată cu introducerea serviciului militar obligatoriu.
4. Precizează ce categorii de populație dețineau reprezentanță majoritară în organele administrației locale.
5. Compară reforma agrară din Basarabia din 1868 cu cea din Rusia din 1861. Identifică asemănări și deosebiri. Explică de ce reforma țărănească din 1861 a vizat doar o mică parte a țăranilor din Basarabia.

Capitolul III. RELAȚIILE INTERNAȚIONALE (mijlocul sec. al XVII-lea – mijlocul sec. al XIX-lea)

Capitolul IV. BASARABIA SUB DOMINAȚIE ȚARISTĂ: DE LA AUTONOMIE LA GUBERNIE

La începutul epocii moderne cadrul internațional s-a schimbat substanțial. Principiul rațiunii de stat pune în prim-plan ideea interesului național, situat deasupra sentimentelor și simpatiilor. Expansiunea otomană în Europa este treptat oprită, după care începe declinul Imperiului Otoman. Totodată crește influența Imperiului Habsburgic și a Imperiului Rus. Principatele Române se găsesc prinse între hotarele a trei mari imperii, constituind obiectul lor de dispută. În urma mai multor războaie, Transilvania este inclusă în Imperiul Austriac (1699), iar Moldova și Țara Românească rămân sub suzeranitatea Porții. În anul 1775 Habsburgii au anexat Nordul Moldovei (Bucovina).

În urma războiului ruso-turc din 1806-1812, teritoriul situat între Nistru și Prut, munții Carpați și Marea Neagră (numit din 1813 Basarabia) a fost anexat la Rusia. Guvernul țarist era interesat în consolidarea pozițiilor sale în Peninsula Balcanică, ținutul urmând să joace rolul unui cap de pod în realizarea acestor planuri. În anii 1812-1918 economia basarabeană rămâne predominant agrară. Industria, comerțul și finanțele iau amploare abia la sfârșitul sec. al XIX-lea – începutul sec. XX. Evoluția societății basarabene în perioada țaristă a fost extrem de neuniformă. Țărănimea, care constituia marea majoritate a populației (85-90%), era limitată în drepturi, iar nobilimea juca rolurile principale în viața politică, economică și culturală. Înfrângerea suferită de Rusia în Războiul Crimeei a scos în evidență starea economică și social-politică înapoiată a imperiului țarist, care a retrocedat Basarabia de Sud Moldovei. În a doua jumătate a sec. al XIX-lea guvernul țarist a întreprins un șir de reforme, printre care: agrară, administrativă, militară ș.a.

REȚINE!

- ◆ În epoca modernă relațiile internaționale erau foarte complexe, urmate în mare parte de conflicte armate și războaie de cucerire sau de luptă pentru menținerea influenței.
- ◆ După Pacea de la Westfalia (1648), în Europa a triumfat principiul echilibrului puterilor.
- ◆ În lupta dintre marile puteri pentru influență în regiune, pământurile românești s-au pomenit în centrul marilor conflagrații, iar ca rezultat al războaielor turco-austro-ruse, au loc schimbări de hotare, crește influența austriacă în Transilvania și Bucovina, iar Basarabia este stăpânită de Imperiul Rus.
- ◆ În aspect politic, Basarabia, în sec. al XIX-lea, este transformată treptat în gubernie rusească, economia rămâne predominant agrară, iar relațiile sociale neomogene rămân tensionate.

NOȚIUNI-CHEIE

Echilibru european, suveranitate națională, sistem de alianțe, chestiunea orientală, raia, ienicer, problema basarabeană, armistițiu, autodeterminare, colonizare, autonomie, gubernie, expansiune, țarism, recensământ, zemstvă, județ, dumă.

GÂNDIRE CRITICĂ:

- ◆ De ce odată cu creșterea pericolului războaielor, apărea necesitatea de a consolida sistemul de alianțe?
- ◆ Care a fost specificul evoluției societății în spațiul românesc în epoca modernă?
- ◆ Ce obiective urmăreau statele europene în soluționarea chestiunii orientale?
- ◆ Care au fost consecințele războaielor ruso-otomane din secolul al XVIII-lea pentru Principatele Române?
- ◆ Cum au evoluat procesele în Basarabia de la autonomie la gubernie rusească?
- ◆ Cum s-a dezvoltat din punct de vedere economic și social Basarabia în componența Imperiului Rus?

I. TIMPUL ÎN ISTORIE

Fă un tabel în care vei include câte 5-7 ani și evenimente mai importante care s-au desfășurat în epoca modernă;

- în Europa;
- în Principatele Române;
- în Basarabia (1812-1914).

II. SPAȚIUL ÎN ISTORIE

Localizează, pe harta Europei de Sud-Est în sec. al XIX-lea din atlas, cele mai importante regiuni unde au avut loc conflicte armate. Indică cele mai importante schimbări teritoriale în spațiul românesc.

III. PERSONALITĂȚI ISTORICE

Analizează contribuția în istorie a domnitorului Țării Moldovei, Dimitrie Cantemir. Scrie o caracteristică a personalității istorice, luând în considerare: date biografice, aspecte controversate ale politicii promovate, lucrări și idei, reflecții ale altor personalități, concluzii personale.

IV. RELAȚIA CAUZĂ-EFECT

Precizează care a fost impactul războaielor turco-austro-ruse asupra teritoriilor românești și a popoarelor din Europa de Sud-Est.

V. STUDIAREA IZVOARELOR

Analizează documentul. *Tratatul de pace de la București. „Art. 4. [...] hotarul dintre cele două state să fie râul Prut, de la intrarea acestuia în țara Moldovei și până la locul unde se întâlnește cu fluviul Dunărea, iar de acolo să urmeze partea stângă a fluviului Dunărea, până la Gura Chilie și până la mare, iar gura amintită să fie folosită în comun de ambele părți [...] Dat fiind că Înalta împărăție a cedat Rusiei pământul situat în stânga Prutului, cu cetățile existente și cu orașele și cu satele și cu toți locuitorii lor, tocmai de aceea, mijlocul râului Prut să fie hotar între cele două state, iar Gura Chilie [...] va fi folosită în comun, precum și pe apele Dunării corăbiile de negoț ale celor două state să circule ca și mai înainte. Doar flota de război a statului Rusiei să pătrundă de la gura respectivă numai până la locul unde râul Prut se varsă în Dunăre...”*

Determină interesul părții otomane și al părții ruse pentru teritoriul Basarabiei. Explică cum aceste interese ale altor state au afectat populația din această regiune.

VI. AUTOEVALUARE

Imaginează-ți că ești contemporan al timpului din secolul al XIX-lea. Scrie o povestire în calitate de participant la un eveniment istoric. De asemenea poți relata despre statutul social pe care îl ai în calitate de locuitor al Basarabiei (funcționar, țăran, orășean, militar etc.).

VII. AUTODEZVOLTARE

Elaborează un proiect pentru implementarea unei idei în baza celor studiate în capitolul III sau IV:

- ◆ studiază atent conținuturile și identifică ideile care pot fi aplicate în practică;
- ◆ consultă literatura suplimentară și adresează-te după ajutor colegilor sau altor persoane din școală/comunitate;
- ◆ structurează proiectul, luând în considerare: aprecierea necesităților; identificarea și descrierea unei probleme care necesită soluționare; determină cine poate fi acuzat de nerezolvarea ei și cine poate soluționa această problemă; elaborează un plan succint de activități, termene și responsabilități; prezintă avantajele implementării proiectului.
- ◆ prezintă public schița de proiect și cere un feed-back constructiv la ideile expuse;
- ◆ implementează proiectul în comunitate, sintetizează și împărtășește experiența acumulată.

Contextul formării națiunilor

„Națiunea este un termen istoric foarte complicat și multilateral, ceea ce îl face extrem de incomod pentru un cercetător științific, dar în același timp foarte atractiv pentru activitatea unui politician.”

K. Verdery

EVOCARE

- ◆ Prin ce s-a caracterizat și cum s-a manifestat naționalismul în prima jumătate a sec. al XIX-lea?
- ◆ Ce succese și eșecuri ale mișcării naționale au fost înregistrate în anii 1815-1847?

• **Secolul națiunilor** Secolul al XIX-lea mai este numit „secolul națiunilor”. Pentru a înțelege fenomenele istorice din această epocă, trebuie să definim originea și semnificația termenului „națiune”. Provenit de la latinescul *natio*, își are originea la începutul sec. al XIX-lea, fiind folosit pentru prima dată în lucrarea dnei de Staël „Despre Germania”.

Definită drept „condiție de existență a unei comunități umane care formează în mod real sau dorește să formeze o națiune diferită de celelalte în virtutea originilor, tradițiilor și intereselor comune”, ea reflectă principiul naționalităților, care, în teorie, presupune că statul trebuie să coincidă cu națiunea. Deci, mișcarea naționalităților din sec. al XIX-lea are drept scop identificarea națională pentru formarea statelor naționale.

Ideologiile naționale manifestate în cursul secolului al XIX-lea au fost anticipate de manifestările procesului de afirmare a conștiinței naționale din sec. al XVIII-lea. Ideea națională a dominat atât societățile reunite într-un singur stat, cât și popoarele divizate din punct de vedere politic.

Concepția națională a Vechiului Regim presupunea că popoarele care au ajuns să trăiască împreună în virtutea trecutului istoric și a voinței monarhilor trebuie să fie și mai departe integrate sub aceeași putere. Revoluția Franceză a propagat principiul diametral opus că „popoarele au dreptul de a-și hotărî singure soarta”. În perioada napoleoniană, acest principiu s-a extins în întreaga Europă, dar în cele din urmă s-a îndreptat tot împotriva francezilor, care urmăreau scopul să domine alte popoare.

Începutului de secol al XIX-lea, i-a fost specific un naționalism romantic, care descoperea unitatea națională pornind de la trecutul comun. Ulterior apariția statelor naționale a înlocuit noțiunile de **națiune** – **naționalism** cu cele de **patriot** – **patriotism**, inadecvate anterior. În unele cazuri ideea națională a fost împinsă până la culmile șovinismului și xenofobiei.

Promotor al ideilor naționale și conducător al mișcării naționale era burghezia. În statele Europei Occidentale, ea a continuat tradițiile Revoluției Franceze în problema națională, asociindu-le cu mișcarea liberală. În alte state unde burghezia națională era mai slabă, iar intelectualitatea era în curs de afirmare, așa cum a fost în cele din Europa Centrală și de Sud-Est și din zona mediteraneeană, conceptul național se baza nu atât pe principiul suveranității poporului, cât pe cel al existenței unor tradiții seculare, care de rând cu limba și religia formau un concept național. Se considera că numai statul, și nu o oarecare comunitate, trebuie să nifice națiunea. Deșteptarea națională în aceste zone s-a bazat pe trei elemente principale: - comunitatea trecutului istoric, - comunitatea de limbă și lupta pentru dreptul de a o utiliza la nivel oficial, - religia în cazurile

Coeziunea germană. Tablou de epocă, găurit de gloanțe

Cum crezi, de ce acest tablou a fost înțeles de unii ca simbol al solidarității germane din Parlamentul de la Frankfurt, iar de alții – în calitate de panou de tras la țintă?

VOCABULAR

- Națiune
- Naționalism
- Șovinism
- Risorgimento
- Minorități naționale
- Doctrina Monroe

când națiunea era dominată de reprezentanții altor confesiuni (ortodocșii supuși de catolici în Imperiul Habsburgic, polonezii catolici dominați de ortodocșii ruși, creștinii din Balcani opresați de turcii musulmani etc.).

• Succese și eșecuri ale naționalismului romantic (1815-1847)

În prima jumătate a secolului al XIX-lea a dominat naționalismul romantic, reprezentat de marii înaintași **Giuseppe Mazzini**, **Jules Michelet**, **Nicolae Bălcescu**. Ei vedeau obiectivul în constituirea statelor naționale ca model ideal pentru dezvoltarea societății. Statele naționale, la rândul lor, urmau să fie durabile doar în cazul în care era demonstrată legitimitatea comunității trecutului istoric, lingvistice, culturale etc.

Revoluția Franceză și epoca napoleoniană au dus la afirmarea identităților naționale. Reacția de după 1815 a potolit doar pentru un scurt timp spiritele naționale. La începutul anilor '20, ele au izbucnit cu o nouă intensitate.

Astfel, revoluțiile din Spania și statele italiene (1820-1821), deși au fost înfrânte, au demonstrat întregii Europe că naționalismul se află în avânt. Preluând tradițiile carbonarilor, în 1831, Giuseppe Mazzini a creat „*Tânăra Italie*”. Mai apoi au apărut „*Tânăra Germanie*” și „*Tânăra Europă*” – organizații care au promovat idealuri naționale și liberale. Polonezii, stăpâniți de trei monarhi, s-au ridicat în 1830-1831 împotriva celui mai reacționar și mai antinațional dintre ei, țarul Rusiei. Revolta a fost crunt reprimată, dar peste trei decenii ea va izbucni din nou.

În alte regiuni ale Europei, mișcările naționale au avut mai mari succese. Revoluția din 1830 din Belgia a proclamat independența de Olanda și a adoptat o constituție liberală. În Europa de Sud-Est, răscoalele sârbilor” (1804-1813, 1817), a românilor de la 1821 sub conducerea lui **T. Vladimirescu** și cea a grecilor, inițiată de Eterie, au acutizat problema orientală. Anglia, Franța și Rusia, cu toate că urmăreau propriile scopuri politice, sprijineau popoarele din Balcani. După războiul ruso-turc din 1828-1829, Serbia a obținut autonomie, Principatelor Române drepturile de autonomie le-au fost lărgite, iar Grecia a devenit independentă.

Continentalul american nu a fost ocolit de mișcarea de emancipare, în ciuda faptului că națiunile sud-americane erau încă în proces de constituire. **Simon Bolivar** și **San Martin** au condus luptele împotriva Spaniei și Portugaliei, ca și în cazul Balcanilor – profitând de susținerea puternicului vecin din Nord (doctrina președintelui SUA, James Monroe, „America pentru americani”, 1823), și au obținut independența.

• Naționalismul și liberalismul în revoluțiile de la 1848

Anul revoluționar 1848 mai este pe drept numit „*primăvara popoarelor*”. Revoluția izbucnită în Franța, cu începuturi liberale, s-a revărsat în Germania, Italia, Imperiul Habsburgic, Principatele Române și alte state, având și un vădit accent național. Germanii au constituit Parlamentul de la Frankfurt, care avea sarcina unificării naționale. Italienii, în tradițiile **Risorgimento**, s-au unit în jurul Piemontului pentru a-și elibera compatrioții de sub dominația austriacă. Imperiul Habsburgic multinațional a fost zguduit din temelii de acțiunile maghiarilor, slavilor și românilor. Primul rezultat a fost unirea Principatelor Române (1859), stat autonom, care după războiul din 1877-1878 va obține independența. Concomitent, în câteva etape (1859-1870) Piemontul, condus de regele Victor Emanuel al II-lea și contele Camillo Cavour, a unit statele italiene. În aceeași perioadă (1864-1871), prin eforturile cancelarului prusian Otto von Bismarck, s-a constituit Germania unificată.

Egalitatea civilă și politică a locuitorilor din Europa de Sud-Est. Colaborarea între multiplele confesiuni religioase

A Două concepții privind națiunea

Timp de două secole au fost cunoscute două concepții despre națiune: franceză și germană.

- ◆ *Concepția franceză* reiese din ideea națiunii ca o comunitate de oameni consolidată pe baza unui principiu civil. Ea își are începuturile în timpul Revoluției Franceze, când Vechiului Regim i s-a opus starea a III-a, care s-a numit „națiune”. Pentru aceasta componentele etnice, lingvistice și trecutul istoric ocupau un loc secundar. Primordial era că cetățenii liberi erau uniți prin ideea să apere și să promoveze drepturile naturale de libertate și egalitate.
- ◆ *Concepția germană* își are începutul în operele romanticilor din sec. al XIX-lea, care considerau că națiunea se exprimă prin „sufletul colectiv”, prin comunitatea de cultură, limbă și proveniență (concepția etnică). Conform acesteia, individul nu își alege apartenența la națiune printr-o opțiune liberă. El este integrat în cadrul națiunii, independent de opinia sa, prin naștere.

Concepția franceză a națiunii și, respectiv, a naționalismului poate fi redusă la formula: „Unde este Franța – acolo sunt francezii”, iar cea germană: „Unde sunt germanii – acolo este Germania”.

Explică diferența dintre cele două concepții ale naționalismului: franceză și germană. Formulează și argumentat opinia.

Analizează datele din tabel. Descrie condițiile și evenimentele istorice care au favorizat crearea națiunilor.

C Belgia – un nou stat național

Conform hotărârilor Congresului de la Viena, Belgia, din considerentele că era mai avansată economic și avea puternice tradiții revoluționare, a fost unită cu Olanda. În 1830 belgienii se răscoală, își proclamă independența, aducând prima lovitură „sistemului de la Viena”. Favorizați de cadrul internațional după revoluția din Franța și răscoala din Polonia, belgienii își confirmă independența națională sub regele Leopold I, care adoptă una dintre cele mai liberale constituții ale timpului.

Apreciază prioritățile unui stat național în epoca modernă.

D Din Manifestul Tinerei Italii, 1833

Tânără Italie este Republicană și Unionistă.

Republicană, pentru că, teoretic, toți indivizii care compun o națiune sunt chemați, în temeiul legilor divine și umane, să fie liberi, egali și frați [...].

Unionistă, pentru că fără unitate nu există realmente națiune, pentru că fără unitate nu există forță [...].

G. Mazzini

Analizează opiniile lui G. Mazzini cu referire la activitatea „Tinerei Italii”.

B Exemple de corespundere și necorespondere a caracteristicilor națiunii

Națiuni	Caracteristicile națiunii				
	Coresponderea teritoriului comun cu granițele statului	Comunitatea de limbă	Comunitatea de cultură	Identitatea religioasă	Conștiința de sine
Francezii	Corespunde	Franceza	Comună	Catolici, protestanți	Francezi
Germanii	Corespunde parțial	Germana	Comună (inclusiv cu cea a Austriei)	Catolici, protestanți	Germani (germani se consideră și mai mulți austrieci)
Americanii	Corespunde	Engleza	Comună	Catolici, protestanți ș.a.	Americani
Englezii	Corespunde	Engleza	Comună	Anglicani, catolici, protestanți	Englezi
Irlandezii	Corespunde parțial	Engleza	Comună	Catolici	Irlandezi
Elvețienii	Corespunde	Germana, italiana, franceza, retoromana	Diferită	Catolici, protestanți	Elvețieni (cu specific local)
Românii	Nu corespunde (România, R. Moldova, teritoriile populate de români în Ucraina)	Româna	Comună	Majoritatea ortodocși, minoritatea – catolici, protestanți ș.a.	Români. O parte a populației R. Moldova se consideră moldoveni.

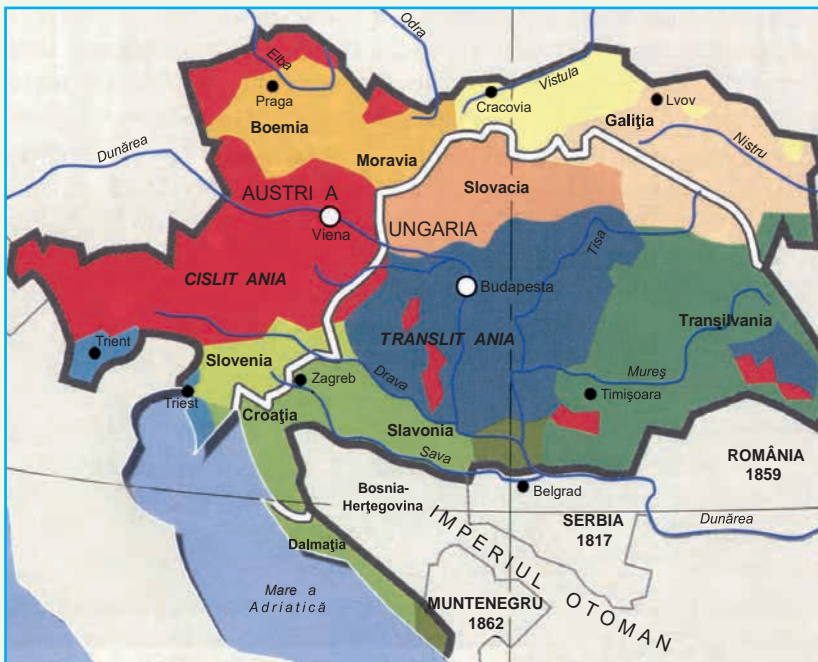
Manifestări ale naționalismului

Din anii '70-80 ai sec. XIX, după constituirea statelor naționale, naționalismul evoluează în câteva direcții. Sensul său progresist și liberal se păstrează în aceeași măsură ca și la mijlocul secolului, în special la popoarele care încă luptau pentru emancipare și identitate național-statală. În statele industrial mai avansate sau la națiunile dominante din imperiile multinaționale, naționalismul, identificat cu patriotismul, tinde spre șovinism și xenofobie.

În Imperiile Habsburgic și Rus s-au manifestat ambele tendințe. Națiunile dominante expun spiritul supremației lor asupra celor dominate, iar la începutul sec. XX, și pretențiile de superioritate față de națiunile din statele vecine. Minoritățile naționale, în urma mișcării de eliberare, au obținut unele cedări și, datorită progresului social general, își consolidau propriile categorii de intelectuali și burghezii naționale. Acestea devin exponentele naționalismului progresist liberal.

În statele mononaționale naționalismul de asemenea a evoluat în direcția extremismului. Franța, după înfrângerea de la 1871, trece prin înjosire națională și pierderi teritoriale, fiind cuprinsă de un naționalism revanșard și antiliberal. Acesta, de exemplu, glorifica nu atât moștenirea progresistă a Revoluției Franceze pentru Europa, cât dominarea militaro-politică a francezilor de pe timpul lui Napoleon. Naționalismul german, apelând la trecutul Ordinului Teuton, extinderea Imperiului Romano-German sau glorificarea lui Frederic al II-lea, se îmbina cu politica expansionistă a tânărului Imperiu German. Pangermanismul, mai exaltat decât alte curente de acest fel (panslavismul, panamericanismul ș.a.), a pus bazele unor teorii despre superioritatea nu numai istorică, dar și biologică a rasei germane, ceea ce a dus la izbucnirea primei conflagrații mondiale.

Explică ce factori determinau direcțiile de manifestare ale naționalismului în statele multinaționale și în cele mononaționale.

1. Explică din perspectiva istorică noțiunile: *naționalism* și *patriotism*.
2. Compară calea parcursă de ideologia naționalistă în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea și impactul mișcărilor naționaliste din sec. al XIX-lea.
3. Stabilește, în baza textului și a surselor, limitele dintre fenomenele de naționalism – patriotism și cele de șovinism – xenofobie.
4. Realizează o scurtă prezentare a principalelor mișcări naționaliste din sec. al XIX-lea și identifică elementele esențiale care stau la temeiul unei națiuni.
5. Studiind informația suplimentară, analizează manifestări ale naționalismului și patriotismului în diverse state din epoca modernă.

Imperiul Austro-Ungar – stat multinațional

Slavii de Nord

- Cehi
- Polonezi
- Slovaci
- Ucraineni

Slavii de Sud

- Sloveni
- Croați
- Sârbi

Popoare non-slave

- Germani
- Unguri
- Români
- Italiani
- Hotarele Austro-Ungare
- Hotarele dintre Cisleitania și Transleitania

În baza exemplului Austro-Ungariei determină care sunt limitele luptei pentru unitate statală și națională.

Tulburările revoluționare de la sfârșitul secolului al XVIII-lea au provocat frica vârfurilor pentru poziția lor în societate. Se căuta o fundamentare teoretică a orânduirii social-politice existente, deoarece vechile dogme, tot mai mult, erau combătute de cele liberale și socialiste.

EVOCARE

- ◆ Ce evenimente revoluționare au avut loc în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea – prima jumătate a sec. al XIX-lea?
- ◆ Ce valori promovau forțele revoluționare?
- ◆ Care este menirea puterii politice într-un stat?

• Conservatorismul

Rădăcinile conservatorismului le găsim în lucrările lui **Edmund Burke** (1729-1797) și **Joseph de Maistre** (1753-1821), care reieșeau din faptul că omul nu este perfect și de aceea nu poate instaura o orânduire perfectă. Cu toate acestea, dacă el respectă tradițiile sistemelor în care au trăit mai multe generații și se împacă cu faptul că nu este nevoie de schimbări radicale, se poate ajunge la o armonie socială.

În centrul teoriei lui Burke se află postulatul despre respectarea tradițiilor, datorită cărora se mențineau legitățile naturale aprobate de secole. Se admitea înfăptuirea unor reforme, dar acestea urmau să fie bine cântărite nu după rezultatele imediate, ci după perspectiva lor îndepărtată.

Contele Iezuit de Maistre a stat în opoziție atât față de Vechiul Regim, cât și față de ideile Iluminismului. Adânc religios, dar agresiv în afirmări, el considera că omul după natura sa din tradiția biblică este păcătos și nu este în stare să elaboreze ceva armonios. Călea spre ispășire el o vedea în păzirea principiilor morale ale religiei, iar în domeniul politic propunea crearea unei monarhii europene în frunte cu Papa, care este “tot timpul conservator”.

Transpunerea în viață a teoriei conservatorismului după 1815 este legată de numele cancelarului Austriei și “prim-ministrului reacției europene”, **Klemens von Metternich** (1773-1859). În concepția sa, “liniștea și stabilitatea” sunt scopurile principale ale oricărui lider politic: “Punctul de plecare, pentru mine, este nu libertatea, ci ordinea”. El nu nega posibilitatea îndeplinirii unor reforme de sus. Dar orice reformă o privea ca o cedare care destabilizează sistemul existent. În mare parte datorită lui, în 1815-1847, conservatorismul a dominat atât sfera doctrinelor oficiale, cât și practica.

• Liberalismul

Ca teorie social-politică, liberalismul se bazează pe principiul libertății persoanei, activității economice și organizării social-politice în așa fel ca această libertate să fie cât mai puțin restrânsă. Aceasta era o ideologie a burgheziei industriale și a altor proprietari, care, în secolul al XIX-lea, ocupau poziții medii și dominante în societate și dispuneau de putere politică.

Reprezentanții de vază ai liberalismului din sec. al XIX-lea au fost **Ieremia Bentham** (1748-1832) și **Benjamin Constant** (1767-1830). Ei au definit principiul de bază al liberalismului: libertatea individului – condiție principală de realizare a drepturilor vitale ale acestuia: dreptul la proprietate, libertatea cuvântului, a presei, a întrunirilor, a conștiinței, accesul la reprezentare în conducerea politică etc.

Liberalismul economic și social triumfă împreună cu revoluția industrială. El își are rădăcinile în ideile filosofilor englezi și francezi din sec. al XVIII-lea. În prima jumătate a sec. XIX, progresul economic rapid în Anglia și în Franța confirmă ideile adepților liberalismului pur. Pentru Marea Britanie, acesta este **Adam Smith**, întemeietorul școlii liberalismului, iar pentru Franța – **Jean-Baptiste Say** ș.a.

“Dispeceratul de afaceri”. Liderul liberalilor englezi Gladstone, pe măgar, promovează reforma electorală, dar este împedat de liderul conservatorilor Disraeli. Caricatură, 1866.

Conservatorismul englez a fost diferit de cel din alte state europene, fiind mai receptiv la necesitatea reformelor. Astfel, în 1867, conservatorii conduși de Disraeli au preluat inițiativa de la liberali și au înfăptuit reforma electorală, care reprezenta un mare pas înainte în dezvoltarea democrației.

VOCABULAR

- Conservatorism
- Liberalism
- Socialism
- Anarhism
- Anarho-sindicalism

Practica socială confirmă că armonizarea activităților economice se realizează în mod spontan în societatea unde omul poate să se comporte condus de impulsul interesului personal. Deoarece nicio forță exterioară nu contracarează aceste efecte, legea cererii și ofertei menține echilibrul între producție și consumare. Statul trebuie să nu intervină în viața economică și socială și să se limiteze la a fi un “stat-paznic”, reducându-și funcțiile la supravegherea mecanismelor pieței.

Liberalismul politic, afirmat în modelul englez al monarhiei parlamentare, se constituie în sec. al XVIII-lea prin *Habeas Corpus Act* și *Declarația drepturilor*. Ele echilibrau puterea suveranului cu cea a parlamentului și garantau respectarea drepturilor cetățenilor. Regele rămânea șef al statului, dar puterea executivă reală se concentra în mâinile guvernului. Puterea legislativă aparținea parlamentului bicameral, alcătuit din *Camera Lorzilor* cu membri numiți de rege, cu drept de transmitere a titlului ereditar și *Camera Comunelor*, cu deputați aleși prin vot cenzitar.

Modelul francez al republicii democratice își are rădăcinile în *Declarația drepturilor omului și cetățeanului*. Idealurile liberale s-au impus anevoios, Franța revenind la regimuri monarhice și republicane. Acestea însă nu erau o reîntoarcere la Vechiul Regim, deoarece erau monarhii constituante.

Alte modele politice din secolul al XIX-lea fie le repetau pe cele liberale englez și francez (Belgia, Danemarca, Suedia, Olanda), fie păstrau structurile vechi absolutiste și introduceau foarte lent unele elemente liberale (imperiile Rus și Austriac, statele din Europa de Sud și de Sud-Est).

Identifică trăsăturile pozitive și negative ale liberalismului și ale conservatismului în anumite situații istorice concrete.

Liberalismul

Principiile de bază

- Fiecare individ este primar în raport cu societatea și instituțiile ei.
- Necesitățile și drepturile individuale sunt mai importante decât drepturile și interesele sociale colective.
- Individualitatea fiecărui om este absolută și primară. Legăturile și asemănările între oameni sunt convenționale și secundare.
- Toate legile și valorile omului le creează singur.
- Omul ca individ este liber, dar și responsabil de libertatea sa. La baza libertății personale stă proprietatea privată.

Ideile politice

- Fidelitate orânduirii politice parlamentare.
- Atitudinea negativă față de prerogativele excesive ale statului.
- Respectarea principiului separării puterilor în stat, a pluralismului politic și a supremației legii.
- Garantarea drepturilor și libertăților politice de bază, respectarea demnității umane a oricărui individ.
- Extinderea practicilor democratice la nivel de stat și local.
- Elitele sunt compatibile cu practicile democratice când există concurență între aceste elite.
- Tendința spre compromis și consens pentru rezolvarea celor mai importante probleme politice.

• Socialismul și marxismul

În timp ce conservatorii și liberalii se uneau pentru apărarea intereselor lor sociale, unii intelectuali, majoritatea de origine burgheză, elaborează noi teorii și proiecte care ar atenua viciile capitalismului și ar duce la o transformare radicală a societății în baza principiilor echității sociale. Astfel a apărut teoria socialismului.

Până în 1848, cea mai mare parte a reprezentanților socialismului fondează sisteme de concepții care sunt cu totul diferite de realitatea de atunci și care au o destinație prioritară doar pentru viitor. Acesta este motivul pentru care numim doctrinele lor **socialism utopic**, având ca referință insula imaginară Utopia, descrisă de englezul **Thomas Moore**, (1516). Bazele doctrinei socialiste au fost puse de **Saint-Simon** (1760-1825). Criticând viciile societății existente, el prognozează una nouă, a industriașilor, în care toți vor fi obligați să muncească. În anii 1844-1847 filosoful german **Karl Marx** și adeptul său **Friedrich Engels** pun bazele doctrinei **marxiste**, care a revoluționizat în câțiva ani gândirea socialistă prin principiul luptei de clasă ca factor de progres în istorie. Ele au fost expuse laconic în “*Manifestul Partidului Comunist*” (1848).

Conform doctrinei marxiste, odată cu instaurarea societății comuniste, treptat se va trece la colectivizarea mijloacelor de producție și reprimarea rezistenței burgheziei de către “dictatura proletariatului”. Mai apoi se presupunea că clasele și statul vor dispărea.

Socialiștii de stânga, în special bolșevicii în frunte cu **Vladimir Lenin**, considerau că trecerea de la capitalism la socialism este posibilă doar în urma unei revoluții violente și a instaurării dictaturii proletariatului (terorii). Cei de dreapta, printre care se remarcă social-democrația germană condusă de **K. Kautski**, erau de părerea că, în anumite condiții, burghezia poate renunța la putere și de aceea trebuie de folosit toate metodele legale.

Conservatorismul

Principiile de bază

- Societatea este un sistem de norme, tradiții, instituții care au adânci rădăcini istorice.
- Instituțiile existente și viabile sunt mai sigure decât unele scheme teoretice presupuse.
- Orientarea de bază este autoritatea de stat.
- Aprecierea pesimistă și sceptică a naturii omului și rațiunii lui.
- Negarea perspectivei echității sociale între oameni.
- Proprietatea privată – garanția libertății persoanei și a ordinii sociale.

Ideile politice

- Tradițiile determină existența socială a individului.
- Ideea măreției naționale.
- Diferențierea socială și concurența politică sunt inevitabile.
- Refuz de amestec activ al politicului în viața socială.
- Neglijarea parlamentarismului și a organelor eligibile.

A Aplicarea conservatorismului

“Ar fi bine să uităm de Enciclopedia /lui Diderot/... și să ne întoarcem la vechile reguli și principii care i-au făcut până acum pe monarhi să fie mari, iar popoarele ferice.”

E. Burke (autor care l-a inspirat pe Metternich în aplicarea conservatorismului)

B Despre guvernare

“Eu completamente sunt de acord cu afirmația: «Cel mai bun guvern e acel care guvernează mai puțin» și aș vrea ca aceasta să fie cât mai repede și cât mai sistematic. Dacă se va împlini [...] eu voi înainta lozincă: «Cel mai bun guvern e acel care nu guvernează deloc» și când oamenii vor fi pregătiți, ei vor avea anume așa guverne.”

Jeremia Bentham

C Despre regim și guvernare

“Omul, fiind în mod necesar membru al unei comunități și în mod necesar guvernat, voința sa nu contează în stabilirea regimului; căci din moment ce popoarele nu au posibilitatea alegerii și suveranitatea rezultă direct din natura umană, suveranii nu mai depind de grația popoarelor; suveranitatea nu mai este rezultatul voinței acestora, ci al societății înseși [...]”

Niciun suveran fără națiune, nicio națiune fără suveran. Aceasta datorează mai mult suveranului decât suveranul națiunii; căci ea îi datorează existența socială și toate bunurile care rezultă din ea.”

Joseph de Maistre

D Despre suveranitate

“Când se recunoaște principiul suveranității poporului, adică supremația voinței generale asupra oricărei voințe particulare, este necesar să se înțeleagă bine natura acestui principiu și să i se determine corect întinderea [...]”

Într-o societate fondată pe suveranitatea poporului este sigur că niciunui individ, niciunei clase nu-i aparține dreptul de a-i supune pe ceilalți voinței sale particulare; dar este fals că societatea în întregime are asupra membrilor o suveranitate fără limite.”

Benjamin Constant

Care erau valorile de bază promovate de reprezentanții doctrinelor social-politice din secolul al XIX-lea?

E Honoré-Gabriel Mirabeau (1749-1791)

Aristocrat de proveniență, orator remarcabil, la începutul revoluției a trecut de partea stării a III-a și a fost considerat, pe bună dreptate, unul dintre liderii ei principali. Adept al monarhiei constituante, el a formulat cel mai clar sarcinile Revoluției Franceze în prima sa etapă.

F Natura conflictului

“Nu există niciun fel de schimbări în orânduirea socială fără schimbări ale raporturilor de proprietate. În societate există principalul conflict între oameni care aduc folos și produc, pe de o parte, paraziți și birocrați, pe de altă parte.”

Saint-Simon

G Din “Manifestul Partidului Comunist”

Toate societățile de pînă acum s-au bazat [...] pe antagonismul dintre clasele asupritoare și clasele asuprite. Dar pentru ca o clasă să poată fi asuprită, trebuie să i se asigure cel puțin condițiile în care să-și poată duce existența de rob. Iobagul a început să se ridice în perioada iobăgiei la starea de membru al obștei, după cum micul burghez a început să se ridice la starea de burghez sub jugul absolutismului feudal. Muncitorul modern, dimpotrivă, în loc să se ridice o dată cu progresul industriei, decade tot mai adînc sub condițiile proprii sale clase [...]. Din aceasta reiese limpede că burghezia nu este în stare să rămînă mai departe clasa dominantă în societate și să impună societății, ca lege regulatoare, condițiile de viață ale propriei ei clase. [...] Societatea nu mai poate trăi sub dominația burgheziei, adică existența burgheziei nu mai este compatibilă cu societatea.

Condiția esențială pentru existența și dominația clasei burgheze este acumularea bogăției în mâinile unor particulari, formarea și sporirea capitalului; condiția existenței capitalului este munca salariată. [...] Cu dezvoltarea mării industrii, burgheziei îi fuge, așadar, de sub picioare însăși baza pe care ea produce și-și însușește produsele. Ea produce, înainte de toate, pe proprii ei gropari.

Karl Marx

Caracterizează condițiile ce au favorizat apariția și dezvoltarea ideologiilor socialiste și marxiste.

Anarhismul

Anarhismul (gr. *anarchia* – lipsă de putere) își are rădăcinile în lucrarea scriitorului englez **W. Gotwin** “*Cercetări despre dreptatea politică*” (1793), în care pentru prima dată este înaintată lozinca “Societate fără stat”. Bazele noii teorii sociale au fost elaborate de francezul **P.J. Proudhon** (1808-1865) în lucrarea “*Ce este proprietatea?*”. Răspunzând că “este un furt”, autorul era adversar al marii proprietăți capitaliste și milita pentru o societate unde va domina cea a micilor producători. Piedica principală pentru atingerea acestui ideal Proudhon o vedea în modificarea raporturilor de proprietate și lichidarea organizării statale.

Printre radicalii anarhiști s-a distins **M. Bakunin**, care argumenta necesitatea nimicirii a tot ce există în societatea capitalistă și a “curățării terenului” pentru noua organizare a societății. Teroarea era proclamată metoda principală de atingere a acestui scop.

Aripa moderată și mai bine argumentată a anarhismului era expusă în publicațiile lui **Kropotkin**. La sfârșitul sec. al XIX-lea, anarhiștii radicali, excluși din Internațională și prezenți în grupuri minoritare, extind tactica teroristă. Atentatele lor au fost îndreptate în primul rând asupra persoanelor politice de prim rang. Astfel, în anii 90 au fost ucisi președintele Franței, Sadi Carnot, regele Italiei Umberto I, împărăteasa Austriei, Elizabeta, iar în 1901 președintele S.U.A., McKinley. Cel de-al doilea curent, numit și anarho-sindicalist, a urmat convingerea lui Kropotkin că “un edificiu construit de secole nu se distruge cu câteva kilograme de dinamită”.

Mihail Bakunin

Revizionismul. Constituirea social-democrației occidentale

La sfârșitul sec. al XIX-lea, Eduard Bernstein, un apropiat a lui Engels, căruia acesta i-a lăsat moștenire arhiva sa și a lui Marx, a făcut o amplă revizuire (de aici apare termenul *revizionism*) a teoriei marxiste, reieșind din noile condiții istorice. El afirma că concluziile lui Marx referitor la criza inevitabilă a capitalismului și înrăutățirea continuă a situației proletariatului nu se confirmă de practică. Dimpotrivă, proletariatul dispăre ca masă omogenă și se stratifică social în funcție de nivelul de calificare. Cea mai mare parte a lui are o creștere salarială continuă. Ca urmare necesitatea luptei revoluționare radicale nu mai este actuală.

Berstein chema la reforme, negând calea revoluțiilor și vărsărilor de sânge. El scria: “Democrația este modalitatea de atingere și realizare a socialismului. Democrația, în principiu, nimicește dominația unei clase, chiar dacă inițial nu este în stare să lichideze împărțirea în clase. Democrația este școala superioară a compromisului”.

Astfel la începutul sec. al XX-lea, din multitudinea de curente socialiste radicale, precum anarhismul sau marxismul lui Lenin, s-a conturat unul pentru care idealurile democratice nu erau străine. Bernstein a intrat în istorie ca fondatorul acelei social-democrații care, până în prezent, este una din principalele forțe politice ale Europei Occidentale.

Eduard Bernstein

1. Evidențiază ideile esențiale ale doctrinelor social-politice din secolul al XIX-lea - începutul sec. XX.
2. Argumentează din ce considerente conservatorismul a dominat prima jumătate a secolului al XIX-lea, iar liberalismul – cea de-a doua jumătate a lui.
3. Descrie principalele cauze ale apariției și răspândirii doctrinei socialiste.
4. Menționează condițiile ce au favorizat apariția anarhismului ca doctrină politică.
5. Analizează evoluția concepțiilor socialismului de la apariție până în prezent.
6. Compară doctrinele din secolul al XIX-lea cu spectrul politic contemporan și atribuie partidelor mai mari doctrinele respective.

Realizează un tabel în care vei sintetiza numele liderilor politici mai importanți din epoca modernă și ideile doctrinare promovate de ei.

Mâna care va conduce lumea – o Mare Uniune [a sindicatelor].
(Revista „Solidarity”, 30 iunie 1917)

Regimuri politice în Europa

Epoca modernă se caracterizează prin afirmarea individualității umane. Până la Primul Război Mondial majoritatea statelor europene au fost monarhii (cu câteva excepții: Franța în perioada republicilor, Portugalia, Elveția), dar pe continentul american s-au instaurat republici (cu excepția Braziliei). Regimul politic (autoritar sau democratic) nu depindea de forma de guvernământ (monarhică sau republicană), ci de raporturile de forță în societate și de tradițiile politice locale.

EVOCARE

- ◆ Ce este politica? Ce semnificație are acest termen pentru tine?
- ◆ Prin ce se caracterizează liberalismul?
- ◆ Ce obiective au partidele politice în cadrul unui stat?

• Liberalism politic

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în țările industriale din Europa se asistă la o adoptare progresivă a **liberalismului politic** și **economic** ca principii fundamentale de organizare a societății.

Societatea liberală se baza pe egalitatea în fața legii, toți dispunând de aceleași drepturi civile. Aceasta nu însemna și excluderea diferențelor sociale, a inegalității averilor și a repartizării inegale a culturii.

Mai mulți gânditori europeni, ca **Benjamin Constant**, **Alexis de Tocqueville**, **John Stuart Mill**, au pus bazele doctrinei ale liberalismului politic. **Liberalismul** este o filosofie politică individualistă care-l plasează pe individul cetățean deasupra intereselor de grup, considerându-l superior colectivului sau grupurilor sociale. Deoarece statul este acela care reprezintă întreaga colectivitate, atunci principala problemă a liberalismului este apărarea drepturilor individului față de tendințele autoritare ale acestuia.

Separarea și echilibrul puterilor trebuie să fie consacrate prin niște legi scrise (constituție), menite să stabilească clar atribuțiile statului. Puterea publică (executivul) este obligată să sancționeze orice atentat la exercitarea inițiativei libere a indivizilor, atribuțiile statului trebuind să se reducă la menținerea ordinii publice, la securitatea națională și la colectarea impozitelor.

Iată de ce un principiu fundamental al liberalismului constă în descentralizarea administrației publice, adică de rezolvarea problemelor comunitare trebuie să se ocupe **reprezentanții** (aleșii) locali, și nu centrul (guvernul). Puterea locală este dată funcționarilor specialiști, pentru a reduce riscul incompetenței și populismului.

Inițial se dorea ca statul să nu se amestece în relațiile economice și sociale, lăsând totul pe mâna inițiativei private și concurenței (Adam Smith). Însă problemele sociale rezultate din prima fază a revoluției industriale (situația mizerabilă a clasei muncitoare) au impus implicarea statului în domeniul social și economic (reducerea orelor și îmbunătățirea condițiilor de muncă pe cale legislativă).

Liberalismul a impus separarea bisericii de stat, a favorizat emanciparea tuturor membrilor familiei (interzicerea muncii minorilor și femeilor în condiții nocive), emanciparea femeii pe plan social și accepta în principiu divorțul, ca expresie a voinței libere a indivizilor.

Liberalismul s-a identificat ca ideologie a clasei burgheze, care prin principiile sale respingea aristocratismul dominant în epocă, dar și democratismul, din teama accesului la putere al maselor.

Sufragiul cenzitar presupunea accesul la putere al oamenilor responsabili, care au o proprietate și un grad de instruire. Nu aveau drepturi civile femeile, deoarece se considera că sunt influențabile din cauza statutului familial și al bisericii. Tot din cauza riscului ridicat de influență erau excluși de la vot servitorii, nevoiașii și fiii care stăteau în casa părinților. Însă censul nu era unul restrictiv, deoarece se considera că, pentru a primi dreptul de vot, individul era stimulat să se îmbogățească sau să acceadă la învățătură.

"Liberalism" versus "torism". Caricatura engleză de epocă. Sursa: www.libcom.org

VOCABULAR

- Regim politic
- Cultură politică
- Libertate individuală
- Responsabilitate individuală
- Egalitate în fața legii

Societatea liberală, astfel, era una a banilor și a instrucțiunii. Prin sistemul cenziar burghezia și-a rezervat accesul la funcțiile publice, începând să separe conceptul de suveranitate națională de cel al suveranității populare. Sistemul liberal a stipulat principalele libertăți: libertatea de expresie, libertatea reuniunilor, a discuțiilor parlamentare, libertatea presei și sistemul electoral.

Liberalismul a tins să priveze biserica de monopolul asupra învățământului, tratat ca unul din simbolurile autorității în secolul al XIX-lea. Răspândirea învățământului secundar și universitar a lărgit accesul la vot. Față de vechile regimuri, care erau imobile și statice, societățile liberale se aflau în permanentă mișcare, nefiind însă egalitare. Ca urmare, ele au fost înlocuite de regimuri democratice.

● **Regimurile democratice** Elitismul pronunțat al liberalismului a trezit un reviriment al mișcărilor democratice (sufragiu universal, intervenția statului în reglementarea raporturilor economice și sociale). Din această luptă apare sistemul **democrației liberale**.

Democrația preia ideea libertăților fundamentale, dar le extinde în mod vizibil. În primul rând, democrația este o **doctrină egalitaristă**, care refuză orice discriminări de ordin politic, promovând ideea unui sufragiu universal, indiferent de situația economică, religie, sex.

Alt principiu este acel al **suveranității populare**, care se distinge de cel al suveranității naționale. Statul-națiune era perceput ca o reprezentare politică a unei elite politice alese pe baze cenziare. Suveranitatea populară însemna că suveran este întreg poporul. Aceasta era diferențiată de cea națională, iar dreptul de vot era acordat tuturor, adoptându-se principiul că toți cetățenii sunt eligibili. Candidatul, în schimb, trebuia să-și asume cheltuielile unei **campanii electorale**. Astfel, mai multe state au renunțat la ideea care leagă alegerile de gradul de instrucțiune (Franța, Anglia).

De aceea, față de liberalism unde libertățile erau garantate doar celor care aveau capacități economice și intelectuale, democrația proclamă drepturi egale tuturor, inclusiv maselor populare.

Egalitatea socială este o altă preocupare definitorie a democrației. Proclamarea formală a libertăților devenea insuficientă, impunându-se crearea unor mecanisme eficiente pentru exercitarea acestora. Implicarea statului în problemele sociale devine necesară, prin crearea unei legislații ce-i sprijină pe nevoiași (pensii, indemnizații de șomaj etc.). Dar și membrii societății trebuiau să-și asume anumite responsabilități – cei care aveau prea mult trebuiau să se împartă cu cei care nu aveau nimic, dar fără violarea dreptului la proprietate, mai ales prin **binefacere**.

Promotoare a ideilor democratice în secolul al XIX-lea a fost **clasa de mijloc**. Lărgirea sectorului terțiar însemna creșterea ponderii unei clase sociale instruite și cu o situație economică bună (salariații). Ei doreau accedea la viața politică prin admiterea la vot. Țărâtimea trecea și ea printr-un proces de transformare, primind acces la învățământ, fapt care o îndepărta tot mai mult de structurile rurale tradiționale ce o legau de nobilii locali și de preoți. Clasa muncitoare era cea mai refractară idealurilor democratice din cauza decalajului resimțit față de clasa de mijloc, fiind atrasă, în mare parte, de mișcările antidemocratice (socialismul, anarho-sindicalismul, naționalismul).

Dezvoltarea democrației în secolul al XIX-lea a fost determinată de progresele sistemului partidelor (aparitia partidului de tip modern, de masă a încurajat accesul în politică), răspândirea învățământului (obligativitatea învățământului primar, apoi secundar și generalizarea celui universitar), a mijloacelor de informare (ziare, reviste), egalizarea serviciului militar obligatoriu (inoculează indivizilor sentimentul apartenenței naționale, fiind și un element al promovării sociale), egalizarea sarcinilor fiscale (impozitarea generală și impozitul pe venituri au ușurat datoriile statului și au eliberat mijloace pentru proiectele sociale). Ca rezultat, democratizarea s-a impus în toate aspectele societății, modificând întreaga structură a civilizației europene.

● **Regimurile autoritare** Progresele democrației și răspândirea regimurilor democratice nu a dus la dispariția regimurilor autoritare, unul dintre cele mai odioase dintre acestea fiind în Imperiul Rusiei. În general, acestea sunt niște regimuri care ignoră principiul separării puterilor în stat. Chiar dacă la nivel declarativ ele respectă democrația și formele constituționale, precum imperiile Austriac și German, în realitate acestea sunt ignorate și nu sunt funcționale. Regimurile dictatoriale sunt acele care subordonează voința majorității unei minorități (grup social sau oligarhic) și de obicei se obțin și se mențin prin intermediul violenței. Majoritatea mișcărilor autoritariste sunt anti-populare, demagogice și anti-elitiste.

„Separarea puterilor” și sistemul judecătoresc în Rusia. Caricatură de epocă, 1850

A Benjamin Constant (1767-1830)

Scriitor și om politic francez, una dintre marile figuri liberale ale tuturor timpurilor. Opera sa e vastă și tratează toate temele majore ale filozofiei politice liberale: egalitatea formală, libertatea, opoziția comerț-război, guvernarea reprezentativă, neutralitatea puterii, separația stat-societate, supremația ideilor. Problema principală pe o care o dezbate în operele sale este raportul dintre individ și stat. Deoarece individul este protejat atât de stat, cât și de mase, este necesar să se găsească niște mecanisme instituționale destinate să se opună acestui pericol dublu. Constant scria: "Timp de 40 de ani am apărat același principiu: libertatea în toate, în religie, în literatură, în filosofie, în industrie, în politică; sub libertăți înțeleg triumful individualității atât asupra autorității care dorește să guverneze despotic, cât și asupra maselor, care-și reclamă dreptul de a aservi minoritatea majorității".

Pentru Constant există două modele ale libertății: antic și modern. Cel antic provenea din democrația directă, și era unul de natură colectivă, care subjugă complet individul autorității în ansamblu. („Pentru antici, individul este suveran în afacerile publice, dar este sclav în relațiile private.”) Idealul modern al libertății constă în garantarea intereselor private ale cetățeanului.

B Despre menirea legilor

“Menirea legilor nu este de a veghea corectitudinea opiniilor personale, ci să contribuie la siguranța și securitatea comunității și ale bunurilor și integrității personale ale fiecărui cetățean.

Liberalismul pune accent pe toleranță și pluralism, limitarea puterii politice și separarea puterilor în stat, libertatea individuală și proprietatea privată, unicitatea și inviolabilitatea individului, drepturi individuale și autonomie personală. Se atrage atenția asupra distincției dintre sfera privată și cea publică. Statul nu are drepturi să intre în prima.”

John Locke

Determină care era raportul dintre manifestarea libertății și respectarea legilor în concepțiile gânditorilor din epoca modernă.

C Apariția partidelor liberale în Europa

Anglia – partidul wigilor (1670-1682), pe baza căruia, la mijlocul sec. al XIX-lea, s-a creat Partidul Liberal
 Belgia – Partidul Liberal (1820)
 Spania – Partidul „Moderados” (1820-1823)
 Portugalia – „constituționaliștii” (1830) și „septembriştii” (1836)
 Olanda – Partidul Liberal (1839)
 Italia – aripa liberală a partidului „Risorgimento” (mijlocul sec. al XIX-lea)
 Austro-Ungaria – Partidul Liberal-Constituțional (mijlocul sec. al XIX-lea)
 Serbia – Clubul Liberal (mijlocul sec. al XIX-lea)
 Germania – Uniunea Național Liberală (1859)
 România – Partidul Național Liberal (1866)

Ce condiții asigură libertate individului într-o societate democratică? Pot fi ele realizate într-o societate cu regim autoritar? Argumentează-ți răspunsul în baza unei țări.

D Esența liberalismului

“Sunt liberal, pentru că sunt sceptic în privința tuturor lucrurilor omenești, sunt sceptic cu privire la eul nostru colectiv, pentru că, în ochii mei, nu există niciun fel de instituții, persoane sau concepte care să fie sacrosante sau deasupra criticii, pentru că în gândirea omului nu recunosc niciun fel de obligații sau tabuuri. Pentru mine, liberalismul este, înainte de toate, un stil: lumesc, civilizată, personal, ironic.”

G. Konrad

Care a fost raportul dintre individ și colectivitate în epoca modernă? Cum se realizează această interacțiune în societatea contemporană?

E Despre libertate

„Societatea poate aduce singură, și aduce efectiv, la îndeplinire propriile-i hotărâri; iar dacă ea emite hotărâri greșite, în locul celor corecte, sau dacă hotărăște acolo unde n-ar trebui să se amestece, ea exercită o tiranie socială mai înspăimântătoare decât multe alte feluri de opresiune politică [...].

De aceea, protecția împotriva tiraniei magistratilor nu este de ajuns; este nevoie, de asemenea, de protecție împotriva tiraniei atitudinii și opiniei dominante; împotriva tendinței societății de a impune, prin alte mijloace decât pedeapsa civilă, propriile sale idei și practici ca reguli de conduită obligatorii chiar și pentru cei care le aprobă [...].

Există o limită dincolo de care imixtiunea opiniei publice în sfera de independență a individului nu mai este legitimă.”

John Stuart Mill

Din ce cauză liberalii pledau pentru limitarea rolului statului în societate, în special în domeniul privat?

Regimul liberal și cultura politică

După revoluțiile de la 1848 liberalismul se impune în majoritatea țărilor europene occidentale ca o **cultură politică dominantă**. Aceste regimuri politice au drept scop apărarea libertăților fundamentale ale omului. În practică aceasta însemna că guvernele trebuiau să-și restrângă sarcina doar la protecția cetățenilor și să fie controlate din strâns de alte ramuri ale puterii, printr-un sistem de echilibru (separarea puterilor). De aceea, majoritatea statelor adoptă **sistemul parlamentar**, care era fondat pe recunoașterea principiului suveranității naționale (populare) și care activa prin reprezentanți, aleși din rândul unei elite instruite și înstărite (censul).

În general se adopta sistemul bicameral, pentru a nu permite parlamentului să-și concentreze toată puterea. Executivul era responsabil în fața acestei asamblée reprezentative a națiunii. Principiul liberal al **separării puterilor** în stat a fost introdus în SUA de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, apoi în Marea Britanie în anii 1830 și în Franța în timpul celui de-al Doilea Imperiu și al celei de-a Treia Republici.

Indici de liberalizare în Europa, SUA și Japonia

Statul	Constituțiile statului	Sufragiul universal masculin	Sufragiul feminin	Eliminarea discriminărilor civile
Franța	1791, 1830, 1848, 1852, 1875, 1946	1848 1852 1870	1944	1791
Polonia	1791, 1815, 1921	1918	1919	1921
Spania	1812	1890	1933	
Olanda	1814	1896	1946	1796
Portugalia	1821	1910	1976	
Belgia	1831	1893	1948	1831
Grecia	1844	1864	1952	1830
Elveția	1848	1848 1874	1971	1866
Italia	1861	1912	1945	1945
Austria	1849	1907	1918	
Ungaria	1867	1907	1918	1867
Prusia	1850	1850		1812
Germania	1871	1871	1919	1871
România	1866	1918	1939	1919-1923
Marea Britanie	Nu are constituție scrisă	1884	1928	1871
Irlanda	1922	1922	1946	
Iugoslavia	1921	1921	1946	
SUA	1787	1870	1920	1865
Japonia	1889 1946	1926	1945	

1. Identifică sursele puterii în societate.
2. Menționează rolul transformărilor economice culturale în afirmarea egalității sociale dintre membrii societății.
3. Compară regimul politic existent în diferite state europene din epoca modernă și identifică asemănări și deosebiri.
4. Apreciază activitatea regimurilor politice din SUA, Anglia și Franța. Care guverne, în opinia ta, au implementat mai reușit principiile liberale și democratice declarate?
5. Descrie factorii care au determinat procesul de democratizare în epoca modernă. Care factori influențează procesele de democratizare a societății?
6. Explică de ce în secolul al XIX-lea, în unele state s-au desfășurat mai multe revoluții (Franța), iar în altele practic au lipsit (Anglia).
7. Precizează influența în timp și spațiu a culturii politice a unor state asupra proceselor democratice.

Analizează tabelul și formulează o concluzie despre procesul de liberalizare a societății în diferite state, luând în considerație: adoptarea Constituției; sufragiul masculin și feminin; eliminarea discriminărilor civile.

Unirea Principatelor Române

Problema unirii, după Revoluția de la 1848, a devenit una de bază a mișcării naționale din Moldova și Țara Românească. Adunările ad-hoc, împuternicite a se pronunța în problema unirii, au demonstrat Europei dorința românilor de a realiza unitatea lor statală și națională. Unirea Moldovei cu Țara Românească reprezintă unul din momentele cruciale ale istoriei neamului românesc, actul politic care a stat la baza României moderne.

EVOCARE

- ◆ Cum a fost abordată problema unirii Țărilor Române în timpul revoluției de la 1848?
- ◆ Caracterizează statutul internațional și situația internă a Principatelor la mijlocul secolului al XIX-lea.
- ◆ Ce factori puteau influența procesul de unire?

Stema Principatelor Unite (1862-1866) pe timpul lui Alexandru Ioan Cuza

VOCABULAR

- Adunare ad-hoc
- Firman
- Convenție
- Principatele Unite
- Tratatul de pace de la Paris (1856)

• Congresul de la Paris

Momentul de cotitură în procesul de luptă pentru unitatea românilor l-a constituit declanșarea Războiului din Crimeea în decembrie 1853. Cu această ocazie s-au activat rivalitățile anglo-ruse și ruso-austriece. Franța dorea să-și recapete prestigiul și să-și recâștige pozițiile pierdute pe arena internațională și hotărî să adere la coaliția antirusă.

Războiul a început prin ocuparea Moldovei și Munteniei de armatele țariste. Peste puțin timp, teatrul operațiunilor militare a fost mutat în Crimeea. Evenimentele au continuat cu luptele din jurul cetății Sevastopol. După un an de asediu, ea a căzut și țarul s-a văzut nevoit să ceară pace. Tratatul de pace a fost încheiat în **1856** la Paris, în cadrul unui congres internațional.

Activitatea politico-diplomatică s-a amplificat mai ales către sfârșitul Războiului din Crimeea. Semnarea **Tratatului de la Paris** a contribuit la crearea unor condiții internaționale favorabile luptei pentru unirea principatelor. A fost lichidat protectoratul rus asupra Principatelor, stabilit în urma războiului ruso-turc din 1828-1829. Congresul de la Paris a hotărât menținerea suzeranității otomane asupra Moldovei și Țării Românești, dar însoțită de garanția colectivă a marilor puteri europene. Trei județe din sudul Basarabiei, Ismail, Cahul, Bolgrad, au fost retrocedate Moldovei. Se prevedea convocarea unor **adunări ad-hoc** în Moldova și Muntenia, împuternicite a se pronunța în problema unirii. Organizarea alegerilor pentru adunările ad-hoc din Principate era lăsată pe seama Imperiului Otoman ca putere suzerană. Problema unirii nu a fost rezolvată de congres așa cum o doreau românii, însă convocarea adunărilor ad-hoc era o șansă pentru ei.

• Adunările ad-hoc. Convenția de la Paris

În ambele principate s-au constituit comitete centrale electorale, având la bază programe cu caracter unionist. Mișcarea unionistă avea loc în condiții diferite. În Țara Românească caimacamul A. Ghica avea o atitudine conciliantă față de unioniști. Caimacamul Moldovei N. Vogoride făcea totul pentru a împiedica unirea. Campania electorală aici a avut loc într-o atmosferă intolerantă, listele au fost falsificate, la fel și rezultatele alegerilor. În urma intervenției diplomatice a marilor puteri, Poarta Otomană a fost nevoită să ordone caimacamului Moldovei anularea rezultatelor falsificate și organizarea unor alegeri noi. De data aceasta, ele se termină cu victoria completă a forțelor unioniste. În Țara Românească alegerile au decurs în condiții satisfăcătoare în septembrie **1857**. Și aici succesul unioniștilor a fost deplin.

Ședințele adunărilor ad-hoc din Moldova au început la 22 septembrie 1857. Cel mai activ rol la realizarea lor l-au avut C. Negri și M. Kogălniceanu. Ultimul a prezentat în cea de-a șaptea ședință, la 7 octombrie 1857, proiectul de rezoluție cu doleanțele naționale.

Adunarea ad-hoc din Moldova a susținut cu 81 de voturi (numai 2 contra) proiectul propus. La București, rezoluția cuprinzând dorințele locuitorilor Țării Românești a fost prezentată de către C. Crețulescu la ședința din 8 octombrie și votată a doua zi în unanimitate. Ea cu-

prindea cerințe asemănătoare cu cele din Moldova, însă era alcătuită din patru puncte.

Adunările ad-hoc au fost închise, adică dizolvate, printr-un firman special al sultanului. Aceste organe eligibile au demonstrat întregii lumi dorința românilor de a obține unitatea statală și națională.

Cererile formulate de adunările ad-hoc, anexate la raportul Comisiei Europene, au constituit obiectul discuțiilor participanților la Conferința de la Paris a reprezentanților marilor puteri garante. Lucrările ei au ținut între 10 mai și 7 august 1858. Deciziile finale au fost incluse într-o convenție care prezenta statutul internațional și principiile de organizare internă a principatelor și care prevedea că Moldova și Țara Românească vor purta numele de **Principatele Unite**. Fiecare țară își alegea pe viață domnul dintre pământeni, care urma să conducă cu ajutorul miniștrilor. Principatele se aflau în continuare sub suzeranitatea Porții, dar sub protecția colectivă a marilor puteri. Convenția a fost un act diplomatic prin care problema fundamentală a unirii a rămas nerezolvată.

• Unirea Principatelor. Recunoașterea unirii depline

După Convenția de la Paris uniuniștii au înțeles că unirea Principatelor poate fi îndeplinită numai cu forțele proprii. Pentru aplicarea în practică a Convenției au fost convocate două adunări legislative, la Iași și București. În primul rând urmau să fie aleși, separat, domnii principatelor. În Moldova partidul național în frunte cu M. Kogălniceanu și Negri înaintează candidatura colonelului **Alexandru Ioan Cuza**. La 5 ianuarie 1859, el este proclamat în unanimitate domn al Moldovei.

În Țara Românească erau de asemenea mai multe candidaturi, cele mai mari șanse avându-le doi foști domni: Gheorghe Bibescu și Vasile Știrbei. Având o înțelegere preliminară cu uniuniștii din Moldova și cu sprijinul a mii de oameni, care au înconjurat palatul ședinței electivă, deputatul Vasile Boierescu propune candidatura domnului Moldovei la tronul Țării Românești. Sub presiunea maselor, adunarea electivă a fost nevoită să-l aleagă pe Al.I. Cuza și domnitor al Țării Românești la 24 ianuarie 1859.

Noul domn urma să aibă putere deplină numai după ce marile puteri vor recunoaște dubla alegere. În urma unor îndelungate tratative diplomatice, la 7 aprilie, la Paris a fost o nouă conferință, la care Franța, Anglia, Rusia, Sardinia și Prusia erau gata să recunoască dubla alegere a lui Al.I. Cuza. Imperiul Otoman și Imperiul Habsburgic erau categoric împotriva, primul cerând dreptul de intervenție în Principate în cazul unor încălcări ale Convenției de la Paris, iar al doilea fiind în favoarea unirii doar pe perioada domniei lui Al. I. Cuza. Dar înfrângerea în războiul franco-italo-austriac a silit Viena să cedeze. Imperiul Otoman nu putea să se

Hora Unirii de la Craiova. Pictură de Theodor Aman

împotrivescă de unul singur și la 26 august 1859 sultanul a fost nevoit să dea publicității firmanul prin care puterea suzerană recunoștea unirea Principatelor.

• Însemnătatea istorică a Unirii

Unirea Moldovei și a Țării Românești a fost cauzată de întreaga evoluție istorică a poporului român și de unii factori de ordin intern și extern, premegători realizării Unirii. Dezvoltarea capitalismului pe arena mondială, formarea statelor naționale în centrul Europei au influențat dezvoltarea social-economică și politică a Principatelor. Dar premisele principale ale unirii Munteniei și Moldovei au fost legate de dezvoltarea lor internă.

Prin dubla alegere a lui Al.I. Cuza a fost făcut cel mai important pas și a fost creată o condiție esențială pentru căpătarea independenței naționale. A fost deschisă calea reformelor care aveau să înlăture relațiile semifeudale și să creeze instituții moderne burgheze, impuse de dezvoltarea capitalismului. A fost înlăptuită prima etapă a deplinei unități politice a poporului român, fapt ce a avut un larg răsunset în rândurile românilor aflați sub stăpânire străină.

Proclamarea Unirii. Tablou de Theodor Aman. Muzeul Național de Istorie a României

A Reacții la Unirea Principatelor

„Am primit informații că nobilimea basarabeană, pregătindu-se, a redactat o adresă împăratului cu prilejul evenimentelor din Polonia, dar este împiedicată de opoziția din rândul boierilor care visează să restabilească în drepturi nația moldovenească din Basarabia, împrejurările devenind prielnice pentru unirea cu Moldova, în fruntea acestui partid stau Alexandru Cotruță, fratele lui, judecătorul Carol Cotruță, doi frați Casso (fiii lui Ștefan Casso), frații Ioan și Constantin Cristi, Constantin Cazimir și fiul lui student. Rog Excelența Voastră să mă înștiințați în ce măsură informația aceasta merită crezare.”

Din scrisoarea guvernatorului general al Novorosiei și Basarabiei, P. Kotzebue, către guvernatorul Basarabiei, 1863

„Unirea Moldovei și Munteniei și formarea unui principat aproape independent și puțin binevoitor la adresa noastră exercită o atracție vizibilă asupra vecinilor lor moldoveni din Basarabia și... urmăresc unirea Basarabiei cu România.”

Din relatările poliției țariste

B Adresarea lui Al. Hâjdău

„Cu dragoste frățească, frați Români, mă bucur că v-ați unit și înalt ruga mea către Domnul Dumnezeu, cel ce a scăpat și a păstrat Muntenia și Moldova în mijlocul tuturor cataclismelor, al tuturor prefacerilor și nimicirilor ce de atâtea ori au schimbat fața Europei, atunci când statele cele mai puternice cădeau pentru a nu se mai ridica. Să dăruiască Dumnezeu vouă și viitoarelor lăstare ale voastre acele zile senine de fericire și slavă de care s-au bucurat strămoșii voștri sub scutul celor de către Dumnezeu așezați și de Dumnezeu înălțați domnitori Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul! Vă trimit urări de bine din partea Basarabiei, pentru care sunt scumpe și pline de însemnare viitoarele destine ale României unite, patria-mumă; primiți aceste urări ale mele ca un glas sufletesc al unui frate, pentru că eu sunt trup din același trup și os din aceleași oase din care sunteți plămădiți voi și în vinele mele curge același sânge românesc care curge în vinele voastre.”

Epistolă adresată de Alexandru Hâjdău către românii din Principate, 1858

Identifică și motivează atitudinile din document față de unirea Principatelor Române.

C Comentarii la Convenția de la Paris

„Această Convenție este o lucrare foarte stranie, o silință supremă a combinației diplomatice, care totdeauna a căutat să domine prin idei, adeseori prin cuvinte, interesele reale și puternice ale vieții. Ea este un amestec hibrid și nefiresc de unire și despărțire, care căuta să împace interesele deosebite ale puterilor (europene) pe capul poporului român. Neconținut i se arăta unirea, dar i se pun stavile pentru ca ea să nu se realizeze [...]”

A.D. Xenopol

Explică condițiile în care intelectualitatea lupta pentru unitatea politică a Principatelor.

D Alexandru Ioan Cuza (1820-1873)

Alexandru Ioan Cuza s-a născut la 20 martie 1820 la Bârlad într-o veche familie de boieri moldoveni. Și-a făcut studiile la Iași și la Paris.

A participat activ la pregătirea evenimentelor revoluționare din 1848 din Moldova, fiind membru al Asociației Patriotice. După un exil scurt revine în Moldova, unde devine cunoscut datorită protestului său împotriva amestecului Austriei și Turciei în alegerile pentru Divanul ad-hoc din Moldova, când demisionează din funcția de pârcălab al județului Covurlui. Domnul Unirii și al marilor reforme, după abdicare, și-a petrecut restul zilelor peste hotare, mai ales la Viena și Florența. A murit în urma unei boli grave, pe când se afla la Heidelberg, în Germania, la vârsta de doar 53 de ani. Astăzi rămășițele sale odihnesc la mănăstirea Trei Ierarhi din Iași, alături de cele ale lui Dimitrie Cantemir.

A. I. Cuza a fost ales domn și de Adunarea Electivă a Munteniei. Găsește argumente pentru această alegere.

E Hotărârea Adunării ad-hoc a Moldovei

[...] Respectarea drepturilor principatelor și îndeosebi a autonomiei lor în cuprinderea vechilor lor capitulații încheiate cu Înalta Poartă în anii 1393, 1460, 1511 și 1634;

2. Unirea principatelor într-un singur stat cu numele România;

3. Prinț străin, cu moștenirea tronului, ales dintr-o familie domnitoare a Europei și al cărui moștenitor să fie crescut în religia țării;

4. Neatârnamarea pământului principatelor;

5. Putere legiuitoare încredințată unei Adunări Obștești, în care să fie reprezentate toate interesele națiunii [...].

Hotărârea Adunării ad-hoc a Moldovei, 1857

Compară hotărârile adunărilor ad-hoc cu prevederile din în Convenția de la Paris.

Solemnitatea deschiderii Adunării ad-hoc din Țara Românească. Litografie de Carol Popp de Szathmáry

Susținerea ideilor militanților români

Problema unirii, după revoluția din 1848, a devenit una primordială pentru mișcarea de eliberare națională din Țările Române. Emigranții „pașoptiști” în țările europene au fost primii care au început lupta pentru formarea unui stat român. Prin stabilirea unor contacte strânse cu personalitățile și cercurile politice democratice ale timpului, prin tipărirea unor lucrări speciale și articole în presa europeană, prin conferințe și declarații publice ei au contribuit la internaționalizarea problemei unirii politice, economice și statale a românilor. O activitate intensă a desfășurat în străinătate **D. Brătianu**, care a obținut susținerea pentru cauza românească din partea lorzilor englezi N. Palmerston și D. Stuart. Acțiuni similare au întreprins **I. Chica** la Istanbul, **I. Miorescu** în Germania, **A. Golescu** în Franța. Un rol deosebit în activitatea emigrației a avut **N. Bălcescu**.

Emigrația română a scos mai multe publicații adresate atât Europei, cât și populației din Principate. La Paris au apărut două numere ale revistei *Junimea română*. Tot la Paris a ieșit de sub tipar *Republica Română* cu concursul lui **C. Rosetti**, **C. Bolliac**, **G. Crețianu** și al **fraților Brătianu**. Materialele publicate aveau menirea de a pregăti condițiile favorabile unității românești.

După anul 1856 militanții români au depus eforturi mai mult în direcția propagandei. La București au început să apară ziarele *Timpul* și *Patria*, iar în Moldova *Steaua Dunării*, fondat de Mihail Kogălniceanu, și revista *România literară*. Pe paginile acestor publicații se făcea agitație pentru înfăptuirea unirii.

1. Construiește un segment de axă cronologică pe care vei indica etapele unificării Principatelor Române.
2. Apreciază calea plebiscitar-diplomatică folosită de români pentru înfăptuirea unirii principatelor. Motivează alegerea acestei căi.
3. Determină rolul emigrației române în realizarea unirii principatelor.
4. Stabilește importanța unificării Moldovei și Țării Românești.
5. Compară procesul de unificare a Principatelor Române cu cel din Germania și Italia. Identifică diferențele.
6. Alexandru Ioan Cuza a fost numit „omul epocii”. Justifică această apreciere.

Prezintă evoluția problemei unirii Principatelor Române în anii 1848-1859.

Reformele lui Alexandru Ioan Cuza și modernizarea societății românești

Cea mai importantă realizare a domniei lui Al.I. Cuza o constituie activitatea reformatoare. Această politică însă nu a fost susținută de o mare parte din proprietari și chiar de unii intelectuali. În anul 1866 Al.I. Cuza a fost silit să abdice de la putere, și la conducerea României a fost invitat principele Carol din dinastia Hohenzollern-Sigmaringen.

EVOCARE

- ◆ Din cauza căror factori (interni și externi) Țările Române nu aveau posibilitate să se unească mai înainte?
- ◆ Ce rol au avut evenimentele din anii 1847-1848 pentru realizarea procesului de unire a Principatelor?
- ◆ Cum se explică faptul, că deși Țările Române erau dezbinat limbă, tradițiile și alte valori rămâneau să fie comune?

Alexandru Ioan Cuza. Portret de Carol Popp de Szathmary, 1865

VOCABULAR

- Secularizare
- Mănăstiri închinat
- Lovitură de stat
- "Monstruoasa coaliție"
- Falce, pogon

• Unirea definitivă

După recunoașterea dublei alegeri a lui **Alexandru Ioan Cuza** de către puterile garante, principalul scop al politicii acestuia a devenit desăvârșirea unității politice și administrative a tânărului stat. Fără a obține permisiunea marilor puteri, Cuza a început unificarea aparatului de stat. Primul pas a fost făcut în martie 1859, când Turcia l-a recunoscut pe Costache Negri în calitate de unic reprezentant al Principatelor. Având dreptul de a numi un comandant unic al forțelor armate, Cuza a inițiat unificarea armatei prin crearea unui singur stat major, formarea unui serviciu unic de intendență. Conform Convenției de la Paris, pentru Moldova și Țara Românească existau două guverne, două parlamente, două capitale, ceea ce constituia un obstacol în calea dezvoltării Principatelor Unite. Domnul trebuia să se afle o parte a anului la București, iar alta la Iași. După tratative dificile în noiembrie 1861, Imperiul Otoman a recunoscut unirea completă a Principatelor, cu acordul puterilor garante, dar numai pe timpul vieții lui Al.I. Cuza. A fost format un singur guvern, sub președinția lui Barbu Catargiu, cu sediul la București. La 11 decembrie 1861, Alexandru Ioan Cuza proclamă unirea și nașterea națiunii române în cadrul noului stat cu numele **România**.

• Secularizarea averilor mănăstirești

Una dintre primele reforme realizate de Al.I. Cuza a fost secularizarea averilor mănăstirești. Încă din sec. al XIV-lea mulți domni și dregători români închinau bisericile ridicate ori înzestrate de ei patriarhiilor de la Constantinopol, Ierusalim, Antiohia ori marilor mănăstiri din Peninsula Balcanică și din Orient. Acest lucru se făcea din diferite motive: fie pentru a le asigura prosperitatea acestor lăcașuri aflate sub turci, fie din considerente de prestigiu. Cei cărora le erau închinat mănăstirile erau datori să se îngrijească de bunăstarea lor și să îndeplinească obligațiile prevăzute de ctitori: întreținerea de spitale, școli etc. Tot ce rămânea după îndeplinirea acestora era considerat venitul patriarhiilor străine. Dar cu timpul, în special sub grecii fanarioți, mănăstirile închinat ajung să fie considerate de patriarhi ca simple surse de venit, nefiind îndeplinite obligațiile prevăzute de ctitori.

Propunerea lui Al.I. Cuza de a răscumpăra pământul a fost respinsă de patriarhi, aceștia continuând abuzurile și neachitând datoriile față de stat. Cu intenția de a rezolva conflictul, la 25 decembrie **1863**, Cuza-Vodă, prin președintele guvernului **Mihail Kogălniceanu**, prezintă Camerei un proiect de lege conform căruia urmau să fie secularizate toate averile mănăstirești din România. Această generalizare era menită să dea conflictului un caracter de problemă internă, și nu de act de discriminare a ortodocșilor greci, susținuți cel mai activ de țarul Rusiei. Cu 93 de voturi pentru și numai trei contra proiectul de lege a fost susținut. În patrimoniul statului a intrat o uriașă avere de circa 25% din teritoriul țării.

• Lovitura de stat. Legea rurală

Reformele lui Constantin Mavrocordat i-au eliberat pe țărani de șerbie, însă fără a-i împroprietări. Devenind clăcași, ei erau datori să muncească gratuit un anumit număr de zile pe moșia proprietarului. Soarta clăcașilor n-a fost soluționată nici de Regulamentul organic, nici de Revoluția de la 1848. Pe timpul lui Al.I. Cuza, această problemă devine foarte acută, fiind posibile mari tulburări sociale în caz de nerezolvare. Pentru a realiza reforma agrară, era necesar, în primul rând, de a întări puterea executivă centrală, limitând influența moșierilor conservatori asupra puterii legislative. Camera Deputaților, în componența căreia prevaluau marii proprietari de pământ, era un generator de instabilitate în țară și piedica principală în înfăptuirea reformei agrare.

În aprilie **1864** guvernul Kogălniceanu a înaintat Adunării proiectul de lege rurală, dar a fost respins. Domnul, neacceptând demisia lui Kogălniceanu, a dizolvat Adunarea, dominată de conservatori, astfel a fost înfăptuită **lovitura de stat din 2 mai 1864**. Un plebiscit a adoptat noua constituție, numită *Statutul dezvoltător al Convenției de la Paris*. Prerogativele domnului au fost lărgite. El, singur, avea inițiativa legislativă, numind personal în fiecare an președintele Adunării Elective. Conform Statutului, a fost înființat Senatul, majoritatea membrilor cărui erau numiți de către domn. Noua lege electorală deși avea la bază tot sistemul cenșitar, era mai democratică, deoarece marea considerabil numărul de alegători, ceea ce era un mare progres față de trecut, când doar cinci mii de alegători hotărâau viața politică a țării. Funcțiile principale ale Camerei Deputaților se transferau asupra domnului și a noilor instituții, Consiliul de Stat și Senatul. La 28 iunie 1864, în urma unei vizite a lui Al.I. Cuza la Constantinopol, Imperiul Otoman și reprezentanții puterilor garante, prin "Actul adițional", au ratificat rezultatele plebiscitului.

Pe baza proiectului lui Kogălniceanu, respins de Cameră în aprilie, la 14 august 1864 a fost decretată legea rurală. Se proclama desființarea clăcii, dijmei și altor obligații datorate stăpânilor de moșii, în natură sau în bani. Clăcașii au fost împroprietăriți cu pământ. Aceste loturi nu puteau fi înstrăinate timp de 30 de ani. Pentru lichidarea prestațiilor și pentru pământ, țăranul era dator să plătească o sumă de răscumpărare eșalonată pe un termen de 15 ani. Importanța istorică a reformei din 1864 nu poate fi subestimată. Masa principală a locuitorilor țării au devenit proprietari deplină asupra pământului și a roadelor muncii lor. Aceasta a deschis calea modernizării agriculturii – ramura de bază a economiei României.

Statuia lui Alexandru Ioan Cuza din Iași.
Statuile de la baza soclului: Mihail Kogălniceanu, Costache Negri, Nicolae Krețulescu, Ioan Florescu

• Abdicarea lui Cuza. Alegerea lui Carol I

Înfăptuirea legii rurale, reforma sistemului politic și alte reforme au restrâns considerabil puterea economică și politică a moșierimii. În țară se crease o puternică opoziție nemulțumită de conducerea lui Al.I. Cuza. Conservatorii (albii) îl acuzau pentru reformele progresiste, iar liberalii radicali (roșii), care nu au participat la guvernare, pentru întărirea peste măsură a puterii centrale de stat și tendințe dictatoriale. Atât conservatorii, cât și liberalii s-au unit, reprezentând o forță mare, inclusiv în rândurile armatei. Scopul principal era de a-l înlătura pe Al.I. Cuza de la domnie și de a realiza deciziile adunărilor ad-hoc (1857). Această alianță a fost numită de contemporani "monstruoasa coaliție". La 11 februarie 1866, domnul a fost silit să semneze actul de abdicare sub amenințarea directă a conjuraților pătrunși în palat. Restul zilelor, el, "domnul unirii și al marilor reforme", le-a petrecut peste hotare, mai ales la Viena și Florența.

Puterea supremă în țară a preluat-o "monstruoasa coaliție", care a instaurat o locotenență domnească, formată din trei membri: L. Catargiu, N. Golescu și colonelul N. Haralampie. Ei au început să pregătească instaurarea unui nou regim.

Abdicarea lui Alexandru Ioan Cuza, Muzeul National Cotroceni

Suprafața de pământ cu care a fost împroprietărită țărănimea prin legea rurală (aug. 1864)

Categoriile de împroprietărire	Munte- nia (pogon)	Moldo- va (falce)	Bolgrad, Ca- hul, Ismail (falce)
Fruntași (cu 4 vite de tracțiune)	11	5,5	6,4
Mijlocași (cu 2 vite de tracțiune)	7,13	4	2,5
Pălmași (fără forță de tracțiune)	4,1	2,5	2,5

Suprafața de pământ cu care a fost împroprietărită populația sătească în Basarabia (1868-1870)

Categoriile de împroprietăriți	În mediu (desetine)
Țărani (o familie)	2,9
Țărani ai statului (o familie)	8,0
Coloniști (o persoană)	10,7

Formulează două concluzii în baza informației din tabele. Comentează-le.

A Barbu Catargiu (1807-1862)

Unul din liderii grupării conservatoare. Primul prim-ministru al guvernului unic al României, constituit în ianuarie 1862. Guvernul Catargiu a luat unele măsuri pentru organizarea statului român unificat. În același timp a adoptat o lege rurală care apăra interesele moșierilor în detrimentul țăranilor, ce nu a putut însă fi aplicată.

B Mihail Kogălniceanu (1817-1891)

Descinde dintr-o familie veche de boieri din Moldova. Începând cu anul 1834 își face studiile în Franța și Germania, revenind în 1838 în țară. A jucat un rol de-osebit în dezvoltarea conștiinței naționale a românilor și în lupta pentru unirea din 1859, optând în Adunarea ad-hoc pentru îmbinarea revendicărilor naționale cu realizarea reformelor sociale. În funcția de prim-ministru al României pe timpul domniei lui Al. I. Cuza a realizat un vast program de reforme menit să contribuie la făurirea României moderne.

Determină rolul pe care l-au avut B. Catargiu și M. Kogălniceanu în promovarea reformelor.

C Folclorul românesc despre Al. Ioan Cuza

„Cuza-Vodă nu era fudul. Umbla așa ca noi și, de multe ori, ca să prinză pe mulți slujbași cu ocava mică, își schimba fața și hainele, să nu-l cunoască nimeni”.

„Tot Cuza-Vodă a unit țărișoarele noastre, pe Valahia cu Țara Moldovenească, de a făcut țara noastră strașnic de mare și puternică, cum e azi. Strașnic domn a mai fost Cuza-Vodă”.

„El a făcut școalele, el ne-a dat pământ și tot el a surpat pătulele împărătești. Și bine a făcut. Că băga acolo fitece român treisprezece banițe de porumb în tot anul și, când să-și ia și el agonisita, tot ce răgăduise acolo, tocmai după trei ani, i se dădeau numai trei banițe din tot ce pusese. Ziceau cârmuitorii că l-au mâncat șoarecii, și porumbul era mâncat de cioclii satului”.

„Tot el a silit pe ciocoi să plătească bir și să asculte de lege. Ba ălor care n-ascultau le da fum”.

Constantin Rădulescu-Codin „Legende, tradiții și amintiri istorice adunate din Oltenia și Muscel”, 1910
Sursa: www.digi24.ro, G.C.

„Așa și cu Unirea, oameni buni! Credeți dumnevoastră că, de-a ajuta Dumnezeu a se uni Moldova cu Valahia avem să fim numai atâția? Frații noștri din Transilvania, Bucovina, Basarabia și cei de peste Dunărea, din Macedonia și de prin alte părți ale lumii, numai să ne vadă că trăim bine, și ei se vor bucura și ne vor iubi, de n-or mai îndrăzni dușmanii, în vecii vecilor, a se lega de români. D-apoi frații noștri de sânge: franțuții, italienii, spaniolii și portughezii, ce așteapt? La orice întâmplare, Doamne ferește, stau gata să-și verse sângele pentru noi... Unirea face puterea, oameni buni. Ei, acum cred c-ați înțeles și răsunțeles”.

Ion Creangă „Moș Ion Roată și Unirea”

D Abdicare forțată sau benevolă?

„Carol de Hohenzollern-Sigmaringen a fost chemat numai după o lună de la detronarea lui Cuza, în care nu avusese niciun amestec. Tânărul de 27 de ani avea avantajul de a fi înrudit cu dinastia germană ale cărei victorii asupra Austriei vor încuraja în curând proiectele de unire a tuturor românilor într-un singur stat, dar și cu cea rusă, cu cele din Anglia, Belgia, Portugalia, Brazilia și chiar cu împăratul Napoleon al III-lea, pe atunci arbitru Europei și protectorul românilor. Căsătoria din 1870 cu Elizabeta de Wied a adăugat o legătură cu familia domnitoare a Olandei. Alegerea lui Carol, de către aceiași senatori și deputați care colaboraseră cu predecesorul său, a fost supusă unui plebiscit, care a confirmat-o cu o mare majoritate. (...) Rezultatul consultării populare a fost respectat de Cuza însuși, care a refuzat demn oferta diplomației franceze de a-l readuce la tron.”

Andrei Pippidi, România regilor

Argumentează alegerea unui principe străin în România după abdicarea lui Al.I. Cuza.

Județele Cahul, Bolgrad și Ismail (1856-1878)

Componența etnică a celor trei județe a suportat schimbări radicale în prima jumătate a secolului al XIX-lea în urma colonizării acestei regiuni cu coloniști străini. Această realitate crea anumite dificultăți autorităților române. Coloniștilor străini le-au fost reconfirmate toate privilegiile acordate de autoritățile țariste. Cu toate acestea, ei, atârtați de propaganda țaristă, au trimis delegații la Istanbul și la Paris. Acestea au depus plângeri contra autorităților române, care le-ar fi încălcat privilegiile. Statul român a contribuit la emanciparea națională a coloniștilor basarabeni, care până la 1856 au fost supuși unui proces activ de deznaționalizare și rusificare.

Schimbări radicale s-au înregistrat și în destinul românilor basarabeni din cele trei județe. În baza legii cu privire la introducerea învățământului primar obligatoriu și gratuit, în toate comunele din regiune au fost înființate școli primare. Copiii românilor, pentru prima oară, au obținut dreptul de a studia în limba maternă.

În cei douăzeci și doi de ani de administrație românească, în regiune a fost instituită o rețea de școli secundare, ce includea câteva licee și un seminar teologic. Cei mai buni absolvenți ai acestor instituții și-au urmat studiile la instituțiile superioare de învățământ de la Iași și București.

Schimbări benefice s-au produs și în sfera economică. Cele trei județe au fost integrate în regiunea economică de la Dunărea de Jos. Comerțul intens din zonă a stimulat o dezvoltare accelerată a agriculturii, creșterii animalelor și altor ramuri ale economiei.

Populația basarabească a profitat de inovații moderne de tip occidental și în domeniul administrației publice. Organele auto-administrării locale erau alese în mod democratic de populația matură din fiecare comună.

1. Enumeră pașii întreprinși de Alexandru Ioan Cuza pentru desăvârșirea unității administrative a statului.
2. Stabilește scopul urmărit de domnia Țărilor Române prin închinarea unor mănăstiri românești Locurilor Sfinte.
3. Demonstrează că, în urma loviturii de stat din 1864, regimul politic din România a devenit unul autoritar.
4. Analizează legile care au fost adoptate în perioada dintre lovitură de stat și abdicarea lui Al.I. Cuza. Cum explici această intensă activitate legislativă?
5. Explică de ce coaliția care a dus la abdicarea lui Alexandru Ioan Cuza a fost numită de contemporani "monstruoasă".

EUROPA DE SUD-EST ÎN ANII 1875-1878

"De ce ni s-a dat Basarabia? Pentru că am cerut-o? Pentru că Europa a vrut să ne fie plăcută? Pentru că ne tragem de la împăratul Traian? Niciodată. Basarabia s-a dat, la 1856, pentru că Puterile cele mari ale Europei au crezut că este de un interes european de a depărta Rusia de la Dunăre."

Dimitrie Sturdza

În ce măsură ești de acord cu afirmațiile lui Dimitrie Sturdza în Senatul României? Localizează pe hartă cele trei județe din sudul Basarabiei care au fost retrocedate Rusiei în 1878.

Instituirea monarhiei constituționale. Constituția de la 1866

Anul 1866 a marcat începutul unei noi perioade în istoria României. Accede la tron o nouă dinastie – ramura Sigmaringen a familiei Hohenzollern, este adoptată Constituția, care legiferează principiile de organizare și guvernare a țării. Ea avea un caracter liberal, care limita prerogativele domnitorului, consfințind instaurarea monarhiei constituționale.

EVOCARE

- ◆ Amintiți-vă ce condiții a formulat Imperiul Otoman în „firmanul de organizare administrativă a Moldovei și Valahiei” la 22 noiembrie 1861.
- ◆ Ce efecte puteau avea aceste condiții asupra situației României la 1866, după abdicarea lui Alexandru Ioan Cuza?
- ◆ Ce documente de până la unirea Principatelor Române au prevăzut posibilitatea acceptării unui prinț străin la tron?

11 februarie 1866 – România Modernă.
Tablou de Gheorghe Tattarescu

VOCABULAR

- Plebiscit
- Camera Deputaților
- Drept de veto

Intrarea lui Carol în București, 10 mai 1866. Litografie de Foucault

• Intrarea lui Carol în România

După exilarea lui Alexandru Ioan Cuza și preluarea puterii de către guvernul provizoriu a apărut riscul dezmembrării Principatelor Unite. Unirea era recunoscută de puterile europene și Turcia doar pentru perioada domniei lui Al. Ioan Cuză. La 10 aprilie 1866 noile autorități anunță că vor organiza un plebiscit prin care populația va accepta sau respinge înscăunarea lui Carol Hohenzollern-Sigmaringen ca principe al Principatelor Unite (din 1862, numite România). Înțelegerea a fost pregătită din timp de Ion C. Brătianu, care, în Germania, s-a întâlnit cu Carol și tatăl său și a obținut acordul pentru tronul românesc. La 15 aprilie 1866, în grabă, a fost organizat un plebiscit. Cei cu dreptul de vot, circa 16% din populația țării, aproape unanim au votat pro.

Călătoria lui Carol și Brătianu a avut loc incognito, prințul chiar schimbându-și numele, în condițiile conflictului dintre Prusia și Austria. La 10/22 mai 1866 Carol a intrat în București. El a fost întâmpinat de o mulțime de circa 30 000 de oameni. După înmânarea cheilor orașului pe Dealul Mitropoliei, tânărul principe de 27 de ani a depus jurământul: „Jur de a păzi legile României; de a menține drepturile sale și integritatea teritoriului”.

Recunoașterea schimbării de putere urma să aibă statut juridic doar după recunoașterea acesteia de puterile europene și sultan. Germania, Franța și, parțial, Anglia au susținut înscăunarea lui Carol. Rusia a avut o poziție rezervată, iar Austria și Turcia s-au împotrivit și au cerut respectarea Convenției din 1858, prin care deputații din adunările Moldovei și Țării Românești urmau să-și aleagă conducătorul. Cererea a fost îndeplinită cu unanimitatea votului Camerei Deputaților. Sub presiunea Franței și Angliei și primind promisiunea României de a recunoaște suzeranitatea otomană, sultanul, printr-un firman special, a recunoscut domnia ereditară a principelui Carol.

• Constituția din 1866 și semnificația ei

La 22 mai 1866 Carol a depus în fața Camerei jurământul, a numit un guvern de coaliție în frunte cu Lascăr Catargiu și a promis

„Punând picioarele pe acest pământ, am și devenit român! [...] Cetățean azi, mâine, de va fi nevoie, soldat, eu voi împărtăși cu dumneavoastră soarta cea bună, ca și cea rea.” (Carol I)

că va domni pe baze constituționale. La 29 iunie 1866, cu votul unanim al Adunării Elective a fost aprobată prima Constituție a României.

Constituția României din 1866 a proclamat principiile consacrate de Revoluția Franceză: separarea puterilor în stat, suveranitatea națională, libertățile și drepturile fundamentale ale cetățeanului. În Constituție se introducea oficial numele țării – România, care se proclama regat constituțional și ereditar. Prerogativele domnului erau foarte largi. Cu toate acestea, ele erau strict reglementate de legea supremă și el nu mai putea conduce prin decrete, așa cum făcuse Cuza. Domnul avea dreptul de a convoaca și dizolva Adunarea Deputaților și Senatul, alese pentru 4 ani și, respectiv, 8 ani. El urma să propună proiecte de lege, pe care, după aprobarea legislativului, le sancționa sau le res-pingea, având drept de veto.

Pe lângă prerogativele cu caracter legislativ, domnul beneficia și de drepturi executive. El numește și destituie din funcții miniștrii, numește sau confirmă în toate funcțiile publice, este conducătorul suprem al armatei. Toate hotărârile organelor judecătorești se executau în numele domnului. Drepturile de a declara război, de a încheia tratate, de a bate monedă îi aparțineau de asemenea domnului țării.

Cu toate că autorii Constituției României s-au inspirat din textul Constituției belgiene, ea nu a fost o simplă imitație a acesteia, deoarece mai multe articole referitoare la proprietate, în-vățământ, alegeri, administrație locală reflectau realitățile specifice românești.

Constituția, bazată pe modelul occidental, era un document progresist, dar aplicarea ei în practică a necesitat mai multe eforturi și timp. Caracterul autocratic al lui Carol și realitățile locale, lipsite de tradiții democratice, acordau suveranului prerogative mult mai largi decât cele prevăzute de lege.

Actul suprem ignora dependența țării de Imperiul Otoman. El nu conținea prevederi care le-giferau obligațiile față de Poartă, fapt care poate fi considerat un prim pas spre independență.

A Constituția României din 1866. Art. 82

„Puterile conducătorului sunt ereditare, pornind direct de la Majestatea Sa, prințul Carol I de Hohenzollern-Sigmaringen, pe linie masculină prin dreptul de primogenitură (primului-născut), excluzând femeile. Descendenții Majestății Sale vor fi crescuți în spiritul religiei ortodoxe.”

B Prinț străin

„Nu întâmplător el era străin. Și nu întâmplător dintr-o familie domnitoare din Europa (în cazul lui Carol I, din familia Hohenzollern-Sigmaringen, ce se afla pe tronul Germaniei). Era una dintre doleanțele cele mai însemnate ale divanurilor ad-hoc din 1857. Românii voiau să consolideze statul lor, amenințat cu dezmembrarea de imperiile vecine. Ei sperau că un principe străin, dintr-o casă domnitoare din Apus, prin prestigiul ei și, de ce nu, prin sprijinul familiei din care venea, le va putea fi de folos în redobândirea independenței și păstrarea ei...”

Ion Mamina, Ion Bulei,
Guverne și guvernanți (1866-1916)

C Carol I al României (1839-1914)

Carol de Hohenzollern-Sigmaringen. S-a născut la 8 aprilie 1839. Este cel de-al doilea fiu al principelui Karl Anton de Hohenzollern-Sigmaringen. După ce a primit o educație aleasă în familie, în anul 1857 intră în armată. În 1863 devine locotenent în regimentul dra-gonilor de gardă din Prusia. Urmează cursuri de istorie la Universitatea din Bonn, călătorește mult prin Europa și Africa. Era înrudit cu regele Prusiei, iar pe linia mamei sale și cu împăratul Franței. Fiind sfătuit de Napoleon al III-lea și de cancelarul Prusiei, Otto von Bismarck, acceptă propunerea lui Brătianu de a urca pe tronul României.

AUTOEVALUARE

1. Demonstrează, cu exemple concrete, caracterul liberal al Constituției din 1866.
2. Prezintă sistemul politic al României conform Constituției din 1866.
3. Constituția din 1866 stabilea drepturile și libertățile cetățenilor: egalitatea în fața legilor, libertatea conștiinței, a presei, de a organiza întruniri publice, dreptul de asociere etc. Ce efecte a avut acest fapt asupra vieții politice din România?
4. Apreciază importanța Constituției din 1866 pentru evoluția politică și socială a României.
5. Formulează o concluzie despre rolul lui Carol I în viața politică a României.

După 1815, Italia, dezbinată politic, era doar o noțiune geografică. Revoluția de la 1848-1849 a reînviat idealurile epocii Risorgimento, dar după înfrângere, acestea s-au menținut doar în Piemont. Marele val al mișcării naționale condus de Camillo Cavour și Giuseppe Garibaldi a culminat către anul 1871 cu crearea statului național italian unificat.

EVO CARE

- ◆ Ce schimbări majore au loc în Italia în perioada de la Revoluția Franceză și epoca napoleoniană până la mijlocul sec. al XIX-lea?
- ◆ Care sunt cauzele păstrării fărâmițării politice a statelor italiene?

• **Statele italiene în anii '50 ai sec. al XIX-lea** După înfrângerea revoluției de la 1848, în statele italiene a urmat perioada reacției. Unicul stat italian care a păstrat Constituția și a fost guvernat de cabinete liberale a fost Piemontul. De la începutul anilor '50, prim-ministru devine contele **Camillo Benzo Cavour**. El a consolidat regimul monarhiei constituante prin instituirea unui sistem de balanțe între regele **Victor Emmanuel al II-lea**, guvern și parlament. Prin fondarea unor noi întreprinderi industriale, construcția de căi ferate, semnarea unor tratate comerciale avantajoase cu alte state a favorizat dezvoltarea economică. Au fost înfăptuite o serie de reforme, inclusiv cea militară, și secularizarea averilor mănăstirești, care au transformat Piemontul în cel mai puternic stat italian.

În 1855-1856 armatele Piemontului au participat în Războiul din Crimeea de partea coaliției puterilor europene contra Rusiei. Cu toate că nu avea obiective directe în problema orientală, Cavour a reușit să ia parte la Congresul de la Paris ca reprezentant al puterilor învingătoare și să prezinte problema italiană drept una esențială în relațiile internaționale.

• Războiul franco-italo-austriac

Confruntarea a fost precedată de tratatul secret de alianță antiaustriac din 1858 de la Plombières dintre Napoleon al III-lea și Cavour. În caz de succes militar, Piemontul urma să primească Lombardia și Veneția și devenea astfel un regat nord-italian. În schimb, el urma să cedeze francezilor Nisa și Savoia. În Italia Centrală urmă să fie păstrată puterea Papei, iar statele mici ar fi creat un regat central-italian în frunte cu un prinț francez.

În aprilie 1859, Franța și Piemontul au declarat război Habsburgilor. Aceasta a stârnit un puternic val al mișcării naționale în toate statele italiene și formarea unor numeroase detașamente de voluntari. Peste două luni, în urma a două mari victorii ale armatelor franceze și italiene la **Magenta** și **Solferino**, a fost eliberată Lombardia.

Succesele însă nu au fost dezvoltate din cauza schimbării poziției Franței. Napoleon al III-lea, văzând că operațiile militare iau caracterul unui război național care nu va lua în considerație perspectiva influenței franceze, fără a consulta părerea lui Cavour, s-a întâlnit cu împăratul austriac și a semnat armistițiul de pace la **Villafranca**. Piemontul a protestat, dar în cele din urmă a fost nevoit să înceteze operațiile militare. Lombardia a revenit Piemontului, iar Veneția continua să rămână posesivă a Habsburgilor.

Statele din Italia Centrală, încă în timpul războiului, au fost părăsite de principii dependenți de Habsburgi, guvernarea fiind preluată de guverne provizorii. După război, în martie 1860, acestea au organizat plebiscite în Toscana, Modena, Parma și o parte din Romagna, care au decis alipirea lor la Piemont.

Bătălia de la Solferino, 1859

Cum crezi, succesul italienilor împotriva Habsburgilor a fost inevitabil? Argumentează-ți opinia.

VOCABULAR

- Risorgimento
- Plebiscit
- Armistițiu de pace
- Expediția celor O Mie

• Expediția celor O Mie condusă de Garibaldi. Alipirea Regatului Neapolului

În aprilie 1860, în Sicilia, parte componentă a Regatului Neapolului, a izbucnit o răsccoală țărănească contra dinastiei Bourbonilor. Conducătorii ei au apelat la ajutorul lui Garibaldi. Acesta, văzând că autoritățile au recucerit Palermo, a început pregătirea voluntarilor. Cavour nu i-a susținut pe răsculați, dar nici nu l-a împiedicat pe Garibaldi să organizeze expediția în Sicilia.

În mai **1860** a avut loc eroica expediție a „celor 1000 de cămăși roșii”. Debarcarea de pe două corăbii în Sicilia a voluntarilor de sub conducerea lui Garibaldi și victoria de la Calatafimi au stârnit un nou val al mișcării naționale. După o serie de bătălii, răsculații au devenit stăpâni ai întregii Sicilii.

La 20 august 1860 Garibaldi a debarcat în Calabria. Ridicând numărul trupelor sale la 40.000, el i-a silit pe Bourboni să emigreze. Neapole a fost cucerit, iar după bătălia de la Volturmo (oct. 1860), întreaga Italie de Sud a fost eliberată. Se pregătea ofensiva contra Statului Papal. Oscilând între radicali și liberali, Garibaldi a preferat să se sprijine pe cei din urmă, proclamând lozincă „Trăiască Italia și Victor Emmanuel al II-lea!”.

Folosindu-se de evenimentele din Sud și dorind prevenirea unui atac asupra Romei, care ar putea duce la o intervenție militară a marilor puteri, Cavour a ordonat trupelor din Piemont să se deplaseze spre Umbria, iar apoi să facă joncțiune cu răsculații pentru a-i pune sub controlul său. În octombrie 1860, la Neapole a avut loc un plebiscit care a votat unirea cu Piemontul. Detașamentele de voluntari au fost dezarmate, asupra regiunii fiind extinsă legislația și organizarea administrativă nord-italiană.

• **Alipirea Veneției și Romei** În martie **1861**, după alegeri, noul parlament a proclamat

crearea Regatului Italian cu capitala la Torino, în frunte cu Victor Emmanuel al II-lea.

Urmărind scopul eliminării Austriei din procesul unificării Germaniei, Bismarck a propus alianță și acțiuni militare comune contra Habsburgilor și, în caz de succes, alipirea Veneției la Regatul Italian. Operațiile militare au fost nefavorabile pentru italieni. În ciuda faptului că au fost înfrânți în bătăliile de la Custoza și Lissa, soarta războiului a decis-o victoria prusienilor de la Sadova. Conform Tratatului de pace de la Praga, Austria ceda Italiei Veneția.

Războiul franco-prusian care a dus la prăbușirea celui de-al Doilea Imperiu Francez a favorizat ultima etapă a unificării Italiei. După catastrofa trupelor franceze de la Sedan, Papa de la Roma rămase fără sprijin militar. La 20 septembrie 1870, armatele regale și detașamentele de voluntari au intrat în Roma. Puterea laică a Papei Pius al IX-lea, care s-a izolat la Vatican, a fost anulată. Din **1871** Roma a fost declarată capitala regatului, ceea ce a marcat sfârșitul procesului de unificare a Italiei.

• **Post-Risorgimento** După realizarea unității italiene depline, în fața elitei politice a noului stat s-au ridicat câteva mari probleme: consolidarea statului, integrarea economică și lichidarea inegalităților între Nord și Sud, omogenizarea și dezvoltarea în sens modern și, în fine, dobândirea statutului de mare putere europeană. Evident, nu toate aceste obiective au fost atinse, dar regimul liberal, care a dominat întreaga perioadă, a făcut pași decisivi în toate aceste domenii. Liberalii au crezut sincer că sub conducerea unor oameni progresiști și educați, așa cum erau ei, Italia va putea înlătura reacțiunea politică și inapoierea economică ce caracterizaseră țara prea multă vreme. În preajma primei conflagrații mondiale Italia devenise o voce importantă în arena internațională.

„Cămășile roșii” de sub conducerea lui G. Garibaldi în bătălia de la Calatafimi, 1860. Tablou de Remigio Legat

A Curențele din mișcarea unionistă

- ◆ **Curentul federalist-papal**, propagat de abatele *Gioberti*, tindea spre crearea unei federații sau confederații a statelor italiene prezidate de Papa de la Roma.
- ◆ **Curentul democratic republican**, expus de părtășii lui *Mazzini*, care optau pentru unificarea „de jos” a Italiei și instaurarea unei orânduiri politice republicane.
- ◆ **Curentul liberal**, propagat de redacția ziarului *Il Risorgimento*. El reflecta aspirațiile burgheziei industriale și comerciale italiene din Nord spre crearea unui stat unitar național în forma monarhiei constituționale sub egida dinastiei de Savoia a Piemontului.

Cum crezi, care a fost ponderea acestor curențe în mișcarea națională pentru unificarea Italiei?

B Giuseppe Garibaldi (1807-1882)

Originar din Nisa, în tinerețe a aderat la mișcarea lui *Mazzini* „Tanăra Italie”. În urma unei încercări nereușite de a ridica o răscoală, în 1834 a fost nevoit să emigreze în America Latină. Timp de 11 ani a fost unul din liderii gherilelor revoluționare latino-americane. S-a reîntors în patrie în timpul revoluției din 1848. A luat cea mai activă parte la revoluție, a devenit vestit în întreaga Italie în urma luptelor pentru apărarea Republicii Romane contra invaziei franceze. După revoluție s-a dezamăgit în obiectivele republicane de unificare a Italiei. A aderat la liberali, considerând că ideea republicană poate fi jertfită pentru atingerea idealului principal – unificarea națională.

Stabilește tangența dintre cele două idealuri enunțate în textul documentului.

C Români – frații îndepărtați ai italienilor

„Românii, acești frați îndepărtați ai italienilor, au dat mare probă de patriotism, un exemplu admirabil de unire, pe care noi, italienii, suntem gata a-l urma... Unirea Principatelor și consultarea votului poporului reprezintă începutul unei ere noi în sistemul politic al Europei. Ele vor pregăti, prin triumful lor, unirea tuturor italienilor într-un singur corp, căci astăzi nimeni nu se poate împotrivi ca faptul minunat ce s-a întâmplat la poalele Carpaților să se realizeze și la poalele Alpilor.”

Din scrisoarea lui Cavour către Napoleon al III-lea

Explică cu cuvinte proprii expresia: „un exemplu admirabil de unire”.

D Camillo Benso Cavour (1810-1861)

Provenit dintr-o familie de aristocrați. A făcut studii militare, dar apoi s-a inclus în mișcarea națională, editând „*Il Risorgimento*”. După revoluția din 1848 a devenit prim-ministru al Piemontului. Considerând scopul final al politicii sale unificarea Italiei, era conștient de faptul că aceasta va fi posibilă doar când Piemontul va deveni mai puternic și dacă va profita atât de naționalismul italienilor, cât și de calculul și acțiunile corecte diplomatice în relațiile europene.

În 1859, el a asigurat alianța cu Franța împotriva Habsburgilor. Obiectivul obținerii Lombardiei și Veneției, din cauza schimbării poziției francezilor, a fost îndeplinit doar pe jumătate. Reieșind din principiile politicii posibilităților reale, Cavour n-a fost ambițios și a acceptat „trădarea franceză”. Și în cazul campaniei mii lui Garibaldi politica Piemontului a fost foarte precaută. Doar după o pregătire diplomatică, care a neutralizat intervenția marilor puteri, a beneficiat de roadele obținute cu prețul radicalismului patriotic al lui Garibaldi.

În următoarele două etape ale unificării, succesorii lui Cavour, urmând cursul diplomatic al marelui lor înaintaș, au apreciat corect raportul de forțe pe plan european. Alianța cu Germania în 1866 a adus italienilor Veneția, iar înfrângerea francezilor în 1870 – Roma.

Comentează spusele lui Cavour: „Unificarea Italiei urmează a fi făcută reieșind din posibilitățile reale, dar nu revoluționare”. Apreciază calea de unificare acceptată de Cavour.

Deputații Toscanei proclamând în fața lui Victor Emmanuel al II-lea unirea cu Piemontul

O rană în schimbul a o jumătate de regat

Peste doi ani după campania miei, Garibaldi pornise o nouă expediție împotriva Romei. Victor Emmanuel al II-lea, speriat de perspectiva unui război cu Napoleon al III-lea, care a declarat că-l va susține pe Papa prin toate mijloacele, a trimis trupe împotriva răsculaților. În ciocnirea armată, Garibaldi a fost rănit la picior și doar o operație chirurgicală efectuată de medicul rus Pirogov l-a salvat de amputare. În Italia se spunea că: „Giuseppe a fost rănit de un soldat al regelui, căruia Garibaldi i-a făcut cadou o jumătate de regat”.

Evenimentele s-au repetat în 1867. Doar în 1874, Garibaldi, devenind deputat în Parlament, a intrat în Roma. Intrarea lui în capitală a fost comparată cu triumful împăraților romani. Pe străzile Romei s-au adunat mii de oameni care îl aclamau pe eroul național.

Garibaldi și Victor Emmanuel al II-lea

În baza textului, a enunțului și a imaginilor stabilește raportul dintre cele două personalități și importanța lor în procesul de unificare a Italiei.

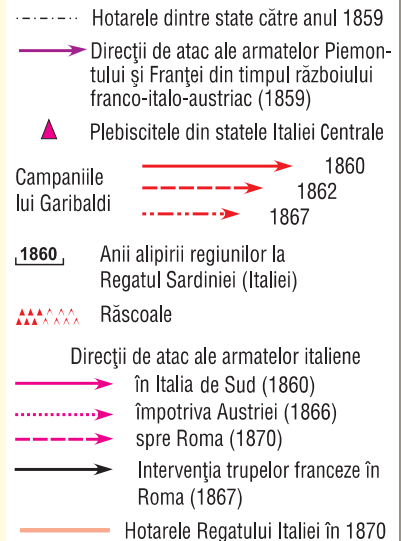
„Idea republicană poate fi jertfită pentru atingerea idealului suprem – unificarea națională.”

Giuseppe Garibaldi

1. Analizează cauzele războiului franco-italo-austriac. Ce scopuri urmărea fiecare dintre părți? Crezi că războaiele au fost un factor de bază în unificarea Italiei? Argumentează-ți opinia.
2. Realizează un tabel unde vei prezenta etapele unificării Italiei.
3. Identifică caracteristicile esențiale ale procesului de unificare a Italiei.
4. Construiește un segment de axă cronologică pe care vei indica principalele evenimente ale unificării Italiei.
5. Caracterizează factorii externi ce au favorizat unificarea Italiei.

Unificarea Italiei

Localizează pe hartă statele italiene de la mijlocul sec. al XIX-lea. Indică trei-patru schimbări care au avut loc în anii 60-70 ai sec. al XIX-lea.

Unificarea Germaniei

Dezbinăți politic timp de secole, în anii '60 ai sec. al XIX-lea, germanii realizează unificarea națională. Aceasta a fost urmarea desfășurării a trei războaie consecutive cu Danemarca, Austria și Franța. În același timp aceste conflicte militare au fost doar etapele finale ale jocului politic și diplomatic perfect regizat de Otto von Bismarck.

EVOCARE

- ◆ Ce hotărâri a luat Congresul de la Viena (1815) în privința statelor germane?
- ◆ Care era rolul Prusiei și Austriei în Confederația Germană?
- ◆ Care au fost obiectivele majore ale revoluției de la 1848-1849 din statele germane și care a fost soarta lor?

Frederic Wilhelm I, rege al Prusiei (1861-1888) și împărat al Germaniei (1871-1888). În timpul guvernării sale Prusia atinge expansiunea teritorială maximă și devine formațiunea statală în jurul căreia s-a realizat unificarea Germaniei. Tablou de Emil Hünten, 1891

În ce măsură crezi că regele Prusiei era interesat în unificarea Germaniei? Doreau oare acest lucru și alți principii ai landurilor germane?

VOCABULAR

- Confederația Germană de Nord
- Landtag
- Stat-națiune
- Weltpolitik

• Perioada reacției și „era nouă” în Prusia

După revoluțiile de la 1848-1849, în statele germane, la putere au venit cabinete reacționare, care au înăbușit revoluția și au lichidat majoritatea realizărilor ei. Dacă în politica internă ele erau unanime, atunci în cea externă, în special în problema unificării, contradicțiile s-au axat pe rivalitatea austro-prusiană.

După moartea lui Frederic Wilhelm al IV-lea, rege al Prusiei a fost numit **Wilhelm I** (1861-1888). Cu toate că a participat la reprimarea revoluției, noul monarh avea concepții politice moderate și a impus un guvern liberal. Unitatea intereselor liberalilor și monarhului însă nu a durat mult timp. Ruptura s-a petrecut în legătură cu discuțiile despre reforma militară. În aceste condiții, la guvernare a fost chemat **Otto von Bismarck**.

• Războiul cu Danemarca

În noiembrie 1863, regele Danemarcei, cu câteva zile înainte de moartea sa, a anunțat că extinde Constituția regatului asupra provinciilor Schleswig și Holstein, populate preponderent de germani. Aceasta a stârnit un puternic val de nemulțumire în toate statele germane. Neutralizând diplomatic Anglia și Rusia, state-garante ale integrității Danemarcei, armatele prusiene și austriece au ocupat cele două provincii. Danemarca, fiind slăbită, a cerut pace. Conform Tratatului de la Viena (oct. 1864), Prusia a anexat Schleswigul, iar Austria Holsteinul și Lauenburgul.

• Războiul cu Austria

Cea de a doua etapă a unificării țării urma să decidă soarta rivalității austro-prusiene. Bismarck a pregătit minuțios izolarea diplomatică a Habsburgilor, luându-i de data aceasta de aliați pe italieni. Drept pretext a fost folosită rivalitatea în problema teritoriilor recent anexate. Învinuirile reciproce au dus la anunțarea mobilizărilor.

În conformitate cu planul feldmareșalului von Moltke, în timp de trei zile au fost ocupate Saxonia, Hanovra și Hessen-Kassel. Soarta războiului a fost decisă de victoria armatelor prusiene în bătălia de la **Sadowa** (Königgrätz). Conform Tratatului de pace de la Praga din 1866, s-a lichidat vechea Confederație Germană. În locul acesteia se instituie Confederația Germană de Nord sub egida Prusiei, din teritoriile de la nord de râul Main. Austria se excludea pentru totdeauna din procesul unificării germane.

În august **1866**, reprezentanții a 22 de state au semnat cu Prusia tratate despre formarea **Confederației Germane de Nord**. Aceasta era o puternică formațiune sub egida Prusiei cu o populație de peste 30 mil. de oameni. Adunarea Constituantă a reprezentanților statelor confederației au elaborat Constituția noii formațiuni, care a intrat în vigoare de la 1 iulie 1867.

Supremația Prusiei a fost fixată legislativ prin devenirea lui Frederic Wilhelm I președinte al Confederației, a lui Bismarck – ministru-președinte și dominarea prusienilor în palata superioară a legislativului. Armatele majorității statelor treceau sub comanda Statului-Major de la Berlin.

Succesele lui von Bismarck, în procesul unificării Germaniei, au mărit simțitor autoritatea și au consolidat baza social-politică a țării. Partidul Conservator, sprijinul principal al cancelarului, și-a întărit pozițiile în Landtagul Prusiei și în Reichstagul Uniunii.

● Războiul franco-prusian. Proclamarea Imperiului German

Afară de Austria, state germane independente au rămas Bavaria, Württemberg, Baden și Hessen-Darmstadt, cu o populație de circa 8 mil. de oameni, dar și acestea aveau tratate de alianță politică și militară cu Prusia. În cea din urmă etapă a unificării, urma aderarea acestor state, dar piedica principală în realizarea acestui plan o prezenta Franța.

Napoleon al III-lea, cu toate că prea târziu, dar a înțeles cât de periculoasă este pentru el ascensiunea germanilor. În ciuda crizei interne a celui de-al Doilea Imperiu, împăratul insista asupra unui mare război, victorios după părerea lui, care ar aplana și conflictele interne.

Bismarck și de data aceasta a avut succes. Diplomatic, Franța a fost izolată și a rămas fără aliați. Mai mult ca atât, în urma falsificării unui document de cancelarul german, Franța – prima – a declarat război Prusiei.

În timp ce Franța doar efectua mobilizarea, Prusia concentrase la hotare o puternică armată de aproape 500 de mii. Ofensiva rapidă a trupelor germane a adus la ruperea legăturii între cele două armate franceze. Mareșalul Bazaine a fost blocat în cetatea Metz, iar armata lui Mac Mahon, în care era și Napoleon al III-lea, a fost înconjurată și a capitulat la Sedan.

După căderea celui de-al Doilea Imperiu Francez și o serie de tulburări interne, germanii au blocat Parisul. La 18 ianuarie 1871, în Sala cu Oglinzi a Palatului de la Versailles, regele Prusiei Wilhelm I a fost declarat împărat al Imperiului German.

Astfel, unificarea națională a fost definitivată, Germania devenind unul dintre factorii cei mai importanți în perioadele istorice ce au urmat.

● Germania – „stat-națiune”

După unificare Germania a cunoscut o perioadă de dezvoltare rapidă în toate domeniile. Bismarck și-a continuat guvernarea în calitate de cancelar imperial în anii 1871-1890, perioadă intrată în istorie sub numele de „timpul întemeierii”. Reformele au consolidat națiunea și au transformat pe viitor Germania în unul dintre cele mai avansate state ale lumii.

Astfel, către începutul sec. al XX-lea, după nivelul de dezvoltare economică, Imperiul German, ocupă primul loc în Europa și al doilea în lume. Societatea germană a evoluat rapid spre una industrială, s-a impus statul de drept și s-a afirmat societatea civilă, în ciuda faptului că structurile de stat promovau o politică conservatoare și reacționară. Avantajele evoluției social-economice au adus la ordinea zilei problemele extinderii dominației politice în întreaga lume (*Weltpolitik*). Agresivitatea acestor planuri a dus, în cele din urmă, la izbucnirea Primului Război Mondial.

Proclamarea Imperiului German. Versailles, 18 ianuarie 1871. Bismarck în alb în fața regelui Wilhelm, proclamat și împărat. Pictură de Anton von Werner

A Rivalitatea austro-prusiană

În mai 1849, la Conferința de la Berlin, Prusia a propus altor state germane varianta noii Confederații Germane, în care ea urma să dețină rolul principal. Cu toate că Austria și Hanovra au protestat, proiectul a fost acceptat de 28 de state germane.

- ◆ **Planul habsburgic.** Unificare formală prin crearea unui directorat compus din reprezentanții dinastiilor domnitoare germane și a unui parlament cu drepturi consultative compus din reprezentanții landtagurilor.
- ◆ **Planul prusian.** Crearea unui stat unitar sub egida Prusiei în frunte cu un monarh din dinastia Hohenzollern și un parlament unic ales pe baza dreptului de vot universal pentru bărbați.

B Război fără înjosire

„Noi trebuie să evităm să rănim grav Austria; trebuie să evităm să o lăsăm [...] cu o dorință de revanșă, trebuie să păstrăm posibilitatea de a deveni prieteni.

Dacă Austria ar fi lovită cu duritate, ea ar deveni aliata Franței sau a oricărui alt oponent al nostru.”

Bismarck, scrisoare adresată lui Wilhelm I

■ **Motivează atitudinea lui Bismarck față de Austria.**

C Ultimul rival al unificării

„Nu mă îndoiesc că va trebui făcut un război franco-german înainte ca organizarea generală a Germaniei să poată fi realizată. Patria se va naște din suferințe comune și dintr-un succes comun.

Eram convins că prăpastia săpată în cursul istoriei între nordul și sudul patriei n-ar putea fi mai bine acoperită decât printr-un război național împotriva poporului vecin...”

Din notele lui Bismarck despre conflictul franco-german

■ **Identifică condițiile în care s-a realizat procesul de unificare a Germaniei.**

Bătălia de la Königgrätz (Sadowa), 1866. Tablou de Christian Sell (fragment)

■ **Elaborează o prezentare a rolului lui O. von Bismarck în procesul de unificare a Germaniei.**

D Otto von Bismarck (1815-1898)

Provenea dintr-o familie de aristocrați din Brandenburg, a făcut studii universitare și, contrar tradițiilor familiei, în care timp de 300 de ani toți au fost militari, a devenit diplomat. Fiind ambasador la Frankfurt, Paris și Sankt Petersburg, a învățat la perfecție și creativ arta acestei profesii.

Ministru-președinte al Prusiei (1862-1870), Bismarck considera unul din principalele obstacole în problema unificării poziția geopolitică a Germaniei – în centrul Europei. Bismarck repeta adesea că îl „urmărește coșmarul coalițiilor”, dar, în întreaga sa carieră politică, a reușit să le prevină. El izola diplomatic rivalul, obținea alianța sau neutralitatea altor puteri în schimbul unor promisiuni reale sau false și doar după aceasta dădea frâu liber militarilor să-și facă meseria.

În relațiile cu Rusia, cancelarul a folosit factorul înfrângerii ei în Războiul din Crimeea și de câteva ori i-a promis să contribuie la revizuirea Tratatului de la Paris în schimbul neutralității. În cele cu Anglia – a intuit faptul că aceasta promova politica „splendidei izolări” și nu intervenea pe continent decât în cazuri excepționale. Inițial, Austria a fost luată ca aliată în 1864, apoi înfrântă, dar nu umilită, în 1866. În ajunul războiului austro-prusian, pentru a obține neutralitatea Franței, acesteia i s-a promis Belgia, fapt irealizabil din cauza opoziției Angliei. Italia a devenit aliată împotriva Austriei, fapt pentru care a primit Veneția. Și în războiul cu Franța, italienii au fost binevoitori, fiind răsplătiți cu alipirea Romei.

După ce a condus Germania în calitate de cancelar imperial (1871-1890), în testamentul său, Bismarck a insistat ca urmașii să continue cursul politicii sale externe și să nu lupe niciodată pe două fronturi. Aceștia nu i-au urmat sfatul, Germania fiind înfrântă și suferind enorm în urma celor două conflagrații mondiale din secolul al XX-lea.

Din cuvântarea lui Bismarck în fața Comisiei bugetare a Camerei Reprezentanților, 30.09.1862

Germania așteaptă realizarea aspirațiilor sale nu de la liberalismul Prusiei, dar de la puterea ei; lasă Bavaria, Wurtemberg, Baden să facă concesii liberalismului, dar nimeni nu le va atribui rolul Prusiei; Prusia trebuie să-și întărească puterea sa și să o țină pregătită pentru acel moment favorabil pe care de mai multe ori l-a pierdut; hotărârile Prusiei conform tratatelor de la Viena împiedică mersul normal al vieții statale; marile probleme ale epocii nu se mai decid prin cuvântări și cu pledări și decizii ale majorității – aceasta a fost marea greșeală din anii 1848 și 1849, ci prin fier și sânge.

Din Constituția de la 1871

II. Legislația imperială (federală, *n.a.*) are supremație asupra legislației landurilor.
...ea se referă la următoarele subiecte: drepturile cetățenești, vămile, impozitele, politica externă, căile ferate și de comunicații, poșta, telegraful, armata și flota...

Stabilește legătura dintre personalitatea lui Bismarck și calea de realizare a unificării Germaniei acceptată de Prusia sub conducerea sa. Găsește asemănările și deosebirile esențiale dintre un stat federativ și unul confederativ.

1. Enumeră factorii ce au favorizat unificarea Germaniei.
2. Construiește un segment de axă cronologică pe care vei indica etapele unificării Germaniei.
3. Compară procesele de unificare a Germaniei și Italiei. Motivează diferențele.
4. Comentează: Unificarea Germaniei s-a realizat „de sus”, prin „fier și sânge”; „Otto Eduard Leopold von Bismarck a fost chemat la guvernare pentru a riposta liberalismului.”
5. Găsește argumente care ar demonstra capacitatea lui Bismarck de a guvernarea contrar voinței majorității.

Unificarea Germaniei

- Hotărârile dintre state către anul 1864
- Regatul Prusiei înainte de anul 1864
- Anexări făcute de Prusia și Austria în 1864
- Anexări făcute de Prusia în 1866
- Alte state din Confederația Germană de Nord
- Limita Confederației Germane de Nord (1866)
- Statele germane din Sud alipite în 1871
- Alsacia și Lorena anexate în 1871
- Limita celui de-al doilea Imperiu German (1871)
- Praga Tratate
- ✂ Bătălii mai importante

Localizează pe hartă statele ce au format Confederația Germană de Nord. Precizează etapele formării și proclamării Imperiului German.

Imperiul Rus și Imperiul Austro-Ungar în a doua jumătate a sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea

EVOCARE

- ◆ Caracterizează situația Imperiului Habsburgic în prima jumătate a sec. al XIX-lea.
- ◆ Ce factori interni împiedicau dezvoltarea Imperiului Rus în prima jumătate a sec. al XIX-lea?

Împăratul Franz Josef și țarul Nicolae al II-lea, Sankt Petersburg, 1897. Sursa: "The Russian Empire. A portrait in photographs"

VOCABULAR

- Imperiu dualist
- Cisleithania
- Transleithania
- Zemstvă

• **Dualismul austro-ungar** Înfrângerea Austriei în războiul cu Prusia (1866) și pericolul iminent al destrămării imperiului pe fondul nemulțumirilor tot mai mari ale elitei politice maghiare l-au făcut pe împăratul Franz Josef să recurgă la un compromis salvator. Cedând pretențiilor maghiare, el s-a încoronat, la 8 iunie 1867, și ca rege al Ungariei, creând Imperiul Austro-Ungar.

Linia de demarcație între cele două părți era stabilită pe râul Leitha, de unde vin și denumirile Cisleithania (Austria, Boemia, Moravia, Galiția, Bucovina, Slovenia, Istria și Dalmația) și, respectiv, Transleithania (Ungaria, Slovacia, Transilvania, Croația și teritoriile sârbești). La 21 decembrie 1867 a fost adoptată o constituție de factură liberală, care crea un regim parlamentar bicameral. Se organizează două parlamente, la Viena și Budapesta, două guverne, care aveau în comun doar trei ministere: de Externe, al Apărării și al Finanțelor. Politica vamală și bugetul erau hotărâte în comun de cele două părți.

• **Politica internă** Austro-Ungaria a fost un imperiu care a promovat o politică autoritară conform voinței împăratului Franz Josef, care a dominat întreaga perioadă. Actele legislative din 1868 au proclamat libertatea cuvântului, a conștiinței, de asociere etc. și s-a constituit un sistem bicameral (Senat și Reichsrat). Noua situație politică, generată de dualism, a nemulțumit profund pe românii și cehii din imperiu, care au refuzat să participe la viața politică. Cehii au adoptat „Articolele fundamentale”, în care au propus federalizarea imperiului și refacerea Boemiei Mari, iar românii și-au organizat propriile partide, care au adoptat tactica pasivistă. Mai toleranți au fost polonezii, care au primit mână liberă în Galiția.

Criza economică din 1873 a marcat sfârșitul liberalismului și revenirea la politici autoritare, promovate de noul prim-ministru, Eduard de Taaffe. „Epoca Taaffe” a fost una de liniște politică și „autonomie administrativă”. Nu același lucru se întâmplă în Transleithania, unde maghiarii continuau să promoveze o politică de oprimare națională față de români, sârbi, croați, slovaci etc.

După căderea lui Taaffe a început o perioadă a luptelor de partid, s-au manifestat disensiuni profunde austro-ungare și Casa de Habsburg s-a îndreptat rapid spre sfârșitul puterii sale autoritare. Introducerea votului universal pentru bărbații de peste 24 de ani în 1907 a marcat definitiv acest declin.

• **Politica externă** Ca și alte mari puteri, imperiul dualist a promovat o politică de expansiune teritorială și de lărgire a sferei sale de influență. Pe parcursul întregii perioade de la instaurarea dualismului până la prima conflagrație mondială, slăbiciunile interne și politica de asuprire a naționalităților din cadrul monarhiei au fost un argument serios în planul politicii externe promovate.

La 6 iunie 1873 se încheie Convenția de la Schonbrunn la Viena, lucru care va conduce la constituirea Alianței celor Trei Împărați între țarul Rusiei, împăratul Germaniei și împăratul Austro-Ungariei. Această alianță nu va fi de durată din cauza intereselor divergente

din Balcani ale Rusiei și Austro-Ungariei. Războiul din 1877-1878 a scos la iveală toate aceste lucruri și Austro-Ungaria va deveni un factor important al politicii în Balcani. În anul 1882, împreună cu Germania și Italia, Austro-Ungaria va deveni parte a Triplei Alianțe. Criza bosniacă, declanșată odată cu anexarea Bosniei și Herțegovinei de către Austro-Ungaria în 1908, și războaiele balcanice (1912, 1913) vor marca hotărâtor politica externă a acestui stat. Asasinarea arhiducelui Franz Ferdinand, la 28 iunie 1914, la Sarajevo, a dat pretextul monarhiei dualiste la o intervenție fermă de intimidare a lumii sud-slave. Ultimatumul adresat Serbiei a precipitat criza, moment de cumpănă în relațiile internaționale care își va găsi dezlegarea în prima conflagrație mondială.

● Imperiul Rus în anii 60-70 ai sec. al XIX-lea

Înfrângerea Rusiei în Războiul Crimeei a scos în evidență incapacitatea ei militară și degradarea social-economică. Țarul Alexandru al II-lea era conștient de arhaismul sistemului iobăgist și a ordonat declanșarea reformelor.

Prin Manifestul de la 19 februarie 1861 s-a legiferat eliberarea personală a țăranilor, care de acum înainte nu mai puteau fi cumpărați, donați sau strămutați conform voinței stăpânului. Ei deveneau oameni liberi, cărora li se acordau restrânse drepturi civile. Reforma a continuat prin împrăștierea țăranilor cu pământ. Ei urmau să plătească 1/5 din costul lui. Restul sumei se achita moșierilor de stat, cu condiția că ea va fi înapoiată de țăranii cu dobândă timp de 49 de ani. Prevederile reformei, lente și împovărătoare, nu au justificat așteptările țăranilor. Au izbucnit numeroase tulburări, care au fost crunt reprimite.

Au urmat alte reforme. În 1864 a fost aprobată legea cu privire la autoadministrarea de zemstvă. Prerogativele secundare, cum ar fi construcțiile, întreținerea drumurilor, învățământul primar, ocrotirea sănătății, au fost transmise organelor eligibile, numite zemstve. Alegerile se făceau după un sistem neproportional, care dădea majoritatea voturilor moșierilor. În 1870 a fost decretată reforma orășenească. În dumele orășenești deputații erau aleși neproportional de către trei categorii de orășeni. Sărăcimea era lipsită de dreptul de vot.

Reforma judecătorească din 1864, spre deosebire de celelalte, avea un caracter mai modern și a fost influențată de practica juridică occidentală. Reforma militară (1874) a înlocuit vechiul sistem de recrutare cu serviciul militar obligatoriu pentru reprezentanții tuturor categoriilor sociale timp de 6-7 ani. Din acel an s-a anulat și scutirea basarabenilor de serviciul militar.

● Imperiul Rus la sfârșitul sec. al XIX-lea – începutul sec. XX

Reformele din anii 1860-70 au avut efecte pozitive în viața imperiului, dar nu au schimbat esența arhaică și absolutistă a sistemului său social-economic și politic. Avântul economic a fost succedat de declanșarea unei crize adânci. Crește mișcarea de opoziție, se constituie partide politice. Liberalii cer instaurarea unei monarhii constituționale. Mișcarea socialistă este ilegală și are caracter extremist. Socialiștii revoluționari (eserii) planificau instaurarea prin teroare a unui socialism țărănesc. Social-democrații, divizați în bolșevici, în frunte cu Lenin, și menșevici, militau pentru impunerea violentă a dictaturii proletariului. Apar primele partide naționale în Ucraina, Lituania, Armenia ș.a.

Înfrângerea în războiul ruso-japonez din 1904-1905 a acutizat criza din societatea rusă. S-a declanșat un imens val de nemulțămiri, care, după „duminica sângeroasă” din 9 ianuarie 1905 s-a transformat în revoluție. Nicolae al II-lea, pentru puțin timp, a admis transformarea imperiului în monarhie constituțională. Dar la 3 iunie 1907 a dat o lovitură de stat, a dizolvat Duma (Parlamentul) și a schimbat legea electorală.

Regimul politic instaurat după revoluție a fost numit „monarhia din 3 iunie”. El avea scopul să reprime opoziția radicală, dar și să înfăptuiască unele reforme. Arhitectul lor, ministrul P. Stolâpin, a fost insistent, dar nu a reușit să obțină rezultatele scontate, fiind ucis într-un atentat în 1911.

În politica externă, în anii 1870, Imperiul Rus a revenit în rândul marilor puteri europene prin anularea unilaterală a hotărârilor Congresului de la Paris (1856), refacerea flotei militare din Marea Neagră și declanșarea războiului rusoturc din 1877-1878. România s-a aliat cu Rusia, urmărind scopul obținerii independenței naționale. Victorioase, la începutul anului 1878, armatele ruse erau la 12 km de Constantinopol. Doar amenințările Angliei și Austro-Ungariei de a interveni au dus la semnarea tratatului de la San Stefano. Nemulțumite de creșterea influenței Rusiei în Balcani, puterile europene au insistat la revizuirea păcii la Congresul de la Berlin (1878). Conform acestuia, Rusia a reanexat partea de sud a Basarabiei și teritoriul din Caucaz și a primit o mare contribuție de război.

În anii 1890 are loc reorientarea politicii externe a Rusiei în direcția apropierii cu Franța, cel mai mare creditor al său. În 1891-1893, în urma vizitelor reciproce ale flotelor militare, au fost semnate tratatul și convenția militară care confirmau alianța franco-rusă. În 1907 a urmat tratatul cu Anglia, prin care s-a conturat blocul militar Antanta.

A Franz Josef I de Habsburg (1848-1916)

A avut una dintre cele mai lungi domnii în istoria Europei, de peste 68 de ani. El purta titlurile de împărat al Austriei, rege al Boemiei, rege apostolic al Ungariei, rege al Croației, mare duce al Bucovinei, mare principe de Transilvania (până în 1867), marchiz de Moravia, mare voievod al Serbiei etc. Domnia sa a fost numită „era Franz Josef”, parcurgând calea de la una din marile puteri europene la destrămare și dispariție.

Analizează datele statistice și harta. Elaborează

o comunicare despre caracterul multinațional al Imperiului Austro-Ungar.

C Eduard de Taaffe (1833-1895)

Irlandez de origine, cu proprietăți în Tirol, el își definea poziția astfel: „Nu aparțin niciunui partid și nu sunt un ministru de partid; sunt un ministru numit de coroană [...] Voința împăratului trebuie să fie și va fi hotărâtoare pentru mine”. Taaffe intenționa să împace națiunile: „Nicio națiune nu va predomina în fața celorlalte”, dar vor trebui să accepte unitatea imperiului și să participe la lucrările Reichsrat-ului (Parlamentului). El a format un bloc parlamentar numit „inelul de fier”, care să-i asigure majoritatea. Această politică a fost promovată timp de 14 ani, cât Taaffe a fost prim-ministru (1879-1893).

B Alexandru al III-lea (1881-1894)

Țarul avea un exterior și maniere de mujiș [țăran]. Ocu-pația lui preferată era pescuitul. Având probleme importante de stat și de politică europeană, el spunea: „Europa poate să aștepte până țarul pescuiește”. Era conservator și retrograd. Considera că tatăl său „a înfăptuit prea multe reforme” și este timpul ca Rusia să se reîntoarcă la principiile multi-seculare ale autocrației.

Ce impact a avut guvernarea împăratului Alexandru al III-lea asupra societății ruse?

C Nicolae al II-lea (1894-1917)

Ultimul țar din dinastia Romanov, la urcarea pe tron, a spus: „Eu voi ocroti bazele autocrației tot atât de ferm și de insistent ca răposatul meu părinte”. Nu a fost o persoană autoritară, lăsând uneori conducerea imperiului în mâinile unor persoane apropiate, fie competente, fie aventurieri. În majoritatea cazurilor a fost ostil reformelor. Se conducea după principiul că a moștenit de la tatăl său un regim politic autocrat și tot așa trebuie să-l lase feciorului său.

Cum crezi, ce l-a împiedicat pe Nicolae al II-lea să-și țină promisiunea făcută la urcarea pe tron?

Analizează caricatura. Formulează o concluzie cu privire la politica externă a Imperiului Rus. Demonstrează cu ajutorul imaginii caracterul relațiilor dintre imperiile Rus, Otoman și Austro-Ungar.

Populația Imperiului Austro-Ungar

În preajma Primului Război Mondial populația imperiului se ridica la 51 mil. de locuitori, aceasta în ciuda unor numeroase valuri de emigrare. Doar în 1895-1913, peste ocean au plecat circa 3 mil. de oameni. Numărul mare al locuitorilor imperiului nu a fost însă un avantaj considerabil, așa cum ar fi fost firesc, din cauza compoziției etnice eterogene. Austro-Ungaria era un imperiu multinațional în care națiunile germană (12 milionane) și ungară (10 milionane) erau dominante, limbile lor fiind oficiale, iar țările lor fiind state cu instituții proprii. Celelalte douăsprezece naționalități (bosniacii, cehii, croații, evreii, italienii, polonezii, românii, sârbii, slovacii, slovenii, țigani și ucrainenii), majoritatea din populația imperiului (slavii – 23,5 milionane, românii – 3 milionane, alții – 2,5 milionane), nu beneficiau de nicio structură politică proprie, de autonomie teritorială, iar viața lor culturală era înăbușită, învățământul superior fiind accesibil numai prin limbile germană sau maghiară (cu câteva excepții la Praga, Brno, Cracovia și Cernăuți). Începutul sec. al XX-lea a fost o epocă de renaștere națională, tensiuni între cele două națiuni dominante și discriminare profundă a celorlalte națiuni (indeosebi italienii, românii, ucrainenii și sârbii), fapt care făcea din Austro-Ungaria un stat șubred în prag de dezmembrare.

Populația Imperiului Rus

Conform recensământului din 1897, numărul populației Rusiei (cu excepția Finlandei) era de 126,6 milioane de oameni, dintre care 73% locuiau în partea europeană. Datele recensământului din 1897 au arătat o creștere semnificativă a populației în comparație cu perioada prereformă. Până în 1914, populația Rusiei a ajuns la 175,1 milioane de oameni.

La sfârșitul sec. al XIX-lea – începutul sec. XX Rusia era un stat multinațional. După cum s-a notat în materialele recensământului din 1897, în țară existau 146 de limbi și dialecte. Cel mai numeros grup etnic erau rușii – 48%. Împreună cu ucrainenii (19%) și belarușii (6%), ei constituiau majoritatea populației țării. Alte naționalități mai numeroase erau polonezi – 6,3%, tătari și popoare turcice – 11%, evrei – 4%.

Numărul populației Basarabiei la sfârșitul sec. al XIX-lea era de 1,9 milioane de oameni. Recensământul din 1897 a arătat că numărul moldovenilor în gubernie a fost mai puțin de jumătate – 47%. Apoi urmau ruși și ucrainenii – 20%, evrei – 12%.

Nivelul de dezvoltare social-economică a popoarelor Imperiului Rus era diferit. Formele sistemului tribal au fost inerente popoarelor din nordul țării, Siberia, Caucaz și Pamir. Popoarele nomade din Asia Centrală și regiunea de la est de Marea Caspică se ocupau de creșterea bovinelor.

Structura socială a societății ruse la începutul secolului XX s-a bazat pe dominația sistemului stărilor, în ciuda unor germeni caracteristici societății capitaliste. Principalele categorii ale populației, al căror statut era stabilit prin lege, erau nobilimea, clerul, țărănimea, orășenimea, cazacii și cetățenii de onoare.

1. Identifică caracteristicile regimului politic din Imperiul Rus în a doua jumătate a sec. al XIX-lea – începutul sec. XX.
2. Compară situația politică a Imperiului Rus și a Imperiului Habsburgic la sfârșitul sec. al XIX-lea – începutul sec. XX.
3. Analizează situația populației din imperiile Rus și Austro-Ungar. Precizează asemănările și deosebirile.
4. Enumeră factorii care au impulsionat și care au împiedicat procesul de modernizare a Imperiului Rus la mijlocul sec. al XIX-lea?
5. Compară politica externă a imperiilor Rus și Austro-Ungar la intersecția secolelor XIX și XX. Prezintă interesele Imperiului Rus și ale Imperiului Habsburgic în cadrul chestiunii orientale.
6. Elaborează o prezentare despre relațiile Imperiului Rus cu Imperiul Austro-Ungar.

Analizează caricatura. Ce eveniment este reflectat în imagine? Argumentează răspunsul.

Accentuarea decalajelor dintre Nord și Sud, amplificate de aspecte economice și sociale, generează o criză de sistem. Menținerea sclaviei, condamnată deja în Europa, dă o dimensiune morală și politică contradicțiilor existente. Criza izbucnește sub forma unui război de secesiune. Victorios, Nordul industrial impune o “reconstrucție” umilitoare Sudului. Abolirea sclaviei nu înseamnă însă și rezolvarea problemelor populației de culoare. Statele Unite continuă să fie un Eldorado pentru milioane de europeni, care vor emigra continuu peste ocean.

EVOCARE

- ◆ Care erau principalele probleme ale societății americane în prima jumătate a sec. XIX?
- ◆ De ce s-a creat un decalaj social-economic enorm între Nordul și Sudul SUA?
- ◆ Din ce considerente erau necesare schimbări radicale în domeniul social?

Lupta pentru drapel. Bătălia de la Gettysburg, 1863. Tablou de Don Troiani, Bridgeman Images

VOCABULAR

- Aboliționism
- Secesiune
- Confederație
- Homestead Act
- Proclamația de emancipare (1862)
- Epoca de Reconstrucție

• Democrația și problema sclaviei

Începând cu deceniul patru al secolului al XIX-lea, democrația americană este bine consolidată. Votul devine universal, statele Uniunii elimină măsurile discriminatorii în materie religioasă, convențiile naționale desemnează candidații la președinție, sistemul bipartid funcționează, permițând alternarea la putere. Pericolul intern pare să vină, din ce în ce mai clar, pe fundalul expansiunii teritoriale către Vest, de la atitudinea față de sclavie – problemă în primul rând economică și, mai apoi, morală și politică.

“**Compromisul Missouri**”, care delimita zonele cu și fără sclavie la paralela 36° 30’, se dovedește a fi insuficient pentru a menține interesele ambelor tabere intacte. Războiul cu Mexicul și achiziția de noi teritorii în Vest și Sud amplifică contradicțiile. Apare jurnalul aboliționist *The Liberator* și se constituie Societatea Americană contra Sclavajului, care incriminează “rușinea secolului al XIX-lea”. Adepții sclaviei, dimpotrivă, invocă misiunea lor creștină de evanghelizare, umanitară și civilizatoare față de populația de culoare.

Nu multă vreme după “goana după aur” declanșată în 1848, California este primită în uniune ca stat liber de sclavie. În 1854, este rândul Kansasului, dar aici se încalcă “compromisul Missouri” și izbucnește un conflict violent. În cele din urmă, Congresul, printr-un act special, admite în Uniune Kansasul ca stat liber și Nebraska ca stat sclavagist. Răspândirea sclaviei nu mai putea fi controlată eficient. Partidul Republican, reprezentând interesele Nord-Estului industrial, s-a pronunțat împotriva sclaviei. În **1860**, când candidatura lui **Abraham Lincoln** a fost acceptată ca președinte al SUA, “butoiul de pulbere” din societatea americană avea nevoie de o simplă scânteie, pentru ca să izbucnească războiul civil. El fusese deja anunțat de răscoala lui **John Brown** din anul **1859**.

• Războiul civil (1861-1865)

Nemulțumiți de cursul evenimentelor și de alegerea în fruntea Statelor Unite a unui lider republican ostil sclaviei, reprezentanții plantatorilor sclavagiști din Sud au hotărât secesiunea. S-a desprins de Uniune mai întâi Carolina de Sud, în decembrie 1860, pentru ca, în mai puțin de jumătate de an, să fie urmată de alte 10 state. Acestea au format Confederația Statelor din Sud, cu capitala la Richmond, în frunte cu propriul președinte, Jefferson Davis.

În aprilie **1861**, s-a declanșat marea confruntare dintre cele două tabere. Nordul (*albaștrii*, după culoarea uniformelor) și Sudul (*uni-formele gri*) nu dispuneau de un potențial egal. Nordiștii reprezentau 23 de state cu o populație de 23 de milioane de locuitori și o armată de 2 milioane de oameni, dintre care 10% negri. Sudul avea o populație de 9 milioane de locuitori și o armată de 800.000 de soldați. Superioritatea potențialului economic al Nordului era evidentă, ca și a infrastructurii de transport. Sudiștii aveau doar avantajul de a lupta pe propriul teren. Nordul a recurs de la început la blocada maritimă și a paralizat, astfel, economia Sudului.

Incendierea orașului Richmond, capitala sudiștilor, 1865

Încercările de reconciliere au fost zadarnice și, încă de la prima mare bătălie navală, la Hampton, superioritatea Nordului se impune. La 20 mai **1862** se adoptă **Homestead Act**, prin care coloniștilor li se distribuie în următorul deceniu circa 40 de milioane de acri de pământ. Chestiunea sclaviei este tranșată la 22 septembrie **1862** prin **Proclamația de emancipare**, intrată în vigoare la 1 ianuarie 1863, prin care toți sclavii devin liberi. Peste 3,5 milioane de negri sunt emancipați. Este introdusă o monedă unică (dolarul SUA) și creat sistemul bancar, măsuri precedate de introducerea unui sistem vamal protecționist și de stimularea dezvoltării industriale.

Sudiștii sunt izolați și nu reușesc să câștige sprijinul și simpatia altor mari puteri care, eventual, ar fi putut interveni în cursul războiului. Bătăliile de la **Gettysburg** și **Vicksburg** (iulie **1863**), câștigate de nordiști, au demonstrat că începuse o etapă radicală în desfășurarea războiului. Lincoln și guvernul federal, inițial părtași ai unui posibil compromis, nu mai vedeau altă cale de soluționare decât distrugerea militară a Sudului.

În **1864** au loc renumitul marș de la Atlanta la mare de sub comanda generalului **W. Sherman** și căderea orașului Savannah (21 decembrie 1864). În cele din urmă, în aprilie **1865**, este ocupat orașul Richmond, capitala Sudului, eveniment care pune capăt sângerosului război. Pacea este semnată la Appomattox, la 9 aprilie, între generalii **Grant** și **Lee**. Cinci zile mai târziu, un sudist fanatic, actorul W. Booth, îl asasinează pe președintele Lincoln în loja teatrului la care era angajat.

• Epoca de Reconstrucție a SUA (1865-1877)

După asasinarea lui Lincoln, președinte al Statelor Unite a devenit Andrew Johnson. El a amnistiat numeroși sudiști și a hotărât reconstrucția Sudului, devastat de război și blocadă. Fostele state confederate au fost încredințate unor generali din armata nordistă, care administrau cinci guvernăminte ce includeau fostele state rebelle. După convocarea congreselor locale (1867), care au adoptat noi așezăminte legislative fundamentale și au ales noile autorități ale statelor, desemnând totodată și membri pentru Congresul SUA, toate

aceste state au fost reintegrate în Uniune. Din păcate, procesul emancipării totale a populației de culoare nu a fost unul liniar, el întâmpinând greutăți fantastice în Sud, mai ales după ce Curtea Constituțională a SUA a declarat neconstituțională legea adoptată în 1875 privind segregarea în instituțiile și localurile publice. În anii 1865-1866, ia ființă, în statul Tennessee, **Ku-Klux-Klanul**, care se va răspândi în multe state americane și va acționa constant împotriva populației de culoare și pentru segregare.

• Construcția unei civilizații industriale și urbane

Cei peste 32 de milioane de americani ce locuiau în SUA în anii '60 ai sec. al XIX-lea, pe un teritoriu de peste 7 mil. km², se aflau în plin efort de construire a unei civilizații înfloritoare de tip industrial și a unei națiuni puternice. Aceste idealuri au căpătat un contur mai clar după sângerosul război de secesiune, care a decis destinul viitor al SUA. Valul imigranților din Europa, dar și de pe alte continente, a continuat neîntrerupt, sporind bogăția și diversitatea umană a noii națiuni.

Punerea în valoare a noilor pământuri din Vest, a resurselor minerale extrem de bogate, construirea unui sistem de căi ferate de dimensiuni impresionante, dezvoltarea comerțului și a marilor centre urbane sunt fenomenele caracteristice societății americane din această perioadă.

Deși eliberată din sclavie, populația de culoare va mai avea de parcurs multe etape până la emanciparea deplină. Amendamentele 13, 14 și 15 din anii 1865-1870 interzic sclavia, acordă drepturi civile și electorale populației de culoare, dar nu înlătură flagrantă inegalitate socială și nici ghetourile urbane în care trăiesc reprezentanții ei.

În **1867** este cumpărată **Alaska** de la Rusia țaristă pentru 7,2 milioane de dolari și astfel teritoriul american se extinde considerabil.

Această perioadă va constitui, pe fundalul afirmării tot mai pregnante a SUA și a națiunii americane, debutul transformării țării într-o mare putere economică.

Orașul american – centru al civilizației moderne

A John Brown (1800-1859)

Aboliționist convins, cu un detașament de 31 de oameni, printre care și trei feciori ai săi, a atacat un depozit de arme din Virginia cu scopul de a declanșa o răscoală generală a negrilor. Încercarea a eșuat, participanții fiind executați. Acțiunea a avut un mare ecou în SUA și a fost apreciată de contemporani drept preludiu al mării confruntări.

B Rezistența populației aborigene

În anii '50-70 ai sec. al XIX-lea a continuat presiunea autorităților americane asupra populației aborigene prin strămutări, creări de rezervații etc. Ultima mare acțiune de rezistență a indienilor a fost răscoala din 1866-1876 a triburilor sioux de sub conducerea lui Sitting Bull ("Taurul care șade"). În anul 1876 el obține o victorie impunătoare prin distrugerea diviziei generalului George Custer în canionul Little Big Horn.

C Ultimul cuvânt înainte de execuție, 1877

"Noi preferăm propriul nostru stil de viață celui din rezervații. Noi avem bizoni pentru a ne hrăni și pielea lor pentru a ne îmbrăca și face corturile. Noi preferăm să vânam decât să trăim în rezervațiile în care am fost conduși împotriva voinței noastre... Tot ceea ce dorim este pacea și independența."

Crazy Horse, șef de trib sioux

Exprimă-ți atitudinea față de ideile lui Crazy Horse. Compară-le cu poziția lui A. Lincoln.

D Despre mentalitățile politice americane

"Legislatorii din America s-au gândit că era bine ca fiecare porțiune din teritoriu să aibă o viață politică, pentru a multiplica la infinit ocaziile cetățenilor de a acționa împreună, de a simți în fiecare zi că depind unii de alții; însărcinând pe cetățeni cu administrarea treburilor publice, îi poți face să aibă interes pentru binele public și să vadă că, pentru a-l produce, au nevoie unii de alții. În America nu înaltul funcționar ales este cel care face să prospere democrația, ci ea prosperă pentru că funcționarul poate să fie ales. Instituțiile libere pe care le au americanii și drepturile politice pe care le folosesc atât de mult amintesc fiecărui cetățean, neconținut, că trăiește în societate."

Alexis de Tocqueville

E Abraham Lincoln (1809-1865)

Al XVI-lea președinte al SUA (1861-1865) și primul președinte înaintat de Partidul Republican. Câteodată este numit „Honest Abe” (Abe cel Cinstit) și supranumit „The Great Emancipator” (Marele Emancipator).

Provenea dintr-o familie de fermieri săraci. La școală a învățat doar un an, fiind nevoit de mic copil să muncească din greu. Era un autodidact insistent și a reușit să susțină examenele pentru a deveni avocat. În această calitate, era vestit pentru faptul că era incoruptibil, fiind numit Abe cel Cinstit. La alegerile în Congres, a primit 200 de dolari de la stat pentru campania electorală. A restituit 199,75 dolari, spunând că a cheltuit doar 25 de cenți.

A fost unul dintre fondatorii Partidului Republican, care l-a înaintat candidat pentru alegerile din 1860. Victoria sa a provocat secesiunea statelor din Sud și formarea Confederației. Lincoln personal a condus operațiunile militare, care au dus la victoria Nordului împotriva Sudului în războiul civil din 1861-65. Activitatea sa a dus la creșterea prestigiului președinției și puterii executive federale și la abolirea sclaviei prin Declarația de emancipare din 1862. Pe timpul său a fost soluționată problema agrară prin Homestead Act, construită prima cale ferată transcontinentală, introdusă moneda unică (dolarul SUA). Era un orator excepțional. Celebra sa Cuvântare de la Gettysburg redă viitorul democrației în SUA. Nu a fost dornic de răzbunare și încă în timpul războiului civil, trasează planul Reconstrucției sudului, care avea la bază ideea reconcilierii naționale.

La câteva zile după terminarea războiului, la 14 aprilie 1865, în timpul unui spectacol la teatrul din Washington, actorul Booth a împușcat în președinte. Peste o zi el a murit.

F Abraham Lincoln despre problema sclaviei

1. "Obiectivul meu suprem în această luptă este să salvez Uniunea și nu să păstrez sau să distrug sclavia. Dacă voi putea salva Uniunea fără să eliberez niciun sclav, o voi face; dacă o voi putea salva eliberând toți sclavii, o să o fac și dacă voi reuși să o salvez eliberând doar pe unii sclavi și nu pe toți, o voi face de asemenea!"

2. "Dacă sclavia nu este un rău, atunci răul nu există pe lume."

3. "Eu, Abraham Lincoln, președinte al SUA, [...] anunț că toate persoanele considerate până acum robi de azi înainte sunt libere și că puterea executivă a SUA, inclusiv armata și flota, vor recunoaște și vor ocroti libertatea acestor persoane."

Abraham Lincoln

Demonstrează că pe parcursul războiului civil din SUA poziția lui A. Lincoln față de sclavie a evoluat de la una prudentă până la una categorică.

Ku-Klux-Klan

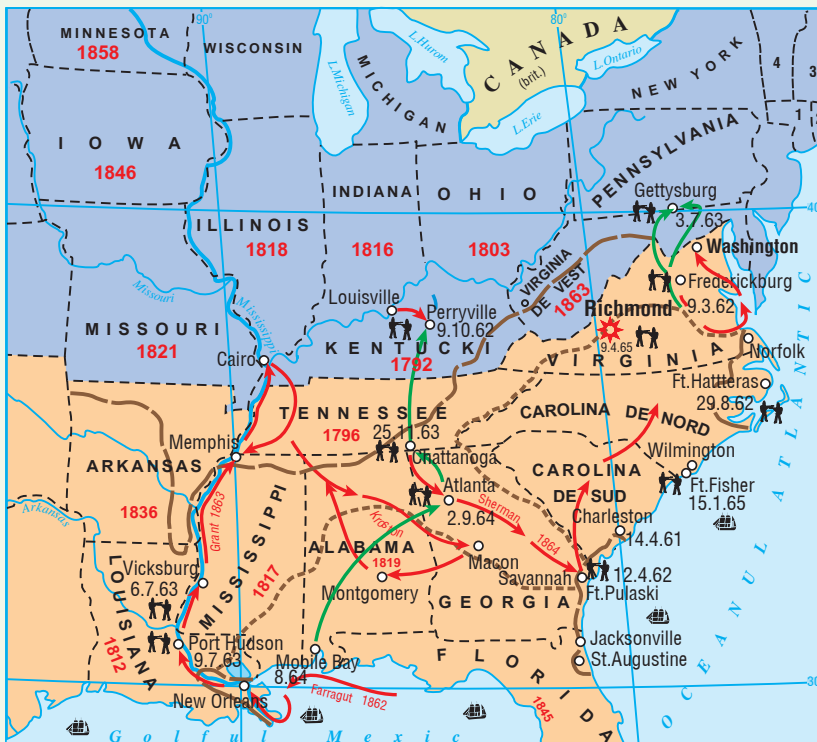
Ku-Klux-Klanul, organizație teroristă și rasistă, a fost fondată în anii **1865-1866** în statul american Tennessee, fost stat confederat. El s-a răspândit în multe state din Sudul, dar și din Nordul Statelor Unite. Se pare că numele provine de la o onomatopee legată de sunetul produs de încărcătorul unei arme. Membrii Ku-Klux-Klanului purtau o vestimentație specifică, cămăși lungi albe, o mască albă, iar capul era acoperit cu o glugă țuguiată și înaltă. Ierarhia din cadrul Klanului era strictă, membrii fiind obligați să păstreze secretul și să fie discreți. Scopul fundamental al organizației era menținerea supremației rasei albe și împiedicarea emancipării populației de culoare.

Depunerea jurământului în Ku-Klux-Klan

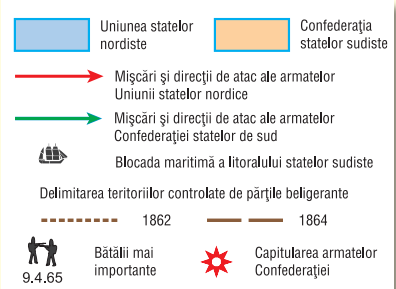
Desființat oficial în 1869, Ku-Klux-Klanul a continuat să funcționeze clandestin încă multă vreme. K.K.K. este autorul multor asasinat și intimidări la adresa populației de culoare și a susținătorilor emancipării acestora. În 1915, el a fost reînviat și și-a extins sfera de acțiune, reprezentând interesele ultrareacționare ale albilor împotriva diverselor grupuri etnice sau religioase.

1. Identifică diferențele de dezvoltare economică dintre Sudul și Nordul SUA.
2. Menționează obiectivele și metodele de luptă ale mișcării aboliționiste.
3. Prezintă particularitățile luptei dintre susținătorii sclaviei și aboliționiști.
4. Determină trăsăturile dezvoltării economice a SUA la mijlocul sec. al XIX-lea.
5. Formulează 3-5 întrebări pe care le poți adresa liderilor politici din Sudul și Nordul SUA în ajunul războiului civil.
6. Formulează o concluzie din 4-7 propoziții privitor la consecințele războiului civil din SUA pentru diferite categorii de populație.
7. Determină care probleme au fost și care nu au fost soluționate în rezultatul războiului civil. Analizează una din aceste probleme în baza exemplurilor concrete.

Prin ce metode își susțineau convingerile membrii organizației Ku-Klux-Klan? Cum comentați faptul că Ku-Klux-Klanul a rezistat, în ciuda interzicerii sale în SUA?

Războiul civil din SUA

Localizează principalele bătălii din timpul războiului civil din SUA. Indică statele aboliționiste și statele sclavagiste.

La mijlocul sec. al XIX-lea, după o îndelungată perioadă de izolare, Japonia a „deschis ușile” europenilor. Țara era rămasă în urmă în evoluția sa istorică și măcinată de numeroase probleme interne. Preluarea puterii de împăratul Mutsuhito și inițierea reformelor Meiji, inspirate după modelul civilizației industriale occidentale, au transformat în scurt timp Japonia în una dintre marile puteri ale lumii. Asumându-și acest statut, „țara soarelui-răsare”, ca și alte puteri imperialiste, dorește expansiunea colonială și hegemonia în bazinul Pacificului.

EVOCARE

- ◆ Amintește-ți o caracteristică a Japoniei feudale.
- ◆ Explică caracterul închis al societății japoneze din perioada medievală.
- ◆ Ce știi despre sistemul politic al Japoniei medievale?

Vizita escadrei lui Matthew Perry, 1854.
Litografie de W. Heine

VOCABULAR

- Shogun
- Daymio
- Revoluția Meiji
- Samurai
- Codul Bushido
- Șintoism

• Deschiderea Japoniei

La mijlocul sec. al XIX-lea Japonia reprezenta o civilizație asiatică tradițională, cu toate caracteristicile unei societăți feudale. Timp de 250 de ani, japonezilor li s-a interzis să părăsească țara, iar străinilor să calce pe pământul ei.

Autoritatea supremă în stat aparținea shogunului din clanul Tokugawa, împăratul fiind doar un simbol nominal. Marii feudali (daymio) dețineau 3/4 din toate pământurile, dispuneau de forțe militare alcătuite din samurai, exploatau crunt țărănimia și adesea se confruntau între ei.

În 1854 o escadră americană sub comanda lui M. Perry s-a apropiat de litoralul nipon și, amenințând cu bombardamentul, a cerut „deschiderea” țării. Tot atunci a fost semnat „tratatul de pace și prietenie”, care permitea americanilor să facă comerț în două porturi japoneze. În următorii ani, tratate similare au fost semnate cu alte state europene. Ele erau apreciate ca tratate inegale, deoarece au fost impuse cu forța și acordau străinilor mari privilegii. Astfel, „ușile” au fost deschise. Perioada izolării politice și economice a luat sfârșit.

• Era Meiji

Într-o scurtă perioadă după aceste prime contacte importul de mărfuri străine a ruinat o parte din manufacturile și atelierile locale. Au devenit frecvente răscoalele, al căror obiectiv era alungarea străinilor. Pentru o parte din elită devenise evident faptul că economia feudală a Japoniei, dacă nu va fi modernizată, nu va rezista presiunii străinilor și, în scurt timp, țara va fi transformată într-o semicolonie.

În anul 1867, sub presiunea răscoalelor și a cercurilor aristocratice reprezentând clanurile din sud-vest, shogunul a fost silit să renunțe la putere în favoarea împăratului Mutsuhito. După declanșarea unor lupte, în ianuarie 1868, un grup de samurai a declarat abolirea definitivă a Shogunatului lui Tokugawa. Acești samurai doreau să vadă Japonia transformată într-un stat puternic, capabil să reziste în fața expansiunii puterilor occidentale. Ei au conceput realizarea acestui plan, pornind de la ideea că singura cale de progres a statului este cea modernizatoare, de asimilare a ideilor și instituțiilor europene printr-o serie de reforme profunde în toate domeniile. Aceasta a permis mai multor istorici să numească perioada reformelor de după 1868 Revoluția Meiji, sau Era Meiji (guvernarea luminată).

Cele mai importante aspecte ale revoluției au fost suprimarea clasei feudalilor, declararea egalității tuturor în fața legii și înfăptuirea reformei agrare. Proprietatea feudală asupra pământului a fost abolită prin confiscare. Terenurile agricole au intrat în proprietatea privată a țăranilor, care urmau să plătească impozite statului. Pământul a devenit marfă, fapt care a permis deschiderea căii de dezvoltare a relațiilor capitaliste în agricultură.

A urmat reforma administrativă prin care erau abolite vechile hotare feudale și țara a fost împărțită în prefecturi. Ele erau depen-

Promulgarea de către împărat a Constituției Japoniei. Tokyo, 1889

dente de puterea centrală, aflată în capitală, care din 1868 și-a schimbat numele din Edo în Tokyo.

Reforma militară din 1872 a marcat sfârșitul monopolului samurailor în acest domeniu. A fost introdus serviciul militar obligatoriu și s-a format armata regulată. Cu concursul instructorilor europeni, ea a devenit cea mai puternică forță din regiune și un sprijin de nădejde al puterii centrale.

Înfăptuirea reformelor a întâlnit numeroase obstacole, deoarece o societate tradițională asiatică feudală asimila cu greu o modernizare rapidă de tip occidental. Unele grupări conservatoare ale samurailor au început, în 1877, o rebeliune, dar armatele guvernamentale au înfrânt-o.

După două decenii de reforme împăratul Mutshito a promulgat Constituția Japoniei. Modelul acesteia a fost cel german. Ea consacră un parlament bicameral, în care camera superioară era compusă din persoane numite de împărat, iar camera reprezentanților era eligibilă. Dreptul de vot era limitat de un cens înalt. Împăratul (mikado) era declarat persoană sfântă și avea cele mai largi prerogative în conducerea statului.

• Particularitățile dezvoltării economice

Primele reforme în domeniul economiei au fost orientate spre crearea unei piețe naționale. Prin lichidarea barierelor interne, constituirea Băncii Naționale și emiterea unei valute unice, acest scop a fost atins.

O particularitate a societății japoneze era lipsa marii burghezii, care ar fi fost în stare să înfăptuiască o revoluție industrială clasică. Conștientă de aceasta, conducerea Japoniei a recurs la creditarea de către stat a întreprinderilor industriale și a construcției căilor ferate. Erau frecvente cazurile când statul construia întreprinderi-model, le asigura cu utilaj modern de import, iar apoi le vindea întreprinzătorilor pentru un preț simbolic.

Strada Teatrului din or. Yokohama între anii 1907 și 1918

Astfel, cu concursul statului, au luat naștere grupuri industriale, devenite în scurt timp monopoluri: Mitsui, Mitsubishi, Furucawa ș.a.

Un exemplu elocvent al ritmurilor de creștere a economiei japoneze sunt indicii dezvoltării industriei metalurgice. La mijlocul sec. al XIX-lea japonezii produceau anual câteva zeci de tone de fontă, în 1896 – 1000 de tone, pentru ca în 1913 producția să ajungă la 255.000 de tone. Numărul muncitorilor industriali (care nici nu existau înainte de 1854), la începutul secolului trecut, a depășit un milion de oameni.

La începutul sec. al XX-lea economia Japoniei avea multe trăsături comune cu cea occidentală. Ea dispunea de o industrie modernă și de o largă rețea de căi ferate. În domeniul producției și capitalurilor aveau loc procese de concentrare. A început exportul de capital în țările vecine.

• Politica externă

La sfârșitul sec. al XIX-lea Japonia devine cel mai puternic stat din Asia. Dispunând de un teritoriu limitat cu o densitate mare a populației, ea începe o politică agresivă de expansiune.

În 1894, profitând de puternicele răscoale țărănești din Coreea, armatele japoneze ocupă țara și instaurează un guvern dependent de Tokyo. În același an a fost provocat războiul chino-japonez (1894-1895). Japonia iese învingătoare, impune Chinei o mare contribuție de război și anexează insula Taiwan.

În Extremul Orient interesele expansioniste ale Japoniei s-au ciocnit de cele ale Rusiei. Ca rezultat, a izbucnit războiul ruso-japonez (1904-1905). Baza militară rusă din Coreea, Port Arthur, a fost cucerită de japonezi, iar flota rusă din Pacific distrusă în bătălia navală de la Tsushima. Rusia a pierdut partea de sud a insulei Sahalin și influența în Manchuria. În 1910 Japonia și-a declarat oficial protectoratul asupra Coreei și a transformat-o în colonie.

A Împăratul Mutsuhito (1852-1912)

A urcat pe tron în 1867 la vârsta de 15 ani. Clanurile rivale shogunului au recurs la arme, declanșând o rebeliune și au înmănat puterea tânărului împărat. Inițial schimbarea a fost privită de unii doar ca o alternare la putere a unei noi grupări care va manipula împăratul. Dar lucrurile s-au derulat altfel. Mutsuhito și-a impus în scurt timp autoritatea și

a declanșat reforme radicale care au asigurat Japoniei un salt istoric de la feudalism la capitalism.

Împăratul s-a preocupat de toate domeniile vieții statului pe care îl conducea. Japonezii îl admirau și îi dădeau ascultare, chiar și atunci când ordinele sale veneau în contradicție cu tradițiile milenare ale societății japoneze. Un exemplu elocvent în această privință este impunerea costumului european. În 1873 Mutsuhito s-a tuns scurt, a lăsat kimonoul și a îmbrăcat un costum. Exemplul său a fost urmat de 3/4 dintre bărbații țării.

B „Încurajare spre învățatură”

„Din adâncurile antichității Japonia este o țară insulară, fără contact cu națiunile străine, care a trăit din propriile resurse și nu a cunoscut alte necesități. Dar au venit americanii, au deschis comerțul extern și constatăm niște schimbări importante.

Am discutat mult referitor la deschiderea ușilor noastre. Unii cred că ar trebui să le

închidem înapoi, alții să le deschidem mai larg [...] Dar cert este faptul că o țară care vrea să progreseze spre o civilizație avansată trebuie să se întoarcă cu fața spre civilizația euro-

peană. Deciziile fundamentale ar trebui să se inspire din acest model...”

Din Manifestul marelui cărturar Yukichi Fukuzawa, 1872-1876

La o lecție în școala japoneză

Societatea japoneză pe calea modernizării

Reformele de ordin politic și economic au avut un impact puternic asupra societății japoneze. Păstrându-și identitatea și tradițiile, japonezii asimilau valorile și modelul unei societăți aflate de cealaltă parte a globului.

Urmând îndemnul împăratului Mutsuhito din 1868: „Pentru ca Japonia să fie puternică, cunoștințele trebuie culese din întreaga lume”, mulți tineri japonezi au plecat la studii în Europa și SUA. Mulți europeni și americani au fost invitați în Japonia și angajați în serviciile de stat și armată.

În 1872 a fost înfăptuită reforma prin care s-a introdus învățământul elementar obligatoriu și s-a permis formarea unei largi rețele de școli de stat și private. Ca rezultat, după trei decenii Japonia devine cea mai alfabetizată țară din Asia. Numărul știutorilor de carte a ajuns la peste 90% în 1900. Japonezii au învățat limbi străine, fiind conștienți că doar astfel pot să ocupe poziții sociale mai înalte.

Schimbări importante a suferit spațiul urban. Străzile au fost pavate și erau iluminate. S-a introdus transportul public. Au fost construite numeroase edificii după modelul european, se producea mobilier occidental, frecvente devenind scaunele, rar întâlnite până atunci. Și vestimentația japonezilor s-a schimbat. Tunsoarea scurtă, barba, mustața, costumul devin semnele modernității persoanei.

Este important de menționat faptul că japonezii nu au ales modelul concret al unei țări occidentale pentru a-l reproduce. Ei au îmbinat tradițiile locale cu cele străine considerate a fi mai bune. Astfel, modelul englez și german domina în legislația civilă și comercială, cea penală era o combinație a legislației japoneze și a Codului napoleonian. Influența Germaniei era resimțită în administrația locală, cea franceză și germană în organizarea armatei, iar cea engleză în alcătuirea flotei.

Oameni în vestimentație veche și nouă în Japonia, 1907

Religiile în Japonia.**Șintoismul în serviciul intereselor națiunii**

Sfârșitul sec. al XIX-lea a fost perioada constituirii națiunii moderne japoneze și a triumfului naționalismului. Una din componentele principale ale acestuia a fost dogma religioasă șintoistă care consacra proveniența divină a puterii împăratului, sacralitatea persoanei sale, ca expresie a voinței supreme a panteonului șintoist.

Cercurile guvernante erau interesate în extinderea cât mai amplă a acestor valori în scopul consolidării naționale și statale a Japoniei. Deși Constituția din 1889 declara libertatea cultelor, multe temple budiste și biserici creștine au fost închise. Averile acestora au fost confiscate.

Încă la începutul Erei Meiji, pe lângă guvernul japonez s-a creat un departament pentru afacerile religioase șinto. Pentru a respecta principiul occidental al libertății conștiinței, consacrat deja în Japonia, autoritățile au declarat șintoismul de stat nu confesiune, ci un cult al moralei naționale și al educației patriotice. Astfel șintoismul s-a divizat în șintoism religios și șintoism de stat.

Cel din urmă predica în forme specifice supremația divină a persoanei împăratului, unitatea națiunii japoneze, superioritatea ei în raport cu alte popoare din Asia etc. Concepția oficială era susținută și prin păstrarea codului de onoare al samurailor — Codul Bushido. Principiile lui de bază erau fidelitatea față de interesele Patriei, dragostea și supunerea față de împărat, onestitatea, indiferența în fața morții. Aceste trăsături erau considerate principalii piloni ai spiritului național japonez. Ele erau promovate la nivel oficial în presă, instituțiile de învățământ, organele de stat, armată.

La începutul sec. al XX-lea, în perioada expansiunii imperialiste, șintoismul de stat a căpătat aspecte șovine. Japonezilor li se insufla sentimentul de superioritate în raport cu vecinii și necesitatea „civilizării” acestora. Curentele radicale opuneau șintoismul de stat intereselor puterilor occidentale în Asia. Reprezentanții acestor curente afirmau că doar sub conducerea Japoniei este posibilă rezistența în fața expansiunii europenilor și americanilor în regiune.

Identifică ideile esențiale ale șintoismului japonez.

Comentează principiile de bază ale șintoismului.

Prezintă relația dintre șintoism și evoluția societății japoneze.

Privește imaginea. Numește elementele tradiționale japoneze și cele împrumutate din Occident.

Sakura la Edo. Fotograf anonim, Tokyo, 1910. Muzeul Național Etnologic din Berlin

1. Enumeră cauzele interne și externe ale deschiderii Japoniei pentru lumea occidentală.
2. Prezintă caracteristicile evoluției Japoniei în Epoca Meiji.
3. Demonstrează cu exemple concrete procesul de modernizare a Japoniei la sfârșitul sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea.
4. Motivează particularitățile dezvoltării economice ale Japoniei în a doua jumătate a secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea.
5. Descrie direcțiile politicii externe ale Japoniei la intersecția secolelor XIX-XX.

Împăratul Mutsuhito în tinerețe. Fotografie de Uchida Kuichi

Capitolul V

STATE NAȚIONALE ȘI MULTNAȚIONALE ÎN A DOUA JUMĂTATE A SEC. AL XIX-LEA

Republica Universală, Democratică și Socială. Tablou de F. Sorrieu

Secolul al XIX-lea este numit “secolul naționalităților”. În prima jumătate a acestui secol a dominat naționalismul romantic, care urmărea obiectivul constituirii statelor naționale ca model ideal pentru dezvoltarea societății. În acest context se înscriu revoluțiile din Spania și Italia (1820-1821), Belgia și Franța (1830), răscoala de sub conducerea lui Tudor Vladimirescu din Țara Românească (1821).

Revoluția de la 1848, numită „primăvara popoarelor”, a avut un puternic caracter național care se împletea cu ideile liberale. Eșecul revoluțiilor și revenirea la putere a regimurilor reacționare au împiedicat acest proces doar pentru un scurt timp. În anii 50-60 procesele unificării naționale triumfă în Italia, Principatele Române și Germania.

În statele italiene epoca Risorgimento a culminat cu marele val al mișcării naționale condus de C. Cavour și G. Garibaldi și cu crearea statului național italian unificat. În Germania unificarea s-a desfășurat în urma a trei războaie consecutive cu Danemarca, Austria și Franța. În același timp aceste conflicte militare au fost doar etapele finale ale jocului politic și diplomatic perfect regizat de Otto von Bismarck. Mișcarea națională din Moldova și Țara Românească a profitat de conjunctura relațiilor internaționale. Adunările ad-hoc, împuternicite a se pronunța în problema unirii, au demonstrat Europei dorința românilor de a realiza unitatea lor statală și națională. Unirea Moldovei cu Țara Românească reprezintă unul dintre momentele cruciale ale istoriei neamului românesc, actul politic care a stat la baza României moderne.

Românii aflați sub ocupație habsburgică erau supuși unor politici intense de deznaționalizare și de asimilare, promovate în special de autoritățile maghiare după anexarea Transilvaniei la Ungaria. În pofida acestor circumstanțe, mișcarea națională a românilor transilvăneni cunoaște schimbări calitative, care-i conferă vigoare și rezistență, inclusiv constituirea unor formațiuni politice cu caracter național.

Basarabia, în această perioadă, continua să fie o gubernie a Imperiului Rus, care suporta efectele politicii coloniale ale administrației țariste. Rusificarea aparatului de stat, interzicerea utilizării limbii române în școală și biserică, lipsa drepturilor democratice, precum și crunta exploatare a țăranilor de către proprietarii străini provocau manifestări de protest cu caracter național, politic și social.

REȚINE!

- ◆ Spre deosebire de perioada medievală, în care domina universalismul creștin, în epoca modernă au apărut noi forme de solidaritate și de organizare comunitară, centrată pe etnicitate și unitară în structura ei interioară – națiunea.
- ◆ Problema afirmării națiunilor și formării statelor naționale, precum Germania, Italia, România, a constituit un element definitoriu al epocii moderne.
- ◆ Conștiința națională este o constantă a mentalității și politicii moderne, formată ca rezultat al acțiunii unui complex de factori politici (un stat centralizat), economici (o piață unică), culturali și lingvistici (limbă, sistem de învățământ, idei și valori comune).
- ◆ În multe regiuni anexate (Basarabia, Bucovina, Transilvania etc.) s-au desfășurat mișcări de emancipare, menite să consolideze conștiința națională prin libertăți, afirmare de neam și autodeterminare.

NOȚIUNI-CHEIE

Națiune, stat național, naționalism, unificare, mișcare națională, mișcare de emancipare națională.

GÂNDIRE CRITICĂ:

- ◆ De ce a fost inevitabil procesul de constituire a statelor naționale?
- ◆ Cum s-au constituit popoarele în națiunile moderne?
- ◆ Prin ce metode s-au afirmat națiunile în epoca modernă?
- ◆ De ce naționalismul, șovinismul, rasismul și xenofobia sunt atitudini politice periculoase pentru progresul societății și civilizației?

I. TIMPUL ÎN ISTORIE

Identifică evenimentele marcate cu stele pe friza cronologică. Înscrie-le în caiet.

Anii Statele	1853	1854	1855	1856	1857	1858	1859	1860	1861	1862	1863	1864	1865	1866	1867	1868	1869	1870	1871
Moldova și Muntenia				*	*	*	*												
Italia							*	*	*										*
Germania												*		*					*

II. SPAȚIUL ÎN ISTORIE ȘI RELAȚIA CAUZĂ-EFECT

- ◆ Analizează harta spațiului românesc și determină teritoriile care au format statul național România. Indică teritoriile care au rămas în afara statului național român. Prognozează evoluția acestor teritorii în secolul al XX-lea.
- ◆ Demonstrează relația și ponderea între factorii interni și externi în procesul de unificare a Italiei, a Germaniei și a Principatelor Române.

III. STUDIAREA IZVOARELOR

- ◆ Studiază documentul. „Mișcările noastre moldovenești totdeauna au avut ca izvor conștiința noastră națională, care în cursul robiei muscălești niciodată nu s-a stins definitiv [...] Istoricul A. Nacco, în anii 1870-1880, credea că Basarabia s-a rusificat în mod definitiv. El însă se înșela. Sub cenușa groasă a împrejurărilor vitrege, cărbunele conștiinței naționale continua să ardă. Când împrejurările se schimbau, cărbunele acesta începea să ardă cu pară.” (I. Pelivan)
- ◆ Comentează specificul mișcării naționale și al manifestării conștiinței naționale în Basarabia. Analizează fenomenul emancipării politice în Basarabia în baza unui exemplu concret.

IV. AUTOEVALUARE

- ◆ Formulează o definiție proprie a națiunii și a statului național. Compară conceptul de naționalism în Europa secolului al XIX-lea și în lumea de la începutul secolului al XXI-lea. Ce schimbări s-au produs în modul de definire și înțelegere a acestui concept?

V. AUTODEZVOLTARE

Structurează un **caz de dezbateri** asupra unui subiect controversat studiat în capitol:

- ◆ studiază atent conținuturile și identifică subiectele controversate;
- ◆ formulează noțiunea și criteriul/scopul care necesită demonstrare;
- ◆ structurează cazul formulând argumente pro sau contra;
- ◆ selectează exemple pentru susținerea argumentelor, formulează concluzii la fiecare argument și la cazul de dezbateri în genere;
- ◆ alcătuieste întrebări-fulger, pe care eventual le poți folosi în timpul dezbaterii pentru a concretiza unele momente sau pentru a verifica veridicitatea argumentelor prezentate de oponenti;
- ◆ participă la dezbateri de diferite formate (K. Popper, Policy, parlamentare etc.) organizate cu membrii comunității;
- ◆ sintetizează experiența de structurare a unui caz sau de participare la dezbateri și prezintă-o în fața unui public necunoscut sau în mass-media.

Civilizația industrială. Industrializarea și consecințele ei

Prosperitatea economică determinată de revoluția industrială și procesele modernizatoare au făcut ca relațiile capitaliste să generalizeze în lume noi structuri juridice și financiare moderne, constituindu-se în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Prima criză de supraproducție (depsiune) a necesitat un proces de revizuire a sistemului concurențial liber prin formarea trusturilor și corporațiilor monopoliste, care au marcat apariția capitalismului financiar.

EVOCARE

- ◆ În ce constă conceptul de modernizare a economiei?
- ◆ Care au fost consecințele revoluției industriale?
- ◆ Cum s-a dezvoltat transportul și de comunicațiile în secolul al XIX-lea?

• Liberalismul economic

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea continuă procesele de creștere, care au fost impulsionate de **revoluția industrială**. Ideile **liberalismului economic**, lansate de **Adam Smith**, care a proclamat ideologia non-intervenționismului, au devenit dominante, iar acestea presupuneau ca statul să nu se implice activ în sfera economică, lăsând piața și concurența liberă să-i stabilească pe cei care vor obține venituri sau vor falimenta. Statul nu trebuia să reglementeze comerțul, să impună impozite mari, să controleze prețurile sau salariile în întreprinderi.

Totodată, se considera că industria și comerțul servesc bunăstării generale, de aceea guvernele trebuiau să le susțină prin **investiții** și **subsidii**. Investițiile nu sunt niște pierderi, cum se mai crede pe alocuri, ci cheltuieli fără care nu există creștere. Toate acestea au stimulat companiile să caute profituri tot mai mari, înainte de toate pe baza inovațiilor. Deoarece inovațiile costă, întreprinderile investeau resurse solide pentru cercetarea, testarea și promovarea noilor produse (publicitatea).

Doctrina protecționistă, ce domina în politica economică, începea să constituie o frână importantă a relațiilor și creșterii economice. Sporirea volumului de producție ca rezultat al revoluției industriale necesita revizuirea mercantilismului, pentru a putea realiza mărfurile. O nouă doctrină a „liberului schimb” a fost lansată la început în Anglia, apoi pe continent; fundamentată teoretic de „școala de la Manchester”, condusă de **Richard Cobden**. Acesta era sigur de superioritatea economiei britanice, de aceea afirma că este necesară suprimarea protecționismului, vămilor, ca mărfurile să poată circula liber. Din 1846, Anglia și-a deschis piața tuturor mărfurilor străine și a cerut altor state să facă același lucru. Până în anii 1860 majoritatea statelor europene au renunțat la regulile protecționiste.

• Industrializarea și consecințele ei

Progresele industrializării erau evidente prin accelerarea ritmurilor de dezvoltare, mai ales în SUA și Franța, apoi în Germania, Europa Centrală și Meridională, Rusia, sfârșind cu Japonia erei Meiji. Principalele ramuri industriale rămăneau, ca și în perioada precedentă, extracția cărbunelui, necesară pentru mașinile de aburi și siderurgie, industria textilă, în care un rol tot mai important îl avea industria bumbacului, și industria producătoare de mașini, care a beneficiat de noi procedee de prelucrare a fierului și oțelului. Apariția noilor surse de energie (electricitatea și petrolul) a accentuat acest progres. **Sistemul de fabrică** producea cantități enorme (numite industriale) de bunuri la prețuri accesibile pentru toți. În fabrici se încercau

„Motorwagen” nr. 1 patentat de Karl Benz în 1885, primul automobil dotat cu motor cu ardere internă și realizat în producție de serie. Sursa: Mediaseite der DaimlerChrysler AG

VOCABULAR

- Acțiuni (hârtii de valoare)
- Faliment
- Etalonul de aur
- Industrializare
- Liberalism economic
- Protecționism
- Banca Națională
- Revoluție managerială

metode noi și rapide de prelucrare, menite să crească și să ieftinească și mai tare producția, cum ar fi linia de asamblare. Cererea de bunuri crea locuri de muncă, mai ales în construcția orașelor, căilor ferate și uzinelor.

Un factor al progresului a fost introducerea în producție a ultimelor realizări ale științei și tehnicii. Marile companii angajau savanți și ingineri de înaltă calificare pentru elaborarea unor produse și tehnologii noi. Astfel evoluează asemenea ramuri ca industria oțelului, industria chimică și cea electrică. La începutul secolului XX, cu ritmuri deosebit de mari se dezvoltă industria războiului, puternic finanțată de stat.

• Transportul și comunicațiile

În cea de-a doua revoluție industrială tehnologiile au schimbat radical transportul și comunicațiile. Căile ferate împânzesc nu doar Europa, dar și întreaga lume. Motorul cu aburi se generalizează în industria navală și transportul pe uscat, chiar dacă trăsura cu cai domină peisajul. Totuși, o descoperire revoluționară va schimba această stare de lucruri. Inginerul german **Nikolaus Otto** a inventat motorul cu ardere internă, iar la 1887 **Gottlieb Daimler** folosește motorul la **primul automobil**. Progresul industriei automobilelor a fost determinat de viteza crescândă a vehiculelor și ieftinirea lor grație producerii în serie în SUA (modelul Ford). Motorul a fost utilizat și la cucerirea aerului. În **1903 frații Wright** reușesc să ridice **primul avion** pilotat. Nu mai puțin spectaculoase au fost progresele în comunicații. Americanul **Samuel F.B. Morse** dezvoltă **telegraful**, conaționalul său **Alexander Bell** patentează **telefonul**, iar italianul **Guglielmo Marconi** inventează **radioul**.

• Finanțele

Modernizarea structurilor financiare constituie o altă caracteristică a perioadei. Anii 1850-1870 au fost o etapă de mare abundență monetară, mai ales după descoperirea minelor de aur din California (Klondyke) și Australia. Circulația monetară permitea reglementarea schimburilor internaționale, mărirea volumului de investiții. Progresele industriei necesitau amplasări de capital tot mai mari, pentru a satisface cererea crescândă de produse și servicii. Un rol important în aceasta îl joacă băncile. Acumulările din industriei, agricultură, comerț și fiscale duc la apariția unor mari **bănci naționale**: *Bank of England* (1694), *Banque de France* (1800) ș.a. Progresele economice și creșterea nivelului de trai au atras după sine multiplicarea depunerilor din partea populației, se îmbunătățește sistemul de creditare și de asigurare. Apar celebrele bănci de depuneri europene, cum ar fi *Le Crédit Lyonnais*, *Société*

Générale (Franța), *Deutsche Bank*, (Germania) *Lloyds* și *Barclay* (Anglia). În 1870 se introduce etalonul de aur (Gold standard), care se extinde și pe continent, fapt care permite convertirea în aur a biletelor de bancă și a valutilor, ce ușurează schimburile internaționale.

Europa în această vreme devine „bancherul lumii”, deoarece cresc amplasările de capital ale marilor puteri continentale (credite, împrumuturi, acțiuni, investiții, crearea filialelor) în economiile străine. Cei mai mari beneficiari au fost Rusia, Italia, Europa de Est, SUA, America Latină.

• Comerțul

Dezvoltarea explozivă a comerțului a fost o altă trăsătură a civilizației industriale. Din materiile prime necesare industriei Europa Occidentală dispunea doar de cărbune și minereu de fier. Ea trebuia să importe minereuri neferoase, petrol, cauciuc, bumbac, lână etc. și necesita o mare cantitate de produse alimentare. Cerealele și carnea erau importate din America de Nord, Argentina, Australia, Noua Zeelandă. Comerțul cu produse exotice devine tot mai important odată cu creșterea consumului de zahăr, cafea, ceai, cacao și tutun.

Europa Occidentală livrează la export produse industriale finite. Exportul britanic este divers, dar dominat de produse textile, iar cel german de produse chimice.

Europa realizează aproape 2/3 din schimbul comercial mondial, comerțul în interiorul continentului constituind 40 %. Aceasta semnifică că țările europene făceau comerț mai mult între ele. Greutatea crescândă a fiecărui produs în schimburile Europei Occidentale sublinia rolul ei de „atelier al lumii”. Ea absoarbe aproape 2/3 din importul de materii prime, dar asigură peste 3/4 din exportul mondial de produse industriale finite. Aceste disproporții demonstrează hegemonia economică a Europei în sec. al XIX-lea. Ele indică de asemenea o dependență a economiei europene de piețele de desfacere din afara continentului.

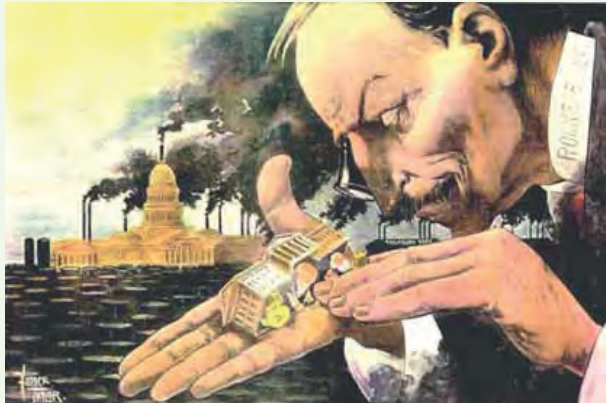
Uzinele Krupp din Essen, Germania, 1890

A Repartizarea bogăției în SUA

„Bogații” constituiau 2% din populație, deținând 62% din toate bogățiile țării. „Clasa de mijloc” (33%) deținea 35% din bogății și „săracii” (65%) dețineau doar 5% din bogății. În realitate, concentrarea bogățiilor a fost și mai mare. Cea mai mare avere particulară se estimează la 1 miliard de dolari, ce egalează venitul a 2,5 milioane de oameni din categoria „săracilor” și care au un venit mediu de 400 dolari pe lună.

Din raportul Comisiei Congresului SUA pentru economie (1916)

O caricatură a bancherului american Rockefeller

Care a fost impactul formării monopolurilor și al creșterii marilor organizații naționale și transnaționale asupra dezvoltării întreprinderilor mici și mijlocii?

B Despre liberul schimb

„Cred că beneficiile materiale (ale liber-schimbismului) pentru omenire reprezintă latura cea mai neînsemnată a beneficiilor care vor rezulta din adoptarea lui. Merg mai departe: văd în principiul liber-schimbismului o forță ce va acționa în lumea morală asemănător gravitației în universul fizic: îi va apropia pe oameni, va înlătura antagonismele legate de rasă, credință, limbă, unindu-ne pe toți prin legăturile păcii veșnice.”

Cobden

Comentează opinia autorului despre liberul schimb.

Rata medie de creștere a industriei și comerțului mondial

Perioada	Industria mondială	Comerțul mondial
Sec. XVIII	1,5	1,1
1780-1830	2,6	1,4
1830-1840	2,9	2,8
1840-1860	3,5	4,8
1860-1870	2,9	5,5

Explică, cu ajutorul datelor din tabel, relația dintre dezvoltarea industrială și comerțul mondial.

Repartiția pe țări a comerțului mondial (în procente)

	Marea Britanie	Franța	Germania	Restul Europei	SUA	Restul lumii
1780	12	12	11	39	2	24
1800	33	9	10	25	5	18
1820	27	9	11	29	6	18
1840	25	11	8	30	7	19
1860	25	11	9	24	9	22

Cota-parte a principalelor țări industriale în producția industrială mondială

	Marea Britanie	Franța	Germania	Rusia	SUA	Japonia	Restul lumii
1870	32	10	13	4	23	-	18
1881-1885	27	9	14	3	29	-	18
1896-1900	20	7	17	5	30	1	20
1906-1910	15	6	16	5	35	1	22
1913	14	6	16	6	38	1	19

Analizează datele din tabelele de mai sus. Care țară a avut mai mari succese în dezvoltarea producției industriale? Enumeră factorii care au determinat creșterea economică a principalelor țări industriale în perioada modernă.

Revoluția managerială

Spre mijlocul sec. XIX societățile occidentale au delegat întreprinderilor drepturi foarte largi, care au dat impuls creșterii economice pe baza inovațiilor:

1) oricare persoană putea să-și pornească o afacere, fără restricții din partea autorităților; 2) întreprinderile primeau dreptul de a cumpăra bunuri și de a le revinde fără nicio restricție; 3) întreprinderilor li s-a dat dreptul de a-și lărgi sfera de activitate ori de a-și schimba domeniul de activitate, cu scopul obținerii profitului; 4) întreprinderile erau obligate să plătească impozite, dar erau protejate de confiscări abuzive și exproprieri din partea autorităților.

Operațiile industriale au crescut în volum, de aceea antreprenorii au găsit necesar să mărească capitalurile din alte surse, decât profitul lor. Până la mijlocul sec. XIX dominau investițiile proprietarilor solitari și asociaților, care investeau garantând cu proprietatea lor. Cererea crescândă de investiții a impus atragerea investițiilor a sute și mii de indivizi, astfel creându-se societățile cu răspundere limitată (SRL), numite **limited company** (ltd.) în Anglia sau **corporații** în SUA. Principala caracteristică a acestor corporații a fost protecția financiară pe care o aveau acționarii. Firmele deveneau niște „persoane” juridice prin statut, puteau deține proprietate, să câștige profit și să-și asume pierderi, dar acționarii nu riscau decât cu investițiile pe care le făceau. Dacă compania dădea faliment, atunci investitorii nu răspundeau cu proprietatea lor, ci doar cu investiția făcută, iar dacă aducea venit, atunci primeau venituri proporționale din câștig. Acționarii deleghează toate împuternicirile unor directori aleși, care își dau anual darea de seamă în față adunării de acționari. Consiliul de directori ales managerii salarizați pentru ducerea afacerii. Ștergerea legăturii dintre capitaliștii investitori (proprietari) și cei care dețin controlul efectiv al afacerii (antreprenori sau manageri) s-a numit **revoluție managerială**, dând un nou impuls relațiilor capitaliste.

Explică esența revoluției manageriale.

Acțiune (hârtie de valoare) a companiei lui Friedrich Krupp, 1909

1. Descrie factorii care au determinat modernizarea economiei.
2. Explică cum ideile principale ale liberalismului au stimulat transformările în economia modernă.
3. Demonstrează că doctrina protecționistă a statului avea un caracter contradictoriu.
4. Structurează în cadrul unui tabel principalele progrese în următoarele domenii ale economiei: a) industrie; b) transport și comunicații; c) finanțe; d) comerț.
5. Argumentează prin exemple concrete de ce procesul modernizării economice s-a desfășurat inegal în diferite state sau chiar regiuni ale aceluiași stat.
6. Apreciază rolul industrializării în modernizarea societății.

În economia civilizației industriale un rol important au bursele - instituții, specifice economiei de piață liberă, unde se desfășoară tranzacții de mărfuri și valori. La bursele de valori sunt tranzacționate acțiunile companiilor. Acestea reprezintă părți din capitalul social al unei societăți pe acțiuni. Ele dau dreptul de a participa la conducere, la beneficii (dividende) sau pierderi proporțional cu cota deținută. Companiile profitabile pot obține astfel abnii pentru dezvoltarea afacerilor sau pentru proiecte de investiții, iar cele neprofitabile își restrâng activitatea sau falimentează. În așa mod bursele au fost apreciate ca un „sistem sangvin” al organismului economico-financiar.

Imaginează-ți că ai posibilitatea de a procura un lot de acțiuni. Ce criterii și indicatori vei folosi pentru alegerea uneia dintre companii listate la bursă?

Constituirea capitalismului monopolist

Capitalismul este conceput ca un sistem economic, care se caracterizează prin proprietatea privată, acumularea profitului în cadrul unei piețe libere, schimbul de mărfuri și un sistem de prețuri competitive.

Datorită competiției se oferă produse mai calitative, are loc o puternică creștere economică, se oferă o productivitate și o prosperitate societății. Treptat societatea modernă a evoluat spre restrângerea puterii de către un grup de proprietari asupra bunurilor, astfel s-a constituit capitalismul monopolist. Spre deosebire de capitalismul liberal, unde fiecare are dreptul să-și dezvolte afacerea proprie, bazată pe cerere-ofertă, capitalismul monopolist ține de faptul că economia este centralizată, iar domeniile afacerilor sunt dictate și controlate grupări restrânse de proprietari (inclusiv și de către stat).

EVOCARE

- ◆ Ce factori au determinat modernizarea economiei în secolul al XIX-lea?
- ◆ Prin ce se caracterizează liberalismul economic?
- ◆ Numește statele mai avansate economic din prima parte a epocii moderne.

• De la capitalismul liberal la capitalismul monopolist

În anii '50-'70 capitalismul concurenței libere a atins apogeul. Etalon al civilizației universale în această perioadă era Anglia. Datorită superiorității sale economice, ea era numită "atelierul lumii". Principiile concurenței libere au dominat atât timp cât rolul de frunte îl aveau ramurile industriei ușoare, în special cea textilă. Predominau întreprinderile și investițiile mici și medii. Cu timpul, concurența liberă a scos în prim plan o serie de învingători, care în noile condiții istorice și-au impus autoritatea economică.

Spre sfârșitul sec. al XIX-lea, rolul dominant în economie revine industriei grele și constructoare de mașini. Acestea, spre deosebire de alte ramuri, necesită crearea unor întreprinderi mari și investiții enorme pentru o perioadă mai îndelungată. Astfel apare necesitatea de concentrare a producției și a capitalurilor.

Apar mari uniuni economice cu utilaj modern, care produc mărfuri ieftine și de calitate. Vechile întreprinderi mici nu rezistă concurenței și falimentează sau sunt absorbite de cele puternice. Treptat, în unele ramuri ale economiei, anumite uniuni își asumă rolul de dominare exclusivă. Din aceste considerente ele au fost numite monopoluri, iar această etapă a evoluției capitalismului — "capitalism monopolist".

• **Constituirea monopolurilor** La începutul sec. al XX-lea procesele de concentrare ating cele mai mari cote. În Germania doar două companii, Siemens-Halke și AEG, controlau 2/3 din producția industriei electrotehnice. În SUA trustul de oțel al lui Morgan stăpânea peste 60% din volumul extracțiilor minereului de fier și al producerii oțelului, iar Standard Oil a lui Rockefeller circa 90% din industria petrolieră.

O astfel de concentrare avea un dublu aspect. Pe de o parte, ea permitea realizarea unor mari și ambițioase proiecte, fixarea anumitor prețuri și obținerea de profituri pentru alte investiții și mai grandioase. Pe de altă parte, dominarea pe piață fără concurență ducea la obținerea unor supraprofiteri și la lipsa stimulentei pentru perfecționarea producției. Deoarece nivelul cel mai înalt de concentrare a producției era în SUA, tot aici, pentru prima dată apare legislația antimonopol, care urma să reglementeze raporturile uniunilor monopoliste cu statul și consumatorul. În perioada capitalismului liberal statul era doar un "paznic", care nu intervenea în viața economică. Acum lucrurile s-au schimbat, accentuându-se tendința statului de a interveni în raporturile economice de pe piață.

Cea mai răspândită formă de proprietate în marea industrie devine cea pe acțiuni. Proprietarul deține un anumit procent din capitalul întreprinderii și, conform acestei cote, ia parte la conducere și la împărțirea profitului. Spre deosebire de perioada precedentă, această formă presupune și "despărțirea" proprietarului

Șefii Senatului. Caricatură de Joseph Keppler, Puck 1889

VOCABULAR

- Capital
- Monopol
- Capitalism monopolist
- Imperialism
- Cartel
- Sindicat
- Trust
- Concern

de procesul de producție. Conducerea nemijlocită a întreprinderilor, în cele mai multe cazuri, este încredințată unui grup de manageri competenți în domeniu. Doar deciziile strategice de ordin major se iau de adunările acționarilor.

Bursele dobândesc rolul de regulator în economia țării. Ele reacționează la schimbarea conjuncturii pieții, apreciază prin corelația dintre cerere și ofertă valoarea acțiunilor, gestionează un mecanism de transferare a capitalurilor în domeniile și ramurile cele mai profitabile.

Procesele de concentrare au atins și sfera financiară. Dimensiunile investițiilor de capitaluri iau proporții atât de mari, încât întreprinderile nu sunt în stare să le acopere. Ca regulă, ele apelează la credite bancare, dar pentru o colaborare mai strânsă bancherii intră în consiliile de administrare a întreprinderilor.

În cazul dominării pe piață, este logică obținerea unor mari profituri. Acestea fie se reinvestesc în economia țării, fie se exportă. La începutul sec. al XX-lea, în economia statelor occidentale și SUA se formează un surplus de capitaluri. Ele sunt exportate masiv în alte state. Exportul de capital are loc în mod diferit, fie sub forma investițiilor directe în producție, fie prin creditarea agenților economici sau a guvernelor.

Capitalismul monopolist a mai fost numit imperialism. Termenul apare la sfârșitul sec. al XIX-lea și desemnează noua expansiune a marilor puteri, mai puternică și mai eficientă, și lupta între ele pentru reîmpărțirea lumii. Cointeresele în acapararea de noi colonii erau atât guvernele metropolelor, cât și marile uniuni monopoliste. Astfel, ele își asigurau noi surse de materii prime ieftine, largi piețe de desfacere a mărfurilor, terenuri prielnice pentru exportul de capitaluri și, ca urmare, profituri mari.

La sfârșitul sec. al XIX-lea, cea mai mare parte a globului era împărțită între marile puteri. Acestea își exercitau dominația sub forma colonialismului, semicolonialismului sau a dependenței economico-financiare. În Africa, peste 90% din teritoriu erau posesiuni coloniale. În Asia, puterile europene și-au delimitat zonele de influență. Canada, ca și Australia și Noua Zeelandă, erau domioane ale Angliei, iar țările Americii Latine depindeau economic de capitalul străin.

Concurența continuă, dezvoltarea inegală și ascensiunea noilor puteri coloniale: Germania, Italia, Japonia, pun la ordinea zilei problema reîmpărțirii coloniilor. Procesul polarizează Europa în două blocuri militaro-politice, generează numeroase crize internaționale, care, în cele din urmă, se vor transforma într-o primă conflagrație mondială.

“Monstrul Tracțiunii”. Caricatură de George Luks despre rolul monopolurilor în viața SUA, *The Verdict*, 1899.

Analizează caricatura. Cum crezi, de ce monopolul este asociat cu un monstru-octopus? Are sau nu dreptate autorul?

Activitatea economică	Tipul de monopol			
	Cartel	Sindicat	Trust	Concern
Prețul la marfă	■			
Volumul producției	■			
Piața de desfacere		■		
Producție comună			■	
Participarea băncilor			■	
Dependența de un grup monopolist				■

Compară tipurile de monopol. Care tip este mai avansat? Argumentează cu ajutorul tabelului.

AUTOEVALUARE

1. Identifică cauzele apariției unor întreprinderi mari și necesitatea de concentrare a producției și a capitalurilor.
2. Descrie procesul de trecere de la capitalismul liberal la cel monopolist și consecințele acestuia.
3. Analizează demersul de constituire a monopolurilor în baza unor exemple concrete din anumite state.
4. Demonstrează că lupta pentru noi profituri a monopolurilor a condus la reîmpărțirea lumii și apariția unor conflicte la nivel internațional.
5. Apreciază rolul bursei în calitate regulator al economiei de piață.

Modernizarea economică a României (1859-1914)

Sub aspect economic România nu realiza progrese spectaculoase ca țările din Occident, dar creșterea, deși lentă, se simțea în diferite ramuri. În anul 1861, populația noului stat se ridica la 3.800.000 locuitori, iar la 1899 se apropia de 6.000.000. Majoritatea populației era rurală (85%), dar orașele erau în permanentă creștere.

EVOCARE

- ◆ Amintește-ți caracteristicile evoluției economice a Țărilor Române de până la 1859.
- ◆ Ce elemente modernizatoare au fost implementate în industrie?
- ◆ Cu ce probleme de ordin economic se confruntau Țările Române?

Irigarea terenurilor agricole

VOCABULAR

- Credit
- Sistem economic
- Bancă
- Reformă agrară
- Protecționism
- Sistemul financiar
- Banca Națională Română
- Bursă de Valori
- „Război vamal”
- Junimism
- Poporanism
- Țărănism

• Evoluția sectorului agrar

Sectorul dominant al economiei era cel primar. Raporturile în cadrul satului românesc au devenit o problemă încă de la începuturile statului modern. La Conferința de la Paris (1858), sub presiunea opiniei publice românești, s-a discutat desființarea statutului de clăcași și împroprietărirea țăranilor.

Modernizarea agriculturii primește un imbold după **reforma agrară din 1864**, care a reprezentat un act politic, dar și economic de primă importanță. Scopul acesteia era împroprietărirea masei de țărani cu pământ, în funcție de capacitățile lor de prelucrare a acestuia (numărul de vite). Drept urmare, s-au creat trei categorii de țărani: frunțașii, mijlocașii și pâlmașii.

Marea proprietate nu a fost însă desființată, deoarece distribuția nu putea depăși 2/3 din suprafața moșiei, în schimb țăranii erau scutiți de obligațiunile de tip feudal. Totuși, dependența față de mării proprietari rămâne extrem de mare, atât din cauza slabei înzestrări tehnice, cât și a unor restricții prevăzute de legea „tocmelilor agricole”, care-i obligau pe țărani să muncească pe marile domenii (neoiobăgia).

Păstrarea latifundiilor garanta îndreptarea masei cerealiere către piața externă, astfel încât, la răscrucea secolelor, exportul de grâne reprezenta 85% din valoarea totală a exportului românesc. Ponderea agriculturii românești în economia țării rămânea atât de mare, încât reprezenta 2/3 din produsul național brut și 3/4 din exporturi. Acest lucru a determinat modernizarea agriculturii.

Își fac apariția mașinile agricole, dublată de introducerea rotației culturilor, după modelul revoluției agrare engleze. Cauza a fost competiția accentuată cu producția cerealiară americană și rusească, iar rezultatul a fost sporirea productivității.

Răscoalele țărănești de la **1888** și **1907** au obligat clasa politică românească să înfăptuiască reforme agrare radicale, materializate după terminarea Primului Război Mondial.

• Modernizarea în industrie

Sectorul secundar al economiei a avut o evoluție accentuată. Modernizarea economică a însemnat înlăturarea sistemului de bresle de sorginte medievală, care împiedica dezvoltarea industriei. Creșterea cererii la producția manufacturieră a obligat statul să acorde prioritate industriei naționale. Guvernele, mai ales cele liberale (lozinca „prin noi înșine”), au demarat un amplu proces de modernizare a industriei (Legea încurajării industriei, 1887), luând și unele **măsuri protecționiste** (tariful vamal, 1886), astfel renunțându-se la ideea că România este o țară eminentamente agrară. Procesul mașinizării industriei a fost rapid în asemenea ramuri-cheie ale economiei ca cea alimentară, forestieră, transporturi și textilă. Totuși, în România nu s-a dezvoltat suficient, din lipsă de capitaluri, o ramură extrem de importantă ca cea producătoare de mașini, fapt care a frânat dezvoltarea industriei în general.

Pentru a ieși din acest impas, s-au adoptat legi care încurajau crearea societăților anonime pe acțiuni și importurile de capital străin. Acestea din urmă deveneau predominante în industria petrolului (94%), gaz și electricitate (95,5%), metalurgie (74%). Peste jumătate din capitalurile străine investite în industrie aparțineau Angliei, Olandei, Franței și Belgiei. Drept rezultat, producția industrială începu să crească cu 18% pe an.

Dezvoltarea economiei în epoca modernă este strâns legată de evoluția **sistemului financiar**. Statul român a întreprins o serie de măsuri pentru atragerea investițiilor străine în domeniul bancar. În 1867 se introduce valuta unică națională, iar în **1880** se înființează **Banca Națională Română**, fapt care a dus la relansarea sistemului de credit național.

Treptat se înființează alte bănci, menite să faciliteze investițiile în ramurile cele mai importante ale economiei (Banca Agricolă, Banca Comercială) și **Bursa de Valori din București**. Toate aceste măsuri au dus la diminuarea sistemului cămătăresc, care avea efecte nocive, mai ales în mediul rural.

• **Comerțul** Exporturile de cereale au constituit una dintre principalele surse ale veniturilor României moderne. La începutul secolului România va ocupa locul patru în lume la exportul de grâu (după Rusia, SUA și Canada) și trei la exportul de porumb.

Treptat un rol tot mai important începe să-i revină petrolului, una din materialele prime cele mai căutate în epocă. Tratatul comercial cu Austro-Ungaria (1885), încheiat din rațiuni politice, nu a adus dividendele economice așteptate, din cauza opoziției magnaților unguri, care se temeau de importurile cerealiere românești. „Războiul vama” care a urmat a dus la ruina industriei transilvănene și a provocat un puternic curent de migrație spre America. Locul Austriei l-a luat Germania, care devenise principalul exportator de produse industriale și, neavând colonii, era interesată de piețele de desfacere din estul Europei.

Palatul Băncii Naționale. Clădire realizată de arhitecții francezi Albert Galleron și Cassien Bernard

	Importuri	Exporturi
1860	63.000.000	116.000.000
1865	68.000.000	112.000.000
1875	100.000.000	145.000.000
1885	268.000.000	248.000.000
1895	305.000.000	265.000.000
1905	338.000.000	457.000.000
1913	590.000.000	670.000.000

Comerțul extern al României (în lei)

• Transporturile

Infrastructura se dezvoltă rapid, inițial pentru a încuraja exporturile, apoi pentru a menține înalte ritmurile de creștere economică. Rețeaua de căi ferate, în 1865-1914, atinge 3.500 km, cantitatea de bunuri transportate pe această cale se ridică la 9 milioane tone anual. Pe lângă aceasta, transportul feroviar era cel mai mare consumator de cărbune (90%), fapt care a stimulat industria extractivă.

Mari progrese înregistrează în epocă transportul fluvial. Dunărea devenise artera principală a comerțului european, ca rezultat s-au dezvoltat porturile la Galați, Brăila. Alipirea Dobrogei la regatul român a permis relansarea comerțului maritim, un rol important revenind portului **Constanța**. Rețeaua de șosele pietruite se extinde către 1914 la 27.000 km. Școala de inginerie românească obține o faimă internațională grație lui Anghel Saligny, care pentru prima dată folosește în construcții masive betonul armat. Se înființează Școala de Poduri și Șosele la București.

Economia românească între anii 1859 și 1914 a înregistrat progrese importante sub aspectul modernizării. Cu toate că agricultura constituia în continuare baza economiei țării, transformările structurale din industrie, comerț, finanțe și transporturi i-au permis să devină o putere regională activă, fapt care i-a deschis drumul spre realizarea idealului de unitate națională după încheierea Primului Război Mondial.

Locomotivă fabricată la Reșița în 1872. Muzeul Locomotivelor cu Abur

A Legea rurală (1864)

Art. 1 – Sătenii clăcași (pontași) sunt și rămân deplini proprietari pe locurile supuse posesiunii (stăpânirii) lor, în întinderea ce se hotărăște prin legile în ființă...

Art. 2 – Locuitorilor care nu se bucură de întinderea pământului ce li se cuvine după articolul precedent li se va împlini întinderea legală de pământ.

Art. 3 – Nici într-un caz, teritoriul rămas în deplina stăpânire a săteanului nu va fi mai mare de două treimi ale unei moșii. Se înțelege că pădurile nu intră în această socoteală.

Art. 10 – Se desființează pentru totdeauna și în toată întinderea României: claca (boierescul), dijma, podvezile ..., carele de lemne și alte asemenea sarcini, datorate stăpânilor de moșii sau în natură sau în bani.

Art. 11 – Drept clacă, dijmă și celelalte sarcini se va da stăpânirilor de moșii, odată pentru totdeauna, o despăgubire...

B Lege pentru tocmelele agricole și pentru executarea lor (1866)

Capitolul I. Art. 1 – Toate tocmelele pentru munci agricole de orice natură trebuie să fie legalizate și înregistrate de către autoritatea comunală respectivă, cu îndeplinirea formelor prevăzute...

Capitolul III. Art. 13 – Primarii sunt datori, prin ajutorul consilierilor comunali, vătășeilor, dorobanților, secretarilor, să îndemne pe muncitorii agricoli, care au contractat în conformitate cu legea de față, a-și îndeplini tocmelele, la vremea când și locul unde și după chipul cu care s-au legat prin tocmele.

Art. 14 – Modul executării este cel următor. Primarul, prin mijloacele executive de care dispune, va aduce îndată pe datornic la munca pentru care s-a tocmnit; când el se va îndărătnici, reclamantul poate prin concursul primarului... să tocmească alți oameni cu orice preț; acest preț constatat prin proces-verbal, se va împlini din propria avere a vinovatului, exceptându-se casa și pământul dobândit prin legea rurală....

Care a fost importanța acestor legi pentru modernizarea economică a României?

C Lege pentru înființarea sistemului monetar (1867)

Art. 1 – Se adoptă sistemul monetar decimal metric cum există în Franța, Italia, Belgia și Elveția. Cinci grame de argint, din care 835 din 1000 argint fin și 165 din 1000 aliaj, compun unitatea monetară a României sub denumirea de leu.

Art. 2 – Leul se împarte în una sută părți, denumite bani.

Art. 17 – După trecerea a șase luni de la întâia emitere a monedei naționale, monedele străine ce circulă astăzi în țară încetează a mai avea curs.

D Lege pentru încurajarea industriei naționale (1887)

1. Oricine voiește să înființeze în România un așezământ industrial cu un capital de cel puțin 50.000 de lei, sau cerând întrebuițarea a cel puțin 25 de lucrători pe zi, se va bucura de foloasele legii de față. În termen de șase ani de la înființarea unei fabrici, două treimi din lucrători trebuie să fie români.

3. Așezămintele ce ar răspunde la îndatoririle arătate la articolele arătate mai sus vor putea dobândi pe gratis și în deplină proprietate sau în posesiune până la 90 de ani, unul până la 5 hectare de pământ... pe orice proprietate a statului, a comunelor sau a domeniului Coroanei...

4. Orice așezământ industrial... se bucură de următoarele scutiri în timp de 15 ani:

a) orice impozit direct către stat, județ sau comună;
b) toate mașinile precum și toate părțile de mașini și toate accesoriile lor aduse din străinătate pentru trebuințele sale sunt scutite de taxe vamale;

c) materiile prime... sunt scutite de taxe vamale, dacă acele materii prime nu s-ar afla sau nu s-ar găsi în cantități îndestulătoare în țară.

Precizează elementele care au încurajat industria națională.

E În susținerea protecționismului

„Producțiunea națională nu se poate nici menține, nici naște chiar, fără măsuri protecționiste, și abia după ce industria națională va fi puternică o putem lăsa să concureze sub regimul libertății comerțului.”

Mihai Eminescu

Argumentează opinia lui Mihai Eminescu despre importanța politicii protecționiste.

F Prin noi înșine

„Experiența de toate zilele ne dovedește că o țară care este numai agricolă nu poate să prospereze în avuția publică și privată... Trebuie dar să ne silim din toate puterile și prin toate mijloacele cele mai nimerite a crea și a proteja industria în țară la noi.”

Mihai Kogălniceanu

Apreciază poziția intelectualilor români în ce privește cursul dezvoltării economice a României. Formulează-ți opinia despre cursul de dezvoltare economică a României la răscrucea secolelor XIX-XX.

Doctrinile economice

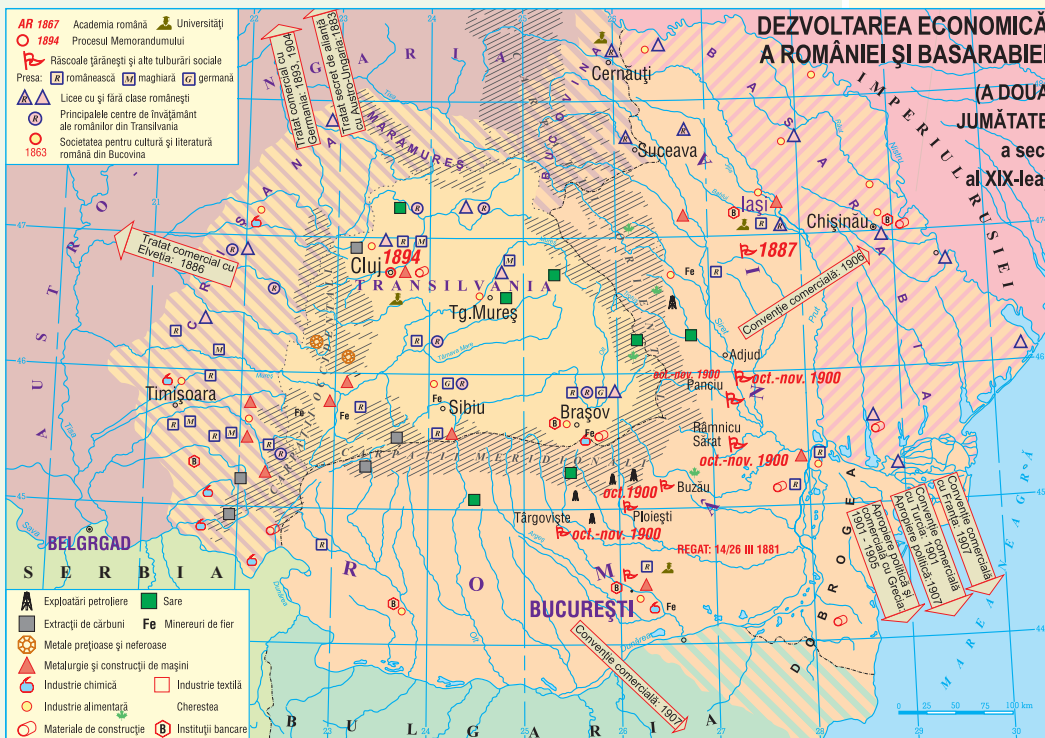
În gândirea economică românească din epoca modernă s-au manifestat două teorii mari: unii puneau accent pe *teoria industrializării*, alții considerau că România, fiind o țară predominant agrară, trebuie să dezvolte în primul rând sectorul primar al economiei – agricultura.

Teoria industrializării a fost promovată de liberali. Adepți ai acestui curent au fost **M. Kogălniceanu, G. Bărnăuțiu, D.P. Marțian, P.S. Aurelian și I.N. Angelescu, A.D. Xenopol**. Industrializarea a constituit principala preocupare a liberalilor, deoarece veneau în întâmpinarea intereselor burgheziei naționale. Tariful vamal din 1886 a fost o măsură protecționistă impusă de liberali. Principiul liberal „*prin noi înșine*” a fost formulat în 1905 de **I.C. Brătianu** și urmărirea mobilizarea tuturor resurselor materiale, umane și financiare ale țării pentru dezvoltarea economiei.

Opțiunea conservatorilor s-a manifestat în lozinca „*România – țară eminentamente agrară*”. Această strategie economică dădea prioritate agriculturii față de celelalte ramuri ale economiei, inclusiv față de industrie. Justificarea venea din ideea că agricultura reprezenta ocupația tradițională a poporului român, din lipsă de capitaluri și de muncitori calificați pentru activitățile industriale. Prin aceasta se urmărește promovarea intereselor moșierimii, care vedea în industrializare principalul ei concurent. Printre curentele ce derivau de aici au fost **junimismul, poronismul și țărănismul**.

Care sector, în opinia ta, ar trebui să fie prioritar: cel primar – agrar, sau cel secundar – industrial? Argumentează.

1. Identifică principalele schimbări în dezvoltarea economiei României în a doua jumătate a sec. al XIX-lea.
2. Caracterizează corelația dintre creșterea demografică și procesul de modernizare a producției.
3. Identifică, din text și din documente, dificultățile care frâneau procesul de modernizare a economiei.
4. Precizează care ramuri ale economiei erau atrăgătoare pentru investițiile de capital străin. Ce beneficii puteau să obțină statul și proprietarii privați, pe de o parte, și investitorii străini, pe de alta?
5. Elaborează o comunicare scurtă, din 5-7 propoziții, pe tema: „Factorii care au favorizat dezvoltarea economiei în România la răscrucea sec. XIX și XX”.

Localizează pe hartă cele mai dezvoltate regiuni industriale, principalele centre de căi ferate și noduri comerciale din România la sfârșitul secolului al XIX-lea. Ce importanță a avut alipirea Dobrogei la România pentru progresul economic al țării?

RELAȚIILE INTERNAȚIONALE ȘI SISTEMUL COLONIAL MONDIAL (1850-1914)

§ 43

Europa între afirmarea națiunilor și rivalitatea marilor puteri

Perioada cuprinsă între Congresul de la Paris (1856) și asasinarea arhiducelui Franz Ferdinand la Sarajevo (1914) a fost una din cele mai relevante în planul evoluției relațiilor internaționale. Europa a cunoscut a doua revoluție industrială și un proces neîntrerupt de modernizare. America de Nord și Japonia s-au afirmat treptat în economia și politica mondială. Din anii '80 ai sec. al XIX-lea se vor contura blocurile politico-militare, care vor netezi calea spre prima mare conflagrație mondială.

EVOCARE

- ◆ Prin ce se caracterizează relațiile internaționale în secolul al XIX-lea?
- ◆ Care au fost problemele controversate ale relațiilor internaționale?
- ◆ Care era diferența dintre scopurile reale și cele declarate ale marilor puteri în politica externă?

România în starea ce s-a creat după Congresul de la Berlin. României îi este jefuită coroana ei („Basarabia” de sud). Ea a fost împovărată cu „greutățile” Dobrogei. Caricatură din revista „Bobârnacul”, București, 1878

VOCABULAR

- Antanta
- Puterile Centrale
- Principiul legitimității
- Principiul naționalităților

• Dinamica relațiilor internaționale la mijlocul sec. al XIX-lea

Începând cu mijlocul sec. al XIX-lea, avansul Europei față de celelalte regiuni ale lumii nu a încetat să se manifeste. “Bătrânul continent” a continuat să exporte oameni, bunuri, idei, tehnologii și capitaluri. El a supus dominației sale coloniale Africa și o bună parte a Asiei. Europa a devenit un model pentru elitele celorlalte continente. La începutul sec. al XX-lea se părea că toată lumea se va afla în siajul civilizației sale materiale și spirituale. O nouă putere se ridica însă peste ocean și ea va deveni treptat hegemonul lumii: Statele Unite ale Americii.

Sistemul **Sfintei Alianțe** a fost pus la încercare de mișcările revoluționare din anii 1848-1849. Cu toate acestea, **principiul legitimității** a reușit să se mențină, grație acțiunii concertate ale marilor puteri. Rusia a ajutat Austria să restabilească ordinea în Ungaria, Imperiul Otoman în Țările Române, iar Franța a contribuit la „pacificarea” Italiei. Totuși, forțele reacționare au fost nevoite să-și revizuiască politica după ce liberalismul politic a triumfat sub forma **principiului naționalităților**. Procesele de unificare națională a Italiei, a Germaniei și a Țărilor Române au obligat marile puteri să țină cont de voința națională și să ajusteze noile realități la sistemul echilibrului european.

După înfrângerea revoluției de la 1848-1849, țarul Nicolai I se considera îndreptățit să reia ofensiva asupra Imperiului Otoman. El dorea să obțină controlul asupra Strâmtoarelor (Bosfor și Dardanele), fapt care i-ar fi deschis Rusiei drumul spre Marea Mediterană și i-ar fi acordat controlul căilor spre Orient (Suez). Însă calculele sale au fost dejucate de puterile occidentale, care nu doreau o prea mare întărire a Rusiei, fapt care ar fi periclizat principiul balanței puterilor. Franța și Anglia s-au aliat imediat, obținând și neutralitatea „armată” a Austriei și Prusiei.

Războiul Crimeii (1853-1856) a constituit prima mare confruntare directă dintre marile puteri după epoca lui Napoleon și cel mai sângeros război din istorie de până atunci (675.000 de morți, majoritatea măcinați de boli în războiul de tranșee etc.). Fiind devansată din punct de vedere economic și militar, Rusia suferă o înfrângere grea în fața forțelor aliate (Franța, Anglia, Imperiul Otoman, Piemontul), fiind obligată să semneze la Paris (1856) o pace în care renunța la protecția asupra Principatelor Române (cărora li se deschidea drumul spre Unire), accepta deschiderea Mării Negre pentru flotele aliate și renunța la protecția creștinilor ortodocși din Imperiul Otoman, înlocuită cu una colectivă a marilor puteri.

• Crearea sistemului de alianțe în Europa

Începutul anilor '70 ai secolului al XIX-lea a fost marcat de ascensiunea Germaniei la rangul de mare putere europeană. Acest lucru

Congresul de la Berlin, 1878. Caricatură din *Le Perroquet*, 1879

a fost facilitat de desăvârșirea unificării statale și de victoriile împotriva vecinilor, mai ales împotriva Franței. Desigur, anterior, unificarea Italiei și formarea României moderne au reprezentat și ele modificări importante ale peisajului geopolitic.

În **1873**, între împărații Alexandru al II-lea al Rusiei, Franz Joseph al Austro-Ungariei și Wilhelm I al Germaniei s-a încheiat o înțelegere numită **Alianța celor trei împărați**. În același an, Rusia și Anglia au semnat un acord de împărțire a sferelor de influență în Asia Centrală.

Mijlocul deceniului opt a marcat redeschiderea **chestiunii orientale** și a oferit Rusiei mult așteptatul prilej de a anula prevederile neconvenabile ei din Tratatul de la Paris din 1856. Războiul ruso-româno-turc a modificat sensibil raporturile internaționale în Balcani și în Europa. **Congresul de la Berlin din 1878**, care a urmat acestui conflict, a însemnat de fapt afirmarea deplină a Real-politick-ului în relațiile internaționale și abandonarea vechiului sistem al concertului european. Ideile noi vehiculate la Congres, precum laicizarea cetățeniei și sistemul compensațiilor teritoriale, vor face o lungă carieră în diplomația europeană și mondială. Departe de a rezolva în întregime problemele Balcanilor, criza din 1875-1878 va dovedi doar complexitatea acestora. Dezlegarea parțială a ghemului contradictoriu de interese în Balcani și înlăturarea deplină a oprimării otomane se va face în cursul a două războaie balcanice (1912-1913), războaie care vor aduce granițe mai stabile și relații mai puțin tensionate în zonă până la declanșarea războiului mondial.

Rivalitățile europene nu erau puține: Franța dorea să-și ia revanșa împotriva Germaniei pentru înfrângerea din 1871; Anglia se temea de puterea și înarmarea navală a Germaniei; Rusia și Austro-Ungaria aveau interese divergente și concurente în zona Balcanilor; Italia era nemulțumită de statutul său etc. La toate acestea se adăugau rivalitățile coloniale.

Politica de înarmare a fost posibilă datorită disponibilităților bugetare ale marilor puteri europene și progresului înregistrat de industrie.

Bismarck - păpușar.
Cancelarul manipulează cu împărații Rusiei, Austro-Ungariei și Germaniei.
Caricatură din revista "Punch", 1884

Recunoaște în aceste caricaturi personalitățile politice ale epocii și comentează statutul lor.

Marii producători de armament erau interesați ca guvernele lor să comande cantități tot mai mari de arme, sporindu-și astfel profiturile. Rezultatul direct al acestei realități a fost lansarea unei curse a înarmărilor, fiecare stat încercând să țină pasul cu potențialii adversari și cheltuind tot mai mult în acest scop. Au existat și voci lucide care s-au pronunțat împotriva acestui curs al evenimentelor, în special în rândul intelectualilor și al partidelor socialiste. Sub influența acestor opinii se vor întruni două conferințe internaționale la Haga în 1899 și 1907. S-a creat cu aceste prilejuri un tribunal internațional de arbitraj a conflictelor dintre state și s-au adoptat noi reguli de ducere a războiului, cum ar fi: interzicerea folosirii gazelor toxice de luptă, tratarea umană a prizonierilor și a populației civile, respectarea principiului extraterritorialității pe timp de pace.

Politica de constituire a alianțelor s-a concretizat în conturarea și formarea celor două mari blocuri politico-militare. În anul 1879, Germania a încheiat un tratat de alianță cu Austro-Ungaria în scopul de a preveni o eventuală revanșă a Franței. Această alianță a dobândit un nou conținut la 20 mai **1882**, când **Italia, Germania și Austro-Ungaria** semnează un tratat militar de asistență mutuală, numit **Tripla Alianță**. La acest tratat va adera, în mod secret și fără ca opinia publică să fie informată, România, în anul 1883. Astfel se va forma alianța care, în timpul Primului Război Mondial, va fi generic denumită **Puterile Centrale**.

Ca răspuns la această politică, Franța va negocia și va încheia un tratat cu Rusia în anul **1893**. După negocieri dificile, în anul **1904** se va încheia un tratat anglo-francez, denumit **Antanta Cordială**. La acest din urmă instrument internațional va adera și Rusia în anul **1907**. S-a ajuns astfel la constituirea celui de-al doilea bloc politico-militar, cunoscut sub numele generic de Antanta în cursul Primului Război Mondial. Formarea celor două alianțe a grăbit atât cursa înarmărilor, cât și competiția pentru colonii, creând iluzia unei securități sporite în caz de conflict.

A Din Tratatul de alianță dintre Germania, Austro-Ungaria și Italia (1882)

Franz Joseph și Wilhelm al II-lea

de război părțile se obligă să nu semneze armistiții sau tratate separate decât de comun acord cu celelalte părți contractante; 6. ... părțile se obligă să păstreze în secret conținutul și existența prezentului tratat.

1. Înaltele Părți Contractante promit una alteia pace și prietenie...; 2. Dacă Italia... va fi atacată de Franța... celelalte două părți sunt obligate să-i acorde ajutor... Aceleași obligații le are Italia, în cazul în care Franța atacă... Germania; 3. Dacă una sau două dintre părțile contractante vor fi atacate de două sau mai multe mari puteri... atunci prevederile anterioare sunt obligatorii pentru toate părțile; 5. ... în orice caz

B Clauza Martens introdusă în Convențiile de la Haga (1882)

Până la elaborarea unui corp mai complet al legilor războiului, Înaltele Părți Contractante declară că, în cazurile care n-au fost prevăzute în reglementările adoptate de ele, locuitorii și beligeranții rămân sub protecția și sub reglementarea principiilor dreptului ginților, așa cum rezultă ele din obiceiurile stabilite de popoarele civilizate, din legile umanității și din imperatiile conștiinței publice.

C Despre autoritatea lui Bismarck

În prima perioadă a guvernării sale în calitate de cancelar al Germaniei unificate, Bismarck era figura principală în diplomația europeană. Caricatura alăturată este sugestivă pentru a aprecia rolul cancelarului în "Uniunea celor trei împărați" (1873). Un alt episod al ponderii sale a fost Congresul de la Berlin (1878).

Evoluția ponderii marilor puteri în producția industrială mondială (1870-1913)

Anii	SUA	Germania	Anglia	Franța	Italia	Rusia	Japonia
1870	23.3	13.2	31.8	10.3	2.4	3.7	—
1900	30.1	16.6	19.9	7.1	2.7	5.0	0.6
1913	35.8	-	14.0	6.4	3.1	5.0	1.0

D Din Tratatul de alianță franco-rus (1893)

Franța și Rusia, fiind animate de aceeași dorință de a păstra pacea și neavând alt scop decât de a face față necesităților unui război defensiv, provocat de un atac al forțelor Triplei Alianțe, au convenit următoarele:

1. Dacă Franța este atacată de Germania sau de Italia susținută de Germania, Rusia va folosi toate forțele sale disponibile pentru a combate Germania;

2. În cazul în care Tripla Alianță își va mobiliza trupele, Franța și Rusia își vor mobiliza și ele, imediat și simultan, toate forțele;

3. Forțele vor fi angajate în așa fel, încât Germania să aibă de luptat atât în Est, cât și în Vest;

4. Toate clauzele enumerate vor fi ținute în strict secret.

Nicolae al II-lea și Sadi Carnot. „Dorești pace, pregătește-te de război”

După Congresul de la Berlin (1878) suveranii continuă să împartă sferile de influență în Europa. Caricatură italiană, sfârșitul anilor 1870.

Realizează o scurtă comunicare, pornind de la reperate:

- procesul de modernizare în statele dezvoltate;
- politica de constituire a alianțelor politico-militare;
- agravarea relațiilor internaționale la începutul secolului al XX-lea.

Formulează o concluzie despre inevitabilitatea unui război mondial la începutul secolului al XX-lea.

Convențiile de la Haga

Ca urmare a mijloacelor tehnice tot mai perfecționate de ducere a războiului și ca o consecință a luptei pentru păstrarea păcii, desfășurată în diferite state occidentale de intelectuali și de cercurile politice de stânga, s-a ajuns la convocarea unor conferințe internaționale dedicate acestei problematici. Deși nu s-a reușit condamnarea războiului și scoaterea lui în afara legii internaționale, aceste reuniuni importante au dus la alcătuirea unor norme de drept internațional unanim recunoscute. Ele s-au numit **Convențiile de la Haga** și au rămas în vigoare multă vreme, până după încheierea celui de-al Doilea Război Mondial.

Convențiile de la Haga a fost denumirea dată acordurilor încheiate între state în acest oraș olandez în anii **1899** și **1907**.

Prima conferință de la Haga, desfășurată în anul 1899, a adoptat trei convenții, trei declarații și un act final. Ele au fost acompaniate de o rezoluție și șase recomandări. Cele trei convenții făceau referire la reglementarea pașnică a litigiilor internaționale, aplicarea normelor **Convenției de la Geneva** din **1864** la războiul maritim și codificau legile și obiceiurile războiului.

Cea de-a doua conferință, din anul **1907**, a adoptat mai multe convenții. Dintre acestea, cele mai importante au fost cele privitoare la reglementarea pașnică a conflictelor internaționale și, mai ales, convenția cu privire la legile și obiceiurile războiului terestru. Aceasta din urmă a reprezentat, în esență, dreptul cutumiar în ceea ce privește dreptul aplicabil în timp de război și a fost parțial înlocuită după cel de-al Doilea Război Mondial prin Convenția de la Geneva (august 1949).

1. Caracterizează relațiile internaționale din a doua jumătate a sec. al XIX-lea.
2. Realizează un tabel în care vei înscrie direcțiile politicii externe ale statelor: Marea Britanie, Franța, SUA, Germania, Austro-Ungaria, Italia, Imperiul Rus.
3. Determină cauzele principale ale adâncirii tensiunilor dintre marile puteri.
4. Explică, în baza unor exemple concrete, că odată cu avântul economic din marile state din Europa, s-au agravat și contradicțiile dintre ele.
5. Caracterizează principalele schimbări în evoluția politică în relațiile internaționale la răscrucea sec. XIX-XX. Apreciază conținutul Convențiilor de la Haga și explică din ce considerente ele nu au avut o aplicare practică.

Europa la sfârșitul sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea

Localizează pe hartă regiunile unde divergențele dintre state puteau duce la confruntări militare.

Ca rezultat al Războiului de Independență din 1877-1878, România și-a dobândit suveranitatea și egalitatea juridică cu celelalte state. Ea a devenit un factor de sine stătător al relațiilor internaționale, având posibilitatea de a promova o politică externă proprie. Consecințele acestui război au stimulat activ lupta de eliberare națională a românilor aflați sub dominație străină.

EVOCARE

- ◆ În ce constă esența "Chestiunii Orientale"?
- ◆ Ce statut avea România după crearea statului unitar în anul 1859?
- ◆ Care au fost hotărârile Congresului de la Paris?

• **Redeschiderea chestiunii orientale** Obiectivul obținerii independenței a rămas una din problemele principale ale tânărului stat român. Ocazia favorabilă a apărut odată cu redeschiderea chestiunii orientale. Perioada anilor 1875-1876 s-a caracterizat printr-o intensificare a mișcării de eliberare a popoarelor din Balcani. Au izbucnit răscoale antiotomane în Bulgaria, Bosnia și Herțegovina, iar Serbia și Muntenegru au declarat război Imperiului Otoman. Aceste acțiuni erau susținute și încurajate de Imperiul Rus, care dorea să-și restabilească influența în Orient și să-și refacă autoritatea internațională, prejudiciată în urma înfrângerii în Războiul Crimeii. Imperiul țarist a încurajat prin toate metodele lupta popoarelor aflate sub stăpânire turcească sub pretextul protejării credincioșilor ortodocși.

Regele Carol I îi îndeamnă pe ostașii români spre victorie. Vidin, 1877

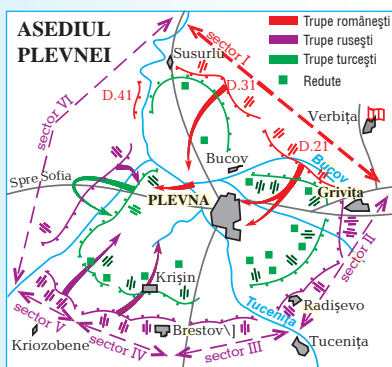
În aceste împrejurări externe favorabile, guvernul român s-a orientat spre o alianță cu Rusia. În luna octombrie 1876, la **Livadia** (Crimeea) au avut loc tratativele dintre țarul Rusiei Alexandru al II-lea și reprezentanții conducătorilor țărilor dependente de Poarta Otomană. Din partea României a fost trimisul special al principelui Carol – **Ion C. Brătianu**.

Convenția stabilită la Livadia a fost mai apoi semnată la București de către ministrul afacerilor externe al României **M. Kogălniceanu** în ziua de 4 aprilie 1877. Conform documentului semnat, România permitea trecerea pe teritoriul său, spre Balcani, a armatelor ruse. Rusia, la rândul său, garanta menținerea și apărarea integrității teritoriale a României și respectarea drepturilor ei politice.

• Proclamarea independenței României

La 12 aprilie **1877** Rusia a declarat război Turciei. Armatele au început trecerea prin România și însuși țarul Alexandru al II-lea a sosit la Ploiești. Turcia a considerat această acțiune drept o gravă încălcare a vasalității din partea României și începe, la 8 mai, să bombardeze localitățile românești de pe malul Dunării: Brăila, Giur-giu, Călărași ș.a. Artileria românească a răspuns acestei provocări, bombardând garnizoana turcească din Vidin. La 29 aprilie Adunarea Deputaților a declarat stare de război între România și Turcia, iar la 9 mai (anunțat la 10) Parlamentul a hotărât să rupă orice relații cu Poarta Otomană și să proclame independența statului român. Turcia a învinuit România de tentativa unei rebeliuni.

După trecerea Dunării, armata rusă a început ofensiva pe un front mare în trei direcții concomitent. În curând însă ea a fost oprită la **Plevna**, unde în două bătălii consecutive, la 8 și 18 iulie, generalul turc Osman Pașa repurtă două victorii. Acest insucces a determinat guvernul țarist să ceară ajutor militar din partea României. Guvernul român își exprimase încă în primăvara anului 1877 dorința ca armata română să lupte alături de armata rusă, dar atunci țara a refuzat colaborarea militară. La 20 august armata română, în număr de 58.700 ostași, a trecut Dunărea și s-a îndreptat spre Plevna. La 30 august are loc un nou atac general asupra cetății. După patru asalturi sângeroase a fost cucerită reduta de lângă satul Grivița, cheie a Plevnei.

VOCABULAR

- Independență
- Redută
- Supremația forței
- Revendicări anexioniste

Ostașii batalioanelor căpitanului Mărgineanu și maiorului Șonțu, căzuți eroic în luptă, au ridicat deasupra redutei drapelul tricolor în locul celui răpus, cu semilună. Dar succesele n-au fost dezvoltate mai departe. Cel de-al treilea asediu nu și-a atins scopul.

Principele Carol, care a condus armatele aliate la Plevna, a cedat comandamentul generalului rus Totleben, care a trecut la blocada cetății. Ea a durat trei luni de zile. La 29 noiembrie garnizoana turcească întreprinde o încercare de a ieși din încercuire, însă oștirile ruso-române zădărnicesc planurile inamicului.

Comandantul trupelor turcești Osman Pașa a dat ordin ca 40 000 de apărători ai Plevnei să depună armele. Rănit în luptă, el și-a dat sabia colonelului român Mihai Cerchez cu cuvintele: "Capituliez cu armata mea, predându-mă în mâinile junei și bravei armate române". Aceasta a fost cea mai însemnată victorie în decursul războiului.

În decembrie **1877** armata rusă și voluntarii bulgari au reluat ofensiva peste Balcani în direcția Constantinopolului, obținând o serie de victorii importante la **Șipca** și **Plovdiv**. Turcii au fost alungați din întreaga Bulgarie.

În același timp, unitățile române s-au îndreptat contra forțelor turcești din Bulgaria de Vest, având ca obiectiv principal cucerirea cetăților **Vidin** și **Belogradic**. La 19 ianuarie **1878** a fost încheiat un armistițiu între ruși și turci care a pus capăt luptelor sângeroase. Războiul României pentru independență s-a terminat.

• **Pacea de la San-Stefano**

Înainte de încheierea păcii cu Turcia, guvernul Rusiei, încălcând brutal convenția ruso-română din 4 aprilie 1877, aduce la cunoștința guvernului României că intenționează să reia cele trei județe din sudul Basarabiei, cedate Moldovei în 1856, în schimbul Dobrogei cucerite de ei de la turci.

Principele Carol și ministrul de externe M. Kogălniceanu au înaintat o serie de proteste, la care

Luptele de la Grivița. Maiorul Valter Mărăcineanu înalță drapelul românesc pe reduta Grivița (1877). Tablou de H. Dembitzky, 1881

Rusia a răspuns cu amenințarea că va dezarma armata română. Profitând de superioritatea forței sale militare, ea a reanexat aceste trei județe – Cahul, Izmail, Bolgrad, fapt consacrat mai apoi la San-Stefano și la Berlin.

Prin **Pacea de la San-Stefano**, încheiată în martie **1878**, România, Serbia și Muntenegru au fost recunoscute drept state independente. Bulgaria a fost transformată într-un principat autonom sub protectoratul Rusiei, care lăsa aici o armată de 50 000 de ostași timp de doi ani. Basarabia de Sud, a trecut la Rusia, care a cedat în schimb României Dobrogea.

• **Congresul de la Berlin**

Nemulțumite de prevederile Păcii de la San-Stefano, care întărea considerabil prestigiul internațional și pozițiile Rusiei în Balcani, celelalte mari puteri au cerut convocarea unui congres. Rusia, fiind amenințată de a rămâne în izolare, a acceptat participarea la Congresul de la Berlin, care și-a început lucrările la **1 iulie 1878**.

Delegații români prezenți la acest congres, **Mihail Kogălniceanu** și **Ion C. Brătianu**, nu au avut posibilitatea de a participa activ la lucrările acestuia, ci doar au prezentat punctul de vedere al României.

Prin tratatul încheiat la acest congres, marile puteri europene au recunoscut condiționat actul de la **9 mai 1877** de **independență a României**. A fost restabilită autoritatea statului român asupra Dobrogei și Deltei Dunării și, în același timp, a fost recunoscută reanexarea celor trei județe din sudul Basarabiei la Rusia.

Austro-Ungaria și Anglia au obținut susținerea revendicărilor lor anexioniste, cea dintâi luând sub administrarea sa Bosnia și Herțegovina, iar cea de a doua – insula Cipru. Serbia și Muntenegru, de asemenea, au fost recunoscute ca state independente. Bulgaria se împărțea în două părți: de Nord – stat-vasal al Turciei, de Sud – provincie autonomă turcească.

Congresul de la Berlin. Tablou de A. von Werner. Întâlnirea finală, 13 iulie 1878. Bismarck între Gyula Andrásy și Piotr Șuvalov, pe stânga Alajos Károlyi, Alexander Gorceakov și Benjamin Disraeli

A Ion C. Brătianu (1821-1891)

S-a născut într-o familie de boieri din județul Argeș. Participant activ la Revoluția de la 1848 în Țara Românească. Întors în țară după o perioadă de exil, a contribuit substanțial la internaționalizarea problemei unirii Principatelor Române, a fost ales membru al Adunării ad-hoc. Cu toate că a ocupat funcții de răspundere pe timpul domniei lui Cuza, treptat s-a îndepărtat de domnitor și a fost unul dintre liderii "monstruoasei coaliții", care a realizat la detronarea domnitorului și aducerea în țară a principelui Carol. Prim-ministru al României (1876-1888) și lider al Partidului Național Liberal (1875-1891). Un rol deosebit îi revine lui Ion Brătianu în procesul de proclamare a independenței României.

Primirea lui Carol I în Bulgaria. Tablou de Carol Popp de Szathmary, 1877.

Numește calitățile caracteristice lui I.C. Brătianu.

B Din discursul lui I.C. Brătianu, 10 mai 1877

Trecutul nostru, Măria Ta, a putut, credem, asigura deja pe toate Puterile garante asupra scopului ce urmărim; faptele noastre în evenimentele prezente le vor dovedi la toate, și mai ales puternicilor noștri vecini, Rusia și Austria, că politica noastră este numai o politică de conservățiune și dacă ne deslipim astăzi cu totul și pentru totdeauna de Turcia este ca să nu mai resimțim efectele convulsiilor sale; dacă luăm armele, este ca să răspundem agresiunilor ei, să le punem stăvilă puternică și să facem astfel ca ele să nu se mai poată repeta în viitor.

Ce părere ai despre intențiile diplomatului român? Argumentează-ți opinia.

C Convenția româno-rusă, 4 aprilie 1877

Art. 1. Guvernul Alteței Sale, Domnitorul României Carol I asigură armatei ruse, care va fi chemată a merge în Turcia, libera trecere prin teritoriul României [...].

Art. 2. Pentru ca niciun inconvenient sau pericol să nu rezulte pentru România din faptul trecerii trupelor ruse pe teritoriul său, guvernul Majestății Sale Împăratul tuturor rușilor se obligă a menține și a face să se respecte drepturile politice ale statului român [...] precum și a menține și a apăra integritatea actuală a României.

Analizează condițiile în care a fost semnată Convenția româno-rusă. Formulează o apreciere a rezultatelor ei.

D Din Tratatul de pace de la Berlin, 1878

Art. 43. Înaltele Părți Contractante recunosc independența României, legând-o de condițiile expuse în următoarele două articole.

Art. 44. În România, deosebirea credințelor religioase și a confesiunilor nu va putea fi opusă nimănui ca un motiv de excludere sau de incapacitate în ceea ce privește bucurarea de drepturi civile și politice, admiterea în sarcini publice, funcțiuni și onoruri sau exercitarea diferitelor profesii și industrii în orice localitate ar fi [...].

Art. 45. Principatul României retrocedează M.S. Împăratul Rusiei porțiunea teritoriului Basarabiei despărțită de Rusia în urma Tratatului de la Paris din 1856 [...].

Art. 46. Insulițele formând Delta Dunării, precum și Insula Șerpilor, sandgeacul Tulcei, cuprinzând districtele (Cazas) Chilia, Sulina, Mahmudia, Isaccea, Tulcea, Măcin, Babadag, Hârșova, Kiustange, Constanța, Medgidia sunt întrupate cu România.

Principatul mai primește, afară de aceasta, ținutul situat la sudul Dobrogei până la o linie care, plecând de la răsărit de Silitra, răspunde în Marea Neagră, la miazăzi de Mangalia.

E Din memoriul prezentat Congresului de la Berlin de către reprezentanții României

1. Nicio parte a actualului teritoriu să nu fie detașată de România.

2. Pământul românesc să nu fie supus unui drept de trecere în folosul armatei ruse.

3. Principatul, în virtutea drepturilor sale seculare, să intre în posesia insulelor și gurilor Dunării.

4. El să primească, în proporție cu forțele militare pe care le-a pus în linie, o indemnizație.

Independența sa să fie definitiv consacrată și teritoriul său să fie neutralizat.

Determină importanța hotărârilor Congresului de la Berlin pentru România.

Reanexarea Basarabiei de Sud la Rusia

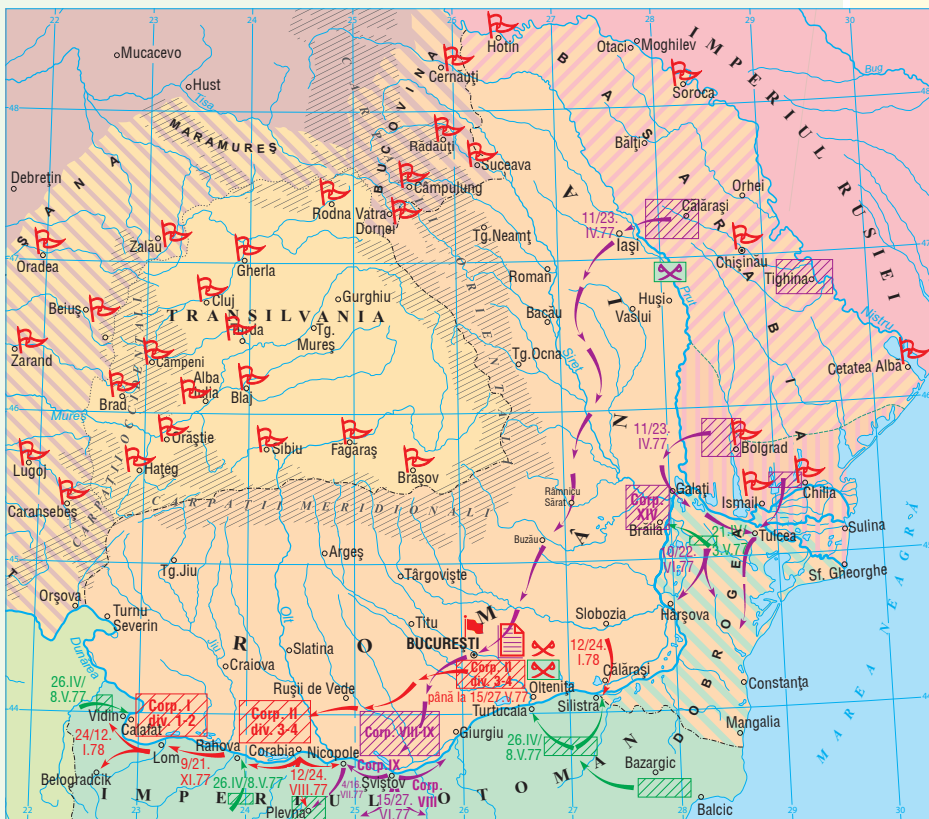
“Mai cu seamă tratatul de la Cuciuc-Cainargi recunoscuse Domnilor Moldovei și Țării Românești calitatea de suverani și stabilise că Basarabia face parte din Moldova. Așadar Basarabia era o țară românească, cu instituțiuni și legi românești, foarte lămurit păstrate de M. S. Împăratul Alexandru I. Acest respect al vechii naționalități era formulat în rescriptul imperial care confirmă organizațiunea administrativă și judecătorească a acestei provincii în urma alipirii sale de Rusia, fără ca să se facă acolo cea mai mică deosebire între Basarabia de jos și cea de sus. Nici la 1878, precum nici la 1812, nu se poate cere României Basarabia pe baza unui fapt sau drept de cucerire. Ea aparținea unui Principat pe care însăși Rusia, în tot cursul ultimului său război cu imperiul turcesc, l-a primit și l-a tratat ca pe un stat independent și aliat. De altmintrelea chiar de la începutul campaniei, Rusia a încheiat cu România o convențiune, prin care i-a garantat foarte lămurit integritatea actuală a teritoriului românesc.”

Ion Nistor – profesor la Universitatea din Cernăuți, membru al Academiei Române, participant activ la mișcarea națională din anii 1917-1918 a românilor din teritoriile ocupate. Autorul renumitei lucrări “Istoria Basarabiei”.

Ion Nistor

1. Caracterizează situația internațională a României în ajunul Războiului pentru Independență.
2. Explică importanța actului prin care s-a declarat independența de stat a României.
3. Analizează prevederile Convenției româno-ruse din 4 aprilie 1877. În ce măsură acestea au fost respectate de guvernul țarist?
4. Apreciază consecințele Păcii de la San-Stefano și ale Congresului de la Berlin pentru România și alte state din Europa de Sud-Est.
5. Descrie condițiile recunoașterii internaționale a României de către statele europene.

Războiul pentru Independență al României, 1877-1878

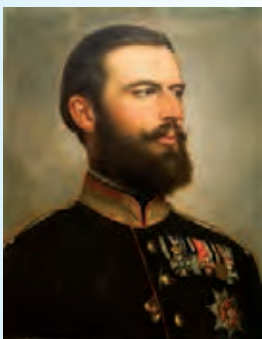
Ce consecințe a avut reanexarea Basarabiei de Sud de către Imperiul Rus pentru populația din regiune?

Politica externă a României (1878-1914)

După cucerirea independenței de stat, s-a creat un mediu favorabil pentru politica externă a României, care a devenit subiect al relațiilor internaționale. În condițiile în care Franța și-a pierdut influența pe continent, apropierea de Germania era obiectivul major al diplomației românești, orientat spre consolidarea independenței ei și a suveranității țării. Creșterea pericolului influenței Imperiului Rus în Balcani a determinat România să încheie o alianță defensivă cu Puterile Centrale.

EVOCARE

- ◆ Care a fost importanța recunoașterii independenței României?
- ◆ Ce tip de relații trebuia să stabilească România cu organismele internaționale după recunoașterea independenței?

Carol I.
Portret de
George
Healy

• Recunoașterea independenței și a regatului

Odată cu cucerirea independenței de stat s-a schimbat statutul internațional al României și s-au modificat direcțiile politicii sale externe.

Obiectivele principale ale politicii externe au fost formulate în memoriul prezentat de **M. Kogălniceanu** la 19 iunie/1 iulie **1878** la **Congresul de la Berlin**: integritatea teritorială, recunoașterea independenței României și declararea neutralității sale.

În prima perioadă după congres politica externă a statului român a fost determinată de relațiile cu Germania, Austro-Ungaria și Rusia. Prin circulara din 1/13 iulie 1878 adresată agențiilor diplomatice ale României la Paris, Viena, Roma, Sankt Petersburg, Londra și Belgrad, guvernul român dorea să obțină recunoașterea independenței țării pe baza respectării tratatului de la Berlin.

În noile condiții s-a purces la reorganizarea instituțiilor diplomatice. Agențiile diplomatice au fost ridicate la rangul de delegații. Independența României a fost recunoscută condiționat.

Rusia și Austro-Ungaria au fost primele țări care au recunoscut independența de stat a României. Germania a condiționat recunoașterea prin intenția de a răscumpăra căile ferate române. Tratatul pentru recunoașterea independenței s-au desfășurat în timpul când România cerea și recunoașterea titlului de Alteță Regală pentru **Carol I**. Titlul respectiv a fost recunoscut de marile puteri în 1879. În 1880, Carol I, în timpul vizitei la Viena, apoi la Berlin, a reglementat, cu împăratul Germaniei Wilhelm I și Carol Anton, tatăl său, chestiunea succesiunii la tronul României. Aceste acțiuni diplomatice au creat condiții favorabile pentru recunoașterea internațională a regatului. La 15/27 februarie 1880, Camera Deputaților a ratificat, în sensul dorit de germani, „*legea pentru cesiunea căilor ferate ale societății acționarilor către statul român*”.

România a stabilit relații diplomatice cu S.U.A. în 1880, după recunoașterea oficială a independenței statului român de către guvernul S.U.A. În 1881, s-au semnat tratate de comerț și navigație. În 1912, printr-un acord semnat cu S.U.A. România a obținut **clauza națiunii celei mai favorizate**. Cu toate acestea, înainte de 1914, România nu avea reprezentanțe diplomatice în S.U.A. Independența și proclamarea regatului au consolidat regimul politic din România.

• Aderarea României la Tripla Alianță

Urmărind îndeplinirea obiectivelor politicii externe, conducătorii țării erau convinși că numai patronajul unei puteri sau afilierea la un sistem de alianțe va putea crea condiții pentru realizarea intereselor naționale. Franța, guvernul căreia ocupase la Congresul de la Berlin o poziție ostilă față de România, nicicum nu putea deveni un aliat. Rusia era un candidat și mai puțin probabil în contextul unei posibile alianțe.

Germania, cu care nu sunt hotare comune, rămânea singura putere care, în condițiile create, putea oferi sprijinul necesar

Încoronarea lui Carol ca rege al României
10 mai 1881. Illustrated London News,
June 11, 1881

VOCABULAR

- Integritate teritorială
- Expansionism
- Neatârnavare
- Parte beligerantă

României. Dar apropierea de Germania nu s-a realizat direct. Drumul spre Berlin trecea prin Viena.

Inițiativa de aderare a României la Tripla Alianță a fost lansată de **Otto von Bismarck** în 1880. Vizita lui Carol I la Viena și la Berlin în august 1883 a fost hotărâtoare pentru guvernul român. În **septembrie 1883**, România a aderat în secret la Tripla Alianță, încheiată de Germania, Austro-Ungaria și Italia cu un an mai înainte. Adepți ai orientării României spre Puterile Centrale erau **Titu Maiorescu, Petre P. Carp, Dimitrie A. Sturdza, regele Carol I și Ion C. Brătianu**. Eliminând din tratatul de alianță clauzele care ar fi dus la întărirea controlului Austro-Ungariei asupra țării și ar fi adus prejudicii sprijinului dat românilor din Transilvania, Tratatul de aderare a României la Tripla Alianță a fost semnat la 30 octombrie **1883** de D.A. Sturdza, ministru de externe, și contele Kalnoky, ministru de externe al Austro-Ungariei.

Acordul, compus dintr-un preambul și 7 articole, sublinia caracterul defensiv al alianței și angajamentul părților semnatare de a se abține de la alianțe care le-ar afecta interesele. Acordul era ținut în secret, deoarece divulgarea lui ar fi condus la proteste din partea politicianilor și a opiniei publice. Din aceste motive, tratatul nu a fost niciodată înaintat parlamentului spre ratificare.

Prin semnarea acestui act, România a ieșit din izolarea politică de care era amenințată, a rezolvat chestiunea Dunării în conformitate cu interesele sale și a evitat o posibilă înțelegere între Viena și Petersburg pe seama ei.

• România și războaiele balcanice

În urma tratatelor din anii 1911-1912, țările balcanice au creat un **bloc balcanic** alcătuit din Bulgaria, Serbia, Muntenegru și Grecia.

Cu timpul, în alianța României cu Puterile Centrale au apărut anumite contradicții. Problema românească în Transilvania a devenit subiect de conflict între forțele politice interne, iar opinia publică românească a devenit din ce în ce mai ostilă față de Austro-Ungaria.

Soldați bulgari morți în atacul de la Edirne (Adrianopol), 1912

Războaiele balcanice au devenit testul cel mai sever al alianței României cu Puterile Centrale.

Tratatul încheiat la 13 martie **1912** între Serbia și Bulgaria conținea clauze îndreptate nu numai împotriva Imperiului Otoman, ci și a vecinilor din nord. Alianța acestor țări cu Grecia a fost confirmată prin Tratatul din 29 mai 1912.

La 17 octombrie 1912, blocul balcanic a atacat Imperiul Otoman. Într-un interval scurt de timp, trupele aliate au zdrobit principalele forțe otomane din Europa și au eliberat cea mai mare parte a Peninsulei Balcanice, ajungând la periferiile Constantinopolului. Marile puteri au hotărât să debarce trupe la Constantinopol.

La operația de debarcare au participat și militarii români de pe crucișătorul „Elisabeta”. Prin aceste acțiuni s-a pus capăt **primului război balcanic**. Tratatul de pace au început la 16 decembrie 1912. La 30 mai **1913**, a fost semnată **Pacea de la Londra**, conform căreia Imperiul Otoman a cedat aliaților teritoriile situate la vest de linia Enos-Midia și Creta. Destinul Albaniei și al insulelor din Marea Egee a fost hotărât de marile puteri.

Neînțelegerile dintre țările blocului balcanic au condus la apariția unor noi ostilități. La 29-30 iunie 1913, Bulgaria, mizând pe sprijinul Austro-Ungariei și Germaniei, i-a atacat prin surprindere pe foștii aliați. La 1 iulie 1913, a fost încheiat acordul între Serbia și Grecia. România, deși a păstrat rezerve față de propunerile de alianță, a declarat mobilizarea. Muntenegru, urmat ulterior de România, declară război Bulgariei.

În același timp, trupele otomane se grăbesc să reocupe Adrianopolul. În această conjunctură, statele învingătoare impun Bulgariei **Pacea de la București**. La 10 august **1913**, în ședința prezidată de Titu Maiorescu, a fost semnat Tratatul între Serbia, Grecia, Muntenegru, România, pe de o parte, și Bulgaria, pe de alta, iar la 29 septembrie 1913, la Constantinopol, a fost semnat Tratatul de pace între Bulgaria și Imperiul Otoman.

Congresul de Pace de la București, 28 iulie 1913

A Aderarea României la Tripla Alianță

„Art. 1. Înaltele Părți Contractante își făgăduiesc pace și prietenie și că nu vor intra în niciun fel de alianțe sau lupta îndreptată împotriva vreunui din statele lor...

Art. 2. Dacă România va fi atacată fără ca din partea ei să fi existat vreo provocare, Austro-Ungaria va trebui să-i acorde în timpul util ajutor și asistență împotriva agresorului....

Art. 3. Dacă una din Părțile Contractante ar fi amenințată de o agresiune în condițiile sus-menționate, guvernele respective se vor pune de acord asupra măsurilor care vor trebui luate în vederea cooperării armatelor lor. Aceste probleme militare, îndeosebi cea a unității operațiunilor și a trecerii prin teritoriile respective, vor fi reglementate printr-o convenție militară.”

Tratatul secret încheat între România și Austro-Ungaria de aderare la Tripla Alianță. 1883.

B Despre obiectivele politicii externe a României

„Viitorul României stă în munca ei spre a trage din avuțiile imense ce le posedă. Interesul vă este a deveni un stat puternic la Marea Neagră [...].

...Nu uitați însemnătatea Mării Negre, căci de acolo începe cheia Dardanelelor. Independența o aveți; cu Occidentul sunteți în legătură directă; Orientul vă este deschis.

Deveniți dar de acum un element de producție, deveniți un element de civilizațiune, de ordine, și prin aceasta veți ajunge a domina Peninsula Balcanică. Va trebui însă, pentru a ajunge la acest obiectiv, muncă onestă și caracter statornic.”

Otto von Bismarck, cancelarul Germaniei, 1883

Care au fost motivele aderării României la Tripla Alianță? Avea oare România și alte opțiuni în promovarea cu succes a politicii sale externe?

C Despre relațiile României cu Rusia

„[...] este o problemă anevoioasă a politicii noastre externe. Nu urmărim să provocăm Rusia. Voim chiar să facem tot ce este în putința noastră pentru a evita un război cu ea. Dar față de primejdia care ne amenință din partea puternicei Rusii avem nevoie de sprijinul Puterilor Centrale [...].

Deoarece primejdiile ce amenință România din partea Rusiei sunt mai serioase decât necazul și durerea pentru răul tratament al românilor din țările ungurești, România caută ocrotire și siguranță la Tripla Alianță.”

Regele Carol I, 1888

Familia regală română și familia imperială rusă. Constanța, 1 iunie 1914

D Despre frontierele de sud-est

„Rectificarea actualei frontiere, adică transformarea sa în frontieră strategică, este singura condiție care ne asigură posesia Dobrogei și care șterge orice motiv viitor de conflict între noi și vecinii noștri.”

Titu Maiorescu, prim-ministru al României, 1913

Pierderile și creșterile teritoriale ale României (1859-1878). Sudul Basarabiei și Cadrilaterul

Ce schimbări teritoriale au avut loc pe harta României după Congresul de la Berlin? Localizează-le pe hartă.

Pacea de la București, 1913

În împrejurările create după războaiele balcanice, guvernul român a pus din nou problema modificării frontierei dobrogene, considerată ca fiind stabilită în defavoarea României în 1878. Revendicările au fost susținute parțial de reprezentanții Puterilor Centrale.

La 9/22 februarie **1913**, guvernul României a acceptat medierea marilor puteri în problemele teritoriale. Conferința de la Petersburg, convocată cu scopul de a examina cererile României, și-a desfășurat lucrările între 18/31 martie și 2/15 aprilie 1913. Prin Protocolul din 26 aprilie-19 mai 1913, semnat la Petersburg de ambasadorii marilor puteri, guvernul bulgar a fost obligat să cedeze României Silistra cu împrejurimile ei pe o rază de 3 km și să acorde autonomie culturală aromânilor din Macedonia.

Prin **Tratatul de la București**, Serbia și-a extins considerabil teritoriul și și-a dublat numărul populației, a obținut frontieră comună cu Muntenegru. Bulgaria a cedat Serbiei o parte din Macedonia, iar Greciei – sudul acestei provincii și o parte a Traciei apusene. Imperiului Otoman i s-a retrocedat o parte a Traciei răsăritene cu orașul Adrianopol. România obținea Dobrogea de Sud până la linia Turtucaia-Ecrene (județele Durostor și Caliacra, teritoriu numit Cadrilater).

Pacea de la București, care a pus capăt celui de-al doilea război balcanic, a reprezentat un act de independență politică, care demonstra dorința României de a promova singură o politică internațională. Totodată, această pace a însemnat și primul pas spre ruperea relațiilor cu Tripla Alianță.

1. Descrie statutul internațional al României după obținerea independenței de stat. Comentează afirmația: „România devine subiect al relațiilor internaționale.”
2. Construiește o axă cronologică și indică cel puțin 5 evenimente din politica externă a României la sfârșitul sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea.
3. Analizează condițiile care au determinat politica externă a României în raport cu statele vecine. Crezi că existau alternative pentru diplomația românească? Care ar putea fi ele?
4. Determină avantajele și dezavantajele relațiilor României cu statele Triplei Alianță și cu cele ale Antantei.

„Punctul de fierbere”. Caricatură referitor la situația din Europa de Sud-Est, revista „Punch”, Londra, oct. 1912.

Cum ai defini termenul „cazan balcanic”? Care erau perspectivele evoluției relațiilor dintre state?

Evoluția sistemului colonial (sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea)

În secolul al XIX-lea statele din America Latină, Asia și Africa se dezvoltau diferit față de cele din Europa și SUA. În aceste regiuni elementele modernizatoare pătrundeau mai lent. Aceasta se explică prin specificul evoluției acestor teritorii timp de secole, precum și prin dependența de metropolele europene. Din cauza contradicțiilor marilor puteri pentru influență în colonii și semicolonii, acestea erau teatrul multor războaie și conflicte armate.

EVOCARE

- ◆ Explică sensul noțiunilor: colonie, semicolonie, metropolă.
- ◆ Prin ce metode marile puteri își consolidau pozițiile în lume?

Publicitate și realitate:

1. Misiunea civilizatorie a colonialismului francez. Poster publicitar.
2. Legiunea Străină Franceză în Maroc.
Sursa: Le Petit Journal, 5 oct. 1907

VOCABULAR

- Dominion
- Expansionism
- Imperialism

• Imperiile coloniale la începutul secolului al XIX-lea

În a doua perioadă a epocii moderne imperiile coloniale trec printr-o perioadă de expansiune și reîmpărțire a lumii. Scindarea de metropolă a coloniilor engleze din America de Nord și formarea SUA au fost urmate de proclamarea independenței statelor din America Latină. În anii 1804-1826, imperiile coloniale spaniol și portughez și-au pierdut cele mai bogate și mai întinse teritorii. Încercările concurenților coloniali englezi și francezi de a prelua teritoriile răsuculate au fost împiedicate de SUA, care prin doctrina președintelui Monroe, au impus formula "America pentru americani". În alte părți ale lumii lucrurile au derulat în direcție opusă. Explorarea de către europeni a noilor teritorii inevitabil ducea la transformarea acestora în colonii. Către sfârșitul secolului lumea era deja împărțită între marile puteri coloniale. Divergențele continue dintre ele au impus la ordinea zilei problema reîmpărțirii coloniilor, ceea ce până la urmă a fost una din cauzele primei conflagrații mondiale.

• Esența contradictorie a colonialismului

În secolul al XIX-lea expansiunea în lume s-a cristalizat într-un sistem colonial, unde statele-metropole își organizau acțiunile în baza unor scopuri pragmatice bine determinate. O condiție a fost dezvoltarea tehnologică avansată a statelor occidentale în comparație cu restul lumii. Ca justificare a colonialismului, au apărut teorii rasiale, în care tipul uman era ierarhizat după culoare, capacități și calități.

După ce a reușit către anul 1850 să supună India, **Anglia** a continuat expansiunea în China, a cucerit Singapore și alte teritorii din Oceanul Pacific.

Franța a dus războaie de cucerire în Algeria în anul 1830 și concura cu britanicii pentru influență în peninsula Indochina.

SUA au colonizat teritoriile din vestul râului Mississippi, ajungând la Oceanul Pacific, unde au anexat insulele Hawaii. În China americanii se conduceau de politica „ușilor deschise”. Dar cea mai mare activitate de a-și extinde a influența o desfășurau în America Latină, unde spaniolii își pierduse pozițiile.

Rusia și-a consolidat pozițiile în Asia Centrală (Turkestan, Uzbekistan) și Extremul Orient. China de Nord-Est, în special Manciuria, era controlată de autoritățile ruse. În China rușii au construit un port mare la Port Arthur. Pentru a-și consolida pozițiile în regiune, Rusia a construit calea ferată transcontinentală, care traversează Manciuria (nord-estul Chinei) și unește orașele și Beijing.

La răscrucea secolelor XIX-XX, practic era încheiată cucerirea întregii Africi. Către anul 1900, în Africa nu existau decât două state independente: Etiopia și Liberia. Englezii aveau posesiuni în Egipt,

Savorgnan de Brazza explorează valea r. Congo (1875). Din 1886 aceasta devine colonie franceză.

Sudan, Uganda, Niger, republicile Orange și Transvaal. Francezii au transformat Tunisia în protectorat, au ocupat Somalia și Ciadul. **Germania** a cucerit Togo, Camerunul și Africa de Est, iar **Olanda** – Congo.

Ca urmare a dezvoltării marii industrii și afirmării economice a marilor puteri occidentale, colonialismul a devenit mai activ, motivat de necesitatea crescândă de materii prime ieftine și de noi piețe de desfacere a mărfurilor.

Alături de consolidarea influenței Angliei și Franței, la sfârșitul secolului al XIX-lea crește puterea Germaniei și a Italiei în Europa și a Japoniei în Extremul Orient. Aceste state aveau nevoie de resurse considerabile și își justificau acțiunile strategice, menite să le consolideze pozițiile în lume. Locul negustorilor și companiilor a fost luat de firmele de monopol, care explorau resursele subsolului și organizau lucrările publice în colonii în interesele lor.

Alături de consolidarea influenței Angliei și Franței, la sfârșitul secolului al XIX-lea crește puterea Germaniei și a Italiei în Europa și a Japoniei în Extremul Orient. Aceste state aveau nevoie de resurse considerabile și își justificau acțiunile strategice, menite să le consolideze pozițiile în lume. Locul negustorilor și companiilor a fost luat de firmele de monopol, care explorau resursele subsolului și organizau lucrările publice în colonii în interesele lor.

• Caracterul războaielor coloniale

Marile puteri au cucerit influența în colonii preponderent pe cale armată, demonstrându-și superioritatea militară asupra popoarelor supuse. Statele atacate de colonizatori opuneau rezistență, mobilizau populația pentru apărarea țării, organizau mișcări de eliberare națională.

Englezii, pentru a înfrânge rezistența sikhilor din Penjab, au dus în anii 1845 și 1849 două războaie. În 1882 ei au debarcat în Alexandria și au înfrânt armata egipteană, ocupând țara. Francezii au avut de înfruntat împotrivirea armată a războinicilor din Senegal și Ciad, iar în anul 1896 Madagascarul e transformat în colonie franceză. Armatele italiene au întâmpinat în anul 1896 o puternică rezistență în Etiopia. În 1884 belgienii ocupă Congo, iar germanii Tanganyka.

În anii 1857-1859 șipaii indieni au organizat o răscoală națională, care, deși a fost reprimată de englezi, a demonstrat opțiunea pentru libertăți politice și independența țării.

• Consecințele colonialismului

Ca rezultat al războaielor de colonizare, stăpânirea colonială a provocat numeroase pierderi umane, multe populații au fost destrămate, triburi întregi au fost exterminate sau strămutate în rezervații. Imense pământuri au fost plantate cu monoculturi care îi interesau pe capitaliștii din metropolă (bumbac, orez, ceai, tutun).

Colonialismul a avut consecințe atât pentru europeni, cât și pentru populațiile colonizate. Europeanii, în interesul lor, construiau căi ferate, porturi, deschideau mine. Treptat se forma o burghezie autohtonă, care colabora cu autoritățile coloniale. Erau atrași prin funcții, privilegiile și onoruri. Tinerii erau educați în școli construite după modelul european sau plecau la instituțiile de învățământ din metropolă.

În colonii și semicolonii erau create organizații politice și societăți culturale cu caracter național. De exemplu în anul **1885** a fost fondat **Partidul Congresul Național Indian**. La început membrii acestui partid pledau pentru o largă autonomie, dar mai târziu s-a desprins o grupare radicală în frunte cu B. Tilak, care milita pentru câștigarea drepturilor chiar prin metode violente. În anul 1905, sub conducerea revoluționarului democrat **Sun Yatsen**, ia naștere **Liga Revoluționară Unită** a Chinei. Ea milita pentru obținerea suveranității și independenței statelor coloniale.

Societatea din colonii și semicolonii evolua anevoios spre modernitate. Pe de o parte, se dezvoltau orașe și se construiau întreprinderi industriale, se introduceau inovațiile tehnice în practică (telegraf, telefonul etc.). Pe de altă parte, presiunea progresului occidental era orientată spre obținerea unor profituri mai mari fiind create condiții inegale de concurență pentru producătorii locali.

Totodată, populației i se impuneau rânduielele și modul de viață european, limbile și cultura colonizatorilor, ceea ce ducea la știrbirea identității de neam și a tradițiilor naționale.

Stăpâni și supuși în colonii. O familie britanică în India

A Apel către națiunile lumii

„Fac apel la națiunile lumii pentru ca ele să nu permită ca o mare persoană ca Franța, posedând armele moderne cele mai distrugătoare, să calce în picioare și să extermine un popor care nu i-a făcut nimic și a cărui singură crimă constă în faptul de a fi ignorant și slab [...]”

P. Béranger, scriitor francez

B Discurs despre natura englezilor, 1895

„Da, cred în această rasă, cea mai mare dintre rasele guvernante pe care lumea le-a cunoscut vreodată, și această rasă anglo-saxonă, mândră și tenace, încrezătoare în sine, hotărâtă, pe care niciun climat, nicio schimbare n-o poate abate și care, infailibil, va fi forța predominantă a viitoarei istorii și civilizații. Și eu cred în viitorul acestui Imperiu larg ca lumea, despre care niciun englez nu poate vorbi fără o tresărire de entuziasm [...]”

Joseph Chamberlain, politician englez

C Imperiul colonial englez

Imperiul colonial britanic era cel mai mare, având 30 milioane km² și 400 de milioane de locuitori. Era întins pe teritorii imense din Asia, Africa, America și Oceania. Includea populații diferite din punct de vedere al nivelului de dezvoltare, religiei, tradițiilor și culturii. Imperiul era de 109 ori mai mare decât însăși metropola.

Teritoriile controlate de englezi aveau statut de colonie (India – “perla Coroanei”), semicolonie (China) și dominion (Canada, Australia, Noua Zeelandă și Africa de Sud).

O școală din colonie

Ce influențe a avut civilizația europeană asupra popoarelor din colonii și semicolonii?

D Adresarea conducătorilor de triburi ale amerindienilor către oficialitățile engleze, martie 1768

Frate, noi deseori ți-am adus aminte despre multiplele promisiuni care au fost făcute că nu ni se vor lua pământurile și blănurile, că se vor sfârși toate atentatele la proprietățile noastre și vom trăi liniștit și liber.

Frate [...] drumurile prin propria noastră țară sunt periculoase. Cei din Pensilvania și Virginia neucid fără nicio pricină și, contrar celor promise, zilele trecute au ucis 10 oameni. Voi nu ați făcut asasinilor nimic. Sunteți deștepți, aveți guvern și legi, dar nu opriți fărădelegile [...] La tine, frate, cuvintele diferă cu faptele.

S.E. Morison, Sources and documents (1764-1788), Oxford, 1929

E Sun Yatsen (1866-1925)

Revoluționar, om politic chinez, cofondator al Kuomintangu-ului. Participă la răsturnarea dinastiei imperiale Qing, iar mai apoi devine președinte provizoriu al Republicii Chinei. Este considerat “tatăl Chinei moderne”. Filozofia sa politică – cele trei principii: independență, suveranitate și bunăstarea poporului stau la baza doctrinei politice de guvernare și astăzi în China.

Sun Yatsen și un grup de adepți

F Din Legea agrară a taipinilor chinezi

Pământul va fi semănat de toți, orezul mâncat de toți, hainele purtate de toți, banii împărțiți între toți. Nu va fi inegalitate, și nimeni nu va rămâne fără mâncare și căldură.

Așa cum pe Pământ totul aparține Tatălui nostru din cer [...], nimeni de pe Pământ nu are dreptul la proprietate privată, totul aparține lui Dumnezeu. În marea familie a cerului toți sunt egali și fiecare trăiește fericit [...]

1853

Crezi că aceste convingeri poartă un caracter utopic sau unul real? Puteau fi ele materializate în China?

Consecințele luptei pentru influență colonială

Politica colonială a marilor puteri europene a provocat numeroase rivalități, care au tensionat la maximum relațiile internaționale. Multe țări cucerite au devenit teatre de război pentru reîmpărțirea teritoriilor. Deși unele state, precum Persia, China, Imperiul Otoman, au reușit să-și păstreze independența, ele erau tot mai mult implicate în jocul de interese al marilor puteri. Germania a reușit să se infiltreze în teritoriile controlate de englezi și să-și deschidă accesul spre Extremul Orient (insulele Mariane, Caroline și Marshall, arhipelagul Bismarck).

Astfel, către anul 1914 lumea era deja împărțită între marile metropole, principalii beneficiari erau Marea Britanie, Franța, Rusia. De aceea alte state, precum Germania, Italia, Japonia, cautau un „loc sub soare”, ridicând problema „unei reîmpărțiri mai echitabile” a teritoriilor din Asia și Africa.

Interese și contradicții

„Există în Europa două mari forțe opuse și ireconciliabile, două mari națiuni care încearcă să-și extindă dominația în lume și care vor să-și impună un tribut comercial [...]. Dacă există o mină de exploatat, un indigen de convertit la traficul de gin, germanul sau englezul fac efortul să ajungă primul. Un milion de dispute sunt pe cale să creeze cea mai mare cauză de război pe care lumea a cunoscut-o. Dacă Germania ar dispărea mâine, poimâine toți englezii ar fi mai bogați...”

Saturday Review, 1 septembrie 1897

1. Formulează trăsăturile caracteristice ale colonialismului în sec. al XIX-lea.
2. Descrie consecințele luptei pentru influență colonială.
3. Compară modalitățile de expansiune a diferitor puteri: engleză, germană, americană, rusă, japoneză. Identifică asemănări și deosebiri.
4. Determină influențele pozitive și negative ale europenilor asupra popoarelor colonizate.
5. Fă o apreciere a formelor prin care europenii și-au manifestat superioritatea în lume.
6. Explică de ce, în goana după profit și putere, colonizatorii încălcău flagrant drepturile omului. Crezi că lucrurile stau altfel în epoca contemporană?

Capitolul VI

ECONOMIE ȘI SOCIETATE (1850-1914)

În perioada 1850-1914 devin dominante ideile liberalismului economic. Capitalismul concurenței libere atinge apogeul. Se înregistrează progrese în domeniul industrializării în SUA, Franța, Germania. La sfârșitul secolului al XIX-lea rolul dominant în economie revine industriei grele și constructoare de mașini. Modernizarea atinge domeniul transporturilor, al comunicațiilor și al finanțelor. Sporește exportul de capital al marilor puteri continentale. Europa devine „bancherul lumii”. Se intensifică comerțul și crește dependența economiei europene de piețele de desfacere din afara continentului. Capitalismul evoluează într-o nouă etapă, cea a „capitalismului monopolist”, supranumit și imperialism, datorită expansiunii marilor puteri și rivalității acestora pentru reîmpărțirea sferelor de influență.

Capitolul VII

RELAȚIILE INTERNAȚIONALE ȘI SISTEMUL COLONIAL MONDIAL (1850-1914)

La mijlocul secolului al XIX-lea Europa continuă să mențină pozițiile de superioritate față de celelalte regiuni ale lumii, și-a extins dominația colonială asupra Africii și a unor părți din Asia. Procesele de unificare națională a Italiei, a Germaniei, a Principatelor Române vor duce la modificarea peisajului geopolitic în Europa. Germania va accede la rangul de mare putere europeană. Peste ocean se ridică o nouă putere – Statele Unite ale Americii, care va deveni hegemonul lumii.

Sfârșitul sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea este caracterizat prin tensionarea relațiilor dintre statele lumii. Marile imperii coloniale trec printr-o perioadă de expansiune și reîmpărțire a lumii. Sporește puterea Germaniei, a Italiei, a Japoniei, ale căror interese se ciocnesc cu cele ale vechilor puteri coloniale.

Rivalitatea marilor puteri s-a conturat și în politica de constituire a alianțelor. Cele mai relevante au fost blocurile militar-politice Tripla Alianță și Antanta. Formarea acestor două alianțe a grăbit cursa înarmărilor și competiția pentru colonii.

REȚINE!

- ◆ **Dezvoltarea economică a statelor lumii în perioada 1850-1914 înregistrează progrese esențiale. Rolul dominant în economie revine industriei grele și industriei constructoare de mașini. Se dezvoltă noi ramuri industriale: industria oțelului, chimică, electrică.**
- ◆ **Monopolurile își asumă rolul de dominare exclusivă în unele ramuri ale economiei. Marile uniuni monopoliste sunt interesate și de acapararea unor noi colonii pentru asigurarea materiei prime ieftine, a piețelor de desfacere a mărfurilor.**
- ◆ **Ascensiunea noilor puteri coloniale Germania, Italia, Japonia a dus la modificarea corelației de forțe pe arena internațională, a accelerat tendințele de reîmpărțire a lumii.**
- ◆ **Rivalitatea dintre marile puteri, crearea blocurilor militar-politice Antanta și Tripla Alianță au generat numeroase crize internaționale, care au evoluat într-o primă conflagrație mondială.**

NOȚIUNI-CHEIE

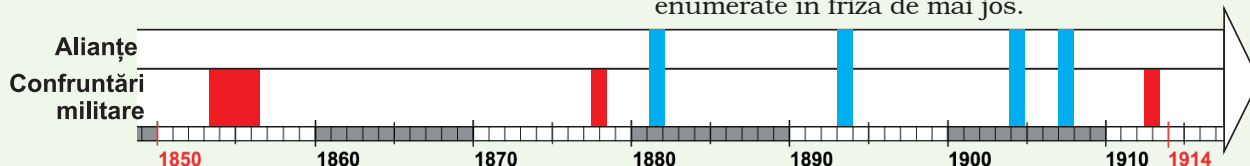
Liberalism economic
Monopol
Capitalism monopolist
Imperialism
Colonialism
Sistem colonial

GÂNDIRE CRITICĂ:

- ◆ Ce fenomene economice au influențat esențial evoluția relațiilor dintre statele lumii la sfârșitul sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea?
- ◆ Explică datorită căror factori economici SUA au reușit să devină hegemonul lumii la începutul secolului al XX-lea.
- ◆ Care este specificul modernizării economice a României în perioada 1850-1914?
- ◆ De ce procesul de modernizare economică a României în perioada 1850-1914 s-a produs mai lent comparativ cu statele din Europa Occidentală?
- ◆ Motivează aderarea României în anul 1883 la Tripla Alianță. De ce tratatul de aderare a României la Tripla Alianță a avut caracter secret?

I. TIMPUL ÎN ISTORIE

Citește friza cronologică. Identifică confruntările militare indicate. Numește alianțele reflectate în friză. Formulează consecințele evenimentelor enumerate în friza de mai jos.

IV. RELAȚIA CAUZĂ-EFECT

Analizează imaginile. Precizează relația dintre fenomenele reflectate în cele două imagini.

Milioniarii din monopoli împart țara.
Caricatură de F.B. Opper Puck, Punch, 1885

Punând piciorul în prag. Caricatură de Samuel Pughe, Punch, 1899

V. STUDIAREA IZVOARELOR

Analizează documentul și rezolvă sarcina: „Exportul de capital este unul din mijloacele prin care se asigură aceste piețe: el capătă o importanță crescândă la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Fluxul anual al investițiilor în străinătate se dublează, în Marea Britanie, din 1880-1884 până în 1890-1894, sporind apoi de patru ori din 1890-1898 până în 1910-1913; în Germania, el se dublează prima dată din 1883 până în 1893 și o a doua oară din 1893 până în 1914, în Franța, el se triplează din 1880 până în 1914”.

Michel Beaud, *Istoria capitalismului, De la 1500 până în 2000*, p.180.

- ◆ Numește cauzele intensificării exportului de capital și intersecția secolelor XIX-XX.
- ◆ Comentează relația dintre dezvoltarea exporturilor și înăsprirea concurenței internaționale.

VI. AUTOEVALUARE

- Urmărește procesul de modernizare al unui domeniu economic (la alegere). Prezintă exemple concrete pentru justificarea ideilor. Arată cum influențează modernizarea domeniului economic dat asupra evoluției societății.
- Formulează trei caracteristici ale relațiilor internaționale la sfârșitul secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea.
- Prezintă rolul României în relațiile internaționale după obținerea independenței.

VII. AUTODEZVOLTARE

Completează un dosar cu materiale despre o personalitate istorică menționată în capitolul dat.

- ◆ Întocmește un plan de studiere a personalității istorice alese pentru a-ți organiza cercetarea.
- ◆ Colectează documentele sub formă scrisă (articole, cărți, interviuri, sondaje), reprezentări grafice (scheme, hărți, grafice), material iconografic (desene, caricaturi, fotografii, tablouri) etc.
- ◆ Reexaminează documentele, studiază informațiile, compară informațiile pentru a evita repetările și contradicțiile. Clasifică informațiile în corespundere cu planul alcătuit inițial.
- ◆ Completează documentele cu un scurt comentariu personal.

CULTURĂ ȘI CIVILIZAȚIE ÎN EPOCA MODERNĂ

§ 47

Evoluția culturii în epoca modernă

Evoluția economică și politică a statelor în epoca modernă a necesitat dezvoltarea științei și tehnicii, în special construcția de mașini și mecanisme complicate, producerea coloranților și diferitor aliaje. Cercetarea științifică a deschis noi posibilități tehnologice prin înfăptuirea unor mari descoperiri în domeniul fizicii și matematicii, chimiei și medicinei etc. Fiecare descoperire și-a găsit aplicare practică în diverse domenii, ceea ce a contribuit la dezvoltarea societății și modernizarea modului de viață al oamenilor.

EVOCARE

- ◆ Amintește-ți trăsăturile specifice ale culturii medievale.
- ◆ Care a fost corelația dintre cultura laică și bisericească în Evul Mediu?

Locomotiva lui Stephenson și prima cale ferată în Anglia

• Dezvoltarea științei și tehnicii

În epoca modernă cele mai însemnate descoperiri în domeniul științei și tehnicii au fost înregistrate în statele cele mai dezvoltate din Europa și America.

În secolele XVII–XVIII mai mulți savanți au efectuat cercetări în domeniul **matematicii** și **fizicii** (englezul I. Newton a descoperit legea gravitației universale), **chimiei** (francezul A. Lavoisier a elaborat teoria arderii ca reacție chimică), **biologiei** (olandezul A. Leeuwenhoek a inventat microscopul, punând bazele studierii bacteriilor).

Mai târziu a fost cercetat procesul de producere a undelor electromagnetice, care a dus la însemnate descoperiri și aplicații ale **telefonului**, **telegrafiei** prin cablu și fără fir (de exemplu experiențele germanului Heinrich Hertz), descoperirea razelor X, care aveau proprietăți de a trece prin diferite corpuri opace (savantul german W. Roentgen).

Au fost înregistrate aplicații practice imediate în domeniul **medicinei** (radiografiile), **fizicii** (A. Einstein a formulat teoria relativității timpului și spațiului), **chimiei** (în laboratoare au fost sintetizați compuși organici din substanțe minerale, folosiți în fabricarea îngrășămintelor și mătăsii artificiale), **biologiei** (aparitia microbiologiei, prin vaccinare a devenit posibilă prevenirea unor boli grave, cum este tuberculoza). Călătoriile în diverse regiuni ale Terrei au stimulat evoluția **geografiei** (au fost efectuate explorări în Africa, Asia, la Polul Nord și Sud).

În anul 1803, în SUA a fost construit **primul vapor** (R. Fulton a folosit forța aburului), în anul 1814 prima locomotivă și în anul 1825 prima linie de cale ferată (inventator este englezul G. Stephenson).

Exista o necesitate mare de a deschide, în diferite state, centre științifice dotate cu echipament modern. De asemenea, era absolut nevoie de creat condiții pentru circulația liberă a ideilor științifice: colaborarea între diferiți savanți, publicarea rezultatelor cercetărilor. Cei mai importanți savanți s-au bucurat de recunoaștere mondială, primind Premiul Nobel (de exemplu savanții francezi Pierre și Marie Curie în domeniul fizicii, rusul P. Pavlov în domeniul medicinei).

Astfel știința, prin progresele înregistrate în epoca modernă, a fost un factor determinant care a contribuit la evoluția economică și socială a societății și, implicit, a influențat și alte domenii. În diferite state se organizează expoziții (Londra în 1851, Paris în 1855, Chicago în 1893), concepute ca un cadru de promovare a realizărilor culturale ale diferitor națiuni.

VOCABULAR

- Clasicism
- Romantism
- Modernism
- Naturalism
- Symbolism
- Revoluție tehnico-științifică
- Premiul Nobel
- Operă de ficțiune științifică

• **Literatura artistică** În sec. al XVIII-lea, curentul literar și artistic dominant era **clasicismul**, care avea ca model de creație operele antichității greco-latine (francezii J. Racine a scris tragediile „Mitridat” și „Fedra”, iar J.-B. Molière – comedii realiste „Mizantropul”, „Tartuffe”). Un fenomen deosebit îl prezenta **romanul** (englezii D. Defoe a scris „Robinson Crusoe”, iar J. Swift – „Călătoriile lui Guliver”). Caracteristicile de bază ale clasicismului au fost: modelul clasic al operei, care cerea unitatea locului, timpului și acțiunii (Nicolas Boileau), cultul rațiunii asupra celui al sentimentelor și emoțiilor, moralismul declarat al operelor etc.

În secolul al XIX-lea **romantismul** se caracterizează prin promovarea sentimentalismului și a imaginației. Romantismul a constituit o reacție la raționalismul abstract al clasicismului, optând pentru reînvierea trecutului și întoarcerea la natură.

Scriitorii germani scriau despre onoare și demnitatea umană, lupta pentru libertate a popoarelor (J.W. Goethe a scris tragedia în versuri „Faust”, iar F. Schiller – dramele „Intrigă și iubire” și „Don Carlos”).

Un alt curent în literatură era **realismul**, care se caracteriza prin descrierea vieții reale a societății și a comportamentului oamenilor. Cei mai de văză au fost reprezentanții francezi (Honoré de Balzac, în epopeea „Comedia umană”, descrie cu luciditate întreaga societate, Alexandre Dumas-tatăl a scris romanele istorice „Cei trei mușchetari”, „Regina Margo” și altele). De asemenea sunt renumiți scriitorii ruși (A.S. Pușkin a scris poemul „E. Oneghin”, iar N.V. Gogol – renumita comedie „Revizorul”).

În literatură s-au evidențiat și alte curente, așa ca **naturalismul** (principalul reprezentant este francezul E. Zola, care descrie mai ales elementele negative ale realității: boala, viciul). Scriitorii naturaliști sunt influențați în mare parte de progresele științelor naturale din secolul al XIX-lea și mai ales de succesul lucrărilor lui Charles Darwin. Astfel, multe lucrări literare preiau ideea deterministă că ereditatea și mediul sociocultural influențează decisiv caracterul și destinul oamenilor (Kipling, Wilde, Shaw). Naturaliștii pun accent pe formele extreme ale existenței, descriind adesea formele dure, brutale și macabre ale vieții, în opoziție clară cu sentimentalismul romantic.

Un alt curent literar – **simbolismul**. Verlaine, Baudelaire, Rimbaud, Mallarmé au căutat să redea esența ascunsă a realității și stările sufletești prin simboluri sugerate de cuvinte.

Una dintre cele mai interesante mișcări culturale a fost **modernismul**. Alături de artele

vizuale, arhitectură și muzică, a avut adepții săi și în literatură. Romanul modernist înlocuiește romanul clasic bazat pe unitatea acțiunii, locul și timpului și sparge tiparele și procedeele estetice tradiționale (Dostoievski, Frații Karamazov, Kafka, „Procesul”, Thomas Mann, „Muntele vrăjtit” etc.).

• **Artele** Odată cu dezvoltarea societății moderne a crescut interesul oamenilor pentru artă, se deschid tot mai multe **teatre**, unde erau jucate diverse **piese**: comedii italianului C. Goldoni („Bădăranii”) sau ale scriitorului francez P. Beaumarchais („Nunta lui Figaro”).

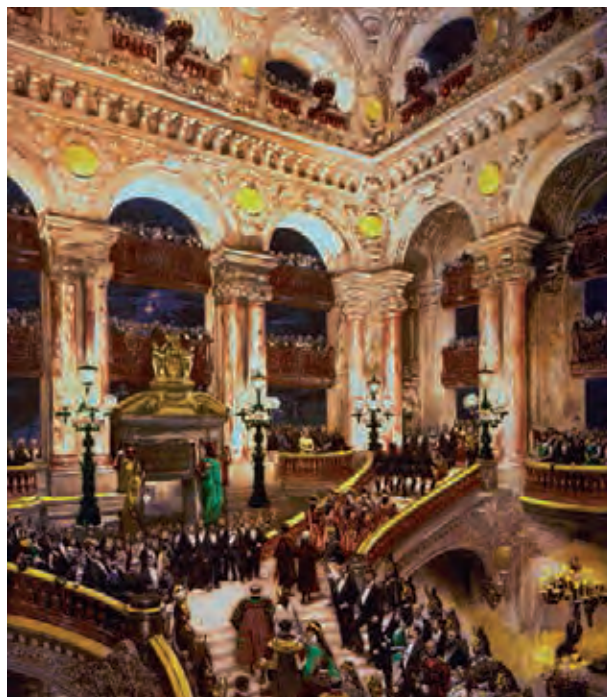
Dintre genurile muzicale, de o popularitate mare se bucura **opera**. Compozitorul austriac Mozart a lăsat o moștenire amplă, printre care „Don Juan”, „Flautul fermecat”. Germanul I.S. Bach a revigorat muzica bisericească în peste 500 de lucrări.

În pictură de asemenea au fost create un șir de **opere artistice** de valoare (tablourile olandezului H. Rembrandt „Sfânta familie” și „Reîntoarcerea fiului rătăcitor” se deosebesc prin expresivitate artistică deosebită, iar J.L. David a dedicat evenimentelor din timpul Revoluției Franceze „Moartea lui Marat”).

Aceste și multe alte opere au constituit o parte importantă a tezaurului culturii europene și universale, lumea fiind privită mai liber și multiperspectual.

În secolele XVIII-XIX au fost înregistrate sute și mii de realizări în domeniul artelor. Prin ce se explică acest număr mare de creații?

Inaugurarea Grand Opéra. Paris, 1875. Litografie color

A Charles Darwin (1809-1882)

Celebru naturalist, geolog și biolog britanic, fondatorul teoriei referitoare la evoluția speciilor, ce-i poartă numele (darwinism). Conform acesteia, formele actuale de viață au origine comună, fiind rezultatul selecției naturale în lupta pentru existență.

B Originea speciilor

„Cum se nasc mai mulți indivizi decât pot supraviețui, și, în consecință, între ei se reînnoiește adesea lupta pentru mijloace de existență, urmează că, după ce unul variază oricât de puțin, într-un mod care să-i fie lui avantajos, el va avea șansa de a supraviețui și de a fi ales natural. Sunt convins că speciile nu sunt imuabile și că toate cele care aparțin de ceea ce numim același gen sunt posteritatea directă a unei alte specii, în general dispărută.”

Charles Darwin

Ce argumente au fost aduse de Ch. Darwin pentru a demonstra evoluția speciilor de la cele inferioare la cele superioare, prin selecție naturală? Argumentează-ți opinia în comparație cu alte puncte de vedere.

C Thomas Edison

Savantul american Thomas Edison (1847–1931) a reușit să îmbine realizările din domeniul științei și tehnicii cu avantajul comercial. El a avut interes mare pentru telegrafie, a construit fonograful, care reproducea vocea umană.

Dar cele mai importante invenții ale sale au fost cele din domeniul electricității: Edison a elaborat lampa electrică, centrala electrică, tramvaiul etc. Este considerat unul dintre cei mai prolifici inventatori din istorie, înregistrând peste 1900 de brevete, multe dintre care au aplicație practică până în zilele noastre.

Enumeră efectele descoperirilor lui Thomas Edison asupra vieții cotidiene. Comentează importanța lor.

Primul film al fraților Lumière „Sosirea trenului în Gara La Ciotat”

D Apariția cinematografiei

Frații Lumière, pasionați de tehnica fotografiei și de cercetările asupra analizei și sintezei mișcării, au inventat primul aparat cinematografic, care a devenit un instrument de educație și de divertisment popular.

Apreciază valoarea cinematografiei. Cum poate ea influența comportamentul și opiniile oamenilor?

E Victor Hugo și romantismul

Scriitorul romantic francez Victor Hugo a avut o imaginație bogată, descriind cu mult talent sentimentele și suferința umană în dramele „Cromwell”, „Hernani” și romanele „Notre-Dame de Paris”, „Mizerabilii”. El s-a afirmat ca apărător înflăcărat al libertății și demnității omului.

F Curentele în literatură și artă

„Romantismul este arta de a prezenta popoarelor operele literare care, în situația actuală a obiceiurilor și credințelor lor, sunt susceptibile de a le oferi cea mai mare plăcere posibilă. Dimpotrivă, clasicismul prezintă literatura care ofera cea mai mare plăcere posibilă străbunicilor lor.”

Stendhal, „Racine și Shakespeare”

Describe condițiile care au influențat schimbările în domeniul culturii moderne.

Dante și Vergiliu. Tablou de E. Delacroix

Ce idei îți inspiră imaginea de mai sus? Determină stilul artistic și compară cu alte tablouri ale lui E. Delacroix.

Frontispiciul ediției din 1831

Responsabilitatea pentru creația umană. Cazul Frankenstein

Revoluția industrială și progresul tehnologic au schimbat rapid toate sferile vieții umane. Viteza transformărilor, pe lângă fireasca admirație, a trezit la unii și o îngrijorare în sensul dacă oamenii sunt pregătiți să țină pasul acestor schimbări și dacă aceste tehnologii vor putea fi ținute sub control. Una din primele avertizări de acest gen a fost nuvela scriitoarei britanice Mary Shelley, *Frankenstein sau Modernul Prometeu*, publicată la 1818. Piesa, considerată prima

operă de ficțiune științifică, narează despre geniala descoperire a medicului elvețian Victor Frankenstein care, grație unor tehnici secrete, a reușit să reanimeze țesuturile moarte ale unui individ decedat, reușind să creeze o ființă supraumană.

Dotată cu inteligență deosebită, capabilă și, cel mai important, dornică de sentimente afective din partea oamenilor, această ființă, din cauza imperfecțiunii mijloacelor medicale a ieșit absolut respingătoare ca aspect fizic, aidoma unui monstru. Din această cauză, în loc de așteptata afecțiune, trezea dezgust și repulsie tuturor, inclusiv creatorului său. Profund lovit în sentimentele sale, monstrul începe să se răzbune nu doar pe Victor, dar și pe toți pe care acesta îi iubea. Îi urmărește și omoară pe toți apropiații medicului, considerându-se justificat să-l priveze de toate acele lucruri pe care i le-a refuzat iresponsabilul creator.

În cultura occidentală, tema monstrului Frankenstein a devenit una clasică pentru genul horror, dar și pentru ideea responsabilității oamenilor pentru ceea ce au creat.

1. Descrie cel puțin cinci realizări ale culturii în epoca modernă.
2. Explică, prin exemple concrete, de ce igiena a devenit o preocupare atât pentru înalta societate, cât și pentru categoriile simple ale populației.
3. Demonstrează că, în domeniul științelor naturale, metodele observației și experimentului au influențat direct progresele tehnologice și viața cotidiană a oamenilor.
4. Demonstrează relația de cauzalitate dintre dezvoltarea științei și evoluția economică a societății moderne.
5. Realizează un tabel în care vei include principalele realizări în domeniul culturii din perioada modernă.
6. Analizează un domeniu al culturii (la alegere) în funcție de preferințele tale. Formulează o concluzie despre importanța realizărilor din domeniul dat al culturii pentru societatea modernă.
7. Argumentează cât de important este pentru un contemporan să cunoască realizările culturii din epoca modernă.

Întoarcerea fiului rătăcitor

Aristotel contemplează bustul lui Homer

Analizează tablourile lui Rembrandt și argumentează că operele lui se deosebesc printr-o expresivitate artistică ieșită din comun.

Rembrandt (1606-1669), pictor și savant olandez. Opera sa trece prin faza influenței pictorilor italieni, prin cea în

care este marcată de dinamismul baroc, pentru a ajunge la compoziții echilibrate în culori calde, profunde, în care importante sunt nuanțele sufletești ale personajelor.

În epoca modernă educația și gândirea s-au influențat reciproc. Cultura generală a cetățenilor a fost determinată de progresul științelor și democrației. În multe state a fost introdus învățământul primar obligatoriu. A crescut nivelul intelectual al oamenilor, numărul cititorilor de cărți și reviste, al spectatorilor în sălile de teatru, al vizitatorilor în muzee și expoziții. Creația intelectuală s-a diversificat și s-a internaționalizat.

EVOCARE

- ◆ Ce era caracteristic pentru educația din Evul Mediu?
- ◆ Explică, cu cuvinte proprii expresia „gândire critică”.
- ◆ Ce fenomene economice, crezi, vor putea influența educația modernă? De ce?

Johann și Anna Pestalozzi la o lecție cu predare după metoda modernă. Neuhof, 1882. Gravură în lemn

VOCABULAR

- Opinie publică
- Contract social
- Gândire critică
- Gândire divergentă
- Evoluționism
- Pozitivism

• Școala și educația

În secolele XVII-XIX se produce modernizarea progresivă al învățământului de toate nivelele. În primul rând are loc procesul de laicizare treptată a sistemului educațional și chiar dacă tutela Bisericii asupra școlii rămâne încă dominantă, rolul statului și societății crește din ce în ce mai mult. Generalizarea învățământului devine una din prioritățile Iluminismului și după marile transformări modernizatoare în societatea europeană din această perioadă, statul începe să pretindă un rol tot mai mare în domeniul educațional. Astfel, se creează premise pentru apariția învățământului general și a celui obligatoriu. În mai multe țări europene dreptul la învățătură devine constituțional, iar liberalismul clasic leagă gradul de instruire de exercitarea drepturilor politice. Bunăoară, dreptul la vot este acordat tot mai des nu doar în funcție de censul de avere, dar și de nivelul de educație. Chiar în societățile Vechiului Regim, ce aveau la bază principiul inegalității, ascensiunea pe scară socială putea fi facilitată de studiile pe care le avea. De exemplu, în Imperiul Rus (inclusiv în Basarabia), obținerea titlului de doctor în științe ducea automat la ridicarea la rang de nobil.

Revoluția industrială și rapida tehnologizare au pus în fața societăților moderne necesitatea pregătirii unor cadre tot mai calificate și instruite. Inginerul, avocatul, medicul necesită o pregătire superioară celei pe care o putea oferi învățământul primar și secundar, de aceea universitățile europene și nord-americane încep instruirea în masă pentru profesiile liberale.

Pedagogia modernă începe să acorde un rol tot mai important organizării proceselor de studii, metodelor de predare. Dacă metodele medievale, scolastice se bazau pe memorarea mecanică a informațiilor, acum se pune tot mai mult accentul pe înțelegerea materiei și pe dezvoltarea personalității copilului.

Devin tot mai variate programele de studii (curricula). Cu toate că sistemul artelor liberale rămâne de bază, el se adâncește grație progreselor științelor naturale și celor exacte. Totodată, învățământul clasic, bazat pe studiul limbilor greacă și latină, rămâne un criteriu de bază de stabilire a inteligenței elevilor până la mijlocul secolului al XX-lea, când a fost înlocuit de matematici.

Transformările revoluționare din societatea occidentală din secolele XVIII-XIX (revoluția demografică, agrară, industrială și tehnico-științifică, dublată de revoluțiile politice) au sporit interesul față de instrucțiune, fiind conștientizat rolul acesteia în propășirea societăților umane. Valorile iluministe, cum ar fi încrederea în Rațiune și Progres, devin dominante. Învățământul este considerat un mijloc important de iluminare a maselor și, alături de muncă, o sursă importantă de propășire generală.

Concepțiile egalitariste formulate de Rousseau și Montesquieu au fost puse la baza unui nou ideal pedagogic (educație egală indiferent de sex, religie și stare socială).

Pedagogia a avut un rol important în mișcările naționale. Secolul al XIX-lea a fost numit și secolul naționalităților. Rolul școlii în mișcarea de emancipare și de creare a statelor nu putea fi subapreciat, deoarece transmiterea valorilor naționale prin educație garanta pe viitor viabilitatea acestora.

Chiar dacă învățământul particular era dominant, mai ales la clasele superioare, progresele învățământului public devin tot mai vizibile. Învățământul obligatoriu necesita tot mai multe investiții și cadre pedagogice bine pregătite. Programele de studii încep să varieze. Învățământul devine o preocupare a întregii societăți.

• Dezvoltarea gândirii critice în epoca modernă

Epoca modernă se caracterizează printr-un nou mod de gândire asupra dezvoltării naturii și societății. Gândirea modernă s-a bazat pe o logică internă, pornind de la criterii de analiză, indicatori, argumente și valori (egalitate, libertate, proprietate). În statele mai dezvoltate au dispărut treptat regimurile bazate pe tradiții conservatoare și s-au format sisteme de guvernare bazate pe acțiunile și interesele cetățenilor. Progresele în democratizarea societății duc la apariția opiniei publice ca important factor de care Statul (autoritățile) trebuie să țină cont în procesul decizional.

Oamenii au început să creeze instituții unde se încuraja **gândirea critică** și **divergentă**. Pentru buna funcționare a societății era necesar să existe legi pe care toți oamenii să le respecte. Unii gânditori consideră că ultimele sunt rezultatul unui **contract social** încheiat între popor (societate) și guvern (stat). În concepția lor, pentru a asigura dreptul la proprietate, se cereau legi, la adoptarea cărora cetățenii trebuiau să participe prin reprezentanți. Controlul asupra acestui proces îl avea o putere protectoare – legislativă, și una care trebuia să le aplice – executivă.

Comentați fraza atribuită lui Bismarck: „Unirea Germaniei au efectuat-o soldatul și profesorul german”.

O lecție de lectură în școala modernă. Tablou de Henry Jules Jean Geoffroy, 1889

Ilumiștii francezi au adus o contribuție deosebită în evoluția gândirii moderne. De exemplu **J.J. Rousseau** susținea ideea contractelor sociale ca soluție pentru protecția persoanelor și a bunurilor cetățenilor. **Montesquieu** scria că legislația depindea de specificul geografic în care conviețuiau oamenii. El era convins că, pentru a asigura libertatea oamenilor, e necesar să fie separate puterile în stat (legislativă, executivă și judiciară). **Voltaire** a susținut ideea unei monarhii puternice, sprijinită de o elită de nobili educați.

Totodată, ilumiștii acceptau doar egalitatea civilă, nu și cea politică, deoarece considerau că poporul încă nu era gata să-și exercite drepturile în mod rațional.

Având un spirit analitic și critic, în lucrarea sa *Principiile filosofiei dreptului sau Elemente de drept natural și de știință a statului*, **G.W. Hegel** (1770–1831) scria că în societatea civilă fiecare este sîși scop. Dar nu se poate de realizat scopurile sale fără raportare la alții. În acest caz scopul particular capătă forma universalității și el nu poate fi satisfăcut decât dând, în același timp, satisfacție binelui urmărit de celălalt.

Ideile despre transformarea societății au fost însușite de unii monarhi, care le-au folosit în reformarea sistemului politic în detrimentul categoriilor sociale privilegiate. Astfel, concepția iluministă a stat la baza liberalismului politic, care promova demnitatea și libertatea persoanei.

Mai târziu au apărut și s-au dezvoltat un șir de teorii, cum ar fi evoluționismul, materialismul, pozitivismul, marxismul, naționalismul etc. Pornind de la ele, s-a afirmat spiritul critic și s-a dezvoltat **sociologia** ca știință. Apar academii, societăți științifice, saloane de lectură, unde se pun în dezbatere și se analizează în contradictoriu diverse teorii și concepte despre evoluția societății și naturii.

Distrugerea Coloanei Vendôme, un simbolului imperial, pe timpul Comunei din Paris, mai 1871. Fotografie de A.E. Disdéri

A Ilumi­niștii și concep­țiile educa­ției

Oamenii sunt liberi și egali de la natură și orice regim politic trebuie să instituționalizeze libertatea și egalitatea.

J.J. Rousseau

Dacă Dumnezeu n-ar exista, atunci ar trebui inventat.

Voltaire

Omul poate fi schimbat în bine, prin educație.

Montesquieu

Determină caracterul contradictoriu al ideilor ilumi­niștilor francezi.

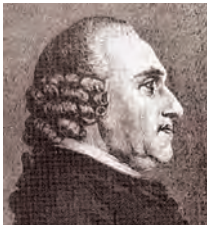
B Discurs asupra egalității educa­ției

„Eu mi-am făcut un jurământ: între toate necesitățile acestui timp, între toate problemele, am ales una căreia îi voi consacra toată inteligența, sufletul, toată dragostea, toată puterea mea fizică și morală – problema educației poporului.

Inegalitatea educației este unul din rezultatele cele mai nedrepte și mai revoltătoare, din perspectiva socială, ale hazardului nașterii. Cu inegalitatea educației vă îndemn să sperați că veți avea vreodată egalitatea drepturilor, nu egalitatea teoretică, ci pe cea reală, și egalitatea drepturilor este totuși fundamentul și esența democrației însăși.”

Jules Ferry

C Johann Basedow (1723-1790)

Pedagog german, fondator al școlii din Dessau, numită Philantropium, unde a implementat un învățământ bazat pe metode intuitive și o disciplină blândă. Elevii erau împărțiți în trei grupe: academicieni (copii dotați din familii bogate), pedagogi (viitori profesori din familii mijlocie) și famulianți – copii săraci, care urmau să primească studii elementare pentru munci necalificate.

D Jules Ferry (1832-1893)

Jurnalist și om politic francez. A fost ministru al Instrucțiunii Publice, realizând reforma învățământului. Învățământul primar a devenit gratuit și obligatoriu, cheltuielile pentru educație s-au mărit considerabil, studiul religiei în școli a devenit opțional. Pentru el școala era locul unde se forma demnitatea cetățenilor, garant al ordinii republicane și democrației în societate.

Comparați concepțiile pedagogice ale lui Basedow cu cele ale lui Jules Ferry. Determinați ce legătură există între dezvoltarea învățământului și progresul democrației.

Club discusional. Caricatură de epocă despre libertatea de exprimare în Prusia

E Psihologia mulțimilor

„La baza acestei transformări se află doi factori fundamentali. Primul constă în distrugerea credinței religioase, politice și sociale, din care au provenit toate elementele civilizației noastre. Al doilea constă în apariția unor condiții de existență și gândire cu totul noi, generate de descoperirile moderne în știință și industrie...”

Forța mulțimilor a luat naștere, mai întâi, prin propagarea anumitor idei, lent implantate în mintea oamenilor, apoi prin asociere treptată a unor indivizi gata să pună în aplicare concepții până atunci teoretice. Această asociere a permis mulțimilor să-și formeze idei – dacă nu foarte juste, cel puțin foarte hotărâte – cu privire la interesele lor și să devină conștiente de forța lor...”

Gustave le Bon

Despre care transformări scrie Gustave le Bon în operele sale? În ce mod gândirea critică a influențat progresul societății?

F Despre conducători și guvernământ

„Conducătorul trebuie să-și repete adesea că este un simplu om, asemenea celui din urmă dintre supușii săi, primul judecător, primul general, primul finansist, primul ministru. El nu este decât cel dintâi dintre slujbașii statului, obligat să acționeze cu înțelepciune și în mod dezinteresat, ca și când ar trebui în orice clipă să dea socoteală cetățenilor de felul în care administrează treburile. El este capul unei familii și trebuie să fie ultimul refugiu care să-i ocrotească pe cei nefericiți, un tată pentru orfani, sprijin al vaduvelor, căruia să-i pese și de ultimul din nenorociți. Chiar dacă ar avea cea mai mare bunăvoință din lume, el tot poate greși, poate fi dezinformat, este posibil ca ordinele sale să nu fie executate; nedreptatea poate să ajungă nicidecum la urechi, oficialitățile se pot comporta cu prea mare duritate. Într-un cuvânt, el nu poate fi pretutindeni. Așadar, și în guvernare, ca în oricare alt domeniu, trebuie să ne mulțumim cu ceea ce este mai puțin greșit...”

Frederic al II-lea

Crezi că este reală ideea expusă de suveran? Realizează un interviu cu câteva persoane din comunitate, aflând opinia lor despre guvernare. Formulează o concluzie proprie despre guvernare.

Jan Amos Komenský. De la pedagogia tradițională la cea modernă

La începutul epocii moderne învățământul în Europa avea un caracter preponderent religios. Un individ știutor de carte trebuia mai întâi de toate să poată să citească în limbile vechi clasice (latina și greaca) și să poată să reproducă pe de rost cât mai multe texte. Manuale pentru începători nu existau. În procesul de predare se foloseau cărțile tradiționale ale epocii: Biblia, literatura religioasă și, doar în unele cazuri, lucrările autorilor antici.

În sec. al XVII-lea această pedagogie "tradiționalistă" a fost revizuită de marele filosof, gramatician și pedagog ceh Jan Amos Komenský (1592-1670), numit și Comenius. Conform lui, sistemul pedagogic urmează să fie orientat nu spre învățarea pe de rost a textelor, sensul cărora deseori nici nu este înțeles, dar spre dezvoltarea treptată a elevilor

Comenius scria: „Majoritatea pedagogilor consideră că trebuie sădite plante în loc de semințe, iar în loc de butași – copaci mari. Astfel celor începători, în loc să li se predea elementarul, li se impune un haos de diferite concluzii și texte vechi originale”. O astfel de pedagogie el o considera „o mare deviere” care trebuie înlocuită cu o „pedagogie naturală” înțeleasă de firea umană. Predarea, după părerea sa, trebuia să se facă reieșind din principiile de la simplu la complex, de la cunoscut la necunoscut, de la recent la depărtat etc. Reieșind din aceste principii, el a elaborat un sistem de împărțire pe clase și ore de predare, care reieșea din particularitățile de vârstă și aptitudinile individuale ale elevilor. E de menționat că atunci în școlile de pe lângă biserici în aceeași clasă învățau copii și adolescenți de diferite vârste.

Pe parcursul următoarelor secole conflictul dintre pedagogia tradiționalistă medievală și cea modernă s-a rezolvat în favoarea celei din urmă, cu toate că unele reminiscențe ale acestui conflict se resimt până în prezent.

■ *Formulează principiile pedagogiei moderne, promovată de Comenius.*

Parlamentul englez. Ședința Camerei Comunelor

Destinul a milioane de oameni se hotăra în cadrul unui cerc restrâns din anturajul regelui.

1. Caracterizează evoluția învățământului în epoca modernă.
2. Explică cum a influențat învățământul în epoca modernă gândirea empirică și raționalistă.
3. Compară educația din epoca modernă cu cea de azi. Identifică asemănări și deosebiri.
4. Analizează diverse concepții ale gânditorilor din epoca modernă despre om. Demonstrează că se promovau altfel idealurile omului despre sine și lume.
5. Determină influența evenimentelor revoluționare asupra progresului învățământului în epoca modernă.
6. Apreciază rolul lui Jan Amos Komensky în dezvoltarea învățământului modern.

Formulează o concluzie pornind de la spusele lui Blaise Pascal: „Toată măreția noastră constă în cugetare. De aici trebuie să porcedem, nu de la spațiu și de la durată. Să ne silim a cugeta frumos. Iată ideea morală”. Cum era realizată această idee în epoca modernă?

Stilurile artistice: baroc și clasicism

Principalele stiluri artistice care s-au afirmat în secolele XVII-XIX au fost barocul și clasicismul. Barocul s-a dezvoltat în țările catolice ca artă a Contrareformei, concepută ca formă de răspuns a autorității papale la atacurile adeptilor Reformei. Clasicismul reprezintă o revenire la valorile Antichității, urmând să transforme oamenii în elemente utile familiei și societății, o artă care să le înobileze sufletul și să-i pregătească pentru fapte eroice.

EVOCARE

- ◆ Ce stiluri artistice s-au afirmat în Evul Mediu?
- ◆ Ce elemente ale culturii antice au reînviat în perioada Renașterii?

Frauenkirche din Dresda – edificiul exemplar al stilului baroc din Europa (vedere exterioară și interioară).

VOCABULAR

- Baroc
- Clasicism

• **Barocul** este un curent artistic general european, care acoperă întreaga perioadă a secolului al XVII-lea, care mai este numit „secolul baroc”. Cel mai pregnant barocul se manifestă în artele vizuale (arhitectură, sculptură, pictură), dar fiind un curent artistic, se manifestă și în literatură, teatru sau muzică. Cu toate că există particularități la nivel național (baroc francez, italian, spaniol, flamand, german sau danubian), barocul are câteva caracteristici esențiale care-l particularizează de alte stiluri artistice.

Conflictul dintre catolicism și protestantism a generat la nivel estetic noi viziuni asupra artei și creației. Protestantismul a fost inițial refractar cultului imaginilor, pe când catolicii, din contra, au considerat imaginea, artele vizuale în ansamblu, ca modalități de propagandă religioasă (Contrareforma). Pentru a putea amplifica și stimula credința, arta religioasă trebuia să fie clară, convingătoare, plină de măreție și vigoare. Cu alte cuvinte, ea trebuia să apeleze la emoții, care să creeze sentimente puternice. Artiștii barocului au depus eforturi susținute pentru a crea efecte dramatice puternice, apelând la tehnici speciale care creau iluzia prezenței fizice a lui Dumnezeu, care devenea tot mai palpabil, mai real, mai aproape de credincios.

Totodată, secolul al XVII-lea a fost epoca emergenței monarhiilor naționale și a clasei de mijloc. Dacă primele impun barocului tendința spre monumental, grandoare, afișarea exuberanței, mai ales prin ornamentarea bogată, ca model vizual ce trebuia să sublinieze Puterea, Succesul și Triumful, atunci burghezia, prin mecanismele pieței, determină succesul picturii realiste, punându-se accentul pe stările și emoțiile umane, pe teme legate de cotidian. Pe de altă parte, progresele științifice din această perioadă impun o nouă viziune asupra Universului și rolului omului în acesta. Conștientizând decalajul enorm dintre grandoarea Naturii, Universului și aparenta insignifianță a omului artiștii fac din baroc o artă a contrastelor. Ei experimentează jocul dintre lumină și umbră (clar-obscur), dintre formele mari și mici, dintre plin și gol etc.

Artele vizuale. Din punct de vedere stilistic, arhitectura barocului se deosebea prin monumentalitatea, dar și masivitatea sa, prin alternanța spațiilor pline și goale și a celor luminoase cu altele (semi)umbrite, prin decorul subliniat de fastuos, prin cromatica abundentă. Toate aceste efecte trebuiau să aducă plăcere ochiului și să sublinieze armonia universală. Caracteristicile arhitecturii barocului au fost următoarele elemente: colonadele monumentale, abundența sculpturilor pe fațade (atlanți și cariatide), dar și în interior, cupole etajate etc. Acest gen a dat nume sonore în epocă, cum ar fi **Gian-Lorenzo Bernini** (colonada pieței Catedralei Sf. Petru

Apollo și Dafne de G. Bernini, Galeria Borghese

din Roma, havuzul lui Triton de la Roma), **Francesco Borromini** (Palatul colegiului Propaganda Fide, Roma), **Carlo Maderno** (Biserica Sf. Sussana din Roma) sau englezul **Christopher Wren** (Catedrala Sf. Pavel din Londra). Sculptura barocă se deosebea și ea prin forme monumentale, mișcare și exuberanța decorului (*Apollo și Dafne* a lui Bernini; *Sf. Andrei* a lui François Duquesnoy).

Pictura barocă se rupe din manierismul italian, care se deosebea prin caracterul său static. Din punct de vedere stilistic, mișcarea era subliniată prin liniile diagonale care dinamizau compoziția, dar și utilizarea jocului contrastelor dintre lumină și umbră pentru adâncirea efectelor volumetrice (clar-obscurul). Dintre cei mai vestiți pictori din epoca barocă îl menționăm pe spaniolul **Diego Velasquez** (1599-1660). Portretist iscusit a lăsat o adevărată galerie de portrete și caractere din epocă. Ochiul său s-a aplecat nu doar asupra grandorii marilor personalități, dar și asupra defectelor acestora, contrast care dădea un realism aparte capodoperelor sale (*Venus la oglindă*, *Portretul papei Inocentius al X-lea*, *Doamne de onoare*, *Predarea Bredei* etc.). Marele pictor flamand **Peter Paul Rubens** (1577-1640) este considerat unul din cei mai iluștri reprezentanți ai picturii baroce. S-a impus mai ales prin luminozitate și suavitate cromatică, perfecțiunea corpurilor și maiestuoșitatea mișcărilor, care îi fac inegalabilă opera (*Coborârea de pe Cruce*, *Păcatul original*, *Adorarea păstorilor*, *Samson și Dalila* etc.). Chiar dacă nu totdeauna respectă idealurile estetice ale barocului, unul din pictorii celebri care au creat în această perioadă a fost olandezul Rembrandt (*Întoarcerea fiului risipitor*, *Rondul de noapte*, *Lecția de anatomie* etc.)

Literatura și muzica. Una din caracteristicile de bază ale literaturii barocului era că scriitorii subliniau forma iluzorie a lumii în care trăiau, iar forma prima asupra conținutului. Patosul și retorica pompoasă a narațiunii acordau operelor acel caracter monumental caracteristic artelor vizuale, același rol jucând și înfloriturile stilistice, figurile, alegoriile, metaforele și simbolurile ce abundau în acest gen de literatură. Printre protagoniștii acestui stil l-am putea menționa pe italianul **Giambattista Marino**, spaniolul **Pedro Calderon**, germanul **Martin Opitz**, englezul **John Donne** dar și, într-o anumită măsură, pe românul **Dimitrie Cantemir**, a cărui operă conține influențe baroce (*Istoria ieroglifică*).

Arta muzicală înregistrează cea mai radicală turnură în epoca barocă. Stilul polifonic, caracteristic perioadei precedente, rămâne tot mai mult în apanajul muzicii religioase, sacre, pe când

stilul modern este rezervat celei laice. Caracteristicile acesteia vizează același ideal estetic baroc: monumentalitatea, contrastul dintre vocea solo și linia pronunțată a basului și exuberanța stilistică oferită de interesul față de armonia expresivă. Apar forme muzicale noi, cum ar fi opera, cantata sau oratoriul pentru muzica vocală și uvertura, sonata și concertul pentru cea instrumentală. Titani ai muzicii baroce sunt germanii **Johann Sebastian Bach** și **George Händel**, italienii **Antonio Vivaldi** și **Claudio Monteverdi**, francezii **Jean-Baptiste Lully** și **Jean-Philippe Rameau**, englezul **Henry Purcell** ș.a.

• **Clasicismul** La baza clasicismului stă ideea raționalismului, care devine dominantă în cultura europeană către mijlocul secolului al XVII-lea (filosofia carteziană). Așa cum îi denotă numele, clasicismul își revendică moștenirea de la Antichitatea clasică greco-romană, care și-a construit idealul estetic în jurul ideii de măsură, echilibru și veridicitate/adevăr. Canonul clasic cerea de la autori să fie preocupați de atingerea perfecțiunii, de fenomenele perene, utile și generale, ignorând particularitățile individuale, considerate neimportante. Luând drept model idealurile Antichității, clasicismul construiește, la rândul său, un sistem de valori centrate pe om, care este declarat valoare supremă (drepturile naturale, supreme). De aici și rolul acordat funcției moral-spirituale, educative a artei. Individul poate atinge perfecțiunea doar prin imitarea modelelor, adică a „titanilor” Antichității și Renașterii. Animator al programului clasicist a fost regele Franței, Ludovic al XIV-lea, curtea căruia (Versailles) devine un centru al răspândirii curentului în întreaga Europă.

*Model al clasicismului – complexul palatelor de la Versailles.
Arhitect Louis Le Vau.*

A Nicolas Boileau: regula celor trei unități

În viziunea doctrinarilor clasicismului, o operă de artă „clasică” trebuie să urmărească cu strictețe anumite reguli. Bunăoară canonul teatral, elaborat de Nicolas Boileau, prevede pentru fiecare piesă faimoasa regulă a celor trei unități: unitatea timpului (orice subiect trebuie să se deruleze într-un maxim de 24 de ore), unitatea locului (acțiunea trebuie să se desfășoare într-un singur loc), unitatea acțiunii (piesa trebuie să aibă doar o singură intrigă). Un alt principiu important a fost cel al decenței, care impunea ca autorii să renunțe la scenele care ar șoca publicul (violența fizică, sexualitate).

Comentează viziunea doctrinarilor clasicismului asupra unei opere de artă.

Catedrala din Santiago de Compostela (fațada de vest), Spania

Piața Sf. Petru din Roma

Catedrala Sf. Pavel din Londra

Palatul Schönbrunn, Vienna

Palatul de Iarnă, Sankt Petersburg

Argumentează apartenența imaginilor la stilul baroc. Explică extinderea barocului pe alte continente.

Reprezentanți ai clasicismului

Arte vizuale	Literatura	Muzica
Leon Batista Alberti	François de Malherbe	Joseph Haydn
Filippo Brunelleschi	Jean de La Fontaine	W.A. Mozart
Louis Le Vau	Racine	Ludwig van Beethoven
Nicolas Poussin	Corneille	Franz Schubert
Jacques-Louis David	Molière	Johann N. Hummel
Bertel Thorvaldsen	Alexander Pope	Carl Maria von Webber
Jean Ingres	Jonathan Swift	
Karl Briullov	Antioh Cantemir	

Elaborează un tabel asemănător pentru artiștii barocului.

Jacques-Louis David (1748-1825), fondator al neoclasicismului francez

Pictorul reușește să facă ruptura cu stilul libertin și galant din perioada **rococo**, revendicând în operele sale moștenirea estetică a clasicismului greco-roman. După propria mărturie și-a dorit să „regenereze artele, dezvoltând un stil de pictură pe care clasicii greci și romani, fără ezitare, și l-ar fi asumat”. Originar dintr-o familie din starea a treia, dar destul de înstărită, reușește să-și facă studiile la Academia Regală de Pictură și Sculptură. Devine cunoscut în 1784, când pictează *Jurământul Horaților*. Este un aprig susținător al ideilor revoluționare, care i-au marcat nu numai creația, dar și Soarta. După declanșarea Revoluției – devine deputat în Convenție, unde votează pentru condamnarea la moarte a regelui Ludovic al XVI-lea. Fiind membru al Academiei, intră în conflict cu conducerea acesteia, considerând-o retrogradă și, folosindu-și ponderea politică, obține dizolvarea acesteia. Însă prietenia cu Robespierre i-a adus întemnițarea după căderea acestuia (1794). Este nevoit să părăsească politica, dar devine un fervent admirator al lui Napoleon, în slujba căruia s-a pus, devenind pictorul de curte al acestuia. I-a dedicat câteva lucrări monumentale, care l-au făcut cunoscut pe scară europeană. După Restaurare, este nevoit să plece în exil, unde a decedat la 1825.

1. Identifică stilul căruia îi aparțin elementele arhitectonice enumerate mai jos:

- clădiri cu două fațade, una deschisă spre oraș, riguros construită pentru a se integra în planul urbanistic, și alta orientată spre parc sau grădini, unde artiștii erau mai liberi în fantezie și decorări;
- structura orizontală a clădirii este creată pe principiul repartizării în trei: parter, etaj monumental decorat cu coloane și plaștri, semietaj care suportă ansamblul acoperișului. Argumentează-ți opinia.

2. Evidențiază elementele esențiale ale stilurilor artistice: baroc și clasicism. Compară elementele barocului cu cele ale clasicismului.

3. Alege o operă realizată în stil baroc, expusă în temă și demonstrează-i apartenența la stilul dat.

4. Descrie manifestarea barocului și clasicismului în alte domenii (muzică, dans etc.)

1. Jacques-Louis David. Autoportret, 1794, Muzeul Louvre, Paris
2. Moartea lui Socrate, 1787, Muzeul Metropolitan, New York
3. Madame de Venignac, 1778-1799, Muzeul Louvre, Paris
4. Jurământul Horaților, 1794, Muzeul Louvre, Paris
5. Încoronarea lui Napoleon, 1806, Muzeul Louvre, Paris

Examinează imaginile.

Identifică elementele principale ale clasicismului reflectate de picturile lui David.

Stabilește ce elemente din cultura antichității și-au găsit expresie în stilul clasic.

Elaborează o prezentare a unei opere aparținând clasicismului.

Evoluția culturii Țărilor Române în secolele XVII–XVIII

În a doua jumătate a secolului al XVII-lea și în secolul al XVIII-lea cultura a intrat în epoca de maximă înflorire, lansând personalități remarcabile în diverse domenii. Se dezvoltă creația populară orară; se întocmesc cronicile; s-au făcut primii pași în constituirea limbii române literare, se dezvoltă învățământul de pe lângă școlile domnești, biserici și mănăstiri; tipografiile devin adevărate centre ale culturii românești. De asemenea se traduc multe opere religioase; se deschid biblioteci cu literatură manuscrisă și tipărită în diferite limbi, inclusiv în cea română; se răspândește cultura scrisă, apare și se dezvoltă istoriografia.

EVOCARE

- ◆ Care erau caracteristicile dezvoltării culturii românești în perioada medievală?
- ◆ Ce știi despre evoluția învățământului în epoca medievală?
- ◆ Amintește-ți despre originile istoriografiei în Evul Mediu.
- ◆ În ce constă activitatea tipografică și ce urmări a avut extinderea ei?

Biblia de la București, prima Biblie canonică ortodoxă în limba română, tipărită sub auspiciile domnului Țării Românești, Șerban Cantacuzino, la 1688.

VOCABULAR

- Umanism
- Iluminism
- Istoriografie
- Școala Ardeleană

• **Caracteristici generale ale culturii** În sec. al XVIII-lea cultura românească se dezvoltă în pofida condițiilor dure cauzate de politica regimurilor turco-fanariote în Moldova și Țara Românească și a celui habsburgic în Transilvania. Ideile occidentale de modernizare influențează benefic evoluția spirituală românească. În lipsa burgheziei, boierimea de orientare națională promova ideile iluministe de instruire, dezvoltare și progres.

Deschiderea spre Europa aduce treptat înlocuirea modului de viață oriental cu cel european. Viața de zi cu zi a clasei conducătoare se schimbă, influențată de elementele modului de viață apusean. Clădirile se construiesc într-un stil nou, interioarele își schimbă înfățișarea, mobilierul adus din țările Europei cu încetul îl înlocuiește pe cel oriental. Cunoașterea limbii franceze a făcut posibilă stabilirea unui contact direct cu realizările iluministe. Cultura românească cu valori și opere remarcabile se include tot mai mult în contextul culturii europene moderne, păstrându-și un șir de particularități locale.

• **Învățământul** În secolele XVII–XVIII învățământul rămâne sub monopolul Bisericii, dar cu toate acestea se observă tendința de laicizare a acestuia. Statul devine tot mai activ în procesul educațional, organizând școli de toate nivelele. Încă din sec. al XVII-lea au fost constituite academii domnești la Iași (Vasile Lupu, cca 1640) și București (Constantin Brâncoveanu, 1694), unde predarea se efectua în limbile latină, greacă și slavonă. Programul de studii era mult mai complex, fiind predate retorica, logica, poetica, filosofia, metafizica, matematica, iar mai târziu și fizica, cosmografia și psihologia.

De la mijlocul sec. al XVII-lea limba română câștigă tot mai mult teren în fața limbilor clasice nu numai în instituțiile statului, dar și în învățământ. Ca rezultat, în secolul următor se observă o creștere substanțială a gradului de alfabetizare a populației, fapt care se reflectă în sporirea cu 40% a producției tipografice din Principate. În perioada fanariotă, Domnia acordă tot mai multă atenție domeniului didactic (Nicolae și Constantin Mavrocordat, Grigore al II-lea Ghica, Mihail Racoviță ș.a.), când se atestă lărgirea rețelei de școli elementare, unde copiii târgoveților și țăranilor pot obține deprinderea cititului și scrisului. Cererea în creștere pentru funcționari instruiți obligă statul să plaseze tot mai multe resurse financiare în domeniul învățământului. De asemenea, autoritățile laice încep să controleze tot mai mult procesul de studii, fiind deschise mai multe școli la Buzău, Focșani, București, Târgoviște etc. În anul 1766 a fost înființată o școală domnească (gimnaziu) și la Chișinău. În Transilvania, sub auspiciile corifeilor Școlii Ardelene încep să funcționeze mai multe școli cu predare în limba română. În 1755, la Blaj, cu contribuția lui **Inochentie Micu-Klein**, a fost tipărit primul manual în limba română.

Pe lângă învățământul public și cel ecleziastic, ia amploare și învățământul privat, care în rândurile familiilor aristocratice atinge proporția de 2/3. Dispunând de resurse financiare substanțiale,

acestea își permiteau să angajeze dascăli străini, care puneau accentul pe învățarea limbilor moderne (greaca, franceza, germana, italiana), prin intermediul cărora au putut fi familiarizați cu cel mai noi tendințe culturale europene. Beneficiind de o asemenea bază solidă, multe odrasle boierești își continuă studiile la marile universități occidentale (Padova, Veneția, Leipzig, Viena, Berlin sau Paris), fapt care a ameliorat calitatea elitelor românești și a pregătit calea transformărilor politico-sociale și culturale din epocile ulterioare.

• **Literatura și istoriografia** Literatura română s-a impus spectaculos în viața culturală a epocii. Una din realizările cele mai originale ale timpului a fost obținută de istoriografie, care a depășit substanțial faza cronicilor medievale, dând lucrări temeinice, solid documentate, ceea ce a contribuit la formarea conștiinței etnice a românilor.

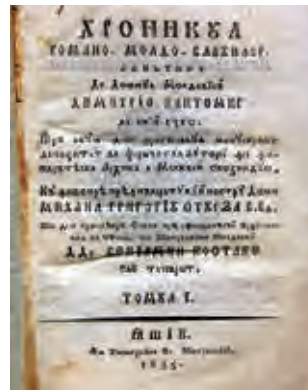
Opera lui **Grigore Ureche** de cercetare a trecutului Țării Moldovei, expusă în „Letopisețul Țării Moldovei”, a fost continuată de **Miron Costin**. El a publicat în limba poloneză „Cronica Țărilor Moldovei și Munteniei” (1677) și „Istoria în versuri polone despre Moldova și Țara Românească” (1684). M. Costin a studiat minuțios și literatura poloneză despre epoca Movileștilor, precum și multe mărturii ale timpului. În „De neamul moldovenilor” cronicarul demonstrează convingător originea romană a moldovenilor și muntenilor. A scris poemul filosofic „Viața lumii” și mai multe poezii.

Cronica Moldovei a fost continuată de **Ion Neculce**. În „Letopisețul Țării Moldovei de la Dabija Vodă până la a doua domnie a lui C. Mavrocordat” el descrie evenimentele de la 1661 (unde s-a oprit M. Costin) și până la 1743.

Constantin Cantacuzino de asemenea a fost preocupat de istoriografie, precum și de alte domenii: geografie, teologie și altele. În lucrările sale el argumentează continuitatea romană în Dacia, încearcă să întocmească și hotarele ei. Această temă a fost abordată pe larg de Gheorghe Brancovici, care la curtea lui Șerban Cantacuzino a descris cu amănunte originea romană a moldovenilor și muntenilor, viața unor domnitori viteji, precum Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul și alții.

Nicolae Milescu Spătarul a tradus unele capitole din Biblie, a vizitat Rusia și China, inspirându-se pentru a scrie mai multe lucrări cu conținut istoric și filosofic, geografic și etnografic.

Pe drept cuvânt, unul din cei mai mari învățați ai timpului a fost considerat **Dimitrie Cantemir**. D. Cantemir a scris lucrări filosofice, istorice și un tratat de muzică turcească. În 1698 el editează „Divanul sau Gâlceava înțeleptului cu lumea”, iar în 1705 „Istoria ieroglică”, considerată primul roman românesc, unde a descris conflictele politice și sociale din acele timpuri. Istoria turcilor a fost amplu

Paginile de titlu ale lucrărilor lui D. Cantemir. *Hronicul Romano-Moldo-Vlahilor*. Iași, 1835-1836 și *Descrierea Moldovei*, Leipzig, 1771

descrișă în „Istoria creșterii și descreșterii Imperiului Otoman” (1714). La îndemnul Academiei din Berlin, al cărei membru era, în 1716 D. Cantemir a întocmit în limba latină „Descrierea Moldovei”, o lucrare prețioasă în date despre condițiile geografice și sociale, instituțiile, tradițiile și cultura acestui ținut. De o mare popularitate s-a bucurat de asemenea „Hronicul vechimii a romano-moldo-vlahilor” (1723).

• **Școala Ardeleană** În a doua jumătate a sec. al XVIII-lea cronicile cedează locul povestirilor istorice, poeziei lirice și altor genuri literare. Situația politică și culturală din Transilvania a generat Școala Ardeleană, mișcare ideologică și culturală cu caracter iluminist a intelectualității românești greco-catolice din Transilvania de la sfârșitul sec. al XVII-lea – începutul sec. al XIX-lea

Reprezentanții Școlii Ardelene, continuând tradiția iluministă și cantemiriană, au elaborat o vastă operă istorică și literară, unde au demonstrat latinitatea limbii și poporului român, unitatea și continuitatea lui pe teritoriul vechii Dacii. Ei accentuau în lucrările lor necesitatea egalității în drepturi a românilor cu ungurii, sașii și secuii și a participării lor la viața politică a Transilvaniei. **Samuil Micu** a întocmit „Gramatica limbii române”, **Gheorghe Șincai** a scris „Cronica românilor și a mai multor neamuri”, **Petru Maior**, „Istoria pentru începuturile românilor în Dacia”, iar **Ion Budai-Deleanu**, „Țiganiada”. Ultimul a adus o contribuție deosebită la dezvoltarea literaturii artistice.

Literatura științifică însumează dicționare și gramatici care serveau pentru traducerea din limbile străine. N. Milescu-Spătarul tipărește „Dicționarul ruso-greco-latin”, Antim Ivireanu – „Gramatica slavonă”, iar brașoveanul Teodor Corbea – „Dicționarul latino-român”. În **1688** este tradusă în limba română *Biblia*. Biblia a fost tradusă de un colectiv de autori din Moldova (Nicolae Milescu Spătarul) și Țara Românească (frații Radu și Șerban Greceanu).

A Activitatea tipografică

Pe parcursul secolului al XVIII-lea, în Moldova și Țara Românească au apărut peste 300 de titluri de cărți tipărite, peste 85% erau în limba română. În 1673 mitropolitul Dosoftei traduce și tipărește „Psaltirea în versuri”.

Tipografiile din Transilvania (Sibiu, Oradea, Blaj, Alba Iulia), Țara Românească (Câmpulung, Târgoviște, Buzău, Snagov) și Moldova (Iași, Rădăuți) erau centre ale culturii românești, susținute personal de unii domnitori. Pe timpul domnitorului C. Brâncoveanu activau patru tipografii.

Apar și tipografii particulare. În 1785 Mihail Srebițchi a fondat tipografia numită „politicienească”. În anul 1791 este deschisă o tipografie și la Dubăsari, unde se tipăreau

Una din primele tiparnițe românești

cărți didactice și bisericești. Aici poetul Ion Cantacuzino tipărește și o culegere de versuri.

La sfârșitul sec. al XVIII-lea sunt tipărite primele ziare și reviste. Datorită activității tipografiilor progresează literatura și învățământul. Se tipăresc manuale școlare de aritmetică, geografie, gramatică, abecedare și alte discipline. În această direcție au activat Anfilohie Hotineanu, Toader Școleriu și alții. În 1726, la Râmnic se tipărește „Întâia învățătură pentru tineri”, în 1755 la Iași vede lumina tiparului un „Bucvar sau începere de învățătură”, iar în 1789 „Gramatica lui Toader Școleriu”.

Demonstrează importanța activității tipografice pentru progresul culturii și civilizației.

E „Academia” din Chișinău

„Puțini tătari și moldoveni știu să citească. Aceștia din urmă au anumite manuscrise, cu litere chirilice, de care se servesc preoții în biserici. Foarte puțini dintre aceștia au studiat la Iași sau la Chișinău, unde se află un fel de gimnaziu.”

P. B. Campenhausen, călător german în Moldova (1790-1791), în „Călători străini despre Țările Române”, vol. X, partea 2-a, București, Ed. Academiei, 2001, p. 865.

B Dimitrie Cantemir (1673-1723)

Cărturar român și savant cu renume european, comparat cu umaniștii Renașterii. Fecior al domnitorului Constantin Cantemir, a stat ostatic la curtea sultanului, unde a devenit un bun cunoscător al problemelor orientale. În 1710-1711 este domnitor al Moldovei, iar după înfrângerea de la Stănilești s-a refugiat în Rusia, unde a fost cneaz și senator la curtea lui Petru cel Mare.

C Hronicul vechimii a romano-moldo-vlahilor

„Dachia noastră a fost de Traian marile cu boieri cetățeni și slujitori romani descălicată și lăcuită, ce încă acelorași romani, într-însa așezați, de atunci și până în ziua de astăzi, săminții, și de nepoți, strănepoți, într-aceleși nerupt trăiau și necurmată sălășluire să dovedim... Aceste a noastre doao țări cu ajutorul lui Dumnezeu, măcar că supuse și ascultătoare sânt monarhiei turcești, încă nici stăpânirea, nici slobozenia gios ș-au lăsat, ce după multe sângeroase și românești războaie cu cazacii, cu ungurii, cu leșii și mai apoi cu turcii și cu cei de o fire cu dâșii tătarii, niciodată piciorul din hotarele sale afară nu s-au scos. Ca înfipti și nezmulși au rămas...”

Dimitrie Cantemir

D Din Letopisețul Țării Moldovei

„În Țara Ardealului nu lăcuiesc numai unguri, că și sași peste seamă de mulți și români peste tot locul, de mai multi-i țara lăjită de români decât de unguri... Românii, câți se află lăcuiitori în Țara Ungurească și la Ardeal și la Maromoroșu, de la un loc sîntu cu moldovenii și toți de la Râm se trag și cu a lor cuvinte ni-i mesticată limba...”

Gr. Ureche

Extrage din documentele C și D dovezile despre originea moldovenilor, muntenilor și ardelenilor și compară-le cu alte argumente privind acest subiect.

Școala Ardeleană

Autori	Opera	Caracteristici
Samuil Micu (1745-1806)	„Istoria și lucrurile și întâmplările românilor” (1805)	În spital iluminist, demonstrează originea nobila a poporului român și continuitatea lui în spațiul autohton, ponderea demografică și contribuția lui în istoria Transilvaniei, legitimează recunoașterea românilor ca națiune egală în drepturi.
Gheorghe Șincai (1754-1816)	„Hronica românilor și a mai multor neamuri” (1811)	Lucrare istorică, scrisă sub forma analelor cu o informație mai bogată, în care fundamentează teoria latinității poporului român.
Petru Maior (1756-1821)	„Istoria pentru începutul românilor în Dacia” (1812)	Lucrare cu caracter polemic, în forma unui pamflet în care a combătut istoricii străini care contestau romanitatea și continuitatea românilor pe teritoriul fostei Dacii.

Biserica Stavropoleos, în stil brâncovenesc

Dezvoltarea artelor

În domeniul artelor, în ciuda înăspririi dominației otomane, deși lent, se observă totuși o consolidare a legăturilor istorice dintre Țările Române.

În arhitectura Țărilor Române se dezvoltă trăsăturile tradiționale, dar apar și asocieri ale stilurilor **baroc** și **oriental**. Ca o îmbinare a acestor două stiluri se formează un stil nou și original, numit **brâncovenesc**. În stil brâncovenesc sunt construite

biserici, mănăstiri și edificii laice (mănăstirea de la Cotroceni, palatul de la Mogoșoaia etc.).

Bisericile de lemn tot mai mult sunt înlocuite cu cele din piatră. Prezintă interes biserica Târîța de lângă Iași, executată în stil moldovenesc tradițional, complexul monastic Văcărești, biserica mănăstirii Stravropoleos, mănăstirea lui Antim – în stil brâncovenesc și altele.

Lent se schimbă și aspectul arhitecturii civile. Se construiesc palate, case de locuit, clădiri pentru școli și gimnazii, biblioteci.

O răspândire mare are pictura românească, în special cea religioasă. Meșterii practică atât pictura icoanelor, cât și cea murală. Pe manuscrise sunt pictate miniaturi. Arta portretului e dezvoltată de Ion Balomir, Eustatiu Alteni și alții.

La Câmpulung se formează o școală de pictură în stil brâncovenesc. În Moldova a activat școala lui Anastasie Crimca de decorare artistică a cărților cu miniaturi originale.

Biserica de lemn "Adormirea Maicii Domnului"

Lăcașul își are rădăcinile într-un trecut îndepărtat. În 1642 ctitorii răzeși din satul Hirșieni construiesc biserica de lemn în curtea Mănăstirii Hârjauca. Peste 180 de ani, odată cu strămutarea vetrei Mănăstirii Hârjauca, biserica de lemn este demontată și transferată de urmașii ctitorilor pe teritoriul satului Hirșieni. Acolo le servește localnicilor până în

1928, în calitate de biserică principală, iar mai apoi ca biserică de cimitir, în sat fiind construită una nouă de piatră. În 1998 acoperișul de șindrilă se prăbușește împreună cu vechea clopotniță. Timp de 12 ani biserica supraviețuiește stihilor naturii în această stare.

În 2010, în urma procesului de demontare, iar apoi – restaurare, biserica de lemn „Adormirea Maicii Domnului” este adusa bârnă cu bârnă la Chișinău. Este unica biserică de lemn din Republica Moldova construită din stejarii codrilor din Călărași, care păstrează arhitectura medievală clasică. S-au păstrat originale 85% din bârne și 70% din iconostasul inițial. Icoanele sunt de o vechime impunătoare și datează din sec. al XVIII-lea.

1. Demonstrează că în secolul al XVIII-lea cultura românească a cunoscut începutul procesului de modernizare și lărgire a contactelor cu civilizația europeană.
2. Caracterizează specificul iluminismului românesc în comparație cu cel european.
3. Explică cum gânditorii umaniști din Principatele Române au contribuit la progresul spiritual al societății. Formulează răspunsul în baza analizei realizărilor unor personalități ai culturii.
4. Analizează specificul unei opere literare (la alegere), folosind și experiența acumulată la lecțiile de limbă și literatură română.

Mitropolitul Anastasie Crimca (?-1631)

Anastasie Crimca - Autoportret în Liturghierul din 1610

Călugărit la Putna, ajunge egumen la Galata, iar apoi este ales episcop la Rădăuți. Se retrage la Dragomirna unde zidește o biserică și întemeiază schit de călugări, devenit vestit atelier de caligrafi și miniatură. În 1608 a fost ales

mitropolit al Moldovei, dar, pe lângă alte preocupări a avut grijă de atelierul de la Dragomirna, deoarece Crimca însuși era înzestrat cu talent artistic deosebit. Până la noi au ajuns 25 de manuscrise cu sute de miniaturi biblice de o valoare artistică inestimabilă.

Civilizație și cultură românească (sec. al XIX-lea – începutul sec. XX)

În secolul al XIX-lea societatea românească se afla într-un proces continuu de modernizare. În pas cu progresul societății moderne, învățământul și știința s-au diversificat mult, devenind domeniile cu dezvoltarea cea mai dinamică. Ca urmare a apariției atelierelor manufacturiere, a dezvoltării comerțului, era necesară pregătirea unor cadre calificate, capabile să organizeze diverse activități. Este remarcabilă înflorirea literaturii și artelor, datorită căreia secolul al XIX-lea mai este denumit „perioada clasică a culturii românești”. Deși influențele occidentale sunt foarte puternice, se promovează civilizația românească, dobândind un specific național, apar reviste și societăți culturale. În țară și peste hotarele ei se afirmă personalități care sunt recunoscute pentru aportul lor în cultură.

EVOCARE

- ◆ Formulează trăsăturile culturii românești în sec. XVII-XVIII.
- ◆ Cum a evoluat învățământul?
- ◆ Ce succese a înregistrat literatura în sec. al XVIII-lea?
- ◆ Caracterizează stilul arhitectural brâncovenesc.

• Învățământul

Printre cei mai de seamă conceptori în educație s-au evidențiat Gh. Asachi în Moldova (a întemeiat școala de la Trei Ierarhi din Iași) și Gh. Lazăr în Țara Românească (a fondat școala Sf. Sava din București). În anul 1835, la Iași este deschisă **Academia Mihăileană**. Totuși în prima jumătate a sec. al XIX-lea numărul știutorilor de carte este infim de mic. Situația s-a schimbat după reformele lui A.I. Cuza. În **1864**, în România a fost introdus învățământul primar unitar de patru clase, obligatoriu și gratuit. În 1914, în România funcționau 5.000 de școli primare cu peste 600.000 de elevi. Cu toate acestea, mulți copii nu frecventau școala, rămânând analfabeți. Baza materială modestă, numărul insuficient al cadrelor didactice nu permiteau încă antrenarea tuturor copiilor în procesul de instruire.

Universitatea din Iași

O dezvoltare semnificativă înregistrează învățământul secundar. Numărul liceelor, gimnaziilor și al elevilor s-a majorat de câteva ori. Schimbări calitative suportă programele de învățământ. Manualele școlare sunt elaborate în baza unor metodici noi, cu un conținut racordat la gândirea științifică modernă.

Au fost fondate universități la Iași (1860), București (1864) și Cluj (1867). În cele două capitale a fost deschis câte un conservator. La București, în 1861 a fost inaugurată Școala Națională de Poduri și Șosele (viitoarea Politehnică).

În Transilvania, în 1851, din cele 1.146 de școli, 949 erau maghiare, 455 săsești și 747 românești. Cu timpul numărul școlilor românești a fost redus. Învățământul românesc se efectua doar în cadrul școlilor confesionale ortodoxe și greco-catolice, modest subvenționate doar de cele două biserici. În Bucovina, la începutul sec. XX, funcționau 564 de școli primare, din care doar 190 românești, restul fiind germane, ucrainene, poloneze, maghiare și mixte.

• Știința

Academia Română s-a constituit inițial, în 1866, doar pentru a stabili ortografia, gramatica și dicționarul limbii române, având denumirea de Societatea Literară Română. Ulterior, a admis în rândurile sale oameni de știință de prestigiu din medicină, economie, științe naturale, constituindu-se astfel după modelul Academiei Franceze.

În această epocă au fost puse bazele cercetărilor în mai multe domenii ale științei românești. În sfera științei au activat personalități cu reputație europeană, care au realizat importante descoperiri cu conotație națională și universală: chimiștii Petre Poni și Constantin I. Istrati și Nicolae Teclu, geografii Gheorghe Vâlsan și Simion Mehedinți, neurologul Gheorghe Marinescu și imunologul Victor Babeș.

În astronomie, Spiru Haret a realizat importante cercetări asupra mișcării orbitelor planetelor. În geologie, Gr. Cobălcescu a studiat originile petrolului românesc. În domeniul matematicii, au realizat importante succese Spiru Haret, Bolyai Iános și David Emanuel.

VOCABULAR

- Academia Mihăileană
- Academia Română
- Învățământ obligatoriu și gratuit
- Junimism
- Semănătorism
- Poporanism

Ioan Cantacuzino, fondatorul școlii române de imunologie, a inventat metoda de vaccinare antiholerică și a fondat Institutul de Seruri și Vaccinuri, care-i poartă numele. Alexandru N. Ciurcu a construit și experimentat împreună cu francezul Just Buisson, pentru prima dată în lume, un motor cu reacție (1886). Inginerul Teodor Drăguș a proiectat și construit mai multe tipuri de locomotive, unele apreciate și admirate în toată Europa. Rodrig Goliescu a inventat, în 1909, primul aparat de zbor cu fuzelaj tubular, considerat precursorul avioanelor cu zbor vertical. Fizicianul Dragomir Hurmuzescu a inventat primul dinam de înaltă tensiune și electroscoful care-i poartă numele, cu ajutorul căruia soții Pierre și Marie Curie au descoperit radiul. Lazăr Edeleanu, chimist cu renume mondial, a inventat, în 1908, un procedeu de extragere și rafinare selectivă a componentelor aromatici ai petrolului. Numeroasele sale invenții au contribuit la dezvoltarea tehnicii mondiale. El a obținut 212 brevete de invenții în diferite state.

Bănățeanul Traian Vuia a fost primul aviator-constructor care s-a desprins de pământ cu un aparat de zbor de producție proprie. Aurel Vlaicu a construit câteva modele de avioane, cu care a realizat un șir de performanțe importante.

Al. Xenopol, D. Onciul, N. Iorga, V. Pârvan, Ioan Bogdan, Al. Papiu-Ilarian, T. Cipariu, Ion Nistor ș.a. au realizat studii fundamentale în domeniul istoriei naționale și universale, impunându-se în circuitul valorilor științei europene.

• **Literatura** Cele mai mari valori ale literaturii moderne românești au fost create de membrii societății „Junimea” de la Iași, grupați în jurul revistei „Convorbiri literare”. **Junimismul** era un curent literar cu tentă conservatoare, care critica împrumuturile din Occident în domeniul culturii, pe care le considera false, de imitație. Reprezentanții acestui curent pledau pentru descoperirea valorilor originale și respingerea imitației. Printre cei mai remarcabili reprezentanți ai acestui curent au fost T. Maiorescu, M. Eminescu, I. Creangă, I.L. Caragiale.

Geniul lui Mihai Eminescu în poezie a marcat evoluția literaturii române pentru următoarele perioade. Culmile atinse de poetul național al tuturor românilor au constituit pentru mulți literați un exemplu demn de urmat.

Semănătorismul a fost un curent literar creat de colaboratorii revistei săptămânale „Semănătorul” (1901). Ca și junimiștii, ei considerau că România a deviat pe o cale falsă a capitalismului occidental. Ideologul acestui curent a fost istoricul N. Iorga. Semănătorii manifestau o simpatie deosebită față de țărani, considerând că satul este păstrătorul tradițiilor românești acumulate pe parcursul secolelor.

Revista „Viața Românească” a pus bazele curentului **poporanist**, avându-l în calitate de

teoretician pe basarabeanul C. Stere. La afirmarea acestei reviste au contribuit M. Sadoveanu și G. Ibrăileanu. Cu toate că avea o predilecție aparte pentru tradițiile și datinile populare, poporanismul, spre deosebire de semănătorism, nu idealiza viața rurală, ci pleda pentru o continuă modernizare a acesteia.

Simbolismul a fost un curent nou în literatura de avangardă, care le-a combătut pe toate celelalte în paginile revistei „Literatură”. Printre cei mai reprezentativi exponenți ai acestui curent au fost Al. Macedonski și I. Minulescu.

În Transilvania Ion Lapedatu s-a afirmat în domeniul poeziei sociale. Ion Slavici, în ziarul „Tribuna”, a contribuit la combaterea curentului latinist și la formarea literaturii române moderne.

• **Artele** În **pictură** și **sculptură** contribuția esențială au avut-o pictorii Nicolae Grigorescu („Vatra de la Rucar”), Theodor Aman, Gh. Tătărescu, sculptorii Ion Grigorescu (autorul monumentelor lui Gh. Lazăr și Gh. Asachi), Constantin Brâncuși, Ioan Andreescu, Carol Storck.

În **arhitectură** predomină o sinteză a diferitor stiluri și școli. Cel predominant preia anumite elemente din arhitectura Parisului din timpul lui Napoleon al III-lea. La începutul secolului al XX-lea se afirmă un stil arhitectonic românesc, inspirat de modelul brâncovenesc și de arhitectura țărănească. Cei mai reprezentativi arhitecți ai acestui stil au fost Al. Orăscu și Ioan Mincu și un șir de membri ai școlii de arhitectură din București.

Teatrul românesc s-a dezvoltat și a fost cunoscut datorită actorilor care au jucat dramele și comediile lui V. Alecsandri, I.L. Caragiale, Barbu Delavrancea ș. a. Trupe de actori de la teatrul din Iași au organizat mai multe turnee în Basarabia, în special la Chișinău.

Muzica a evoluat datorită activității Filarmonicii (înființată în 1866) și talentului compozitorilor Ciprian Porumbescu, Gavriil Muzicescu. Marele muzician George Enescu („Poema română”) considera că menirea muzicii este să apropie inimile într-o caldă înfrățire.

Palatul Administrativ și de Justiție din Iași, construit în stil neogotic în anii 1906-1920. Azi, Palatul Culturii.

A B.P. Hasdeu (1838-1907)

Fiul scriitorului Al. Hâjdeu, s-a ocupat de istorie, lingvistică și dramaturgie. A fost primul savant care a descris amanunțit rolul dacilor în etnogeneza românilor.

„În toate epocile au fost poeți pe care flămânda sărăcie, iar uneori deșertăciunea, pentru o ticăloasă pâine, însoțită de o și mai ticăloasă laudă, îi încovoia tămâitori dinaintea celor puternici. În toate epocile s-au văzut însă și de acele fire semețe, înalte, vrednice de solia ce le-a dat-o dumnezeirea, care niciodată n-au întins mână cerșătoare către vreo mărire pământescă.”

B.P. Hasdeu

Analyzează spusele lui B.P. Hasdeu. Exprimă-ți opinia formulând argumente pro sau contra.

B Eudoxiu Hurmuzaki (1812-1874)

A studiat la Universitatea din Viena. Încă în anii studenției a manifestat un interes deosebit pentru documentele depozitate în arhivele capitalei Austriei. Această pasiune s-a transformat cu timpul într-o preocupare ce a devenit sensul vieții sale. Printr-o muncă prodigioasă, E. Hurmuzaki a reușit să colecționeze peste 3.000 de

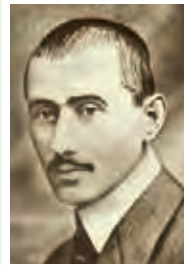
documente referitoare la istoria românilor, pe care le-a depistat în diferite arhive străine. Ele au alcătuit primele 11 volume ale celei mai prestigioase colecții de documente publicate de Academia Română. Această colecție a fost ulterior completată cu alte volume alcătuite de alți istorici și numără în prezent 44 de volume.

C Traian Vuia (1872-1950)

A inventat primul aparat de zbor. A studiat, în paralel, la școala Politehnică din Budapesta și la Facultatea de Drept, la absolvire luându-și licența de inginer și licența de jurist. În 1901 și-a luat doctoratul în științe juridice, dar pasiunea pentru aeronautică a fost mai mare. În 1903, în Franța obține brevetul de invenție pentru aeroplanul-automobil de construcție proprie. La 18 martie 1906 a realizat primul zbor autopropulsat din istorie la bordul avionului său Vuia I.

D Aurel Vlaicu (1882-1913)

În 1909 construiește un planor în comuna sa natală. La București, cu sprijinul prietenilor săi, printre care erau și scriitorii A. Vlăhuță, și G. Coșbuc, a reușit construcția unui aeroplan. Spiru Haret a asistat la o demonstrație de zbor a lui A. Vlaicu și a reușit să obțină aprobarea autorităților pentru construirea aeroplanului Vlaicu I pentru armată. În câteva luni avionul a fost construit. A.

Vlaicu a plecat la Paris pentru a procura motorul necesar, unde l-a întâlnit pe Traian Vuia, care i-a acordat întregul sprijin. În 1910 experimentarea avionului s-a încununat de un succes deplin. Era printre cele mai bune din lume la acea oră. România era a doua țară, după Franța, care folosea avionul în scopuri militare. În același an, construiește avionul Vlaicu II, mult mai performant (zbor la înălțimea 1000 m, viteză medie 90 km/oră).

În anul 1913, a început lucrul asupra avionului Vlaicu III, prevăzut să fie construit în întregime din metal. Era o performanță absolută. N-a reușit să-și ducă până la capăt proiectul, deoarece la 13 septembrie 1913, încercând să zboare peste Carpați, s-a prăbușit găsindu-și moartea.

E Spiru Haret (1851-1912)

Unul dintre cei mai mari ctitori de școală românească din epoca modernă, a fost profesor universitar, ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice, a inițiat o mișcare de alfabetizare a populației din mediul rural.

În 1910 publică „Mecanica socială”, utilizând pentru prima oară matematica în cercetarea fenomenelor sociale.

F Vasile Stroescu către ardeleni (1910)

„Aici aveți sprijinul meu bănesc, ajutați-vă repede și bine. Cărți și iară cărți, școli și iară școli, biserici și iarăși biserici – prin ele ne vom ridica sufletul și vom fi stăpâni pe cunoștințe, bogății ce nu se pot fura și nu se pot gătui.”

G Despre problemele activității științifice

„Pe când alte națiuni se fălesc cu descoperirile lor și le pun în aplicare pe o scară cât se poate de întinsă, la noi în țară, acela care face descoperiri utile este câteodată persecutat și împiedicat în aplicarea lor, chiar de către aceia care ar trebui să-i dea ajutorul. Oricât ar fi ele de dubioase, care vin însă din străinătate sunt primite la noi cu brațele deschise...”

Victor Babeș

Comentează problema pe care o semnaleză savantul român. Mai continuă azi această atitudine față de talentele locale?

Presa românească în sec. al XIX-lea

În epoca modernă nivelul general de cultură al populației crește, tot mai mulți cetățeni sunt interesați de viața societății. În orașe apar numeroase publicații periodice, în special ziare și reviste. În ele vedeau lumina tiparului creații literare, articole și studii ample despre toate aspectele vieții oamenilor.

În anul 1829, sub redacția lui I.E. Rădulescu, la București apare primul periodic românesc, „Curierul românesc”, iar la Iași, sub redacția lui Gh. Asachi – „Albina românească”. În Moldova M. Kogălniceanu publică o revistă de istorie - „Arhiva românească”, și una literară - „Dacia literară”. La revista literară „Propășirea” M. Kogălniceanu a colaborat cu V. Alecsandri și C. Negruzzi. În Muntenia N. Bălcescu editează „Magazin istoric pentru Dacia”. Din categoria presei de partid s-au remarcat „Timpul”, ziarul Partidului Conservator, la care au colaborat M. Eminescu. I. Slavici, I. L. Caragiale, și „Românul”, organul liberalilor, condus de C. A. Rosetti.

În Transilvania și Bucovina, alături de școală și biserică, presa a jucat un rol important în munca de rededeptare a conștiinței naționale a românilor. La Brașov, din 1838 apare ziarul „Gazeta de Transilvania”. Ziarul „Telegraful Român”, fondat de mitropolitul Andrei Șaguna (1853), a apărut cu unele întreruperi pe parcursul întregii perioade de dominație străină. Ziarul „Bucovina”, editat de frații Gheorghe și Alecu Hurmuzaki, în 1850, a fost suprimat. Doar peste 15 ani, la Suceava, a apărut o nouă publicație românească, „Revista politică”, iar mai târziu la Cernăuți - ziarul „Patria”.

Presa periodică supune dezbaterilor cele mai importante probleme politice, ideologice, de cultură. Ea contribuie la implicarea societății în procesul luării deciziilor de către conducerea statului. Cu ajutorul presei sunt apărate valorile democratice, societatea înregistrând, astfel, o continuă maturizare și perfecționare.

Prima publicație din ținutul dintre Nistru și Prut a apărut în anul 1854: „Revista regiunii Basarabia”, în limba rusă. În limba română a apărut ulterior revista „Mesagerul Basarabiei” (1883), apoi „Basarabia”, „Viața Basarabiei”, unde erau publicate articole despre folclorul, tradițiile, literatura și istoria românilor.

Titluri ale publicațiilor românești de epocă

1. Caracterizează, în 5-7 propoziții, situația culturii românești în secolul al XIX-lea.
2. Prezintă schița unui ziar de epocă cu titlul „Cultura românească în epoca modernă”. Ce rubrici ai propune pentru acest ziar? Argumentează-ți alegerea.
3. Analizează o instituție culturală din perioada modernă la alegere: școală, universitate, academie, editură, asociație, centru științific, teatru etc.:
  - Ce obiective realizează instituția?
  - Cum a evoluat ea pe parcursul anilor?
  - Ce succese a înregistrat și cu ce probleme s-a confruntat?

„...Moldovenii crescători în cultura rusească, precum și înșiși rușii care s-au grăbit să asculte cele două concerte simfonice au rămas copleșiți de prestațiunile orchestrei și de talentul Dlui G. Enescu. Urmărind cu o atenție neobișnuită aceste concerte, publicul nu știa ce să admire mai mult: vigoarea și precizia orchestrei, ori admirabila baghetă a maestrului, care se mișca fermecată de geniul său sculptor...”

Ambele concerte, prin strălucirea lor, au fost o revelație orbitoare pentru ruși și o biruință definitivă a culturii românești...”

Ziarul „România nouă” despre concertele susținute de G. Enescu la Chișinău, 27 martie 1918.

Determină importanța pe care a avut-o presa pentru formarea opiniei publice și pentru ridicarea nivelului de cultură în societate. Restabilește, în colaborare cu colegii, o revistă sau un ziar din epoca modernă.

Cultura în Basarabia sub dominația țaristă (1812-1918)

La 1812, când Basarabia a fost anexată de către Rusia, ea avea, ca și restul Moldovei, o cultură proprie. La fel ca la apusul de Prut, dezvoltarea culturală din acea perioadă intra aici într-o etapă de laicizare, deși biserica mai continua să fie principalul factor culturalizator din societate. După anexare, evoluția culturii românești din Basarabia a fost determinată de un șir de condiții nefavorabile, deoarece se promova perseverent o politică de izolare național-culturală a românilor basarabeni.

EVOCARE

- ◆ Enumeră trei caracteristici ale culturii Moldovei în sec. al XVIII-lea.
- ◆ Care era situația generală a Basarabiei la începutul sec. al XIX-lea.
- ◆ Ce evenimente din istoria Basarabiei crezi că au influențat evoluția culturii?

• Situația din învățământ

Către începutul secolului al XIX-lea, în Basarabia, ca și în toată Țara Moldovei, erau deja puse temeliile pentru crearea sistemului de învățământ. Funcționau școli domnești, mănăstirești, parohiale, se dezvolta învățământul particular și familial. Astfel de școli existau la Căpriana, Hotin, Căușeni, Orhei, Suruceni, Vărzărești, Lăpușna etc. Sistemul de învățământ românesc din Basarabia după 1812 a fost treptat marginalizat și înlocuit cu cel rusesc.

La 31 ianuarie **1813**, datorită efortului depus de mitropolitul **Gavriil Bănulescu-Bodoni**, la Chișinău s-a deschis prima școală sub dominația rusească, **Seminarul Teologic**, în care se predă doar în limba rusă, iar limba română era studiată ca disciplină obligatorie. În 1816, pe lângă Seminarul Teologic a fost fondat **Pensionul Nobilimii**, care pregătea funcționari pentru administrația regiunii anexate.

Printre școlile laice un anumit rol au jucat **școlile lancasteriene** – „școli de învățământ reciproc”, după metoda germanului **Iosif Lancaster**. Pentru studierea acestei metode au fost trimiși special la Petersburg trei basarabeni. Primele trei școli lancasteriene au fost deschise în 1824 la Chișinău sub conducerea lui **Hâncu**, la Bălți a lui **Bobeică** și la Ismail a lui **Kunițki**. Către 1848, în Basarabia erau deja 12 școli lancasteriene cu 540 de elevi. Acces la școlile publice aveau doar băieții, fetele fiind nevoite să studieze doar în școli particulare.

Învățământul religios a fost extins, fiindu-i atribuite anumite funcții ale învățământului laic.

Clădirea principală a Seminarului Teologic din Chișinău, construită cu concursul mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni. A existat în anii 1817-1868, pe actuala stradă Mitropolit G. Bănulescu-Bodoni, vizavi de Grădina Publică din Chișinău.

Au fost înființate **școli parohiale**, iar în 1838, în baza lor este organizat învățământul primar bisericesc. Instruirea în instituțiile respective se reducea cel mai frecvent la citirea de cărți bisericești, la scris și la însușirea unor noțiuni elementare de aritmetică. În 1845 existau în Basarabia 320 de școli primare bisericești.

Odată cu colonizarea Basarabiei au apărut școli bisericești în coloniile nemțești, cu învățători remunerați de enoriașii parohiilor bisericii catolice. Din 1839, în localitățile nemțești se introduce învățământul obligatoriu pentru toți copiii coloniștilor germani în vârstă de 7-15 ani. Însă și aceste școli mai târziu au fost rusificate. În 1891, 2/3 din disciplinele de studiu erau predate în limba rusă.

La începutul anilor 70 ai secolului al XIX-lea oficialitățile țariste nu vor mai ține cont de doleanțele basarabenilor, interzicând predarea limbii române în toate școlile.

În 1917, odată cu avântul mișcării naționale, când guvernul nu se mai putea opune, în Basarabia începu edificarea unui sistem de învățământ în limba maternă. Congresul Învățătorilor Moldoveni din 25-28 mai 1917 de la Chișinău ia decizia ca școlile din sate să se transforme în școli moldovenești. S-au deschis școli moldovenești și la orașe.

VOCABULAR

- Laicizare
- Școală parohială
- Școală lancasteriană

• **Literatura** O mare importanță în viața culturală a Basarabiei au avut cărțile cu caracter religios. Un rol considerabil în propagarea literaturii religioase a jucat mitropolitul **Gavriil Bănulescu-Bodoni**. La 31 mai 1814 a fost deschisă Tipografia din Chișinău. Mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni a tradus, a îngrijit și corectat aproape toate tipăriturile editate în această tipografie în primii ei ani de existență. În 1815-1820 au fost editate importante lucrări: *Liturgia*, *Ceaslov*, *Molitvenic*, *Psaltirea*, *Biblia* etc. Activitatea tipografică a fost curmată în 1883. Închiderea tipografiei a dat o lovitură grea culturii românești din Basarabia.

În Basarabia s-a dezvoltat și **literatura artistică**. Unul dintre promotorii activi ai romantismului și iluminismului a fost **Constantin Stamati** (1786-1869). În operele sale: *Eroul Ciubăr-Vodă*, *Fiica lui Decebal* și *Armin cântărețul*, *Roman din Vrancea*, au fost reflectate crâmpie din trecutul istoric, a fost valorificat folclorul și tradițiile poporului. Creația lui Stamati a evoluat în contextul literar general românesc, dar a avut contacte și cu mediul literar din Rusia.

Ion Sirbu (1808-1883) a fost autorul culegerii de poezii *Alcătuirile*, dar și un bun traducător al fabulelor unor scriitori ruși. În 1851 editează culegerea *Fabule*, care conținea 50 de fabule, multe din ele erau creații ale autorului rus I. Krilov.

Poziția dominantă a limbii ruse, lipsa publicațiilor de limbă română în Basarabia i-au determinat pe unii scriitori să-și redacteze lucrările în limba rusă. Printre aceștia **Alexandru Hâjdău** (1811-1872), tatăl lui Bogdan Petriceicu Hasdeu. Hâjdău este autorul mai multor poezii și al nuvelei *Domnia Arnăutului*.

În proza basarabeană s-a remarcat **Leon Donici** (1887-1926): *În căutarea veșnicului adevăr*, *Noul seminar*, *Requiem*, *Marele Arhimede*.

Unul dintre cei mai de seamă poeți basarabeni a fost **Alexei Mateevici** (1888-1917). În doar 29 de ani de viață Mateevici a creat o moștenire literară valoroasă pentru toată literatura româ-nească. A colaborat cu revistele *Basarabia*, *Luminătorul*, *Cuvânt moldovenesc*, pe paginile cărora au fost publicate poeziile lui *Limba noastră*, *Un sfat*, *Mama*, *Cântec de leagăn*, *Unora*, *Frunza nucului* ș.a. care reflectă diverse aspecte ale vieții spirituale, sociale și politice din Basarabia, exprimă idealurile creștinești ale autorului.

O trăsătură a literaturii basarabene era că traducerea, sub aspect cantitativ, predominau asupra literaturii originale. Administrația rusă încuraja traducerea și propagarea operelor literare ruse.

• **Muzica și teatrul** În prima jumătate a secolului XIX, în Basarabia se dezvoltă folclorul muzical. În cele peste 1750 de localități activau lăutari, cântăreți bisericești, lăutari la curțile domnești. Despre virtuosul interpret și talentatul violonist **Barbu Lăutaru** circulau legende. În anii 20 ai secolului XIX, el a evoluat în Chișinău și în alte centre urbane ale Basarabiei.

Arta teatrală lipsea aproape de desăvârșire în Basarabia. Aici veneau doar trupe teatrale din Iași și Odesa. La Chișinău nu exista niciun teatru profesionist, doar cercul teatral al elevilor liceului din Chișinău și cercul amatorilor de teatru al intelectualilor basarabeni.

O contribuție aparte la organizarea reprezentațiilor teatrale românești au avut **Gheorghe Păun** și **Petre Alexandrescu**. Din 20 noiembrie 1868 până la 15 martie 1869 trupa artistului ieșean Nicolae Luchian a prezentat publicului chișinăuian mai mult de 40 de spectacole.

S-a bucurat de succes pe scenele Chișinăului și trupa cunoscutului comic **Costache Bălănescu** cu piesele *Florin și Florica*, *Cinel-Cinel*. O trupă condusă de frații Vlădescu a montat în 1887 pe scena Adunării Nobilimii din Chișinău piesele *Romeo și Julieta*, *Hamlet*, însă succesul lor a fost minor, deoarece spectacolele erau puse în limba italiană, puțin cunoscută chișinăuienilor.

Se încerca organizarea unei trupe locale permanente. Gh. Madan, având sprijinul boierilor basarabeni P. Dicescu, Conovici și Suruceanu, a organizat la Chișinău în anul 1908 o trupă de amatori, care a montat pe scenele orașelor Chișinău și Orhei câteva piese ale lui Vasile Alecsandri și Negruzzi. În 1910 această trupă a prezentat la Orhei piesa *Florin și Florica*, iar în februarie 1912 a prezentat la Chișinău spectacolul *Doi țărani și cinci cârlani*.

Deși reprezentațiile erau episodice, spectatorii le acceptau cu plăcere, manifestând dorința pentru intensificarea vieții spirituale naționale.

Muzeul zoo-agricol și a meșteșugurilor populare (1905). Arhitect V. Țăganco. Azi Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală

A Gavriil Bănulescu-Bodoni (1746-1821)

Originar din Transilvania. Fiul lui Grigore Bănulescu, la al cărui nume adaugă numele de familie al tatălui său adoptiv – Bodoni. În urma războiului ruso-turc din 1787-1791 și a semnării Păcii de la Iași este numit mitropolit al Moldovlahiei. Nedorind să execute ordinul domnitorului Moldovei, Alexandru Moruzi, de a renunța la catedra Mitropoliei de la Iași, Gavriil Bănulescu-Bodoni a fost escortat la Constantinopol, unde a stat sub arest patru luni de zile. După o intervenție a guvernului rus a fost eliberat și numit în fruntea eparhiei de la Ekaterinoslav, iar din 1799 în scaunul Mitropoliei de la Kiev. După semnarea Păcii de la București este trimis în Basarabia pentru a organiza în provincia anexată o eparhie aparte. Promotor al culturii bisericești în limba română. La 31 ianuarie 1813, la Chișinău, în clădirea bisericească din preajma catedralei Sf. Arhangheli Mihail și Gavriil, datorită eforturilor depuse de Gavriil Bănulescu-Bodoni, a fost deschis Seminarul Teologic – prima școală sub dominația rusească. S-a stins din viață la 30 martie 1821. A fost înmormântat la mănăstirea Căpriana.

Pe mormântul lui au fost săpate în lespede de marmură cuvintele: „Înțelepciunea lui or povesti-o oamenii și lauda lui o va mărturisii Biserica”.

Planul orașului Chișinău, 1888

B Aportul basarabenilor la dezvoltarea științei

Cercetărilor științifice le revine un rol considerabil în dezvoltarea procesului cultural al Basarabiei. În lipsa unor instituții superioare de învățământ, activitatea științifică din Basarabia s-a efectuat la inițiativa unor entuziaști. Unul dintre cei mai cunoscuți savanți basarabeni din secolul al XIX-lea a fost Alexandru Hâjdău. Cea mai importantă operă filosofică a lui Hâjdău este *Problema timpului nostru*, în care a determinat unele principii de ordin teoretic ale istoriei ca știință, a analizat rolul personalității, al maselor populare în istorie, a precizat rolul culturii în viața poporului.

Atenția cercetătorilor locali a fost orientată mai ales spre istoria Basarabiei. Ioan Halipa a fost unul dintre alcătuitoarii și redactorul unei colecții de documente privind istoria Basarabiei, apărută în trei volume la Chișinău. Problemele istoriei Basarabiei au constituit și interesul susținut al lui Constantin Stamati. Acest cunoscut scriitor și cercetător a publicat lucrarea *Despre Basarabia și despre cetățile ei vechi*. În domeniul arheologiei basarabene s-a remarcat I. Suruceanu. El organizează și susține cu mijloace proprii săpături în sudul Basarabiei și fondează Muzeul Pontului Scitic, cunoscut ca Muzeul de Antichități.

Tot în această perioadă se fac primii pași în dezvoltarea științei agricole, cercetarea naturii provinciei. A. Hâjdău a publicat lucrarea *Flora Basarabiei*, care a fost prima lucrare de acest fel în știința botanică românească.

C Primul muzeu din Basarabia

Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală este cea mai veche instituție muzeală din ținut. A fost fondat în anul 1889 în baza Expoziției Agricole, organizată la Chișinău de Zemstva Gubernială a Basarabiei. Fondator și director al muzeului în anii 1889-1907 a fost baronul A. Stuart, magistrul în zoologie. Primul local a fost clădirea Zemstvei Guberniale. Ulterior, în anii 1903-1905, a fost construită o nouă clădire după proiectul arhitectului VI. Țăganco, în stil pseudomauritan, care și în prezent este blocul expozițional de bază.

Mihai Ursu

D Problema timpului nostru, 1842

„Fiecare om, chiar și cel mai neînsemnat, care este sub influența omenirii, exercită, la rândul său, o influență asupra acestei omeniri. După cum din creșterile înfinit de mici ale oricărei mărimi variabile se obține un întreg, tot așa și gândirea omenirii se formează dintr-o mulțime nedeterminată de cele mai variate, deci și cele mai personale concepții și judecăți; iar această diversitate se unifică încetul cu încetul în spiritul unei anumite ordini a comunității, care, prin aceasta, se identifică.”

Al. Hâjdău

«Ce influențe ale epocii moderne asupra culturii și gândirii contemporane cunoști?»

Artele plastice

În Basarabia au activat un șir de personalități din domeniul artelor frumoase. Printre ei se remarcă **Terentie Zubcu**, originar din Basarabia, care a făcut studii la Sankt Petersburg. Fiind profesor de desen, el a reușit să organizeze, cu concursul primarului Chișinăului, în baza școlii nr. 1 de băieți, unde lucra, o școală de desen, care a jucat ulterior un rol de importanță majoră în educația artistică din Basarabia. În 1894 această școală a fost inclusă în bugetul primăriei Chișinău, punându-se astfel începuturile „școlii comunale de desen”, care a funcționat cu statut de școală comunală de belle-arte până în 1940.

Animat de ideea punerii în valoare a talentelor basarabene, Zubcu trimitea anual lucrările elevilor săi la expozițiile-concurs ale școlilor de desen din Petersburg. Mulți dintre elevii lui au fost distinși cu premii. Trebuie de menționat faptul că în școală se mai organizau și cursuri speciale de desen pentru muncitori și meseriași.

Odată cu sosirea la Chișinău, în 1893, a lui V. Blinov, Zubcu a reușit, cu ajutorul acestuia, să descopere și să adune în jurul său mulți artiști plastici amatori, care au pus începuturile unui cerc artistic, ce se transformă, în 1903, în *Societatea Amatorilor de Arte Plastice*. Printre membrii societății au fost: **V. Blinov, Berezovski, A. Gavriliță**. Până în 1910 societatea a organizat expoziții anuale de pictură și sculptură, cu invitarea unor artiști plastici din Rusia.

În perioada 1893-1898 a existat la Chișinău o școală particulară de desen, condusă de **Stepanovski**. În 1909 și 1910 a luat ființă școala particulară a lui **Pavel Piscariov**, cunoscut pictor bisericesc, care a pictat catedrala din Bolgrad, biserica Sf. Ilie din Chișinău ș.a.

Catedrala Mitropolitană „Nașterea Domnului” din Chișinău

1. Identifică obiectivele urmărite de personalitățile de cultură din Basarabia în secolul al XIX-lea.
2. Descrie activitatea unei personalități care te-a pasionat cel mai mult. Argumentează alegerea.
3. Analizează situația învățământului din Basarabia în comparație cu alte teritorii românești.
4. Determină caracterul contradictoriu al evoluției culturii basarabene în perioada țaristă.
5. Analizează opera literară a unui scriitor basarabean. Argumentează alegerea.
6. Formulează o apreciere a rolului intelectualității basarabene în cadrul mișcării de emancipare națională.

Interiorul Catedralei la începutul sec. XX

Catedrala și clopotnița au fost construite în stil neoclasic de către arhitectul Avraam Melnikov în anii 1830-1836, la inițiativa mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni și general-gubernatorul Novorosiei, contele Mihail Voronțov.

Studiază din izvoare suplimentare despre Catedrala din Chișinău și află care a fost soarta acestui monument de-a lungul anilor.

Capitolul VIII CULTURĂ ȘI CIVILIZAȚIE ÎN EPOCA MODERNĂ

Palatul Domnesc din Iași

Evoluția economică în epoca modernă a necesitat dezvoltarea științei și tehnicii. Cercetarea științifică a deschis noi posibilități tehnologice prin înfăptuirea unor mari descoperiri în domeniul fizicii, matematicii, chimiei, medicinei etc. Fiecare descoperire și-a găsit aplicare practică în diverse domenii, ceea ce a contribuit la dezvoltarea societății și modernizarea modului de viață al oamenilor.

În epoca modernă educația și gândirea s-au influențat reciproc. Cultura generală a cetățenilor a fost determinată de progresul științelor și democrației. În multe state a fost introdus învățământul primar obligatoriu. A crescut nivelul intelectual al oamenilor, numărul cititorilor de cărți și reviste, al spectatorilor în sălile de teatru, al vizitatorilor în muzee și expoziții. Creația intelectuală s-a diversificat și s-a internaționalizat.

Principalele stiluri artistice în sec. XVII-XIX au fost barocul și clasicismul. Primul s-a dezvoltat în țările catolice ca artă a Contrareformei. Clasicismul reprezintă o revenire la valorile antichității, urmând să transforme oamenii în elemente utile familiei și societății, o artă care să le înobileze sufletul și să-i pregătească pentru fapte eroice.

În a doua jumătate a sec. al XVII-lea și în sec. al XVIII-lea cultura românească a intrat în epoca de maximă înflorire, lansând personalități remarcabile în diverse domenii. Se întocmesc cronici; s-au făcut primii pași în constituirea limbii române literare, se dezvoltă învățământul; tipografiile devin adevărate centre ale culturii românești. Se traduc multe opere religioase; se deschid biblioteci cu literatură manuscrisă și tipărită în diferite limbi, inclusiv în cea română; se răspândește cultura scrisă, apare și se dezvoltă istoriografia.

În sec. al XIX-lea societatea românească se afla într-un proces continuu de modernizare. În pas cu progresul societății moderne, învățământul și știința s-au diversificat mult, devenind domeniile cu dezvoltarea cea mai dinamică. Este remarcabilă înflorirea literaturii și artelor, datorită căreia secolul al XIX-lea mai este denumit "perioada clasică a culturii românești". Deși influențele occidentale sunt foarte puternice, se promovează civilizația românească, dobândind un specific național, apar reviste și societăți culturale.

La 1812, când Basarabia a fost anexată de către Rusia, ea avea, ca și restul Moldovei, o cultură proprie. La fel ca la apusul de Prut, dezvoltarea culturală din acea perioadă intra aici într-o etapă de laicizare, deși biserica mai continua să fie principalul factor culturalizator din societate. După anexare, evoluția culturii românești din Basarabia a fost determinată de un șir de condiții nefavorabile, deoarece se promova perseverent o politică de izolare național-culturală a românilor basarabeni.

REȚINE!

- ◆ În epoca modernă au avut loc transformări radicale în toate domeniile societății, în special în cel spiritual, s-au înregistrat un șir de descoperiri în știință și tehnică, a progresat învățământul, o nouă etapă au cunoscut literatura și artele.
- ◆ Odată cu dezvoltarea economică, a devenit mai intens schimbul de valori culturale dintre popoarele lumii, aceste valori devenind accesibile unei mase mai largi de oameni.
- ◆ Dezvoltarea culturii a modificat caracteristicile vieții intelectuale, artistice, morale și materiale ale societății, contribuind la dezvoltarea de mai departe a civilizației umane.

NOȚIUNI-CHEIE

Cultură, civilizație, educație, știință, arte, literatură, laicizare, modernism, clasicism, pozitivism, curente, asociații.

GÂNDIRE CRITICĂ:

- ◆ Ce semnificație include în sine sintagma „cultură și civilizație”?
- ◆ Care au fost valorile și realizările culturale materiale și spirituale realizate de popoarele lumii în general și de poporul nostru în special, în epoca modernă?
- ◆ Cum au influențat realizările culturale ale unor popoare dezvoltarea altor națiuni?
- ◆ Ce rol au jucat personalitățile de cultură în evoluția societății moderne?

I. TIMPUL ÎN ISTORIE

Formulează câte o întrebare pe care o poți adresa imaginar diferitor oameni de cultură din perioada modernă, cu privire la consecințele realizărilor lor asupra civilizației contemporane.

II. RELAȚIA CAUZĂ-EFECT

Studiază cronică dezvoltării tehnice în perioada modernă și determină 3-5 schimbări care au avut impact asupra progresului economic și modului de viață al oamenilor pentru perioada contemporană.

III. STUDIAREA IZVOARELOR

„Civilizația adevărată a unui popor constă nu în adoptarea de deridicată de legi, instituții, etichete, haine străine. Ea constă în dezvoltarea naturală, organică a propriilor puteri, a propriilor facultăți ale sale” (Mihai Eminescu).

Ce părere ai despre spusele marelui poet? Care sunt pilonii pe care ar trebui să se sprijine o civilizație? Argumentează-ți părerea făcând trimitere la exemple concrete din istorie.

Mihai Eminescu

IV. VALORI ȘI TRADIȚII

Analizează la alegere una din operele literare românești, numește motivul și stilul operei. Argumentează-ți alegerea.

V. AUTOEVALUARE

Meditează asupra modului de viață al omului în perioada modernă. Arată ce momente pot fi preluate ca valori primordiale pentru tine și care pot fi neglijate sau chiar combătute.

VI. AUTODEZVOLTARE

Realizează o **adresare către urmași** în baza învățămintelor și concluziilor realizate:

- ◆ studiază atent experiența umană acumulată de secole și cea a membrilor din comunitate;
- ◆ consultă literatură suplimentară cu referire la structurarea unei adresări și sintetizarea experienței umane;
- ◆ formulează o adresare către urmași pentru a scoate învățăminte din acțiunile umane și a nu repeta greșelile strămoșilor;
- ◆ prezintă memoriul în fața colegilor sau membrilor comunității;
- ◆ sistematizează rezultatele și include-le într-un portofoliu.

Europa modernă – o lume a contrastelor

Cea mai mare parte a statelor din Europa își plasează originile structurilor actuale în epoca modernă. Aceste structuri se constituie într-o perioadă a contrastelor și a luptei pentru afirmare, precum și pentru dominare în lume. În timp ce unele state cunoșteau o dezvoltare intensă, altele au rămas un timp îndelungat prinse între feudalism și modernism. Natura cauzelor conflictelor dintre state se diversifică, aria geografică a acestor conflicte extinzându-se la nivel continental și extraeuropean. Totodată, se pun bazele legiferării drepturilor omului și ale cetățeanului. Progresul, invenția și dezbateră devin cuvintele-cheie pentru această perioadă.

Harta politică a Europei în perioada modernă nu este nici uniformă și nici omogenă, țările europene având tradiții și nivel de dezvoltare, număr de populație și bogății diferite etc. În Europa se evidențiază elemente specifice ale evoluției, cum ar fi: moștenirea culturală greco-romană și spirituală creștină; evoluția economică bazată pe un sistem performant; sistem politic propriu, destul de eficient pentru acele timpuri; componenta culturală, intelectuală și științifică de tradiție renescentist-umanistă; existența unei mentalități bazate pe valorile creștine. Schimbările produse în cadrul societății moderne deseori aveau ca scop perfecțiunea și echilibrul social, având la bază valorile tradiționale: ordinea, stabilitatea, autoritatea.

Secolul al XVII-lea manifestă sub toate aspectele un atașament față de valorile trecutului medieval. Lumea era preponderent conservatoare, păstra structurile Vechiului Regim. Secolul al XVIII-lea începe să rupă unele tradiții, este mai deschis inovației, experimentului și, totodată, mai dinamic, cu o mobilitate vizibilă, inclusiv pe plan social și politic. Secolul al XIX-lea și începutul sec. al XX-lea cunosc o dezvoltare intensă în toate domeniile, dar și o perioadă a multor contraste și conflicte, atât în plan intern, cât și extern.

Privită în ansamblu, societatea modernă oferă imaginea unui imobilism la nivel economic, social, instituțional, cultural, mental. Epoca evidențiază rolul interesului de stat, care dictează combinațiile diplomatice bazate pe pactul de înțelegere în

Ocupație tradițională a populației rurale în epoca modernă.
Culegătoarele de spice. Tablou de Jean-François Millet, 1857

formarea alianțelor. Deși au fost făcute încercări de unitate, fiecare stat își păstra o dinamică internă proprie.

Societatea europeană cunoaște transformări în diverse domenii, ceea ce va accentua diversitatea continentală și mai ales ritmul general de dezvoltare. Astfel, coexistau mai multe „lumi europene”, între care apar contradicții și confruntări armate, deseori având un caracter sângeros și dramatic pentru multe națiuni și popoare.

În epoca modernă, proprietatea funciară rămâne sursa principală de existență a milioane de oameni. Treptat Occidentul face pași importanți spre capitalizarea agriculturii și emanciparea țaranului prin dispariția progresivă a dependenței sale. Totuși, în majoritatea statelor Europei harta geografiei rurale cunoaște schimbări lente.

Societatea urbană, la începutul epocii moderne, reprezintă o minoritate comparativ cu cea rurală, dar caracteristicile o fac extrem de importantă pentru această perioadă. Gradul de urbanizare al unui stat este condiționat de mai mulți factori, dintre care factorul demografic este determinant. Astfel, contrastul dintre lumea rurală și cea urbană este tot mai evident.

În epoca modernă rolul statului ca proprietar, finanțator, distribuitor al bunurilor era foarte mare. Dar apar și forțe care pun în discuție subiecte care creau controverse, în special cu privire la proprietatea individuală; separarea puterilor în stat; clasa socială care ar trebui să domine; garantarea drepturilor și a libertăților cetățenești; exersarea unor libertăți politice etc.

Regimurile politice erau foarte diferite, de la republică la monarhie absolută. Însăși monarhia cunoștea forme de guvernământ diferite: absolută, luminată, parlamentară, de stări, electivă, autocrată. Totuși, în plan politic se pun bazele

Londra - oraș al superlativelor, o bogată și aglomerată capitală a primei națiuni industriale. *Londra seara. Tablou J. O'Connor, 1884*

unui regim liberalo-democratic cu care se va identifica epoca modernă. Ideea de liberalism și democrație reprezentativă cu instituțiile aferente (constituționalitate – parlamentarism – vot universal) evoluează odată cu progresele revoluției industriale și creșterea rolului economic și politic al burgheziei.

Din perspectivă religioasă, are loc răspândirea confesiunilor protestante, cum ar fi luteranismul (în centrul, nordul și estul spațiului german și regatele nordice) și calvinismul (în Țările de Jos, Elveția, Franța, Anglia).

Modernizarea nu a început în același timp și cu aceeași intensitate nici în spațiul românesc. Cel mai vizibil s-a făcut în Bucovina, Transilvania și Banat (provincii aflate până în 1918 sub stăpânirea Austriei sau a Austro-Ungariei), mai puțin în celelalte regiuni. Aceasta s-a întâmplat atât din motive ale dezvoltării istorice, cât și ale influențelor marilor puteri din acea perioadă.

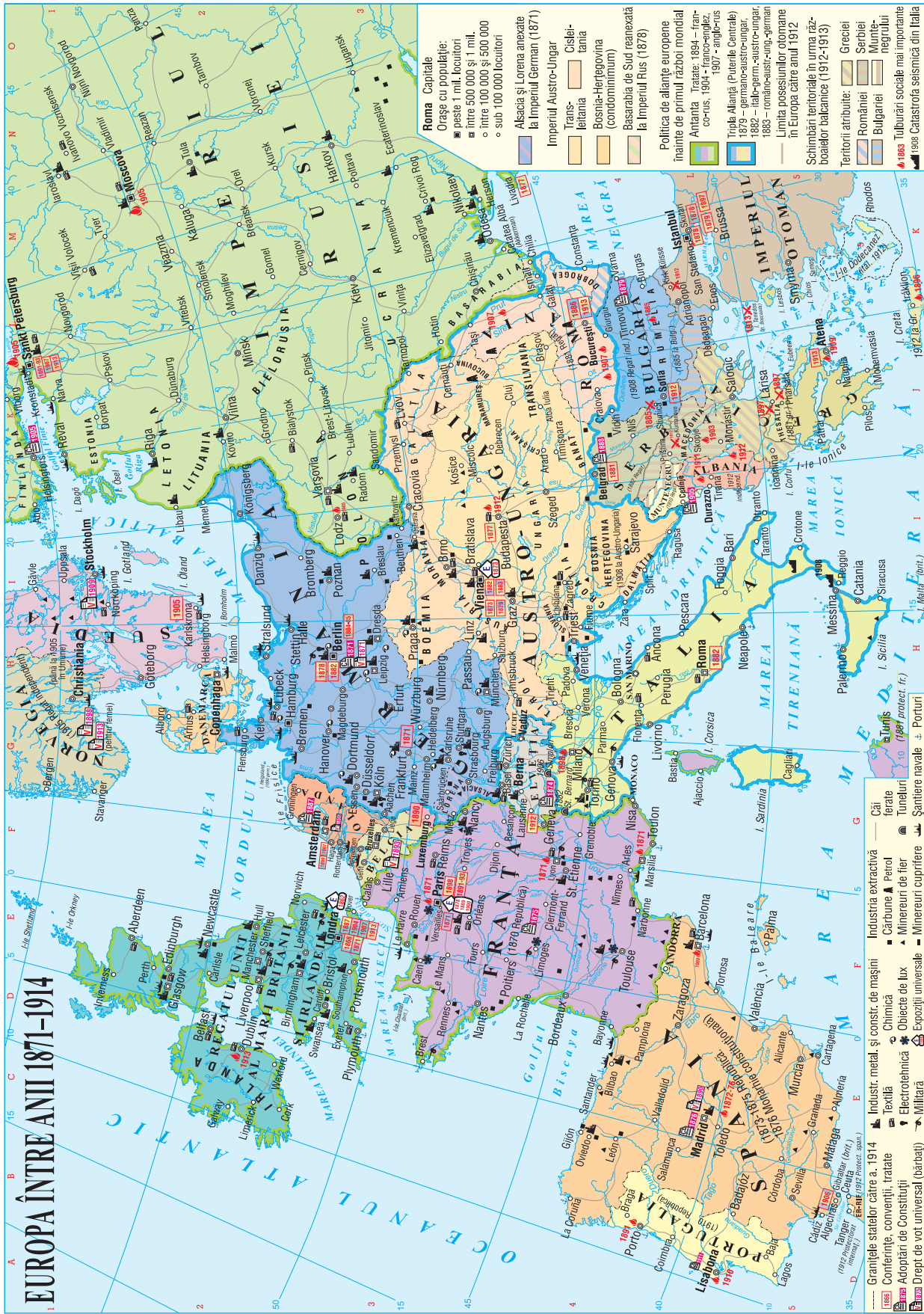
Sensul modernizării la români, ca, de altfel, la toata lumea din alte zone decât cele occidentale, a fost sincronizarea dezvoltării spațiului românesc cu aceea a Occidentului. În mare parte, reușitele au fost modeste, modernizarea rămânând un proces neterminat, cu un cadru formal și instabil. Însăși tendința spre modernizare reprezenta un element esențial, fiind înregistrate transformări mari în raport cu perioadele precedente.

PROBLEMĂ

Formați grupuri și analizați caracterul diferit al evoluției statelor din Europa în epoca modernă. Demonstrați prin argumente concrete cum, în această perioadă, diversitatea și coexistența dintre state și popoare influențau evoluția societății și relațiile dintre oameni.

EUROPA ÎNȚRE ANII 1871-1914

Roma Capitale
 Orașe cu populație:
 ■ peste 1 mil. locuitori
 ■ între 500 000 și 1 mil.
 ■ între 100 000 și 500 000
 ○ sub 100 000 locuitori

Alsația și Lorena anexate
 la Imperiul German (1871)
 Imperiul Austro-Ungar
 Trans-
 keltiana
 Bosnia-Herțegovina
 (condominium)
 Basarabia de Sud reanexată
 la Imperiul Rus (1878)

Politica de alianțe europene
 înainte de primul război mondial
 Antanta: Tratatul 1894 - fran-
 co-rus, 1904 - franco-englez,
 1907 - englo-rus
 Triple Aliață (Peșterile Centrale)
 1879 - germano-austro-ungar
 1882 - italo-germano-austro-ungar
 1883 - româno-austro-germano-
 rus

Limita posesiunilor otomane
 în Europa către anul 1912
 Schimbări teritoriale în urma răz-
 boaielor balcanice (1912-1913)
 Teritoriile atribuite: Greciei
 Serbiei
 României
 Muntenegriului
 Bulgariei
 1883 Tulburări sociale mai importante
 1906 Catastrofa seismică din Italia

Granițele statelor către a. 1914
 Conferințe, convenții, tratate
 Adopți de Constituții
 Drept de vot universal (barbați)

Industria extractivă
 Cărbune
 Petrol
 Mineruri de fier
 Mineruri cuprifere

Industr. metal. și constr. de mașini
 Chimică
 Textilă
 Obiecte de lux
 Electrotehnică
 Expoziții universale

Căi ferate
 Tuneluri
 Șantiere navale
 Porturi

Glosar

A

- Abdicare** – renunțare la tron.
- Aboliționism** – mișcare politică apărută la sfârșitul sec. al XVIII-lea în Anglia, Franța și SUA, care susținea desființarea sclaviei.
- Academie** – instituție științifică; societate de învățați, de literați, de artiști etc., creată pentru dezvoltarea științelor și artelor.
- Actul de navigație** – lege emisă de Oliver Cromwell, care a contribuit la dezvoltarea economiei capitaliste în Anglia. Conform acestei legi, corăbiile străine aveau voie să aducă în porturile engleze numai mărfuri fabricate în țările lor. Mărfurile provenite din alte țări urmau să fie aduse numai de corăbia engleză.
- Ațiuni** – titluri sau valori mobiliare care reprezintă o fracțiune din capitalul unei societăți anonime.
- Ad-hoc** – (din latină – anume pentru acest scop) se referă la un organism constituit pentru a exercita o misiune determinată în timp.
- Adunare Constituantă** – organ suprem al puterii de stat cu funcții legislative.
- Adunare Națională** – organ suprem al puterii de stat în unele țări cu funcții legislative sau consultative.
- Amendament** – îmbunătățire, modificare adusă unui proiect de act normativ sau de tratat.
- Anarhism** – teorie și mișcare politică ce propunea desființarea statului (în mare parte pe cale violentă) și înlocuirea sa cu o federație de mici asociații organizate pe baze egalitariste, care să asigure cadrul „afirmării libere a individului”.
- Antanta** – denumire dată alianței politice și militare create de trei state: Anglia, Franța și Rusia (Tripla Înțelegere).
- Armistițiu** – înțelegere, acord de suspendare temporară a ostilităților dintre beligeranți.
- „Atelierul lumii”** – nume primit de Anglia în sec. XVIII-XIX, deoarece ea producea aproape orice mărfuri de înaltă calitate, devenind cea mai mare putere economică din lume.
- Autodeterminare** – principiu conform căruia poporul îi revine dreptul de decizie privind statutul politic al țării.
- Autonomie** – dreptul unui stat sau regiuni de a se administra în cadrul unui stat condus de o putere centrală.

B

- Balanță comercială** – raportul dintre importuri și exporturi ale unei țări.
- Balanță monetară** – raportul dintre masa monetară ce este scoasă și cea adusă în țară.
- Bancă națională** – principala instituție financiară a unui stat.
- Baroc** – orientare culturală și stilistică deosebit de complexă, care s-a afirmat în Europa în sec. al XVII-lea, fiind încadrată între Renaștere și începuturile Iluminismului.
- Bilingv** – persoană care vorbește în mod curent două limbi; stare de fapt când două limbi sunt utilizate în egală măsură.
- Biserica Anglicană** – biserică istorică, despărțită de Roma în timpul Reformei protestante în Anglia, prin ruptura regelui Henric al VIII-lea cu papa de la Roma.

Blocadă continentală – ansamblu de măsuri decretate la Berlin (21 nov. 1806) de Napoleon I pentru a închide porturile Europei continentale pentru comerțul Marii Britanii, în scopul ruinării economiei britanice.

Bonapartism – formă a dictaturii personale, instaurată de Napoleon Bonaparte.

Breaslă – asociație de meșteșugari de aceeași branșă, creată pentru apărarea intereselor comune.

Burghezie – categorie socială urbană deținătoare de capital, care își desfășoară activitatea în domeniile industrial, comercial, bancar etc.

Bursă de valori – piață specializată în operații de vânzare-cumpărare a valorilor mobiliare.

C

Caimacam – loțiitorul domnului care prelua tronul în condițiile lipsei temporare a domnitorului (minorat sau indisponibilitate) sau atunci când domnitorul era numit, dar nu era încă înscăunat. Se bucura de toate privilegiile și avea aceleași atribuții ca și domnitorul.

Capitalism – Mod de producție bazat pe proprietatea privată asupra mijloacelor de producție, în care toate produsele iau forma de marfă și în care însăși forța de muncă se vinde și se cumpără ca o marfă.

Cărvunari – reprezentanți ai boierilor liberali, negustorilor și intelectualilor din Moldova și Țara Românească, influențați de ideile revoluției burgheze din Franța și de mișcarea revoluționarilor numiți carbonari din Italia.

Cerere – cantitatea de produse pe care consumatorii ar dori să le cumpere ori de servicii pe care ar dori să li se ofere.

Chestiunea Orientală – perioadă în istoria Europei caracterizată prin încercările de rezolvare a problemelor diplomatice și politice generate de decăderea Imperiului Otoman. Expresia nu este aplicată unei probleme anume, ci include o varietate de chestiuni din sec. XVIII-XX, în special cele care au generat instabilitate în regiunile europene aflate sub dominația turcilor.

Clasicism – curent în artă și literatură, caracterizat prin imitarea modelelor, interesul pentru aspectul moral, urmărirea unui ideal, disciplinarea imaginației și a sensibilității, ordine, echilibru și claritate.

Coaliție antifranceză – alianțe (total 7) țărilor europene (Marea Britanie, Prusia, Austria, Rusia ș.a.) care luptau împotriva Franței în anii 1792-1815.

Cod civil – totalitatea regulilor cuprinse într-un act normativ, cu referire la organizarea juridică a societății.

Cod de legi – act normativ cuprinzând normele juridice dintr-o anumită ramură a dreptului.

Colonialism – politică a unor state de cucerire de teritorii și țări străine, slab dezvoltate, de transformare și menținere a lor în stare de colonii.

Colonie – teritoriu ocupat și administrat de o națiune străină

Colonizare – proces îndelungat și complex de întemeiere a noi așezări pe meleaguri deseori îndepărtate de țara de baștină.

Comitet de obłuduire – organ de conducere a țării, similar guvernului.

Concert european – principiu de organizare a păcii europene stabilit de Congresul de la Viena, cu scopul menținerii ordinii și legitimității dinastice de către marile puteri.

Concurență liberă – rivalitate comercială, luptă dusă cu mijloace economice între industriași, comercianți, metropoli, țări etc. pentru acaparea pieței și desfacerea unor produse, pentru clientela și pentru obținerea unor câștiguri cât mai mari.

Confederație – uniune politică de state sau de unități teritoriale autonome sau independente care, având interese comune în activitatea internațională, au în comun anumite organe de conducere, dar își păstrează autonomia administrativă.

Congres – reuniune națională sau internațională în care invitați sau delegați dezbate probleme de ordin politic, economic, organizatoric, științific și cultural.

Congresul Continental – a fost primul guvern al Statelor Unite ale Americii (între 1774 și 1781). A deținut puteri guvernamentale atât executive, cât și legislative. La 4 iulie 1776 a proclamat independența celor 13 colonii engleze din Lumea Nouă.

Conservatism – doctrină politică modernă care pledează pentru apărarea vechilor forme ale vieții politice, social-economice și culturale, a ordinii tradiționale.

Constituție – legea fundamentală a unui stat, investită cu o forță juridică superioară celorlalte legi, care cuprinde principiile esențiale ale organizării lui, stabilește drepturile și datoriile principale ale cetățenilor, sistemul electoral, organizarea organelor supreme și locale etc.

Consulat – mod de guvernare a Republicii Franceze în perioada 1799-1804.

Contract normal – încercare de reglementare întreprinsă de autoritățile țariste în Basarabia în anul 1864, care prevedea încheierea unei înțelegeri „benevole” între proprietarul de pământ și țăranii.

Contract social – teorie conform căreia statul a apărut ca urmare a unei înțelegeri între oameni, ca fiind un organ suprem care se obligă să le apere viața, securitatea și proprietatea.

Convenție – înțelegere, acord între două sau mai multe state, instituții sau persoane cu privire la anumite probleme sau la anumite obiective.

Credit – relație bănească ce se stabilește între o persoană fizică sau juridică (creditor), care acordă un împrumut în bani sau care vinde mărfuri ori servicii pe datorie, și o altă persoană fizică sau juridică (debitor), care primește împrumutul sau cumpără pe datorie, urmând ca restituirea să se efectueze la o dată ulterioară stabilită.

Cultură politică – ansamblul concepțiilor, atitudinilor și practicilor politice ale unui individ sau ale unui grup uman.

D

Democrație liberală – formulă de democrație avansată caracterizată prin echilibrul constituțional între valoarea fundamentală a democrației (egalitatea) și cea a liberalismului (libertatea).

Declarația drepturilor (Bill of Rights) – act al Parlamentului englez ce statorește supremația puterii legislative parlamentare asupra puterii executive regale, dând Angliei o organizare modernă.

Deznaționalizare – politică orientată spre pierderea de către un popor sau un grup etnic a particularităților naționale.

Dictatură – instituție politică, putere de stat în care o persoană sau un grup de persoane este investită cu autoritate nelimitată prin legi și adesea bazată pe violență;

exercitare fără nicio restricție a puterii de stat de către o persoană sau un grup de persoane.

Dietă – veche adunare politică în unele state din centrul și estul Europei, organ de reprezentare a stărilor privilegiate.

Diploma leopoldină – act semnat de Leopold I, cu valoare de lege fundamentală pentru Transilvania, ocupată de armatele austriece.

Directorat – formă de guvernământ din Franța, instaurată în conformitate cu Constituția din 1795.

Divan – în Imperiul Otoman: consiliu cu atribuții politice, administrative și juridice, alcătuit din cei mai înalți demnitari; în Țările Române: Sfat Domnesc.

Doctrină egalitaristă – doctrină susținând egalitatea absolută a oamenilor și suprimarea inegalităților sub toate aspectele (social, economic, politic etc.).

Dominion – nume dat unor posesiuni engleze care se bucurau de o anumită independență.

Dumă – Adunare legislativă, în Imperiul Rus, de nivel local (1870-1917) sau național (1905 -1917).

E

Echilibru european – sistem de alianțe care presupune coalizarea forțelor contra unei puteri cu tendințe hegemonice. Egalitate în fața legii – fiecare individ răspunde pentru propriile fapte, indiferent de avere, sex, naționalitate, profesie sau alte caracteristici individuale sau sociale.

Enoriaș – credincios care ține de o anumită parohie (comunitate religioasă creștină condusă de un preot).

Etalon de aur – definiția monedelor printr-o cantitate de grame de aur. Spre exemplu, francul cântărea 322 mg de aur.

Eteria – nume dat unei organizații politice secrete cu ramificații și în Țările Române, înființată la începutul sec. al XIX-lea de patrioții greci pentru eliberarea Greciei de sub stăpânirea otomană.

Expansionism – atitudine prin care se urmărește extinderea politică și economică asupra unui teritoriu străin.

Expansiune – extindere a influenței și dominației economice și politice a unui stat asupra altui stat sau regiuni; acapărare de teritorii străine.

Expoziție Universală – eveniment internațional de prezentare publică a produselor în vederea cunoașterii și vânzării lor pe piața mondială.

F

Falce; pogon – unități de măsură pentru suprafețele de teren agricol, folosite în Moldova și în Muntenia (falca = 1,43 ha, pogonul – circa 0,5 ha).

Fanarioți – negustori și cămătari greci din Fanar (cartier din Constantinopol/Istanbul); demnitari ai Porții, dregători sau domnitori în Țările Române care proveneau din această comunitate înstărită.

Federație – uniune a mai multor state autonome (care își păstrează propria organizare) în cadrul unui stat unitar, cu un guvern central și cu organe de stat comune.

Firman – (în Imperiul Otoman) poruncă scrisă, decret, act emis de sultan, purtând pecetea sa și semnat de marele vizir. Cuprindea o formulă de introducere, în care se arăta că firmanul era elaborat în conformitate cu legile corespunzătoare. Firmanul prevedea fie unele obligații politice și economice ale statelor supuse Porții, fie învestirea sau mazilirea domnilor.

Frăție – legătură de solidaritate în scopul atingerii unui ideal comun; fraternitate.

G

Gentry – mica nobilime din Anglia.

Girondini – fracțiune politică în Franța (majoritatea membrilor fiind din departamentul Gironda), care exprima interesele burgheziei financiare și comerciale din porturile atlantice în timpul Revoluției Franceze.

Gubernie – unitate teritorial-administrativă superioară în Imperiul Rus.

Guvernator – conducător al unei mari unități administrative teritoriale sau al unei colonii.

H

Hatışerif – ordin sau decret emis de cancelaria Porții către marii demnitari ai imperiului și către domnitorii Moldovei și Munteniei, purtând pecetea sultanului pentru a fi executată întocmai.

Habeas Corpus Act (Petiția drepturilor) – act legislativ adoptat de Parlamentul englez în anul 1679. El garantează libertatea individuală și stabilește normele de arestare și de judecare.

Homestead Act (Legea gospodăriilor) – act emis la 20 mai 1862 în SUA, conform căruia coloniștilor urmau să le fie distribuite, în următorul deceniu, circa 40 de milioane de acri de pământ.

I

Iacobini – membri ai uneia dintre cele mai radicale grupări revoluționare franceze în perioada Revoluției Franceze din 1789-1794 (de la denumirea bisericii Sf. Iacob).

İnenicir – soldat din corpul de elită al vechii infanterii otomane, recrutat la început dintre prizonierii de război, iar mai târziu dintre copiii creștini convertiți la islam.

Iluminism – mișcare filosofico-culturală din sec. XVII–XIX, care își propune să combată ignoranța, prejudecățile, superstițiile prin răspândirea culturii, a „luminilor” în mase și prin aplicarea analizei raționale în toate domeniile experienței umane.

Imperialism – politică a unui stat de a domina alt stat în forme diferite (culturale, economice, militare).

Imperiu – stat monarhic; teritoriu cuprinzând un stat dominant (metropolă) și posesiunile lui coloniale.

Independență – situație a unui stat sau a unui popor care se bucură de suveranitate națională și autonomie politică, având dreptul de a-și rezolva liber problemele interne și externe (cu respectarea drepturilor altor state și a principiilor dreptului internațional).

Independenți – puritani englezi care afirmau deplina autonomie a fiecărei comunități religioase și respingeau orice ierarhie religioasă.

Industrializare – proces de transformare a unei țări agrare într-o țară cu o industrie dezvoltată prin crearea unei industrii mecanizate.

Infrastructură – conceptul de infrastructură are mai multe semnificații, în funcție de domeniul de activitate cu care este asociat: infrastructura unei clădiri, a unei nave, infrastructura de transport a unei țări sau continent, infrastructura socială (dotările fizice și instituțiile existente pentru a satisface nevoile societății în educație, sănătate etc.), infrastructura economică (ansamblul elementelor ce formează baza tehnico-materială a unei societăți, în special energie, comunicații, tipuri de transport).

Insurecție – luptă deschisă armată și organizată pentru răsturnarea unui regim, a unei autorități sau pentru înlăturarea unor armate străine.

Integritate teritorială – principiu de bază al dreptului internațional, potrivit căruia fiecare stat are dreptul să-și exercite deplin și nestingherit suveranitatea asupra teritoriului său.

Investiții – plasare de capitaluri în întreprinderi industriale, agricole, comerciale etc., cu scopul obținerii de profituri.

Ispravnic – dregător care aducea la îndeplinire poruncile domnești; (în sec. XVIII–XIX, în Moldova și Țara Românească) dregător însărcinat cu conducerea unui județ sau a unui ținut.

Istoriografie – știință auxiliară a istoriei, care se ocupă de studiul evoluției concepțiilor și al operelor istorice.

J

„Jandarmul Europei” – astfel a fost denumit împăratul Rusiei, Nicolai I, pentru înăbușirea revoluțiilor de la 1848-1849 din Ungaria, Transilvania și Țara Românească.

Județ – (în vechea organizare a Țării Românești) unitate administrativ-teritorială în componența căreia intra mai multe orașe și comune, corespundea ținutului în Moldova.

Junism – mișcare culturală, literară și politică din a doua jumătate a sec. al XIX-lea, formată în jurul societății „Junimea” din Iași.

L

Laicizare – proces de emancipare de autoritatea bisericească.

Landtag – adunare reprezentativă sau legislativă în landurile germane [land (provine din germ.) – stat component al unei federații].

Legitimism monarhic – teorie care proclamă drept principiu fundamental al orânduirii de stat „dreptul” sfânt și inalienabil la tron al dinastiilor legitime și puterea absolută a acestora.

Levelleri (nivelatori) – puritani englezi care susțineau egalitarismul social și economic, precum și o formă republicană de guvernare.

Liberalism – mișcare politică și economică, filosofie politică bazată pe valorile toleranței, libertății individuale și de exprimare.

Liberalismul economic – ideologia lansată de Adam Smith, care presupunea că statul nu se implică activ în sfera economică, lăsând piața și concurența liberă să-și stabilească pe cei care vor obține venituri sau care vor falimenta.

Libertatea individuală – dreptul de a acționa fără nicio constrângere din exterior, cu condiția să nu afecteze drepturile și libertățile legitime ale celorlalți indivizi.

Linie telegrafică – mijloc de comunicare care transmite informație prin impulsuri nemodulate, folosind un anumit cod. Cel mai cunoscut cod este alfabetul Morse. Prima linie telegrafică a legat Washingtonul și Baltimore.

Locotenentă domnească – organ colectiv, politic și administrativ ce ținea locul domnului în Moldova și Țara Românească în epoca modernă și exercita atribuțiile acestuia până la numirea (alegerea) unui nou domnitor.

Lovitură de stat – acțiune rapidă care vizează răsturnarea regimului politic existent și preluarea prin forță a puterii.

M

Marxism – teorie economico-socială bazată pe lucrările lui Karl Marx, un filozof, economist, jurnalist și revoluționar german de origine evreiască din secolul al XIX-lea, care a colaborat în elaborarea sus-numitei teorii cu Friedrich Engels.

Mănăstiri închinete – mănăstiri pe care, în Evul Mediu, domnii din Moldova și Țara Românească le-au donat (închinat) unor mănăstiri grecești din Muntele Athos și din patriarhiile de Constantinopol și Ierusalim. Această „închinare” presupunea, pe lângă subordonarea administrativă, și trimiterea în străinătate a întregului venit al mănăstirii donate.

Manufactură – formă simplă a cooperăției, bazată pe diviziunea socială a muncii manuale a lucrătorilor reuniți în ateliere.

Materialism – poziție filozofică potrivit căreia materia este substanța fundamentală în natură, sau factorul prim, iar conștiința este factorul derivat.

Mazili – foști posesori de demnități; numele unei categorii sociale privilegiate (mici boieri, fără funcție publică) în Moldova și Țara Românească.

Mazilire – înlăturarea unui domnitor sau a unui funcționar din dregătorie.

Mercantilism – doctrină economică, apărută la începutul dezvoltării capitalismului, conform căreia avuția statului era identificată cu banii și cu metalele prețioase, iar sursa principală a veniturilor era considerată circulația mărfurilor.

Metropolă – stat posesor de colonie.

Mișcarea cartistă – mișcare a muncitorilor englezi (anii 30-50 ai sec. al XIX-lea) care avea scopul de a obține satisfacerea unor cerințe economice și politice.

Modernizare – perfecționarea mijloacelor și formelor cu scopul de a le da un aspect conform cerințelor timpului.

Monarhie absolută – Formă de guvernare în care o singură persoană conduce statul în mod absolut, funcția transmitându-se ereditar.

Monarhie constituțională – Formă de conducere a statului monarhic în care prerogativele monarhului sunt limitate prin constituție.

Monopol – drept exclusiv de a dispune de ceva, de a efectua ceva, dominație într-una sau mai multe ramuri economice.

Montagnarzi – (în timpul Revoluției Franceze din 1789-1794) grup de membri ai Convenției, adversari ai girondinilor, care ocupau locurile cele mai de sus din sala de ședințe (le groupe de la Montagne). Conduși de Marat, Danton și Robespierre, au impus politica „salvării publice” și au declanșat Teroarea.

Motor cu abur – motor termic cu ardere internă care transformă energia termică a aburului în lucru mecanic. A fost folosit în industrie și la mijloacele de transport până în prima parte a sec. al XX-lea. A fost înlocuit de motorul cu ardere internă și de cel electric.

N

Naturalism – ramură a realismului; mișcare literar-artistică de la sfârșitul sec. al XIX-lea.

Naționalism – doctrină care afirmă superioritatea inter-

eselor națiunii față de interesele grupurilor, claselor sau indivizilor care o constituie.

Națiune – o comunitate stabilă de oameni constituită istoricește în baza unității de limbă, teritoriu, viață economică și tradiții, care se manifestă în particularitățile specifice ale culturii naționale și în conștiința originii și sorții comune.

Națiunile politice – stările (grupurile privilegiate) din Transilvania în Evul Mediu, și anume: nobilimea maghiară, sașii și secuii. Deoarece la adunările stărilor, alături de nobilimea maghiară, erau chemați (începând din 1291) și reprezentanții sașilor, secuilor și românilor, stările Transilvaniei aveau o evidentă componentă etnică și, din sec. al XV-lea, s-au numit națiuni. Românii, ca popor supus și ortodox, nu au mai fost recunoscuți ca stare (grup privilegiat) din 1366, sub regele Ludovic I de Anjou, care a condiționat apartenența la nobilime de apartenența la Biserica Catolică, lipsind astfel elita ortodoxă românească de drepturile și proprietățile sale.

Neutralitate – situație politică și juridică a unui stat care se abține de a se amesteca în conflictul dintre două sau mai multe state, nu participă la alianțe sau la pacte militare, la războaie între alte state, întreține relații pașnice cu toate statele, chiar dacă acestea se află în stare de război unele cu altele.

Notabili – funcționari pe timpul Vechiului Regim în Franța.

O

Ofertă – cantitatea de mărfuri propusă spre comercializare sau a serviciilor propuse consumatorilor.

Opinie publică – ansamblu de cunoștințe, convingeri și trăiri afective manifestate cu o intensitate relativ mare de membrii unui grup sau ai unei comunități față de un anumit domeniu de importanță socială majoră;

P

Panduri – ostași reuniți în armata lui Tudor Vladimirescu, recrutați cu precădere din țărani liberi din județele Olteniei pe care ultimul domn fanariot, Alexandru șuțu, i-a impus la dări, ceea ce a trezit nemulțumiri în rândul acestora.

Parohie – comunitatea credincioșilor dintr-o localitate sau cartier, condusă de un preot paroh.

Parte beligerantă – stat care se află în stare de război.

Petiție – cerere adresată de unul sau mai mulți cetățeni către autorități, privind necesitatea respectării drepturilor și libertăților democratice sau a adoptării unei decizii într-o problemă de ordin personal sau obștesc.

Petiția-proclamație în numele tuturor stărilor Moldovei – adresare către domnul Moldovei, din 28 martie 1848, compusă din 35 de puncte, care cerea respectarea Regulamentului organic de către autorități și făcea propuneri de îmbunătățire a situației țării (eradicarea corupției, abolirea cenzurii, siguranța personală etc.)

Piață – regim economic în care prețurile la mărfuri sunt reglementate de jocul cererii și ofertei, fără intervenția unor factori externi (stat, autorități religioase etc.).

Plebiscit (lat. – decizia poporului) – consultarea prealabilă a cetățenilor, care urmează să se pronunțe prin „da” sau „nu” asupra unui act de stat de o importanță deosebită.

Poporanism – curent social-politic de la sfârșitul sec. al XIX-lea și începutul sec. XX, care considera masa țărănească drept elementul de bază al dezvoltării sociale.

Pozitivism logic – curent filosofic apărut la începutul secolului XX. Bazele neopozitivismului au fost puse de Cercul de la Viena. A reinviat interesul față de pozitivism, potrivit căruia singura cunoaștere adevărată este cea științifică.

Presă – totalitatea publicațiilor (ziare, reviste etc.) folosite drept mijloace de informare, de educare etc.

„Primăvara popoarelor” – revoluția din anii 1848-1849 în Europa, care a dat semnalul deșteptării naționalismului european.

Problema basarabeană – chestiune politică internațională apărută după anexarea Basarabiei de Rusia în 1812 și delimitată din cadrul problemei orientale.

Problema orientală – conflict de interese dintre marile puteri pentru dominarea regiunii mediteraneene orientale, Balcanilor, str-lor Bosfor și Dardanele, gurilor Dunării și Mării Negre, stăpânite de Imperiul Otoman.

Proclamație – comunicare oficială prin care se aduce la cunoștința publică un fapt de mare importanță.

Productivitatea muncii – eficiența a muncii exprimată prin raportul dintre cantitatea de produse realizată și volumul de muncă consumat.

Profit – venitul adus de capitalul utilizat într-o întreprindere, reprezentând diferența dintre încasările efective și totalul cheltuielilor aferente.

Pronunțament – declarație, manifest prin care este exprimat protestul față de un sistem politic, social etc.

Proprietate privată – proprietate care aparține persoanelor fizice, persoanelor juridice, statului sau unităților administrativ-teritoriale, fiind formată din orice bunuri (cu excepția celor aflate exclusiv în proprietate publică) și asupra cărora proprietarul exercită posesia, folosința și dispoziția în interes propriu, însă în limitele determinate de lege.

Protectorat – regim de guvernare ce exprimă, în fapt, o stare de dependență a unui stat față de altul. Cel care „protejează” își asumă politica externă a statului protejat, dar îi lasă celui din urmă unele aparențe de independență în planul politicii interne: administrația, finanțele, poliția.

Protecționism – politică economică a unui stat, care urmărește protejarea temporară, parțială sau totală a industriei și a agriculturii indigene prin aplicarea unui regim vamal cu tarife ridicate la mărfurile de import, prin restricții valutare etc.

Puritani – adepții calvinismului în Anglia, care doreau să „purifice” biserica engleză de practicile Bisericii Catolice (ierarhie ecleziastică, mănăstiri, ceremonii fastuoase etc.).

Putere politică – capacitatea de acțiune a omului asupra omului prin intermediul statului.

Puterile Centrale – denumire dată alianței politice și militare create de trei state în anul 1882: Italia, Germania și Austro-Ungaria (Tripla Alianță).

R

Raia – teritoriu supus administrativ otomanilor, în care erau dislocate garnizoane și funcționa administrația turcă.

Răscola curuților (15 iunie 1703 - 1 mai 1711) – primul război semnificativ al Regatului Ungar, condus de Francisc Rákóczi al II-lea, împotriva Habsburgilor.

Război vamal – proces economic caracteristic perioadelor de accentuare a crizelor economice, specificul căruia este protecționismul tarifar (impunerea taxelor vamale) și netarifar (restricții cantitative la import).

Răzeș – Țăran liber, în Evul Mediu, în Moldova, stăpân în devălmășie al pământului moștenit de la un străbun comun.

Realism – mișcare, curent, atitudine în creația sau teoria literară și artistică apărută în sec. XIX-lea, care a avut ca principiu de bază reflectarea realității în datele ei esențiale.

Recensământ (de populație) – înregistrare statistică care are scopul de a stabili pe întreg teritoriul unei țări, la un moment dat, numărul și structura populației după principalele sale caracteristici (demografice, etnice, economice, religioase și social-culturale).

Reduță – mic fort de apărare, de formă poligonală, înconjurat de șanțuri.

Reformă agrară – reformă prin care marile latifundii moșierești sunt expropriate și împărțite țăranilor.

Regim neoabsolutist – regimul politic din Imperiul Austriac (implicit, din Transilvania, cuprinsă în imperiu) în anii 1849-1860.

Regim nobiliar (boieresc) – puterea politică este deținută de nobilime, care-și impune autoritatea asupra domnitorului.

Regulamentele organice – legi organice promulgate în Țara Românească (1831) și în Moldova (1832), în perioada protectoratului rus. Fiind aproape identice, au pregătit unitatea politică și instituțională a Țărilor Române.

Republică – formă de guvernământ în care organele supreme ale puterii de stat sunt alese pe un timp determinat.

Responsabilitate individuală – principiu care proclamă individul ca singur răspunzător pentru acțiunile sale.

Restaurare – readucerea pe tron a dinastiilor detronate în urma unor revoluții sau a unor lovituri de stat.

Revoluție – ansamblul transformărilor calitative profunde care cuprind un anumit sistem.

Revoluție agrară – transformarea proprietății feudale asupra pământului în proprietate capitalistă.

Revoluție diplomatică – rivalitatea între marile puteri care a dus la reevaluarea sistemului de alianțe, cum ar fi alianța între Austria și Franța împotriva Prusiei și Angliei. Aceste evenimente au adus la declanșarea Războiului de șapte Ani (1756-1763).

Revoluție industrială – ansamblul fenomenelor care au caracterizat, începând cu secolul al XVIII-lea, transformarea lumii moderne grație evoluției capitalismului, tehnicii și comunicațiilor.

„Revoluția glorioasă” – eveniment hotărâtor al istoriei Angliei. Detronarea prin mijloace pașnice a regelui Iacob al II-lea Stuart (acuzat pentru politica sa de favorizare a catolicismului) a marcat trecerea pentru prima dată în istorie la o monarhie constituțională parlamentară.

Revoluție managerială – fenomen apărut la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, pe fondul predominanței, în sectorul afacerilor din economiile țărilor dezvoltate, a firmelor antreprenoriale „de familie”. Ea reprezintă schimbarea radicală a principiilor și practicilor de conducere a firmelor de afaceri, care constă în separarea atributelor manageriale de cele de proprietate prin acceptarea științei conducerii ca disciplină de sine stătătoare și în profesionalizarea actului de management.

Risorgimento (*ital.* – renaștere) – termen care definește perioada de mișcare pentru eliberare de sub dominația străină și unificarea Italiei (sfârșitul sec. al XVIII-lea – 1870).

Romantism – mișcare artistică și literară apărută în Europa spre sf. sec. al XVIII-lea. Cultiva sensibilitatea, emoțiile, imaginația și fantezia în detrimentul rațiunii și logicii. Promova inspirația din folclor și trecutul istoric. Alte trăsături: contemplarea naturii, eroi excepționali.

Rumân – șerb în Țara Românească.

Rusificare – proces de lungă durată, prin care are loc asimilarea culturală și lingvistică (voluntară sau impusă) a nerușilor de către poporul rus.

S

Secesiune – acțiune a unui grup sau a unui stat de a se separa în mod pașnic sau violent cu scopul de a întemeia un alt grup sau în vederea unirii cu alt stat.

Secularizare – trecerea averilor mănăstirești sau bisericesti în proprietatea statului.

Semănătorism – curent ideologic și literar constituit la începutul secolului XX în jurul revistei „Semănătorul” (1901-1910). La apariția semănătorismului a contribuit și interesul crescând care s-a manifestat în acea perioadă față de problema țărănească, aflată în faza unei crize acute, marcată prin repetate răscoale, care au culminat cu răscoala din 1907. Principalul teoretician al acestui curent a fost Nicolae Iorga.

Semicolonie – stat care formal este independent, dar care, din punct de vedere economic, depinde de un stat străin.

Sfânta Alianță – coaliție a Imperiului Rus, Prusiei și Imperiului Austriac creată, la inițiativa țarului Alexandru I, la 26 septembrie 1815.

Simbolism – mișcare artistică și literară de la finele secolului al XIX-lea, potrivit căreia valoarea fiecărui obiect și fenomen din lumea înconjurătoare poate fi exprimată și descifrată cu ajutorul simbolurilor; mod de exprimare, de manifestare propriu acestui curent.

Sindicat – asociații profesionale ale diferitor categorii de salariați, al căror scop este apărarea intereselor economice și sociale ale acestora.

Sistem de fabrică – mod de organizare a producției industriale la uzine și fabrici.

Sistem economic – mod de organizare a producției și a repartiției bunurilor materiale într-o societate.

Sistem financiar – ansamblu de elemente sau categorii financiare caracterizat prin legături organice între componentele sale, care îi imprimă un caracter unitar, de sistem (în cadrul unei țări).

Sistemul de la Viena – conferință a statelor europene desfășurată la sfârșitul războaielor napoleoniene cu scopul de a restaura în Europa ordinea conservatoare existentă înaintea izbucnirii Revoluției Franceze. Scopul Congresului de la Viena a fost restabilirea regimurilor absolutiste și înlăturarea urmărilor ocupației franceze în Europa.

Socialism – teorie și sistem politic bazat pe aplicarea practică a socializării mijloacelor de producție, în care membrii comunității și-au propus să împartă în mod mai echitabil veniturile.

Societăți pe acțiuni – societate comercială constituită prin asocierea mai multor persoane (acționari), în care responsabilitatea acționarilor e limitată la valoarea acțiunilor.

Stat de drept – teritoriul și populația unei țări, în care sunt exercitate autoritatea organelor alese și activitatea oamenilor în baza legilor adoptate de comun acord.

Stat național – stat în care există un grup etnic (național) majoritar.

Statu-quo – situație existentă sau care a existat la un moment dat, în raport cu care se apreciază efectele unui tratat, ale unei convenții etc.

Supplex-uri – petiții (numite *supplex libellus*) scrise de românii din Transilvania începând cu episcopul unit, greco-catolic Ioan Micu-Klein (1692-1768) către autoritățile austriece pentru a cere drepturile românilor transilvăneni.

Suveranitate națională – principiul conform căruia nicio putere externă nu este superioară unei națiuni în granițele statului său.

Suzeranitate – controlul exercitat de un stat asupra altuia, care este lipsit de independență, dar își păstrează condiționat autonomia internă.

Ș

Școală parohială – școală de lângă biserică.

Șerbie – instituție feudală caracterizată prin starea de dependență personală a țăranului de stăpânul feudal.

Șovinism – atitudine politică care constă în afirmarea superiorității unei națiuni asupra celorlalte.

T

Taler olandez – inițial, era o monedă de argint a Provinciilor Unite ale Țărilor de Jos, având drept element caracteristic un leu rampant, simbolul Olandei, gravat pe revers.

Târg – spațiu mai întins și special amenajat într-un oraș, unde se vând și se cumpără (zilnic sau la anumite date) vite, cereale, alimente, zarzavaturi etc.

Ț

Țărănism – curent politic și ideologic, apărut în România la sfârșitul sec. al XIX-lea, care pornea de la ideea rolului conducător al țăranimii, considerată ca o clasă socială unitară, într-un stat preponderent agrar.

U

Umanism – mișcare culturală europeană din sec. XIV–XVII, care reabilitează literatura antichității greco-latine, precum și reflecția personală despre om și valorile umane.

Urbanizare – Concentrare a populației unei țări în orașe, creștere a numărului și dezvoltarea acestora. Transformare a unor localități rurale în centre cu caracter urban.

V

Vecin – șerb în Moldova.

Voloste – unitate administrativ-teritorială inferioară în Rusia (din 1797). Întrunea câteva sate de țărani ai statului (cu o populație totală de la 300 la 2000 de bărbați).

Z

Zemstvă – organ eligibil al autoadministrării locale în Rusia (în perioada 1864-1919), care era responsabil de învățământ, sănătate, construcția drumurilor etc. și se găsea sub controlul Ministerului de Interne.

Zollverein – Uniunea Vamală Germană (denumirea germană: Zollverein); acord vamal încheiat între Prusia și statele germane vecine, care a intrat în vigoare la începutul anului 1834. Scopul acestui acord era facilitarea fluxului comercial între aceste state și reducerea competiției interne, în contextul revoluției industriale.

Glosar biografic

A

Adison Joseph (1672-1719), reprezentant al iluminismului, scriitor și publicist englez. A cultivat eseu literar, caracterizat prin atitudine satirico-moralizatoare. Dramaturg de succes, a editat, împreună cu R. Steele, revista „The Spectator”.

Aivazovski Ivan Konstantinovi (1817-1900), pictor rus, maestru al peisajului marin, surprins cu o mare acuratețe cromatică în toată grandioasa și eterna lui zbatere (*Studiu de cer deasupra mării, Facerea lumii, Marea Neagră, Moară pe malul unui râu* etc.). Autor a peste șase mii de lucrări, a pictat și băătălii navale, a fost membru a mai multor academii.

Alecsandri Ioan (1826-1884), diplomat și scriitor român, frate cu Vasile Alecsandri. A participat la Revoluția de la 1848 din Moldova, a fost agent diplomatic al României la Paris și Londra. A frecventat cenaclul „Junimea”, autorul nuvelei *Dor de morți* și al comediei *Morunul*.

Alecsandri Vasile (1821-1890), scriitor și om politic român. A activat în calitate de director al Teatrului Național din Iași, colaborator la „Dacia literară”, editor al revistei „Propășirea”, redactor al revistei „România literară”. A participat la Revoluția de la 1848 din Moldova, a militat pentru Unirea Principatelor. Deputat, ministru de Externe și ministru al României la Paris. A publicat mai multe creații (*Pasteluri, Poezii populare, Balade, Doine și lăcrimioare, Legende, Hora Unirii*), a scris comedii (*Chirița în provincie, Iași în carnaval*), drame (*Despot-Vodă, Ovidiu*) nuvele și povestiri, încercări de roman. A fost membru fondator și membru de onoare al Societății Academice Române.

Alexandri Nicolae (1859-1931), jurist și om politic român, rudă a lui Vasile Alecsandri, s-a născut la Chișinău. A fondat în 1913 la Chișinău revista „Cuvânt moldovenesc”, a fost membru al biroului de organizare a „Sfatului Țării” și director al cotidianului Sfatul Țării”, senator, vicepreședinte al Parlamentului României.

Alexandru, numele a trei împărați ruși din dinastia Romanov; Alexandru I (1777-1825), împărat (1801-1825), a inițiat reforme liberale, a aderat la a treia coaliție împotriva lui Napoleon, a anexat Basarabia în urma războiului cu otomanii (1806-1812), împreună cu Austria și Prusia a format „Sfânta Alianță” (1815); Alexandru II (1818-1881), împărat (1855-1881), fiu al țarului Nicolai I, a realizat câteva reforme (agrare, administrativă, militară, a organizat mai multe războaie cu otomanii, a cucerit Asia Centrală, a înăbușit răscoala poloneză; Alexandru III (1845-1864), împărat (1881-1894), fiu al lui Alexandru II, a dus o politică absolutistă, a încheiat o alianță cu Franța.

Aman Theodor (1831-1881), pictor și grafician român, a jucat un mare rol în reorganizarea învățământului artistic românesc. A fost ultimul reprezentant al academismului în pictura românească, receptiv însă la inovațiile moderne. A fost autorul unor subiecte de istorie și legende naționale (*Izgonirea turcilor la Călugăreni, Boierii surprinși la ospăț de trimișii lui Vlad Țepeș*), portrete (*Principesa Zoe Brâncoveanu*), peisaje (*Corăbii la Constanța*).

Andreescu Ioan (1850 – 1882), pictor român, a studiat la București (elev al lui Th. Aman) și la Paris, unde s-a alăturat școlii de pictură de la Barbizon. A avut vocație de peisajist (*La arat, Stejarul*), a pictat flori, natură moartă și portrete (*Autoportret, Profil de față*).

Arbore Zamfir (1848-1933), publicist și scriitor român, redactorul revistei „Amicul copiilor”, a scris proze, lucrări despre Basarabia (*Basarabia în sec. XIX, Dicționarul geografic al Basarabiei*). A contribuit la răspândirea ideilor socialiste în România.

Asachi Gheorghe (1788-1869), ctitor de cultură, scriitor român. A fost întemeietorul învățământului superior în limba română, a pus bazele presei în limba română, editând un șir de reviste și ziare (*Albina românească, Gazeta de Moldavia, Patria*), almanahuri, magazine științifice și literare.

B

Bach Johann Sebastian (1685-1750), compozitor și organist german. A compus cantate și oratorii (*Patimile după Ioan, Patimile după Matei, Oratoriul de Crăciun*), piese pentru orgă și pentru clavecin, sonate, suite și concerte. Opera lui a influențat creația lui Mozart, Beethoven, Șostakovici etc.

Bakunin Mihail Aleksandrovici (1814-1876), revoluționar rus, teoretician al anarhismului și al narodnicismului. A participat la mișcarea revoluționară din Europa din 1848. El a considerat că religia și statul îngreșesc libertatea omului. A fost adversar a lui K. Marx, fiind exclus în 1872, împreună cu mișcarea sa, din Internaționala I.

Balzac Honoré de (1799-1850), romancier francez, scriitor politic (*Comedia umană*), a dezvăluit tendințele majore ale vremii, creând memorabile tipuri și caractere, pe fundalul unor scene și scene de moravuri și medii sociale de mare diversitate. Operele sale (*Gobseck, Colonelul Chabert, Medicul de țară, În căutarea absolutului, Iluzii pierdute* etc.) au influențat decis evoluția romanului, asupra căruia a emis judecăți esențiale.

Barbu Lăutarul (1780-1860), cântăreț, cobzar și violonist român. Descendent al unei familii de lăutari din secolul XVII, a activat în calitate de staroste al breslei de lăutari din Iași mai bine de 40 de ani. Este autorul multor melodii lăutărești, fiind apreciat înalt de Liszt cu prilejul unei vizite la Iași.

Barițiu Gheorghe (1812-1893), om politic, publicist și istoric român (*Părți alese din istoria Transilvaniei pe două sute de ani în urmă*). A fost fruntașul Revoluției de la 1848 din Transilvania, a fost fondatorul presei românești din Transilvania (*Gazeta din Transilvania*), membru fondator al Societății Academice Române.

Bălcescu Nicolae (1819-1852), om politic, istoric și scriitor român (*Mersul revoluției în istoria românilor, Românii sub Mihai Voievod Viteazul*). A fost analist critic al societății românești și promotor al unui program de transformări revoluționare, s-a implicat în mișcarea revoluționară, membru fondator al societății secrete „Frăția” și este considerat unul din fruntașii Revoluției de la 1848 din Țara Românească.

Bănuțescu-Bodoni Gavril (1746-1821), episcop al Moldovei și al Țării Românești (1792) și mitropolit al Basarabiei (1812-1821). A înființat la Chișinău o tipografie și a contribuit la publicarea mai multor volume (*Liturghie, Ceaslov, Biblia* și altele). Din inițiativa sa, la Chișinău au fost deschise o școală duhovnicească și un seminar teologic.

Beethoven Ludwig van (1770-1827), compozitor german. Geniu al muzicii universale, s-a manifestat în trei mari genuri: simfonia, sonata și cvartetul. Titanica sa operă, constituită din peste 300 de titluri, conține creații cunoscute și interpretate în întreaga lume (*Missa solemnă, opera Fidelio, uverturile Leonore și Coriolan, 9 simfonii, 10 sonate, pentru vioară și pian* etc.).

Bernardazzi Alessandro (1831-1907), arhitect rus de origine italiană. Între 1856 și 1878 a fost arhitectorul principal al orașului Chișinău. Autor a peste 30 de proiecte (Biserica Creștinească, Capela Liceului de Fete, azi biserica Sf. Teodora și altele).

Bismarck Otto, prinț von (1815-1898), om politic german. A fost prim-ministru al Prusiei (din 1862), a realizat unificarea Germaniei în urma războaielor purtate cu Danemarca, Austria, Franța. După anexarea Alsaciei și Lorenei, a proclamat Imperiul German (1871), devine cancelar al Reich-ului (1871-1890), a practicat o politică autoritară, a încheiat cu Austria și Italia (1882) Tripla Alianță.

Brătianu, familie de personalități politice românești: Brătianu Dumitru C. (1817-1892), diplomat și om politic român. frate cu Ion C. Brătianu. A participat la Revoluția de la 1848, membru în Comitetul Democratic de la Londra, a militat pentru Unirea Principatelor; Brătianu Ion C. (1821-1891), om politic român, frate cu Dumitru C. Brătianu. A luat parte la evenimentele revoluționare de la 1848, la Paris militează pentru înființarea de școli în Principate, revenit în țară îl susține pe Al. Ioan Cuza în Unirea Principatelor. A fost de mai multe ori ministru și prim-ministru al României, participă la Congresul de la Berlin (1878), unul din fondatorii PNL, membru de onoare al Academiei Române; Brătianu Ion I. C. (1864-1927), om politic român, fiu al lui Ion C. Brătianu. A fost președinte al PNL, prim-ministru al României, prin activitatea sa diplomatică și politică a contribuit la desăvârșirea statului național unitar român.

Brâncoveanu Constantin, domn al Țării Românești (1688-1714), a dus o politică diplomatică de echilibru, apreciind realist raporturile de forță interne și externe. Domnia lui a însemnat o epocă de glorie și de înflorire culturală, în arte se dezvoltă stilul brâncovinesc, zidește biserici și mănăstiri, curți și palate.

Byron Gheorghe Gordon, lord (1788-1824), poet englez, a exercitat o influență definitorie asupra romantismului european. Creator al eroului romantic sumbru și impetuos, dominat de pasiuni tumultuoase. Este autorul multor poeme (*Childe Harold, Don Juan, Cain, Beppo* etc.).

C

Cantacuzino Constantin, stolnicul (1640-1716), diplomat, istoric și geograf român, reprezentant de seamă a umanismului în Țările Române. Conduce peste 30 de ani activitatea externă a cancelariei domnești, contribuie la editarea Bibliiei de la București și la organizarea Academiei Sf. Sava.

Cantemir Antioh (1709-1744), scriitor iluminist și diplomat rus, fiu al lui D. Cantemir. Unul din inițiatorii clasicismului în literatura rusă. A scris satire (*Mințile mele sau a celor ce iubesc știința*), tratate filosofice (*Scrisori despre cultură și om*), ode, fabule, epopei (*Petrida*).

Cantemir Dimitrie (1673-1723), cărturar român, domn al Moldovei (1693, 1710-1711), a încercat să recâștige independența țării încheind o alianță cu Petru I, țarul Rusiei. După înfrângerea de la Stănilești (1711) se refugiază în Rusia, unde a devenit consilier al lui Petru I. A fost unul dintre savanții cu renume european al secolului. A scris lucrări filosofice (*Icoana de nezugrăvit a științei sacrosancte*), literare (*Istoria ieroglifică*), istorice (*Hronicul vechimii a romano-moldo-vlahilor*), geografice (*Descrierea Moldovei*), a inventat primul sistem de notare pentru muzica turcească.

Caragiale Ion Luca (1852-1912), scriitor român, a scris comedii (*O noapte furtunoasă, O scrisoare pierdută* și altele), nuvele psihologice (*O făclie de Paște, Păcat...*), povestiri fantastice (*Abu Hassan*). A fost director general al teatrelor, redactor al ziarului „Timpul”, editează reviste umoristice, a făcut parte din Societatea „Junimea”.

Carol – regi ai Angliei: Carol I (1600-1649), rege al Angliei, Scoției și Irlandei, fiul lui Iacob I. A domnit în mod despotic, atrăgând dușmănia maselor. Înfrânt de armata parlamentului condusă de O. Cromwell; Carol II (1630-1685), rege al Angliei, Scoției și Irlandei, fiu al lui Carol I, a restabilit absolutismul și a dus o politică externă favorabilă Franței.

Carol I de Hohenzollern-Sigmaringen (1839-1914), domn (1866-1881) și rege (1881-1914) al României. A fost ales după detronarea lui Al. Ioan Cuza prin plebiscit. În timpul domniei lui a fost proclamată independența României (1877), a fost comandantul suprem al armatei românești în războiul antiotoman (1877-1878), a legat România de Puterile Centrale.

Colbert Jean-Baptiste (1619-1683), economist și om politic francez, a cumulat funcția de controlor general al finanțelor, aplicând o politică fiscală și financiară abilă, care a consolidat puterea centrală a regelui Ludovic XIV. A fost protector al artelor, fondator de academii.

Costin Miron (1633-1991), cronicar și cărturar român, a fost mare vornic și mare logofăt. A redactat multe lucrări (*Letopisețul Țării Moldovei de la Aron-Vodă încoace*), a scris opere (*De neamul moldovenilor*) cu referire la originea română a poporului și a limbii române.

Coșbuc Eugen (1866-1918), poet român, reprezentant al școlii transilvănene de literatură. În operele sale a cântat satul românesc în toate aspectele lui (*Balade și idiile, Fre de tort*), a scris despre viața cotidiană (*Nunta Zamfirii, Cântece de vitejie*), a redactat studii de folcloristică, a colaborat cu revistele „Semănătorul”, „Viața literară”.

Creangă Ion (1839-1889), scriitor român, diacon, apoi institutor, prieten a lui M. Eminescu. A fost autor de manuale școlare și texte didactice, povești și povestiri (*Povestea lui Harap-Alb, Capra cu trei iezi, Danilă Prepeleac, Ivan Turbincă, Punguța cu doi bani*). Capodopera sa, *Amintiri din copilărie*, este o proiecție idealizată a vârstei copilăriei.

Cromwell Oliwer (1599-1568), lider militar și politic englez în timpul războielor civile (religioase), conducător al independențelor, comandant al armatei Parlamentului (1643-1653), Lord Protector al Angliei transformată (cu Irlanda și Scoția) în republică federală („Commonwealth”).

Cuza Alexandru Ioan (1820-1873), primul domn al Principatelor Unite (1859-1862) și al statului național România. A fost participant activ la revoluția de la 1848 din Moldova. Împreună cu M. Kogălniceanu, a inițiat un program larg de reforme, care au condus la modernizarea statului. A fost silit să abdice de la putere în 1866 de către „monstruoasa coaliție”.

D

Danton Georges Jacques (1759-1794), om politic, avocat și orator francez, a fost unul din conducătorul Revoluției Franceze (1789-1794). A întemeiat Clubul Cordelierilor, a fost membru al Comitetului Salvării Publice și șef al guvernului insurecțional. Ghilotinat de partizanii lui Robespierre, pentru că a cerut încetarea terorii.

Darwin Charles Robert (1809-1882), naturalist englez, creatorul teoriei evoluționiste (*Originea speciilor...*), a demonstrat experimental materialitatea lumii vii și a susținut originea animală a omului.

Delavrancea Barbu (1858-1918), scriitor, avocat și om politic român, orator remarcabil și publicist pasionat. Opera lui literară se situează la intersecția romantismului cu naturalismul. A creat nuvele idilice (*Sultănica*) sau realiste (*Hagi Tudose*). Trilogia lui (*Apus de soare, Viforul și Luceafărul*) evocă patetic domnia lui Ștefan cel Mare și a urmașilor săi.

Dizel Rudolf Christian Karl (1858-1913), inginer german, inventatorul și realizatorul motorului cu aprindere prin compresiune, care îi poartă numele.

Disraeli Benjamin, conte de Beaconsfield (1804-1881), om politic și scriitor britanic. A fost un mare romancier (*Vivian Grey, Alroy*), deputat conservator, șeful Partidului Tory, apărător al protecționismului, prim-ministru pe timpul reginei Victoria.

Dostoevski Fiodor Mihailovici (1821-1881), scriitor rus, a debutat cu un roman (*Oameni sărmani*), a scris despre experiența sa siberiană (*Amintiri din casa morților, Însemnări din subterană*). Operele sale (*Crimă și pedeapsă, Idiotul, Demonii, Frații Karamazov*) au o importanță capitală pentru literatura rusă și cea universală.

E

Ecaterina, numele a două împărăteese ale Rusiei: Ecaterina I (1684-1727), împărăteasă (1725-1727), soția lui Petru cel Mare, a înființat Înalțul Consiliu Secret, prin care a consolidat autocrația; **Ecaterina II** (1729-1796, împărăteasă (1762-1796), a reprezentat în Europa tipul de „despot luminat”, cultivând relațiile cu Voltaire și Diderot, a impus multe reforme administrative, a susținut literatura și artele. A dus o politică anexionistă, prin războaiele purtate cu otomanii și suedezii, a participat la cele trei împărțiri ale Poloniei.

Elisabeta Petrovna (1709-1762, împărăteasă a Rusiei din dinastia Romanov, fiica lui Petru I, a favorizat prin reformele sale dezvoltarea economico-socială și culturală a țării, a fondat Universitatea din Moscova.

Eminescu Mihai (1850-1889), poet român (*Luceafărul, Opere, Sara pe deal, Scrisori, Glossa și altele*), a fost director al Bibliotecii Universității din Iași, revizor școlar, redactor la ziarul conservator „Timpul”. Este considerat pe bună dreptate cel mai mare poet al românilor, „expresia integrală a sufletului românesc” (N. Iorga), „omul deplin al culturii românești” (C. Noica).

F

France Anatole (1844-1924), scriitor francez, a avut un spirit profund și vast, complex, sceptic și ironic, dar tolerant și constructiv. A scris opere (*Insula pinguinilor*, *Revolta îngerilor*, *Viața literară*, *Geniul latin*) în care reia și dezbate în mod original principalele probleme ale filosofiei morale.

Franklin Benjamin (1706-1790), fizician, gânditor iluminist și om politic american. A fost deputat al primului Congres american, A redactat împreună cu Th. Jefferson „Declarația de independență”, a fondat prima bibliotecă publică la Philadelphia și Universitatea din Pennsylvania, a cercetat fenomenele electrice, a inventat paratrăsnetul.

G

Garibaldi Giuseppe (1807-1882), general și om politic italian, unul din conducătorii luptei pentru eliberarea și unificarea națională a Italiei. A luptat împotriva austriecilor, a luptat în Sicilia, Neapole (expediția cămășilor roșii) contribuind la unificarea Italiei, a participat ca voluntar la apărarea Franței în războiul franco-prusian (1870-1871).

Ghica, familie de boieri din Țara Românească și Moldova, care a dat importanți domni și oameni politici în secolele XVII-XIX: Ghica Gheorghe, Ghica Grigore II, Ghica Matei, Ghica Grigore III, Ghica Grigore Dimitrie, Ghica Grigore Alexandru.

Goethe Johann Wolfgang von (1749-1832), scriitor, gânditor și om de știință german, figură reprezentativă a epocii sale, este creatorul poeziei naționale germane (*Cântece*, *Poezii*), a scris multe drame (*Prometeu*, *Egmont*), proză (*Suferințele tânărului Werther*), poeme (*Faust*, *Elegiile romane*), romane (*Afinitățile electice*).

Gogol Nicolai Vasilevici (1809-1852), scriitor rus, reprezentant de seamă al literaturii secolului său, maestru al comicului. A fost creatorul romanului modern rus (*Suflete moarte*), a scris drame (*Revizorul*), proză romantică de evocare a trecutului eroic (*Taras Bulba*).

Goya y Lucientes, Francisco Jose de (1746-1828), pictor și gravor spaniol, portretist desăvârșit, rafinat și sarcastic (*Familia regelui Carol IV*, *Ducesa de Alba*, *Maja nudă* etc.).

Grigorescu Nicolae (1838-1907), pictor și desenator român, creatorul cel mai însemnat al picturii moderne române (*Pe malul Siretului*, *Fetele torcând la poartă*, *Luminis*, *Ciobănaș*, *Țărancă cu maramă*, *Car cu boii pe înserat* etc.).

H

Haret Spiru (1851-1912), matematician, sociolog, pedagog și om politic român. A elaborat o teorie de mecanică socială, a fost de mai multe ori ministru al Instrucțiunii Publice, a realizat reforma generală a învățământului.

Hasdeu Bogdan Petriceicu (1838-1907), scriitor, lingvist, folclorist și istoric român, unul dintre spiritele enciclopedice ale culturii române. A fost fondatorul multor publicații, a scris poezii romantice (*Sarcasm și ideal*), proză (nuvela *Duduca Mamica*), romane istorice (*Răzvan și Vidra*), studii istorice (*Ion-Vodă cel Cumplit*), a proiectat și redactat dicționarul-tezaur al limbii române.

Hegel Gheorg Wilhelm Fridrich (1770-1831), filosof german, unul dintre clasicii filosofiei europene. A creat un sistem filosofic opus dualismului lui Kant, teoretician al dialecticii, istoric și spiritual (*Fenomenologia spiritului*, *Știința logicii*, *Enciclopedia științelor filosofice*, *Estetica*, *Filosofia istoriei* etc.).

Hugo Victor Marie (1802-1885), scriitor francez, personalitate de prim rang a literaturii universale, reprezentant al romantismului. A scris drame (*Cromwell*), poezii (*Orientalele*), poeme (*Legenda secolelor*), proză (*Mizerabilii*, *Notre-Dame de Paris*).

I

Iancu Avram (1824-1872), revoluționar român, unul din liderii Revoluției de la 1848-1849 din Transilvania, supranumit „Craiul munților”, a apărat regiunea Munților Apuseni împotriva oștirilor maghiare, pe care le-a învins în câteva lupte.

Ipsilanti, familie de fanarioți: Ipsilanti Alexandru, Ipsilanti Constantin, domni ai Țării Românești și ai Moldovei; Ipsilanti Alexandru, general în armata rusă, șef suprem al Eteriei, a luptat pentru eliberarea Greciei de sub otomani. Întrând în disensiune cu Tudor Vladimirescu, a pus la cale uciderea acestuia.

J

Jefferson Thomas (1743-1826), om politic, unul dintre conducătorii Războiului de Independență a SUA, autor al Declarației de Independență (1776), al treilea președinte al Statelor Unite ale Americii (1801 - 1809). Evenimentul major din timpul președinției sale a fost achiziția Louisianei de la Franța.

K

Kant Immanuel (1724-1804), filosof german, întemeietorul filosofiei clasice germane. A elaborat o ipoteză cosmologică (*Istoria generală a naturii și teoria cerului*), a expus sistemul idealismul transcendentă (*Critica rațiunii pure*,

Critica rațiuni practice, Critica puterii de judecată). În planul ideilor social-politice este un reprezentant ilustru al iluminismului.

Kiseleff Pavel Dmitrevici (1788-1872), general de armată rus, a fost președintele divanurilor Moldovei și Țării Românești (1829-1834), a avut un rol important în reorganizarea administrativă a Principatelor și în elaborarea „Regulamentelor organice”, ambasador al Rusiei la Paris.

Kogălniceanu Mihail (1817-1891), om politic, istoric, publicist și scriitor român. A contribuit la centralizarea ideologiei pașoptiste, a redactat în emigrație „Dorințele partidei naționale din Moldova”. A fost un militant pentru unirea Principatelor, a avut un rol însemnat în promovarea unor reforme după Unire, ministru, prim-ministru și ministru de externe al României. a predat istoria la Academia Mihăileană din Iași, a editat „Arhiva românească”, a redactat o istorie națională, a abordat proza autobiografică și de observație socială.

L

Lazăr Gheorghe (1779-1823), cărturar și pedagog român, a fost întemeitorul și conducătorul primei școli superioare în limba română din Țara Românească. A exercitat o mare influență asupra generației de la 1848 și în modernizarea culturii române.

Lenin Vladimir Ilici (1870-1924), revoluționar și om politic rus, fondator al organizației revoluționare bolșevice de stânga și al partidului comunistilor în Rusia. A prezentat în „Tezele din aprilie” planul transformărilor revoluției burgeo-democratice în revoluție socialistă, realizată prin lovitură de stat a bolșevicilor în noiembrie 1917, apoi a devenit primul președinte al guvernului sovietic.

Lermontov Mihail Iurievici (1814-1841), poet, prozator și dramaturg rus. A scris un șir de opere (*Borodino, Caucazul, Poetul, Meditație*, poemul *Demonul*, romanul *Un erou al timpului nostru*), rod al unei sensibilități romantice, a modelat teme curente ale liricii timpului, reîmprospătate în elanul sincer al trăirilor personale.

Lincoln Abraham (1809-1865), om politic american, deputat în Congres, unul dintre fondatorii Partidului Republican, președinte al SUA în anii 1860-1865. Alegerea sa a declanșat secesiunea statelor din Sud, a fost un partizan al abolirii sclaviei, a propus un program de reconstrucție destinat reconcilierii.

M

Maiorecu Titu (1840-1917), critic, teoretician literar și om politic român, ministru și prim-ministru al României. A fost mentor al societății „Junimea”, a promovat criteriul estetic în judecarea operelor literare (*O cercetare critică asupra poeziei române de la 1867*) și a contribuit la afirmarea marilor scriitori ai epocii (*Eminescu, Caragiale, Creangă, Slavici*). A propus un model de oratorie politică (*Discursuri parlamentare*) și a redactat un prețios jurnal (*Însemnări zilnice*).

Maria Tereza (1717-1780), împărăteasă a Imperiului Roman de Națiune Germană și regină a Ungariei, s-a aliat cu Franța și Rusia împotriva Prusiei în Războiul de 7 ani (1756-1763), a participat la prima împărțire a Poloniei (1772), ocupând Galiția.

Marx Karl (1818-1883), filosof și economist german. A creat propriul sistem de gândire filosofică, economică și socială, bazat pe materialismul istoric, oglindit în opere diverse (*Problema evreiască, Sfânta familie, Ideologia germană, Capitalul, Manifestul Partidului Comunist* etc.).

Mateevici Alexie (1888-1917), poet român, a dus o activitate publicistică pe paginile ziarului „Basarabia”. A fost autorul multor traduceri și prelucrări originale, a scris poezii (*Limba noastră*), a fost preot militar, participant la luptele de la Mărășești (1917).

Mavrocordat, familie de fanarioți din Constantinopol, înrudită cu boierime românească, din rândul căreia au fost numiți mai mulți domni ai Moldovei și Țării Românești în secolele XVII - XVIII: Nicolae Mavrocordat (a unificat dările, a fost preocupat de dezvoltarea învățământului), Ioan Mavrocordat (a tratat Pacea de la Passarowitz, 1718 cu Imperiul Habsburgic și Veneția), Constantin Mavrocordat (a realizat numeroase reforme ale justiției, a fiscalității, a armatei, urmărind modernizarea statului).

Mazzini Giuseppe (1805-1872), om politic și revoluționar italian. A avut un rol important în Revoluția de la 1848-1849, a fost unul dintre conducătorii mișcării pentru unificarea Italiei, susținător al lui Garibaldi.

Mendeleev Dmitri Ivanovici (1834-1907), chimist rus, profesor la Universitatea din Sankt Petersburg. A elaborat legea potrivit căreia elementele chimice cunoscute se pot ordona după masa atomică (Sistemul lui Mendeleev).

Milescu Nicolae, spătarul (1636-1708), diplomat și cărturar român, boier din Moldova, ajunge spătar în 1659. Călătorește prin Europa, Imperiul Otoman, China, unde a scris un șir de lucrări (*Istoria Imperiului otoman, Descrierea Chinei*), alte scrieri valoroase sub raport literar și documentar.

Montesquieu Charles-Louis de Secondat, baron (1689-1755), scriitor, jurist și filosof francez, principalul reprezentant al iluminismului, a colaborat la scrierea „Enciclopediei franceze”. În romanul „Scrisori persane” vizează realități și

moravuri din Franța epocii absolutiste. A fost unul din creatorii legislației moderne (*Spiritul legilor*), principiile promovate de el au stat la fundamentul Constituției Franței din 1791.

Mozart Wolfgang Amadeus (1756-1791), compozitor austriac, reprezentant al clasicismului vienez, unul dintre cei mai mari creatori din istoria muzicii universale. A realizat opere strălucitoare: concerte de pian, muzică instrumentală, religioasă, muzică de divertisment, serenade (*Răpirea din Serai*, *Nunta lui figaro*, *Don Giovanni*, *Recviem*, *Mica serenadă*).

N

Napoleon I Bonaparte (1769-1821), împărat al Franței (1804-1814 și 1815). A fost comandant al campaniei în Italia (1796-1797), apoi din Egipt (1798-1799), instituie o dictatură militară, devine consul, apoi se proclamă împărat. Realizează un șir de reforme interne pentru consolidarea statului. Pe plan extern, întreprinde un șir de campanii militare pentru dominație în Europa, obținând victorii, dar și înfrângeri în anii 1812-1814 în Rusia, Austria și Prusia.

Negruzzi Costache (1808-1868), scriitor român, reprezentant al curentului național și popular al „Daciei literare”. A fost director al Teatrului Național din Iași, membru fondator al Societății Academice române. A scris nuvele istorice (*Alexandru Lăpușeanu*), proză epistolară (*Negru pe alb*), poeme epice (*Aprodul Purice*).

Newton Isaac (1642-1727), fizician, matematician și astronom englez. A dus o activitate mare științifică prodigioasă, desfășurată în mai multe domenii. A descoperit legea atracției universale și a pus bazele mecanicii clasice și ale mecanicii cerești. În fizică, a studiat descompunerea și interferența luminii și a construit telescopul cu reflexie.

Nobel Alfred (1833-1896), chimist și industriaș englez, inventatorul dinamicii. A instituit prestigiosul premiu internațional, printr-o dispoziție testamentară, care se decernează, începând cu 1901, pentru cele mai importante realizări în fizică, chimie, medicină, literatură, politica de promovare a păcii și economie.

P

Pestalozzi Johann Heinrich (1746-1827), pedagog elvețian. A modernizat metodele și conținutul învățământului primar, îmbinând educația cu activitatea practică (*Oră de seară a unui sihastru*, *Leonard și Gertruda*).

Petru cel Mare, Alexeevici (1672-1725), țar (1682-1721) și împărat (1721-1725) al Rusiei, ctitorul Rusiei moderne, remarcabil militar și om politic. Pe plan intern, a reformat cu autoritate dispotică administrația, economia, armata, justiția. A întemeiat orașul Sankt Petersburg, transformându-l în capitala Rusiei. Pe plan extern, a organizat campanii militare împotriva Imperiului Otoman și Suediei, a încheiat o alianță cu D. Cantemir, domnul Moldovei, împotriva otomanilor, devenit după înfrângerea de la Stănilești (1711) unul din consilierii săi.

Popov Alexandr Stepanovici (1859-1906), electrician rus, a inventat antena de radiorecepție și a realizat primul aparat de recepție radiotelegrafică.

Pușkin Alexandr Serghievici (1799-1837), poet rus, primul mare poet romantic, întemeietorul literaturii ruse moderne. A scris poeme epico-lirice (*Ruslan și Ludmila*, *Prizonierul din Caucaz*, *Țiganii*), poeme istorico-eroice (*Poltava*, *Călărețul de aramă*), roman în versuri (*Evgheții Oneghin*), nuvele (*Dama de pică*, *Fata căpitanului*), drama istorică (*Boris Godunov*). A fondat revista „Sovremenik”.

R

Rakoczi, familie de nobili maghiari din Transilvania: Gheorghe Rakoczi I (1593-1648), principe al Transilvaniei (1630-1648); Gheorghe Rakoczi II (1621-1660), principe al Transilvaniei (1648-1660); Francisc Rakoczi (1676-1735), prin-cipe al Transilvaniei (1704-1711), a condus răscoala antihabsburgică din Ungaria și Transilvania (1703-1711).

Rembrandt Harmenz van Rijn (1606-1669), pictor și gravor olandez. A fost unul din cei mai mari pictori ai lumii, recunoscut pentru operele create: portrete de grup (*Rondul de noapte*, *Lecția de anatomie a doctorului Tulp*) și individuale (*Jan Six*, *Evreu bătrân*), autoportrete, compoziții cu motive religioase (*Hristos din Emaus*, *Bindecuântarea lui Iacob*, *Întoarcerea fiului risipitor*), gravuri în acvaforte (*Dr Faust*, *Piesa de 100 de guldeni*).

Roosevelt Theodore (1858-1919), om politic american, deputat republican, președinte al SUA (1901-1909). A fost un susținător al politicii externe dure, a primit Premiul Nobel pentru pace.

Rousseau Jean-Jacques (1712-1778), filosof și scriitor francez, unul din principalii reprezentanți ai iluminismului. În operele sale denunță toate formele puterii și iluzia progresului, susține revenirea la natură și armonia dintre oameni (*Discurs asupra științei și artelor*, *Discurs asupra originii și cauzelor inegalității dintre oameni*, *Contractul social*).

Russo Alecu (1819-1859), scriitor român, participant la mișcarea revoluționară de la 1848 din Moldova și Transilvania. A avut concepții unioniste, considerat unul din principalii ideologi ai curentului național-popular. A scris despre călătoriile sale și legendele locurilor străbătute (*Piața Teiului*, *Stânca Corbului*), a fost un observator lucid al realității autohtone (*Iașii și locuitorii lui la 1840*), a scris poemul alegoric în proză (*Cântarea României*), poezii (*Poezia populară*), memorialistică (*Amintiri*, *Jurnalul unui exilat politic*), culege balada „Miorița”.

S

Schopenhauer Arthur (1788-1860), filosof german. Opera sa fundamentală (*Lumea ca voință și reprezentare*) este considerată o expresie a pesimismului absolut, instituie voluntarismul în filosofia modernă europeană.

Stephenson George (1781-1848), inginer englez, considerat întemeietorul transportului feroviar, constructorul primei locomotive cu aburi.

Sturdza, familie de domni ai Moldovei: Ioan Sandu Sturdza, domnitor al Moldovei (1822-1828), primul domn pământean după epoca fanarioților, a întreprins unele reforme în administrație, este întemeietorul școlii superioare de la „Trei Ierarhi”; Mihai Gr. Sturdza, domn al Moldovei (1834-1848), a dus o politică preponderent conservatoare, a întreprins reforme în domeniul organizării și administrației de stat, a înființat Academia Mihăileană și a încheiat o uniune vamală cu Țara Românească.

T

Tolstoi Lev Nicolaevici, conte (1828-1910), scriitor rus. A fost o personalitate monumentală a literaturii ruse, a sintetizat în opera sa o epocă cu frământările și dramele ei. A scris proză autobiografică (*Copilăria, Adolescența, Tinerețea*), romane cu dimensiuni epopeice (*Război și pace, Ana Karenina*), nuvele (*Povestiri din Sevastopol, Cazacii*), drame (*Puterea întunericului*).

Twain Mark (1835-1910), scriitor american, ucenic tipograf, pilot, soldat, miner, jurnalist. A scris un șir de romane pentru copii și tineret de mare popularitate (*Print și cerșetor, Un yankeu la curtea regelui Arthur*).

V

Victoria (1819-1901), regină a Marii Britanii și Irlandei (1837-1901). În timpul guvernării ei, Marea Britanie a atins apogeul puterii maritime și coloniale. Perioada de înflorire economică și culturală din a doua jumătate a sec. XIX este cunoscută sub numele de epocă victoriană.

Vladimirescu Tudor (1780-1821), om politic român. A participat voluntar, cu cetele de panduri, la războiul ruso-otoman din 1806-1812, a fost organizatorul răscoalei de la 1821 din Țara Românească, a încheiat cu eteriștii o înțelegere prin care trebuiau să-și unească forțele contra otomanilor, soldată cu insucces. Trădat de Ipsilanti, este ucis în urma unui complot.

Voltaire François-Marie Arouet (1694-1778), scriitor francez. A avut o biografie petrecută între închisori și pa-late, între exil și triumf, a fost înzestrat cu un spirit deosebit, autor al unei opere ce cuprinde peste 2000 de titluri și peste 14000 de scrisori. A scris poeme epice (*Omul de lume, Templul gustului*), tragedii (*Brutus, Moartea lui Cezar, Mahomed sau Fanatismul*), povestiri filosofice (*Naivul, Candid sau Optimistul*), eseuri (*Tratat despre toleranță* etc.). A aplicat o concepție nouă și în scrierea istoriei, pe care a supus-o unei judecăți critice (*Istoria lui Carol al XII-lea, Încercare asupra istoriei generale și asupra moravurilor și spiritului națiunilor*).

X

Xenopol Alexandru D. (1847-1920), istoric, economist și sociolog român. A fost profesor la Universitatea din Iași, profesor onorific la Sorbona, membru al „Junimii”, director al revistei „Arhiva”. Este autorul primei sinteze complete a istoriei poporului român (*Istoria românilor din Dacia Traiană, în 14 volume*), unul dintre filosofii istoriei (*Caracterul științific al istoriei*). A acordat o atenție deosebită publicării izvoarelor istorice (*Documente privitoare la răpirea Bucovinei de austrieci*).

Tabel cronologic

1640	Începutul epocii moderne	1814-1815	Congresul de la Viena. Crearea Sfintei Alianțe
1642-1648	Războiul civil din Anglia	1818	„Regulamentul despre autonomia regiunii Basarabiei”
1643-1715	Guvernarea lui Ludovic al XIV-lea în Franța	1821	Răscoala sub conducerea lui T. Vladimirescu
1646	„Pravila” lui V. Lupu	1825	Prima criză economică în Anglia
1649	Actul despre declararea Republicii engleze	1825	Răscoala decembriștilor în Rusia
1653-1858	Protectoratul lui O. Cromwell	1825-1855	Domnia lui Nicolai I, țarul Rusiei
1660-1820	Revoluția industrială în Anglia	1828-1829	Războiul ruso-turc. Pacea de la Adrianopol
1666	Prima mențiune despre Chișinău ca oraș	1830	Revoluția burghezo-democratică în Franța
1679	Adoptarea „Habeas Corpus Act”	1831-1834	Adoptarea Regulamentelor Organice
1683	Înfrângerea otomanilor sub Viena	1831, 1834	Răscoale la Lion, Franța
1688	„Revoluția glorioasă” în Anglia	1833	Deschiderea primului gimnaziu din Chișinău
1691	Diploma leopoldină	1835	Deschiderea Academiei Mihăilene din Iași
1700-1721	Războiul Nordic	1837-1901	Domnia reginei Victoria în Anglia
1710-1711	Războiul ruso-turc	1840	Deschiderea Teatrului Național din Iași
1711	Tratatul de la Luțk între D. Cantemir și Petru I	1840-1842	“Războiul opiumului”
1711, 1716	Instaurarea regimului fanariot în Principatele Române	1844	Răscoala din Silezia, Germania
1714	Fondarea Academiei din Iași	1848-1848	Revoluții burghezo-democratice în Europa
1716-1718	Războiul ruso-austro-turc	1850-1861	Răscoala taipinilor în China
1735-1739	Războiul ruso-austro-turc	1851	Prima expoziție internațională de la Londra
1746, 1749	Abolirea șerbiei în Moldova și Țara Românească	1852	Proclamarea celui de-al Doilea Imperiu Francez
1756-1763	Războiul de Șapte Ani	1852-1870	Guvernarea lui Napoleon al III-lea în Franța
1766	Fondarea școlii domnești din Chișinău	1853-1856	Războiul Crimeii
1768-1774	Războiul ruso-turc. Pacea de la Kuciuk-Kainargi	1855-1881	Domnia lui Alexandru al II-lea în Rusia
1772, 1793, 1795	Cele trei împărțiri ale Poloniei	1856	Congresul de la Paris
1775	Anexarea Bucovinei de către Habsburgi	1857	Lucrările adunărilor ad-hoc în Principatele Române
1776	Declarația de independență a SUA	1857-1859	Răscoala anticolonială în India
1784	Răscoala lui Horea, Cloșca și Crișan	1858	Convenția de la Paris
1787	Adoptarea Constituției SUA	1859	Unirea Principatelor Române sub Al. I. Cuza
1787-1792	Războiul ruso-austro-turc. Pacea de la Iași. Anexarea teritoriului din stânga Nistrului	1859	Ch. Darwin publică lucrarea „Originea speciilor prin selecție naturală...”
1789-1799	Revoluția burgheză din Franța	1860-1865	Președinția lui A. Lincoln în SUA
1789	Adoptarea „Declarației drepturilor omului și ale cetățeanului”	1860	Inaugurarea Universității din Iași
1791, 1793, 1795	Adoptarea constituțiilor franceze	1860	Campania „miei lui J. Garibaldi”
1792	Proclamarea Primei Republici în Franța	1861	Recunoașterea unirii depline a Principatelor Române
1799-1804	Consulatul în Franța	1861-1865	Războiul civil din SUA
1801-1825	Guvernarea țarului rus Alexandru I	1861	Abolirea șerbiei în Imperiul Rus
1804-1814	Primul Imperiu al lui Napoleon	1862	Deschiderea primului Parlament în România
1806-1812	Războiul ruso-turc. Pacea de la București. Anexarea Basarabiei la Rusia	1863	Fondarea societății „Junimea”
1807	Tratatul de la Tilzit	1865-1877	Perioada Reconstrucției în SUA
1807	R. Fulton a construit primul vapor.	1866	Abdicarea lui Al. I. Cuza.
1812	„Regulamentul despre guvernarea vremelnică a Basarabiei”	1866-1914	Domnia lui Carol I în România
1813	Deschiderea Seminarului Teologic din Chișinău	1866	Adoptarea primei Constituții a României
1814	Stephenson a construit prima locomotivă.	1866	A. Nobel inventează procedeul fabricării dinamitei.
		1866	Constituirea Confederației Germane de Nord

- 1868**   Înfăptuirea legii agrare în Basarabia
- 1869**   D. I. Mendeleev descoperă legea periodicității elementelor.
- 1870**   Alipirea Romei și definitivarea unificării Italiei
- 1871**   Proclamarea Republicii a III-a în Franța
- 1870-1871**   Războiul franco-prusian.
- 1871**   Proclamarea celui de-al Doilea Reich German
- 1871**   Comuna din Paris
- 1871-1879**   Guvernarea lui Bismarck în calitate de reicher-cancelar
- 1873**   Basarabia obține statut de gubernie a Imperiului Rus.
- 1873**   „Alianța celor trei împărați”
- 1876**   Al. G. Bell inventează telefonul.
- 1876**   Tratatul de la Livadia
- 1877**   Proclamarea independenței României
- 1877-1878**   Războiul ruso-turc
- 1878**   Tratatul de la San-Stefano. Congresul de la Berlin
- 1878**   Th. Edison inventează lampa cu incandescentă.
- 1881**   Încoronarea lui Carol I rege al României
- 1882**   Formarea Triplei Alianțe
- 1883**   Aderarea României la Tripla Alianță
- 1885**   Formarea partidului Congresul Național Indian
- 1885, 1895**   K. Bentz și G. Daimler inventează automobilul
- 1886**   Greva generală la care 1 mai a fost proclamată Ziua Muncii
- 1888**   H. Hertz elaborează teoria undelor electromagnetice.
- 1888-1918**   Domnia lui Wilhelm al II-lea în Germania
- 1889**   Adoptarea Constituției în Japonia
- 1892**   R. Diesel inventează motorul cu ardere internă.
- 1894-1917**   Domnia lui Nicolai al II-lea în Rusia
- 1895**   G. Marconi și A. Popov inventează radioul.
- 1898**   Pierre și Marie Curie descoperă radioactivitatea.
- 1899, 1907**   Conferința de la Haga
- 1904-1902**   Construcția Canalului Panama
- 1901-1909**   Președinția lui Th. Roosevelt în SUA
- 1903**   Frații Wright realizează primul zbor cu avionul.
- 1904-1905**   Războiul ruso-japonez
- 1904, 1907**   Crearea Antantei
- 1905**   A. Einstein formulează teoria relativității.
- 1905-1907**   Revoluția burgheză democratică în Rusia
- 1906**   Crearea Partidului Laburist în Anglia
- 1908**   Proclamarea independenței Bulgariei
- 1910-1917**   Revoluția în Mexic
- 1911-1913**   Revoluția în China
- 1912-1920**   Președinția lui W. Wilson în SUA
- 1912-1913**   Războaiele balcanice. Pacea de la București
- 1913**   H. Ford introduce banda rulantă în industrie.
- 1913**   E. Rutherford și N. Bohr elaborează structura atomică
- 1914**   Asasinarea la Sarajevo a arhiducelui Franz Ferdinand, moștenitorul tronului austro-ungar, începutul Primul Război Mondial (28 iunie).